

วารสาร บัณฑิตแสงโคมคำ

ISSN: 2651-1266 (Print)
ISSN: 2697-5998 (Online)

Journal of SaengKhomKham Buddhist Studies

ปีที่ 8 ฉบับที่ 1 (มกราคม - เมษายน 2566) Vol. 8 No. 1 (January - April 2023)

**ส่งเสริมผลงานวิชาการ
เรียนรู้ศาสตร์สมัยใหม่
บูรณาการการเรียนการสอน**

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Phayao Campus

ISSN: 2651-1266 (Print)

ISSN: 2697-5998 (Online)

วารสารบัณฑิตแสงโคมคำ

Journal of SaengKhomKham Buddhist Studies

ปีที่ 8 ฉบับที่ 1 (มกราคม-เมษายน 2566)

Vol. 8 No. 1 (January-April 2023)

©วัตถุประสงค์

วารสารบัณฑิตแสงโคมคำเป็นวารสารวิชาการ มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ 1) เพื่อส่งเสริมการผลิตผลงานวิชาการ การศึกษาค้นคว้าและเผยแพร่บทความต่าง ๆ ในสาขาวิชาที่วิทยาเขตพะเยาเปิดสอน คือ (1) พระพุทธศาสนาและปรัชญา (2) การสอนสังคมศึกษา (3) การสอนภาษาไทย และ (4) รัฐศาสตร์ 2) เพื่อเป็นเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้พระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ ตลอดจนการบูรณาการสหวิทยาการต่าง ๆ ของคณาจารย์ บุคลากร นิสิต นักศึกษา ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยหรือหน่วยงานอื่น อันเป็นการบริการวิชาการแก่สังคม 3) เพื่อประชาสัมพันธ์กิจกรรมของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา และสร้างความร่วมมือในการบูรณาการการเรียนการสอนกับการเผยแพร่ผลงาน องค์ความรู้ของคณาจารย์ บุคลากรและนิสิตในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ทุกบทความที่ตีพิมพ์เผยแพร่ได้ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิแบบ Double-blind Review อย่างน้อย 3 ท่าน เปิดรับบทความทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษโดยรับพิจารณาต้นฉบับของบุคคลทั้งภายในและภายนอกมหาวิทยาลัย กำหนดตีพิมพ์ปีละ 3 ฉบับ (ราย 4 เดือน)

ทั้งนี้ ต้องเป็นบทความที่ไม่เคยตีพิมพ์หรืออยู่ระหว่างการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอื่น ผู้เขียนบทความต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์การนำเสนอบทความเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอย่างเคร่งครัด รวมทั้งระบบการอ้างอิงต้องตามหลักเกณฑ์ที่วารสารกำหนด

อนึ่ง ในกรณีบทความใดถูกปฏิเสธโดยเสียงข้างมากของผู้ทรงคุณวุฒิในการพิจารณาถ้อยแถลง (2 ใน 3) วารสารจะยึดเสียงข้างมากของผู้ทรงคุณวุฒิในการปฏิเสธหรือยุติการดำเนินการตีพิมพ์บทความนั้นทันที ยกเว้นในกรณีต่อไปนี้ 1) ผู้เขียนยืนยันที่จะตีพิมพ์บทความนั้นอีกครั้ง 2) ผู้เขียนได้ปรับแก้บทความตามผู้ทรงคุณวุฒิ โดยเสียงข้างมากที่ปฏิเสธการตีพิมพ์นั้นแล้ว และ 3) กองบรรณาธิการเห็นสมควรให้บทความที่ปรับแก้ใหม่นั้นส่งประเมินอีกรอบได้ จากนั้น วารสารจึงจะดำเนินการต่อในขั้นตอนต่อไป โดยผู้เขียนต้องรับผิดชอบในการชำระค่าธรรมเนียมในส่วน

ของค่าตอบแทนผู้ทรงคุณวุฒิเพิ่มเติม (2 ท่าน) ตามที่วารสารกำหนดค่าตอบแทนไว้

©ที่ปรึกษา (Advisors)

พระธรรมวัชรบัณฑิต, ศ.ดร.

พระเทพพรเมธี, รศ.ดร.

พระเทพเวที, รศ.ดร.

พระราชปริยัติ, รศ.ดร.

พระครูโสภณปริยัติสุธี, รศ.ดร.

พระเทพวัชรจารักษ์, รศ.ดร.

พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร.

พระมหาสมบุญรณ์ วุฑฒิกโร, รศ.ดร.

พระครูปลัดปัญญาวารวัฒน์, ศ.ดร.

พระครูศรีวรพินิจ, ผศ.ดร.

พระครูธรรมธรรณบุญเที่ยง พุทธสาโร, ดร.

พระมหาสุติศักดิ์ อภินันโท

ศ. (พิเศษ) ดร. กาญจนา เจริญชัย

รศ. ดร.สุรพล สุขะพรหม

รศ. ดร.ประพันธ์ ศุภษร

อธิการบดี

รองอธิการบดีฝ่ายบริหาร

รองอธิการบดี

ฝ่ายกิจการนิสิต

เจ้าคณะจังหวัดพะเยา

รองอธิการบดี

วิทยาเขตพะเยา

ผู้อำนวยการ

สถาบันพระไตรปิฎกศึกษา

คณะบดีบัณฑิตวิทยาลัย

รองอธิการบดี ฝ่ายวิชาการ

ผู้อำนวยการวิทยาลัย

พุทธศาสน์นานาชาติ

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์

วิทยาเขตพะเยา

ประธานหลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต

ผู้อำนวยการส่วนงาน

วางแผนและส่งเสริมการวิจัย

อธิการบดีมหาวิทยาลัย

นเรศวร

รองอธิการบดี

ฝ่ายกิจการทั่วไป

ผู้อำนวยการหลักสูตร

พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

©บรรณาธิการบริหาร (Executive Editor)

พระครูวรธรรมวิฑูรย์, ผศ.ดร.

วิทยาเขตพะเยา

©กองบรรณาธิการ (Editorial Board Members)

พระมหาสุรศักดิ์ ปัจจนเสโน, ผศ.ดร.

คณะพุทธศาสตร์

ผศ. ดร.พงษ์ประภากรณ์ สุระรินทร์

วิทยาเขตพะเยา

©ฝ่ายประสานงานและจัดการ (Coordination and Management)

พระครูใบฎีกาเฉลิมพล อริยวิโส, ดร.
พระมหากิตติพงษ์ กิตติธนาโณ, ดร.
ผศ. ดร.ชูชาติ สุทธะ
อ. ดร.นภาพร หงษ์ทอง

©ฝ่ายกฎหมาย (Law Department)

พ.ต.อ. คชนอง ไข่ทา
พ.ต.ท. ดร.ภัทรวิทย์ อัครภัทร
นายวัชร บัญปลอด

©ฝ่ายออกแบบปกและจัดรูปเล่ม (Art and Content Designed)

พระครูพิศาลสรกิจ, ผศ.ดร.
พระสุกฤษฎี ปิยสิโล, ดร.
นายคมจักร ศรีวิราช
นายณพดล อินปิง
นางสาวสิริกานดา คำแก้ว

ผศ. ดร.สหทัย วิเศษ	วิทยาเขตพะเยา
ร.ต.ต. ดร.สมยศ ปัญญามาก	วิทยาเขตพะเยา
พระมหาสมศักดิ์ ญาณโพธิ์, รศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
พระครูวินัยธรบุญศรี ญาณวุฑฺโฒ, ผศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
รศ. ดร.เอกฉัตร จารุเมธีชน	ข้าราชการบำนาญ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย
รศ. ดร.ปรตม์ บุญศรีตัน	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รศ. ดร.ประยงค์ จันทร์แดง	มหาวิทยาลัยพะเยา
ผศ. ดร.กรชนก สนิทวงศ์	มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย
ผศ. ดร.ธฤตวัชร ไชยเหมววงศ์	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี
อ. ดร.สมศรี สัจจะสกุลรัตน์	วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีนะเยา
อ. ดร.กนกวรรณ เอี่ยมชัย	วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีนะเยา
อ. ดร.ภรณ์ แก้วบวร Prof. Lalji 'Shravak'	มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง Banaras Hindu University, India
Dr. Lim Hui Ling	Religious Scholar, Singapore

©กำหนดออกเผยแพร่ (Issue Publication)

ฉบับที่ 1 เดือนมกราคม – เมษายน
ฉบับที่ 2 เดือนพฤษภาคม – สิงหาคม
ฉบับที่ 3 เดือนกันยายน – ธันวาคม

©ข้อมูลรับรองคุณภาพวารสาร (Approved Journal)

TCI กลุ่มที่ 2 (พ.ศ. 2563-2564)

TCI กลุ่มที่ 1 (พ.ศ. 2565-2567)

©ติดตามข้อมูลและสอบถามรายละเอียด (Additional Information)

Phone: 06 5419 6815

E-mail: jsbsmcu@gmail.com

Facebook Page: วารสารบัณฑิตแสงโคมคำ JSBS

LINE: @717lstvk

Website: <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/jsbs/index>

©เจ้าของ (Owner)

บัณฑิตศึกษา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา
566 หมู่ 2 ถนนพหลโยธิน ตำบลแม่กา อำเภอเมือง
จังหวัดพะเยา 56000

©ภาพปก (Cover Page)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา ได้จัดการศึกษาพระพุทธศาสนาบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ การผลิตบัณฑิตให้มีคุณภาพ โดยคำนึงถึงอัตลักษณ์และเอกลักษณ์ของมหาลัย พัฒนาการบริการวิชาการเพื่อเสริมสร้างแหล่งการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา ศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ออกแบบโดยพระสุกฤษฎี ปิยสิโล, ดร.

ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจประเมินบทความประจำปี ปีที่ 8 ฉบับที่ 1 (มกราคม – เมษายน 2566)

ผู้ทรงคุณวุฒิภายใน

ผศ. ดร.อดุลย์ คนแรง	คณะมนุษยศาสตร์
ผศ. ดร.สหทัยา วิเศษ	วิทยาเขตพะเยา
ผศ.มงคลกิตต์ ไหวหารเสาวภาคย์	วิทยาเขตพะเยา
ร.ต.ต. ดร.สมยศ ปัญญามาก	วิทยาเขตพะเยา

ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก

พระนิทัศน์ ชีรปัญญา, ดร.	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
รศ. ดร.เอกฉัตร จารุเมธีชน	ข้าราชการบำนาญ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย
รศ. ดร.อภิญวัฒน์ โพธิ์सान	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
รศ. ดร.วุฒินันท์ กันทะเดียน	มหาวิทยาลัยมหิดล
รศ. ดร.ประเวศ อินทองปาน	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
รศ. ดร.เปรมวิทย์ วิวัฒน์เศรษฐ์	มหาวิทยาลัยพะเยา
รศ. ดร.ประยงค์ จันทร์แดง	มหาวิทยาลัยพะเยา
รศ. ดร.วรวรรณ ศรียาภัย	มหาวิทยาลัยพะเยา
รศ. ดร.วีระ เลิศสมพร	มหาวิทยาลัยพะเยา
ผศ. ดร.สุเทพ สารบรรณ	ข้าราชการบำนาญ
ผศ. ดร.อุบล วุฒิพรโสภณ	นักวิชาการอิสระ
ผศ. ดร.ประทีป พิษทองกลาง	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา
ผศ. ดร.อนันต์ อุปสอด	มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง
ผศ. ดร.ชัยณรงค์ ศรีมันตะ	มหาวิทยาลัยบูรพา
ผศ. ดร.ธีรต์มย์ แสงแก้ว	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
ผศ. ดร.วินิจ ผาเจริญ	มหาวิทยาลัยแม่โจ้
ผศ.คมศิลป์ พลแดง	มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด
ผศ.นวรรตน์ บุญภัก	มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี
จ.ส.อ. ดร.นิยม ยากรณ์	นักวิชาการอิสระ, มณฑลทหารบกที่ 33 ค่ายกาวิละ
อ. ดร.ธรรมรัตน์ โพธิ์สุวรรณปัญญา	มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ
อ. ดร.พิสุทธ์พงศ์ เอ็นดู	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน

อ. ดร.มนตรี หลินภู
อ. ดร.วิโรจน์ ทองปลิว
อ. ดร.กนกวรรณ เอี่ยมชัย

มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร
มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี พะเยา

ถ้อยแถลงบรรณาธิการ

วารสารบัณฑิตแสงโคมคำ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา ฉบับนี้เป็นปีที่ 8 ฉบับที่ 1 (มกราคม – เมษายน 2566) ประกอบด้วยบทความวิจัย (Research Articles) 10 บทความ และบทความวิชาการ (Academic Articles) 2 บทความ รายละเอียด ดังนี้

บทความวิจัย (Research Articles) 10 บทความ ได้แก่

1) การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวนอกเมืองจังหวัดร้อยเอ็ด โดย รุ่งวิทย์ ตรีกุล และจิรินทร์ พักประไพ ผลจากการวิเคราะห์องค์ประกอบศักยภาพทางการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวนอกเมืองจังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า ประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก 5 ด้าน 19 ตัวชี้วัด โดยองค์ประกอบหลักลดลง 2 ด้าน ตัวชี้วัดลดลง 5 ตัวชี้วัด

2) การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอนตามทฤษฎีการสร้างสรรคด้วยปัญญาเพื่อส่งเสริมทักษะสร้างสรรค์และนวัตกรรม สำหรับนักศึกษาหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏ โดย สุภาพร ปรารมภ์ สุขแก้ว คำสอน และสวณีย์ เสริมสุข ผลจากการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอนตามทฤษฎีการสร้างสรรคด้วยปัญญาเพื่อส่งเสริมทักษะสร้างสรรค์และนวัตกรรม สำหรับนักศึกษาพยาบาล ทำให้ได้ “TRIPAA Model” ประกอบด้วยขั้นตอน 6 ขั้นตอน และการประเมินมาตรฐานคุณภาพรูปแบบทุกด้านจากผู้เชี่ยวชาญอยู่ในระดับมาก ทำให้การจัดการเรียนการสอนได้คุณภาพมาตรฐานและมีประสิทธิภาพ

3) การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้เรื่องปัญหาสิ่งแวดล้อมเพื่อส่งเสริมสมรรถนะหลักของนักเรียนช่วงชั้นที่ 4 ในชุมชนทรัพย์ไพรวัลย์ ตำบลวังทอง จังหวัดพิษณุโลก โดย ชัยภัทร ศรีทุมมา เป็นการศึกษาวิจัยถึงสภาพปัญหาสิ่งแวดล้อมปัจจุบันในชุมชนทรัพย์ไพรวัลย์จนได้คำตอบแล้วจึงนำไปสู่การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้เรื่องปัญหาสิ่งแวดล้อมซึ่งสอดคล้องกับการส่งเสริมสมรรถนะหลักของนักเรียนช่วงชั้นที่ 4 ในชุมชนทรัพย์ไพรวัลย์

4) การพัฒนาความสามารถการเขียนเชิงสร้างสรรค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐาน โดย ชุตติลค์ ชุ่มเย็น และวิชญา ผิวคำ เป็นงานวิจัยเชิงปฏิบัติการด้วยการพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐาน เพื่อให้นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 มีความสามารถในการเขียนเชิงสร้างสรรค์ได้โดยการใช้กระบวนการกลุ่ม และครูได้ทำ

ความเข้าใจถึงหลักการ วิธีการและกระบวนการก่อน เพื่อให้กิจกรรมการเรียนรู้ดำเนินไปอย่างราบรื่นและเกิดประโยชน์สูงสุดแก่ผู้เรียน

5) รูปแบบการฟื้นฟูบำบัดน้ำแหล่งท่องเที่ยวตาดกวางซี แขวงหลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดย บุญเขียน เพชลำพัน พหล ศักดิ์คะทัตน์ พุฒิสรรค์ เครือคำ และกังสตาล กนกหงส์ ผลการวิจัยวิจัยทำให้ทราบถึงรูปแบบการฟื้นฟู บำบัดน้ำแหล่งท่องเที่ยวตาดกวางซีเป็นรูปแบบการดำเนินการจากบนลงล่าง ประกอบด้วย 5 หน่วยงานที่มีส่วนได้ส่วนเสีย คือ ภาครัฐ ภาคเอกชน สถาบันการศึกษา องค์การบริหาร ชุมชน และประชาชนในพื้นที่ โดยหน่วยงานภาครัฐเป็นแกนนำและมีบทบาทมากที่สุดใน การดำเนินงานโดยผ่านองค์การบริหารชุมชนสู่ประชาชนในพื้นที่ รวมถึงการมีส่วนร่วมของ ภาคเอกชนและสถาบันการศึกษา

6) การพัฒนาการบริหารจัดการของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดลำปาง โดย พระตะวัน ขนติโพล (เกิดมุล) สมจันท์ ศรีปรัชยานนท์ และจิรศักดิ์ ปันลำ ผลการ ศึกษาวิจัยแสดงให้เห็นว่า สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดจะมีศักยภาพในการบริหารได้ นั้น ต้องประกอบด้วย 1. มีการบริหารจัดการที่ดี (เช่น อำนวยความสะดวกแก่ผู้เข้ารับการ ปฏิบัติธรรม พระวิปัสสนาจารย์มีความรู้หลากหลาย สถานที่มีความสะดวกเป็นสัปปายะ) 2. กิจกรรมมีความเหมาะสมและยืดหยุ่น 3. การมีส่วนร่วมของชุมชน และ 4. ผู้ปฏิบัติมี ความรับผิดชอบ

7) รูปแบบการส่งเสริมคุณภาพของครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ โดย พระมหาศิวกร ปณฺณาวชิโร พระครูวรวรณวิฑูรย์ พงษ์ประภากรณ์ สุระรินทร์ และชูชาติ สุทธะ ผลการวิจัย นอกจากจะพบว่า ลักษณะครอบครัวในสังคมไทยปัจจุบัน ส่วนมากเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้นกว่าในอดีตแล้ว ผลการวิจัยยังได้แสดงถึงคุณภาพของ ครอบครัวที่พึงประสงค์ทั้งโดยทั่วไปและในทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งได้เสนอรูปแบบการ ส่งเสริมคุณภาพของครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการว่าควรเป็นอย่างไร

8) การศึกษาเชิงวิเคราะห์บันทึกเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาของพระครูศรีวิ ราชวิชญ์ปัญญา โดย พระครูใบฎีกาเฉลิมพล อริยวิโส (คำเชื้อ) พระครูวรวรณวิฑูรย์ สุเทพ สารบรรณ และชูชาติ สุทธะ ผลการวิจัยพบว่า นอกจากจะทำให้ทราบถึง ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาและวิถีชีวิตของชาวล้านนาในยุคนั้นแล้ว ยังได้ทราบถึง ลักษณะการปกครองของคณะสงฆ์ ทั้ง 4 ด้าน รวมทั้งได้รู้ถึงพัฒนาการการใช้ภาษาล้านนา ในสมัยนั้นที่ปรากฏในบันทึกฯ ได้เป็นอย่างดี

9) การติดตามและประเมินผลการดำเนินงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร ภาคเหนือตอนบน โดย สหทัยา วิเศษ สมจันท์ ศรีปรัชยานนท์ ทิพาภรณ์ เยสุวรรณ์

จอมพล สมหวัง และปาณิสรา เทพรักษ์ งานวิจัยนี้ได้ทำการศึกษาความคิดเห็นของเกษตรกรต่อการดำเนินงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรภาคเหนือตอนบน รวมทั้งได้นำเสนอแนวทางพัฒนาการดำเนินงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรภาคเหนือตอนบนให้เกิดความเข้มแข็งมีศักยภาพและนำไปสู่การมีคุณภาพชีวิตที่ยั่งยืน

10) วรรณกรรมพื้นบ้านไทย: คติธรรมจากเพลงพื้นบ้านจังหวัดพะเยา โดย พิงพร ศรีแก้ว กรนิษฐ์ ชายป่า ประพนธ์ สังขา ศิวพร จติกุล และพระปลัดพงศ์ศิริ พุทธิวิโส เป็นบทความวิจัยที่ศึกษาถึงคติธรรมจากเพลงพื้นบ้านของจังหวัดพะเยา โดยการรวบรวมผลงานจากศิลปินขอ 11 ท่าน และศิลปินควาโจ้ย 2 ท่าน ซึ่งแบ่งเป็นเพลงซอล้านนา 15 สำนวน โจ้ยทั่วไป 3 สำนวน ควาโจ้ย 6 สำนวน เพลงกล่อมเด็ก 10 สำนวน จากนั้นได้ทำการวิเคราะห์คติธรรมจากเพลงพื้นบ้าน โดยแยกออกเป็นประเด็น เช่น บทบาทหน้าที่ การแก้ปัญหา ความศรัทธาในความดี ข้อปฏิบัติในการดำรงชีวิต สังการแห่งตน และจารีตประเพณี เป็นต้น ส่วนในด้านคุณค่า แยกวิเคราะห์คุณค่าออกแต่ละด้าน เช่น ด้านภาษา ด้านสังคม ด้านประวัติศาสตร์ ด้านธรรมชาติวิทยา และด้านประเพณีวัฒนธรรม บทความวิชาการ (Academic Articles) 2 บทความ ได้แก่

11) การจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงวัยเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดย ขวลิต ขอดศิริ วชิรา เครือคำอ้าย และดารณีย์ พยัคฆ์กุล บทความวิชาการนี้ได้นำเสนอการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงวัยเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต ซึ่งเป็นการนำแนวคิดสำคัญการศึกษาสำหรับผู้สูงวัยขององค์การอนามัยโลก ซึ่งมุ่งเน้นการมีสุขภาพที่ดีมีหลักประกันในชีวิตและการมีส่วนร่วม โดยใช้แนวทาง 3 ประการ 1. ความรู้พื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงชีพ 2. การฝึกอาชีพเพื่อสร้างรายได้และการพึ่งตนเอง และ 3. ความรู้ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ โดยตระหนักถึงความสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงในโลกยุคดิจิทัล เป้าหมาย คือ ความอยู่ดีมีสุข ทั้งด้านร่างกายจิตใจ และมีความมั่นคงในชีวิต

12) พลวัตทางการศึกษาพระพุทธศาสนาในศตวรรษที่ 21 โดย วนิดา ชูลิกาวิทย์ พระครูวินัยธรบุญศรี ญาณวุฑโฒ และพระมหาจักรพล อาจารย์สุโก (เทพา) บทความวิชาการนี้ได้นำเสนอ ผลการวิเคราะห์พลวัตทางการศึกษาพระพุทธศาสนาในศตวรรษที่ 21 วัตถุประสงค์เพื่อให้เยาวชนทั้งที่เป็นบรรพชิตและคฤหัสถ์หันมาสนใจการเรียนการสอนด้านพระพุทธศาสนาที่ถูกต้อง โดยการนำเอาเทคโนโลยีมาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา รวมทั้งสร้างนวัตกรรมให้มีประสิทธิภาพ ก้าวทันการเปลี่ยนแปลง สร้างสื่อการเรียนการสอนที่เร้าความสนใจ ช่วยให้ผู้เรียนสนใจในบทเรียนมากขึ้น นอกจากนี้ ยังมุ่งหวังให้ผู้เรียนได้เรียนรู้พระสัทธรรมอย่างถ่องแท้ เพื่อนำไปสู่ความเข้าใจพระพุทธศาสนาที่ไม่คลาดเคลื่อน

บทความดังกล่าวทั้งหมด ประกอบด้วยขอบเขตเนื้อหาที่มีความหลากหลายตามทีววารสารได้กำหนดไว้ ไม่ว่าจะเป็นด้านพระพุทธศาสนา ศิลปวัฒนธรรม รัฐศาสตร์ รวมถึงสหวิทยาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ซึ่งครอบคลุมสาขาวิชาที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยาได้เปิดให้มีการเรียนการสอน ทำให้มีสิทธิโอกาสได้ศึกษาค้นคว้าจากวารสารอย่างทั่วถึง โดยแต่ละบทความได้ผ่านการพิจารณาถ้อยแถลงและตรวจประเมินอย่างเข้มข้นจากผู้ทรงคุณวุฒิอย่างน้อย 3 ท่าน

กองบรรณาธิการขออนุโมทนาขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิทั้งภายในและภายนอกมหาวิทยาลัยที่ได้ร่วมกันพิจารณาตรวจสอบ ให้คำแนะนำเพื่อปรับปรุงแก้ไขบทความให้มีคุณภาพเป็นประโยชน์ในวงวิชาการ ตลอดจนขอขอบคุณนักวิชาการและนิสิตนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ทุกท่านผู้เป็นเจ้าของผลงานที่ส่งบทความมาตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารบัณฑิตแสงโคมคำ หวังเป็นอย่างยิ่งว่า บทความที่ได้เลือกสรรมาตีพิมพ์นี้จะเป็นประโยชน์ต่อผู้อ่านและสามารถต่อยอดองค์ความรู้ได้ตามสมควร หากมีข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์เพื่อให้วารสารนี้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น กองบรรณาธิการยินดีน้อมรับด้วยความขอบพระคุณยิ่ง

พระครูวรธรรมวิฑูรย์, ผศ.ดร.

บรรณาธิการบริหาร

สารบัญ (Content)

ถ้อยแถลงบรรณาธิการ	[5]
สารบัญ	[9]
บทความวิจัย (Research Articles)	
● การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวนอกเมืองจังหวัดร้อยเอ็ด The Exploratory Element Analysis of Tourism Potential Tourist Attractions outside Roi Et Province รุ่งวิทย์ ตรีกุล, จรินทร์ พักประไพ Rungwit Treekun, Charin Phakpraphai	1-15
● การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอนตามทฤษฎีการสร้างสรรคด้วยปัญญาเพื่อส่งเสริมทักษะสร้างสรรค์และนวัตกรรมสำหรับนักศึกษาหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏ A Development of the Learning Model Based on Constructionism to Develop Creative and Innovative Skills for Bachelor's Student of Nursing Program, Rajabhat University สุภาพร ประมมย์, สุขแก้ว คำสอน, สวณีย์ เสริมสุข Supaporn Prarom, Sukkaew Kamsorn, Sawanee Sermsuk	16-33
● การพัฒนานักกิจกรรมการเรียนรู้เรื่องปัญหาสิ่งแวดล้อมเพื่อส่งเสริมสมรรถนะหลักของนักเรียนช่วงชั้นที่ 4 ในชุมชนทรัพย์ไพรวัลย์ ตำบลวังทอง จังหวัดพิษณุโลก Development of Learning Activities on Environmental Issues to Promote the Core Competencies of Students in the 4th Stage of Thai Formal Education in Sappraiwan Community, Wang Thong Sub-district, Phitsanulok Province ชัยภัทร ศรีทุมมา Chaiyaphat Srithumma	34-49

สารบัญ (ต่อ)

- **การจัดการเรียนรู้โดยใช้สื่อประสมเพื่อพัฒนาทักษะการออกเสียง
การพัฒนาความสามารถเขียนเชิงสร้างสรรค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5
โดยใช้แนวทางการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐาน** 50-67
Development of Creative Writing Ability of Grade 5 Students by
Using Creativity-based Learning Approach
ชุติลัก ชุ่มเย็น, วิชญา ผิวคำ
Chutiluck Choomyen, Wichaya Pewkam
- **รูปแบบการฟื้นฟูป่าต้นน้ำแหล่งท่องเที่ยวตาดกวางสี แขวงหลวงพระบาง
สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว** 68-83
The Watershed Forest Restoration Model of Kuang Si Waterfall,
Luang Prabang Province, Lao People's Democratic Republic
บุญเขียน เพชลาพันธ์, พหล ศักดิ์กะทัศน์, พุฒิสรรค์ เครือคำ, กังสดาล กนกพงษ์
Bounxian Phetlumphun, Phahol Sakkatat, Phutthisun Kruekum,
Kangsadan Kanokhong
- **การพัฒนาการบริหารจัดการของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดลำปาง** 84-98
The Development of Management in Lampang Provincial
Meditation Practice Centers
พระตะวัน ขนทิพโล (เกิดมูล), สมจันทร์ ศรีปรัชยานนท์, จีรศักดิ์ ปันลำ
Phra Tawan Khantibalo (Koedmun), Somchan Sripraschayanon,
Jeerasak Punlam
- **รูปแบบการส่งเสริมคุณภาพของครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ** 99-122
A Model for Promoting the Quality of an Integrated Buddhist Family
พระมหาศิวก ร ญาณวชิโร, พระครูวรธรรมวิฑูรย์,
พงษ์ประภากรณ์ สุระรินทร์, ชูชาติ สุทธะ
Phramaha Siwagorn Paññāvajiro, Phrakhruworawanviton,
Phongprabhakorn Surarin, Chuchat Sutta

สารบัญ (ต่อ)

- การศึกษาเชิงวิเคราะห์บันทึกเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาของพระครูศรีวิราชวชิรปัญญา 123-142

An Analytical Study of Buddhism Related to Manuscripts of
Phrakhru Srivirājavajirapaṅkā

พระครูใบฎีกาเฉลิมพล อริยวิโส (คำเชื้อ), พระครูวรธรรมวิฑูรย์,
สุเทพ สารบรรณ, ชูชาติ สุทธะ

Phrakhrubaidika Chalermpon Ariyavamsō (Khamchau),
Phrakhruworawanviton, Suthep Saraban, Chuchat Sutta
 - การติดตามและประเมินผลการดำเนินงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร 143-159

ภาคเหนือตอนบน

Monitoring and Evaluation of Farmers' Reconstruction and
Development Fund Implementation in Upper-northern Region

สหทัย วิเศษ, สมจันทร์ ศรีปรัชยานนท์, ทิพาภรณ์ เยสุวรณ์,
จอมพน สมหวัง, ปาณิสรา เทพรักษ์

Sahathaya Wises, Somchan Sripraschayanon, Tipapron Yesuwan,
Jompana Somwung, Panisara Theprak
 - วรรณกรรมพื้นบ้านไทย: คติธรรมจากเพลงพื้นบ้านจังหวัดพะเยา 160-175

Thai Folk Literature: Moral of the Phayao Folk Songs

พิงพร ศรีแก้ว, กรณิษฐ์ ขายป่า, ประพันธ์ สังขา, ศิวพร จติกุล,
พระปลัดพงศ์ศิริ พุทธิวิโส

Pingporn Srikaew, Koranit Chaipa, Praphin Sangkha, Siwaporn Jatikun,
Prapalad Phongsiri Buddhivamsō
- บทความวิชาการ (Academic Articles)**
- การจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต 176-192

Management of Education for the Elderly to Promote Lifelong Learning

ชวลิต ขอดศิริ, วชิรา เครือคำอ้าย, ดารณีย์ พยัคฆ์กุล

Chawalit Kodsiri, Wachira Kruekamai, Daranee Payakkul

สารบัญ (ต่อ)

- พลวัตทางการศึกษาพระพุทธศาสนาในศตวรรษที่ 21 193-209

The Dynamics of Buddhist Education in the 21st Century

วนิดา ชูลิกาวิทย์, พระครูวินัยธรบุญศรี ญาณวุฑฺโฒ, พระมหาจักรพล อาจารย์สุโณ (เทพา)

Wanida Chulikawit, Phrakhruvinaithon Boonsri Nāṇavuddho,

Phramaha Chakrapol Ācārasubho (Thepa)

ภาคผนวก

- คำแนะนำสำหรับผู้เขียน (1)
- แบบฟอร์มเสนอผลงานเพื่อตีพิมพ์ในวารสารบัณฑิตแสงโคมคำ (16)
- ตัวอย่างรูปแบบการจัดพิมพ์บทความในวารสารบัณฑิตแสงโคมคำ (17)
- กระบวนการพิจารณาบทความของวารสารบัณฑิตแสงโคมคำ (25)

การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจศักยภาพด้านการท่องเที่ยว ของแหล่งท่องเที่ยวนอกเมืองจังหวัดร้อยเอ็ด

The Exploratory Element Analysis of Tourism Potential Tourist Attractions outside Roi Et Province

รุ่งวิทย์ ตรีกุล^{*1}, จรินทร์ พักประไพ²

Rungwit Treekun¹, Charin Phakpraphai²

คณะการท่องเที่ยวและการโรงแรม มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

Faculty of Tourism and Hotel Management, Mahasarakham University

Corresponding Author, E-mail: rungwit.baac@reru.ac.th*

บทคัดย่อ

การศึกษางานวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวนอกเมืองจังหวัดร้อยเอ็ด อันประกอบด้วยพระมหาเจดีย์ชัยมงคล ศูนย์วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมเพื่อการศึกษา ร้อยเอ็ด และเจดีย์หินทรายวัดป่ากุง โดยเก็บข้อมูลด้วยวิธีการสุ่มแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถามที่ผู้วิจัยประยุกต์จากแนวคิดองค์ประกอบทางการท่องเที่ยวของบูฮาลิส ซึ่งประกอบด้วย 6 ด้าน กลุ่มตัวอย่าง คือ นักท่องเที่ยวชาวไทยจำนวน 480 คน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ วิธีการสกัดองค์ประกอบ และการหมุนแกนองค์ประกอบ แบบอโรโกลอนอลด้วยวิธีวาริแมกซ์

ผลการวิจัย พบว่า นักท่องเที่ยวแสดงความคิดเห็นต่อศักยภาพการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวนอกเมืองจังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งมีลักษณะของศักยภาพ 3 กลุ่ม หรือแนวทาง P.I.M. ดังนี้ 1. ศักยภาพเป็นที่น่าพอใจ (P=Pleased) 2. การปรับปรุงศักยภาพ (I=Improved) และ 3. การสร้างศักยภาพ (M=Making) โดยการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของข้อมูลจากการวิเคราะห์องค์ประกอบ ด้วยการสกัดองค์ประกอบหลักการหมุนแกนองค์ประกอบแบบมูมฉาก ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบพบว่า ศักยภาพทางการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวนอกเมืองจังหวัดร้อยเอ็ดประกอบด้วย

องค์ประกอบหลัก 5 ด้าน 19 ตัวชี้วัด โดยแต่ละองค์ประกอบอธิบายความแปรปรวนได้ คือ 14.278, 13.373, 11.611, 12.575, 8.667 ตามลำดับ ลดลง 2 ด้าน 5 ตัวชี้วัด องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยพบว่า การทราบศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวนอกเมืองจังหวัดร้อยเอ็ด โดยใช้แนวทางในการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว ตามรูปแบบการจัดการศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวนอกเมืองจังหวัดร้อยเอ็ดที่เรียกว่า TAPU

คำสำคัญ: การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ; ศักยภาพการท่องเที่ยว; องค์ประกอบทางการท่องเที่ยว; แหล่งท่องเที่ยวนอกเมือง

Abstract

This study aims to analyze the exploratory elements of tourism potential of tourist attractions outside Roi Et Province, including Phra Maha Chedi Chai Mongkol, Roi Et Educational Science and Cultural Center, and Wat Pa Kung Sandstone Pagoda. The data collection is performed by purposive sampling. The research instrument is a questionnaire applied by researchers based on Buhalis's concept of tourism composition which consists of 6 areas (6As). The sample group consists of 480 Thai tourists. The data analysis is based on the exploratory factor analysis (EFA), factor extraction, and rotation of the component by Varimax.

The results show that tourists commented on the tourism potential of tourist attractions outside Roi Et Province which is characterized by three groups of potential or P.I.M guidelines as follows: 1. Pleased Potential (P); 2. Improved Potential (I); and 3. Making Potential (M). These are analyzed by the relationship of data from element analysis through extracting the principle element rotation of right angled element core rotation. The composition analysis shows that the tourist potential of tourist attractions outside Roi Et Province consists of five main elements, 19 indicators. Each composition is described the variance in the followings: 14.278, 13.373, 11.611, 12.575, 8.667 respectively, decreased by two main elements, five indicators. The body of

knowledge gained from the research show that it makes sense of the tourist potential of tourist attractions outside Roi Et Province through taking the approach to develop the tourist attraction potential according to the potential management model of tourist attractions outside of Roi Et province of TAPTU.

Keywords: Exploratory Element; Tourism Potential;
Tourism Components; Outdoor Tourism

บทนำ

จากสถิติสำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาพบว่า การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่ทำรายได้แก่ประเทศไทยสูงสุดในระหว่างปี พ.ศ. 2560-2562 และมีความสำคัญต่อเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2564) ในรายงานยังระบุว่า นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติได้เดินทางมาท่องเที่ยวประเทศไทยเฉลี่ยปีละประมาณ 18,853,923 คน ซึ่งสามารถสร้างรายได้แก่ประเทศไทยประมาณ 918,398 บาท จึงเป็นอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ที่ทางรัฐบาลได้ให้ความสำคัญโดยออกนโยบายและแผนพัฒนาการท่องเที่ยวภายใต้แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) เพื่อกระตุ้นให้นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติและชาวไทยตื่นตัวกับการท่องเที่ยวและเดินทางมาเที่ยวเพิ่มมากขึ้น

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นดินแดนแห่งอารยธรรมอันหลากหลายบนพื้นที่กว้างใหญ่ประมาณ 108,854.30 ตารางกิโลเมตร ครอบคลุมพื้นที่ 1 ใน 3 ของประเทศ ประกอบด้วย 20 จังหวัด ได้แก่ กาฬสินธุ์ ขอนแก่น ชัยภูมิ นครราชสีมา นครพนม บัณฑิตบุรี บึงกาฬ มหาสารคาม มุกดาหาร ยโสธร ร้อยเอ็ด เลย สกลนคร สุรินทร์ ศรีสะเกษ หนองคาย หนองบัวลำภู อุดรธานี อุบลราชธานีและอำนาจเจริญ ปัจจุบันภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้รับการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวในท้องถิ่นจากภาครัฐบาลในทุกด้านเพื่อให้เป็นศูนย์กลางความเจริญด้านอุตสาหกรรม เทคโนโลยีและการท่องเที่ยว เนื่องจากเป็นภาคที่มีอาณาเขตกว้างใหญ่ ทรัพยากรและแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจกระจายอยู่ตามจังหวัดต่าง ๆ (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2564)

สำหรับจังหวัดร้อยเอ็ดเป็นจังหวัดที่มีทรัพยากรทางการท่องเที่ยวหลายประเภท เช่น แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้น แหล่งท่องเที่ยวเหล่านี้มีอยู่ทั้งในเมืองและนอกเมืองจังหวัดร้อยเอ็ด แต่ในงานวิจัยนี้จะศึกษาเฉพาะแหล่งท่องเที่ยวนอกเมืองที่สำคัญและมี

เอกลักษณ์เฉพาะตัว คือ 1. พระมหาเจดีย์ชัยมงคล เป็นเจดีย์ขนาดใหญ่ที่ก่อสร้างด้วยศิลปกรรมร่วมสมัยระหว่างภาคกลางกับภาคอีสาน คือ พระปฐมเจดีย์และพระธาตุนพนม 2. ศูนย์วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมเพื่อการศึกษาร้อยเอ็ด อันเป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่นอีสานที่น่าสนใจ และ 3. เจดีย์วัดประชาคมวนาราม (วัดป่ากุง) เป็นเจดีย์ที่สร้างจากหินทรายสีขาวที่จำลองแบบบุโรพุทโธ ประเทศอินโดนีเซีย แหล่งท่องเที่ยวนอกเมืองทั้ง 3 แห่งนี้มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวด้านศิลปกรรมที่รอการมาเยือนของนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะการตั้งอยู่ในทำเลนอกเมืองที่มีความเหมาะสมในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวของจังหวัดให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ที่ 2 ส่งเสริมและพัฒนากิจการท่องเที่ยว การบริการ การค้า การผลิตและการลงทุน ทั้งนี้เพื่อให้จังหวัดร้อยเอ็ดเป็นศูนย์กลางด้านการท่องเที่ยว การค้า การลงทุนและเป็นเมืองที่น่าอยู่ของทุกคน (ท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดร้อยเอ็ด, ม.ป.ป.) และเป็นการกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวสู่ท้องถิ่นในจังหวัดร้อยเอ็ดต่อไป

ด้วยเหตุผลข้างต้น ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวนอกเมืองจังหวัดร้อยเอ็ด เพื่อให้ทราบถึงภาพรวมของศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวนอกเมืองจังหวัดร้อยเอ็ด และสามารถนำไปเขียนโครงการเพื่อพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวตามแนวทางการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว (P.I.M.) ในจังหวัดร้อยเอ็ดในอนาคตต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

วิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวนอกเมืองจังหวัดร้อยเอ็ด

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้มีขั้นตอนในการศึกษา ดังนี้

1. รูปแบบวิธีการวิจัย เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ นักท่องเที่ยวชาวไทยที่เดินทางมาท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวนอกเมืองจังหวัดร้อยเอ็ด ได้แก่ พระมหาเจดีย์ชัยมงคล ศูนย์วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมเพื่อการศึกษาร้อยเอ็ด และเจดีย์หินทรายวัดป่ากุง โดยคำนวณจากสูตรของทาโร่ ยามาเน่ (Yamane, 1967: 886) โดยกำหนดค่าความคลาดเคลื่อนไม่เกิน 5% และระดับความเชื่อมั่น 95% ดังนี้

$$n = \frac{N}{1+Ne^2}$$

เมื่อ n แทน ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง

N แทน ขนาดประชากร

e แทน ค่าความคลาดเคลื่อนของการสุ่มตัวอย่าง

เพราะฉะนั้น จะได้ประชากรกลุ่มตัวอย่าง 480 คน และเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ (Accidental Sampling)

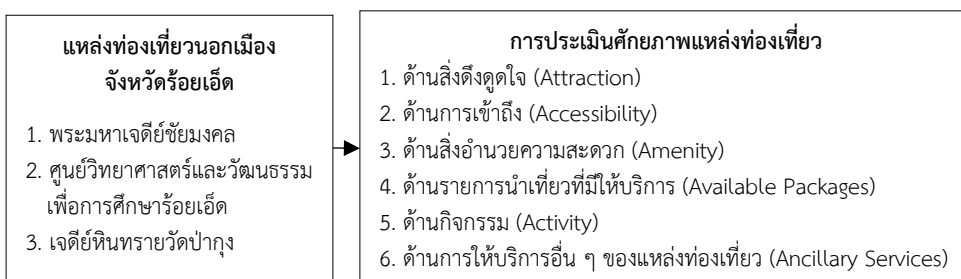
2. พื้นที่การวิจัย การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาภายในพื้นที่พระมหาเจดีย์ชัยมงคล ศูนย์วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมเพื่อการศึกษาร้อยเอ็ด และเจดีย์หินทรายวัดป่ากุง จังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยววนอกเมืองร้อยเอ็ด

3. เครื่องมือการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถามนักท่องเที่ยวต่อศักยภาพทางการท่องเที่ยวของจังหวัดร้อยเอ็ด โดยใช้แนวคิดทฤษฎีองค์ประกอบการท่องเที่ยว 6As (Buhalis, 2000) ข้อคำถามเป็นแบบมาตราส่วนการประเมินค่า (Rating Scale) มีคำตอบให้เลือก 5 ระดับ และผู้วิจัยได้เสนอแบบสอบถามให้อาจารย์ที่ปรึกษาและผู้ทรงคุณวุฒิ 5 คน ได้ตรวจสอบโดยวิธีทดสอบความตรง (Test of Validity) ที่มีค่าความสอดคล้อง (IOC) ของแบบสอบถามและมีค่าความเชื่อมั่นจากการนำไปทดลองใช้ (Try out) กับนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเที่ยวแหล่งท่องเที่ยวในเมืองจังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 30 ตัวอย่าง แล้ววิเคราะห์และหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Coefficient Alpha) ของครอนบาค ได้ค่าความเชื่อมั่นรวมทั้งฉบับ 0.91 ซึ่งมีค่ามากกว่า 0.70 ขึ้นไปถือว่า ข้อคำถามนั้นมีความเชื่อมั่นยอมรับได้ หลังจากนั้นนำแบบสอบถามไปปรับปรุงแก้ไขคุณภาพเพื่อทำแบบสอบถามที่สมบูรณ์ต่อไป

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง โดยมีการประสานงานกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยวที่กำหนดในการทำวิจัยครั้งนี้ โดยวางแผนการเก็บข้อมูลจากนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยวที่ได้กำหนดโควตาไว้แล้วในการเลือกกลุ่มตัวอย่าง ทั้งนี้ จะเก็บข้อมูลในวันหยุด สัปดาห์ละ 30-40 ตัวอย่าง เริ่มเก็บข้อมูลตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2564 ถึงเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2565

5. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์และประมวลผลด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปซึ่งแยกการวิเคราะห์ข้อมูลได้ ดังนี้ สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) โดยการหาค่าความถี่ (Frequency) ร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) และการประเมินองค์ประกอบท่องเที่ยว คือ การสร้างเมตริกสหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร การสกัด

องค์ประกอบ (Factor Extraction) การหมุนแกนองค์ประกอบ แบบอโรคอนอลด้วยวิธีวาริแม็กซ์ (Varimax) การเลือกค่า Factor Loading และการตั้งชื่อองค์ประกอบหลักตามลำดับ โดยใช้เกณฑ์ตัดสินการเลือกตัวแปรในแต่ละองค์ประกอบต้องมีค่าตั้งแต่ .50 ขึ้นไป และองค์ประกอบนั้นควรมีค่าไอเกนเท่ากับหรือมากกว่า 1 (Kline, 2016)

ภาพ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

ผลการวิจัย

ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวนอกเมืองจังหวัดร้อยเอ็ด จากกลุ่มตัวอย่าง 480 คน ซึ่งมากกว่าจำนวนตัวแปร 20 เท่า แสดงว่า มีจำนวนข้อมูลที่มาพอจะวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ (ยูธธ์ ไกรวรรณ, 2557) ดังนี้

1. การวิเคราะห์องค์ประกอบ (Kaiser-Meyer-Olkin; KMO) และค่า Bartlett's Test พบว่า ค่า KMO=0.758 ค่า Bartlett's Test มีการแจกแจงโดยประมาณ Chi-Square=4863.848 ได้ค่า Significance=.000 ซึ่งน้อยกว่า .05 จึงปฏิเสธ H_0 แสดงว่า ตัวแปรต่าง ๆ ในแบบสอบถามทั้ง 24 ตัวแปร มีความสัมพันธ์กันเพียงพอที่จะนำมาวิเคราะห์ Factor Analysis ได้ดังตาราง 1

KMO and Bartlett's Test		
Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling and Adequacy		.758
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	4863.848
	df	276
	Sig.	.000

ตาราง 1 แสดงค่า KMO and Bartlett's Test

2. การหาค่าร่วมกัน (Communalities) เมื่อค่าความร่วมกันเป็นค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรหนึ่งกับอีกตัวแปรอื่น ๆ ที่เหลือทั้งหมด มีค่าอยู่ระหว่าง 0 กับ 1 ของตัวแปร ($0 < \text{Communality} < 1$) ถ้าค่า $\text{Communality}=0$ แสดงว่า องค์ประกอบหรือตัวแปรนั้น ๆ สามารถอธิบายค่าความผันแปรของตัวแปรได้ทั้งหมดพบว่า ค่าการสกัดความร่วมกัน (Extraction Communality) มากกว่า 0.05 โดยตัวแปรที่มีค่า ค่าการสกัดความร่วมกันน้อยที่สุด คือ ตัวแปรชื่อ มีร้านจำหน่ายสินค้าของที่ระลึก เท่ากับ 0.508 ซึ่งยังไม่ต่ำมากที่จะตัดออก ส่วนตัวแปรที่มีค่าการสกัดความร่วมกันมากที่สุด คือ ตัวแปรชื่อ มีอัตราค่าบริการรายการนำเที่ยวในจังหวัดร้อยเอ็ดมีความเหมาะสม เท่ากับ 0.915

3. การหาค่าความแปรปรวน (Total Variance Explained) จากการวิเคราะห์สามารถจำแนกตัวแปร (Variable) เป็น 7 องค์ประกอบ โดยทุกองค์ประกอบมีค่าความแปรปรวนของตัวแปร (Eigenvalues) มากกว่า 1 ร้อยละความแปรปรวนสะสมเท่ากับ 73.206 และเมื่อใช้วิธีการหมุนแกนแบบอโรโคโนลด้วยวิธีวารีแมกซ์ (Varimax) พบว่า ค่าน้ำหนักองค์ประกอบ (Factor Loading) เปลี่ยนแปลงไปเมื่อเทียบกับค่า Factor Loading ก่อนการหมุนแกนดังตาราง 2

Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings			Rotation Sums of Squared Loadings		
Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
7.096	29.566	29.566	7.096	29.566	29.566	3.427	14.278	14.278
2.700	11.248	40.815	2.700	11.248	40.815	3.209	13.373	27.651
2.114	8.810	49.625	2.114	8.810	49.625	3.018	12.575	40.226
1.923	8.013	57.638	1.923	8.013	57.638	2.787	11.611	51.837
1.406	5.857	63.495	1.406	5.857	63.495	2.080	8.667	60.504
1.250	5.210	68.705	1.250	5.210	68.705	1.797	7.488	67.992
1.080	4.501	73.206	1.080	4.501	73.206	1.251	5.214	73.206

ตาราง 2 แสดงค่าสถิติสำหรับแต่ละองค์ประกอบ

ทั้งก่อนและหลังการสกัดปัจจัยของแหล่งท่องเที่ยวนอกเมืองจังหวัดร้อยเอ็ด

จากการตารางแสดงค่าสถิติสำหรับแต่ละองค์ประกอบ ทั้งก่อนและหลังการสกัดปัจจัยของแหล่งท่องเที่ยวนอกเมืองจังหวัดร้อยเอ็ด ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ ดังนี้

1. โดยอาศัยการกำหนดว่า ต้องมีค่าน้ำหนักองค์ประกอบมากกว่า 0.5 จะสกัดได้ 7 องค์ประกอบ รวมทั้งหมด 23 ตัวแปร

2. ค่าความแปรปรวนของตัวแปร (Initial Eigenvalues) ค่าความแปรปรวนทั้งหมดในตัวแปรเดิมที่สามารถอธิบายได้โดยองค์ประกอบทั้งหมดพบว่ามีองค์ประกอบที่ 1 มีความแปรปรวนมากที่สุดเท่ากับ 29.566% องค์ประกอบที่ 2 มีความแปรปรวนเท่ากับ 11.248% องค์ประกอบที่ 3 มีความแปรปรวนเท่ากับ 8.810% องค์ประกอบที่ 4 มีความแปรปรวนเท่ากับ 8.013% องค์ประกอบที่ 5 มีความแปรปรวนเท่ากับ 5.857% องค์ประกอบที่ 6 มีความแปรปรวนเท่ากับ 5.210% และองค์ประกอบที่ 7 มีความแปรปรวนเท่ากับ 4.501%

3. การหมุนแกนองค์ประกอบ โดยผู้วิจัยเลือกวิธีหมุนแกนองค์ประกอบแบบอโรทอนอลด้วยวิธีวาริแมกซ์พบว่า ค่าน้ำหนักองค์ประกอบเปลี่ยนแปลงไปเมื่อเทียบกับค่าน้ำหนักองค์ประกอบก่อนการหมุนแกน

จากผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ (EFA) ของแหล่งท่องเที่ยวนอกเมืองจังหวัดร้อยเอ็ดพบว่า ตัวแปรที่ใช้ในการวิเคราะห์ทั้งหมด 24 ตัวแปร สามารถแบ่งออกเป็น 7 องค์ประกอบ โดยแต่ละองค์ประกอบมีค่าไอเกน (Eigenvalue) มากกว่า 1 และสามารถอธิบายความแปรปรวนร่วมกันของข้อมูลได้ร้อยละ 73.206 ทั้งนี้ มีตัวแปรที่ถูกคัดออก เนื่องจากค่าการเกาะกลุ่มของตัวแปรไม่ครบ 3 กลุ่ม และหลังจากที่ผู้วิจัยได้พิจารณาตัวแปรต่าง ๆ ในองค์ประกอบร่วมสามารถแบ่งออกเป็น 5 องค์ประกอบ และพิจารณาการตั้งชื่อองค์ประกอบจากกลุ่มตัวแปรที่พบส่วนใหญ่เป็นหลัก ดังนี้ 1. การท่องเที่ยว 2. สิ่งอำนวยความสะดวก 3. รายการนำเที่ยว 4. บุคลากร 5. เอกลักษณ์

อภิปรายผล

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวนอกเมืองจังหวัดร้อยเอ็ด ดังนี้

องค์ประกอบที่ 1 ประกอบด้วย 5 ตัวแปร เรียงลำดับชื่อตัวแปรและค่าน้ำหนักองค์ประกอบ ดังนี้ มีความหลากหลายในกิจกรรม กิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างนักท่องเที่ยวกับเจ้าบ้าน ป้ายบอกทางเป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษเป็นระยะและชัดเจน ระบบขนส่งสาธารณะให้บริการ และการบริการรายการนำเที่ยวแบบออนไลน์ ทั้ง 5 ตัวแปร อธิบายความแปรปรวนได้ร้อยละ 14.278

องค์ประกอบที่ 2 ประกอบด้วย 4 ตัวแปร เรียงลำดับชื่อตัวแปรและค่าน้ำหนักองค์ประกอบ ดังนี้ มีร้านอาหารและห้องสุขาที่สะอาดและเพียงพอ โรงแรมที่พักโดยรอบที่เพียงพอ สิ่งอำนวยความสะดวกอื่น ๆ เช่น ร้านขายยา ร้านสะดวกซื้อ ตู้ธนาคารกดเงินสด และร้านจำหน่ายสินค้าของที่ระลึก ทั้ง 4 ตัวแปร อธิบายความแปรปรวนได้ร้อยละ 13.373

องค์ประกอบที่ 3 ประกอบด้วย 3 ตัวแปร เรียงลำดับชื่อตัวแปรและค่าน้ำหนักองค์ประกอบ ดังนี้ อัตราค่าบริการรายการนำเที่ยวในจังหวัดร้อยเอ็ดมีความเหมาะสม การให้รายละเอียดความน่าสนใจ การอำนวยความสะดวกในรายการนำเที่ยวมีความเหมาะสม และรายการนำเที่ยวในจังหวัดร้อยเอ็ดมีความเหมาะสม ทั้ง 3 ตัวแปร อธิบายความแปรปรวนได้ร้อยละ 12.575

องค์ประกอบที่ 4 ประกอบด้วย 3 ตัวแปร เรียงลำดับชื่อตัวแปรและค่าน้ำหนักองค์ประกอบ ดังนี้ เจ้าหน้าที่ให้บริการอย่างมีมิตรไมตรีจิต การให้บริการมัคคุเทศก์ท้องถิ่นในการนำชมสถานที่ และที่จอดรถเพียงพอและปลอดภัยต่อทรัพย์สิน ทั้ง 3 ตัวแปร อธิบายความแปรปรวนได้ร้อยละ 11.611

องค์ประกอบที่ 5 ประกอบด้วย 4 ตัวแปร เรียงลำดับชื่อตัวแปรและค่าน้ำหนักองค์ประกอบ ดังนี้ ความมีชื่อเสียงของแหล่งท่องเที่ยว ความโดดเด่นและมีความเป็นเอกลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยว ความสะอาดของแหล่งท่องเที่ยว และความปลอดภัยในแหล่งท่องเที่ยว ทั้ง 4 ตัวแปร อธิบายความแปรปรวนได้ร้อยละ 8.667

องค์ประกอบที่ 6 ประกอบด้วย 2 ตัวแปร เรียงลำดับชื่อตัวแปรและค่าน้ำหนักองค์ประกอบ ดังนี้ การเดินทางเข้า-ออกที่สะดวกของแหล่งท่องเที่ยวภายในจังหวัด และถนนมีสภาพดี ทั้ง 2 ตัวแปร อธิบายความแปรปรวนได้ร้อยละ 7.488

องค์ประกอบที่ 7 ประกอบด้วย 2 ตัวแปร เรียงลำดับชื่อตัวแปรและค่าน้ำหนักองค์ประกอบ ดังนี้ เจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยคอยให้บริการ และกิจกรรมทางการท่องเที่ยวสามารถสร้างความประทับใจและประสบการณ์ให้แก่นักท่องเที่ยว ทั้ง 2 ตัวแปร อธิบายความแปรปรวนได้ร้อยละ 5.214

จากการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวนอกเมืองจังหวัดร้อยเอ็ด หลังการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ ผู้วิจัยได้ตัดองค์ประกอบที่ 6 และองค์ประกอบที่ 7 ออกไป เนื่องจากในองค์ประกอบทั้ง 2 นี้มีรายการกลุ่มย่อยองค์ประกอบละ 2 ตัวแปร ซึ่งไม่เป็นไปตามทฤษฎีการจัดองค์ประกอบที่ต้องมีรายด้านย่อย 3 ตัวขึ้นไป (ยุทธิ ไกรวรรณ, 2557) และเมื่อจัด

องค์ประกอบใหม่ จะเหลือองค์ประกอบทั้งหมด 5 องค์ประกอบ รวม 19 ตัวแปรดังต่อไปนี้

องค์ประกอบที่ 1 ด้านการท่องเที่ยว (Travel) ตัวแปรประกอบด้วย ไม่มีป้ายบอกทางเป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษเป็นระยะและชัดเจน ไม่มีระบบขนส่งสาธารณะให้บริการ ไม่มีบริการรายการนำเที่ยวแบบออนไลน์ ไม่มีกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างนักท่องเที่ยวกับเจ้าบ้าน และมีความหลากหลายของกิจกรรม ซึ่งมีความสอดคล้องกับการศึกษาของคัชพล จันเพชร (2564) ซึ่งได้ศึกษาเรื่อง*การพัฒนาแนวทางการจัดการแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดสุโขทัย* พบว่า ด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว การเดินทางยังมีความลำบาก เนื่องจากรถโดยสารสาธารณะยังมีจำนวนไม่เพียงพอ และจำนวนรอบการให้บริการยังน้อยเกินไป รวมถึงสภาพการจราจรไม่คล่องตัวทำให้ใช้ระยะเวลามากในการเดินทาง ดังนั้น ด้านการท่องเที่ยว ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องควรเพิ่มระบบการขนส่งสาธารณะหรือรถเช่าของคนในพื้นที่เพื่อให้บริการและรองรับนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเที่ยวอย่างเพียงพอ และสอดคล้องกับแนวคิดของลิตเทรลและคณะ (Littrell, et al., 2004) ที่ได้ศึกษาเรื่อง*นักเดินทางอาวุโส: กิจกรรมการท่องเที่ยวและพฤติกรรม การซื้อของ* พบว่า ปัจจัยในการตัดสินใจเดินทางท่องเที่ยวของผู้อาวุโสที่สำคัญที่สุด คือ ปัจจัยด้านความสะดวกในการเดินทาง

องค์ประกอบที่ 2 ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก (Amenity) ตัวแปรประกอบด้วย ไม่มีโรงแรมที่พักโดยรอบที่เพียงพอ ไม่มีร้านอาหารและห้องสุขาที่สะอาด เหมาะสมและเพียงพอ ไม่มีสิ่งอำนวยความสะดวกอื่น ๆ เช่น ร้านขายยา ร้านสะดวกซื้อ ตู้ธนาคารกดเงินสด และไม่มีร้านจำหน่ายสินค้าของที่ระลึก ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาสุญาพร สัตตะระกุล และสุชาติ ทวีพรปฐมกุล (2556) ซึ่งศึกษาเรื่อง*แนวทางการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวชุมชนตำบลสองแพรก จังหวัดพังงา* พบว่า สิ่งอำนวยความสะดวกของชุมชนที่ควรได้รับการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ได้แก่ ร้านอาหารที่ไม่เพียงพอ และสถานที่ท่องเที่ยวควรมีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านสิ่งอำนวยความสะดวกให้เพียงพอต่อการต้อนรับนักท่องเที่ยว โดยเน้นความสะดวกของแหล่งท่องเที่ยวเป็นหลัก รวมถึงโรงแรมที่พัก ห้องสุขา เป็นต้น นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของพรทิพย์ บุญเที่ยงธรรม (2555) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง*การศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจท่องเที่ยว ความคาดหวังและความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่เดินทางมาเที่ยวตลาดน้ำในเขตตลิ่งชัน จังหวัดกรุงเทพมหานคร* พบว่า ปัจจัยที่ช่วยในการตัดสินใจเดินทางมาเที่ยวของนักท่องเที่ยวมีหลายด้าน เช่น ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ด้านราคา สินค้าและบริการ ด้านทรัพยากรและ

สิ่งแวดล้อมธรรมชาติ ด้านสถานที่และการเข้าถึงแหล่ง และด้านการส่งเสริมการตลาดตามลำดับ

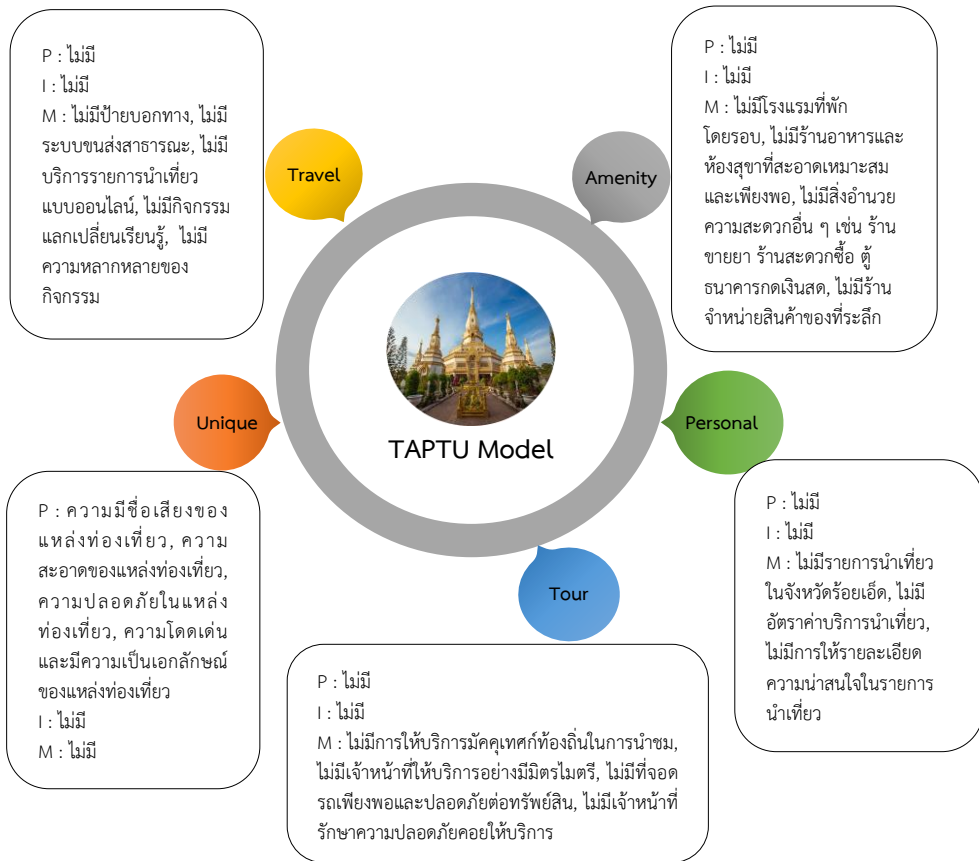
องค์ประกอบที่ 3 ด้านบุคลากร (Personal) ตัวแปรประกอบด้วย ไม่มีการให้บริการมัคคุเทศก์ท้องถิ่นในการนำชม ไม่มีเจ้าหน้าที่ให้บริการอย่างมีมิตรไมตรี ไม่มีที่จอดรถเพียงพอและปลอดภัยต่อทรัพย์สิน และไม่มีเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยบริการ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของอัจจิมา หนูคง และคณะ (2559) ได้ศึกษาเรื่องการจัดการพิพิธภัณฑ์อย่างสร้างสรรค์เพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในจังหวัดภูเก็ต โดยระบุว่า หากพิพิธภัณฑ์พัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ ความสามารถและทัศนคติที่ดีต่องานของตน จะทำให้เกิดคุณภาพการบริการอันเป็นที่ชื่นชอบของนักท่องเที่ยว และอาจส่งผลต่อการกลับมาเที่ยวในครั้งต่อไป ดังนั้น ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องควรหาจัดหามัคคุเทศก์ประจำท้องถิ่นในการนำชมและจัดฝึกอบรมการบริการการนำชมให้แก่บุคลากร เพื่อสร้างความประทับใจให้นักท่องเที่ยวเกิดความพึงพอใจและกลับมาท่องเที่ยวซ้ำ และสอดคล้องกับอานาภาพ จิรัฐติกาล (2551) ได้ศึกษาเรื่องส่วนประสมทางการตลาดของธุรกิจท่องเที่ยวที่มีผลต่อความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวต่างชาติต่อการท่องเที่ยวในเกาะช้าง จังหวัดตราด พบว่า นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ให้ความสำคัญต่อองค์ประกอบด้านบุคลากร คือ พนักงานในร้านอาหารมีอัธยาศัยไมตรีที่ดี

องค์ประกอบที่ 4 ด้านรายการนำเที่ยว (Tour) ตัวแปรประกอบด้วย ไม่มีรายการนำเที่ยวในจังหวัดร้อยเอ็ดมีความเหมาะสม ไม่มีอัตราค่าบริการรายการนำเที่ยวในจังหวัดร้อยเอ็ดมีความเหมาะสม และไม่มีการให้รายละเอียด ความน่าสนใจ การอำนวยความสะดวกในรายการนำเที่ยวมีความเหมาะสม ซึ่งสอดคล้องกับไพค์ (Pike, 2008) ได้ศึกษาเรื่องการตลาดปลายทาง: แนวทางการสื่อสารการตลาดแบบบูรณาการ พบว่า คุณลักษณะเด่นของแหล่งท่องเที่ยว คือ การผสมผสานระหว่างประสบการณ์ ผลลัพธ์ทางการท่องเที่ยว และการนำเสนอทรัพยากรที่ไม่สามารถจับต้องได้แก่นักท่องเที่ยว คือ ความสามารถในการเขียนรายการนำเที่ยว ดังนั้น ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เช่น บริษัทนำเที่ยว ควรจัดรายการนำเที่ยวที่มีความเหมาะสม เมื่อนักท่องเที่ยวอ่านรายการนำเที่ยวแล้วรับรู้ข้อมูลบางส่วนเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวที่จะไป แต่เห็นต่างจากอีโนฟ (Enoch, 1996) ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่องเนื้อหาของแพ็คเกจทัวร์ พบว่า นักท่องเที่ยวบางส่วนไม่พึงพอใจกับรายการนำเที่ยวเพราะรายการนำเที่ยวส่วนใหญ่จะขายเป็นแบบแพ็คเกจเหมารวมทุกรายการ

องค์ประกอบที่ 5 ด้านเอกลักษณ์ (Unique) ตัวแปรประกอบด้วยความมีชื่อเสียงของแหล่งท่องเที่ยว ความสะอาดของแหล่งท่องเที่ยว ความปลอดภัยในแหล่งท่องเที่ยว และความโดดเด่นและมีความเป็นเอกลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยว สอดคล้องกับงานวิจัยของอาทิตย์ แซ่อย่าง (2553) ได้ศึกษาเรื่องพฤติกรรมและความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวชาวไทยต่อการเดินทางท่องเที่ยวในพื้นที่อุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ-ปุย พบว่า การที่นักท่องเที่ยวมาท่องเที่ยวในอุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ-ปุย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เพราะสถานที่ท่องเที่ยวได้แสดงศิลปวัฒนธรรมอันงดงามของท้องถิ่นและศิริรักษ์ ยาวีราช และคณะ (2561) ได้ศึกษาเรื่องแนวทางการพัฒนาส่วนประสมทางการตลาดบริการตามความต้องการของนักท่องเที่ยว: กรณีศึกษาหมู่บ้านแม่สายป่าเมี่ยง ตำบลโหล่งขอด อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ปัจจัยที่สำคัญที่นักท่องเที่ยวเดินทางมาเที่ยว ได้แก่ ความเป็นเอกลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยว ความสวยงามของธรรมชาติ วัฒนธรรม วิถีชีวิตและความเป็นมิตร ซึ่งถือเป็นจุดขายที่สำคัญของแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งงานวิจัยที่นำมาสนับสนุนนี้มีความสอดคล้องในเรื่องความเป็นเอกลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งให้ความสำคัญต่อวัฒนธรรมและวิถีชีวิต ดังนั้น ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องควรรักษาอัตลักษณ์นี้ไว้และหาตัวแทนในการอนุรักษ์ไว้ให้ยั่งยืนต่อไป

องค์ความรู้จากการวิจัย

งานวิจัยนี้ส่งผลให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ทราบถึงศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวนอกเมืองจังหวัดร้อยเอ็ด โดยใช้แนวทางในการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว ตามรูปแบบการจัดการศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวนอกเมืองจังหวัดร้อยเอ็ด “TAPTU” มาใช้ โดยนำผลการวิจัยไปประยุกต์ใช้เพื่อกำหนดแผนและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว รวมถึงการสร้างรายได้เปรียบทางการแข่งขันกับจังหวัดใกล้เคียง และร่วมกันอนุรักษ์ความเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของแหล่งท่องเที่ยว ให้เกิดความประทับใจแก่นักท่องเที่ยวที่มาเยือนและกลับมาเที่ยวซ้ำ รายละเอียดดังภาพต่อไปนี้

ภาพ 2 รูปแบบการจัดการศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวนอกเมืองจังหวัดร้อยเอ็ด “TAPTU”

สรุป

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวนอกเมืองจังหวัดร้อยเอ็ด ผลการวิจัยพบว่า แหล่งท่องเที่ยวนอกเมืองจังหวัดร้อยเอ็ดทั้ง 3 แหล่งที่ได้ศึกษารั้งนี้มีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวในเรื่องความโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว เหมาะสมในการรองรับนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเที่ยวในจังหวัดร้อยเอ็ด แต่ควรมีการพัฒนาเพิ่มเติมศักยภาพในบางจุดเพื่อเพิ่มจุดเด่นของแหล่งท่องเที่ยว เช่น ควรมีระบบขนส่งสาธารณะผ่านแหล่งท่องเที่ยว เพื่อความสะดวกในการเดินทางมาเที่ยว มีมัคคุเทศก์ประจำแหล่งท่องเที่ยวในการบรรยายนำชม จัดหาร้านอาหารและสถานที่พักให้เพียงพอต่อการรองรับนักท่องเที่ยว นอกจากนี้ ยังพบองค์ความรู้ที่เป็นองค์ประกอบด้านต่าง ๆ ตาม

แนวทางพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวรูปแบบ P.I.M. ดังนี้ 1) ด้านความพอใจใน ศักยภาพ (P) ประกอบด้วยควมมีชื่อเสียงของแหล่งท่องเที่ยว ความสะอาดของแหล่งท่องเที่ยว ความปลอดภัยในแหล่งท่องเที่ยว รวมถึงความโดดเด่นและความเป็นเอกลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยว 2) ด้านการปรับปรุงศักยภาพ (I) ไม่มี 3) ด้านการสร้าง ศักยภาพ (M) ประกอบด้วยการไม่มีป้ายบอกทาง ไม่มีระบบขนส่งสาธารณะ ไม่มี บริการรายการนำเที่ยวแบบออนไลน์ ไม่มีกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ไม่มีความ หลากหลายของกิจกรรม ไม่มีโรงแรมที่พักโดยรอบ ไม่มีร้านอาหารและห้องสุขาที่ สะอาดเหมาะสมและเพียงพอ ไม่มีสิ่งอำนวยความสะดวกอื่น ๆ เช่น ร้านขายยา ร้าน สะดวกซื้อ ตู้ธนาคารกดเงินสด ไม่มีร้านจำหน่ายสินค้าของที่ระลึก ไม่มีรายการนำเที่ยว ในจังหวัดร้อยเอ็ด ไม่มีอัตราค่าบริการนำเที่ยว ไม่มีการให้รายละเอียด ความน่าสนใจ ในรายการนำเที่ยว ไม่มีการให้บริการมัคคุเทศก์ท้องถิ่นในการนำชม ไม่มีเจ้าหน้าที่ ให้บริการอย่างมีมิตรไมตรี ไม่มีที่จอดรถเพียงพอและปลอดภัยต่อทรัพย์สินและไม่มี เจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยคอยให้บริการ

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2564). *รายงานประจำปี 2562 กระทรวงการ ท่องเที่ยวและกีฬา*. นนทบุรี: ภาพพิมพ์
- คัชพล จันเพชร. (2564). การพัฒนาแนวทางการจัดการแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัด สุโขทัย. *วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง*. 10 (2), 11-24.
- ท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดร้อยเอ็ด. (ม.ป.ป.). *ร้อยเอ็ด 1000 อวด*. ร้อยเอ็ด: สำนักงาน การท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดร้อยเอ็ด.
- พรทิพย์ บุญเที่ยงธรรม. (2555). *การศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจท่องเที่ยว ความคาดหวังและความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่เดินทางมาเที่ยว ตลาดน้ำในเขตตลิ่งชัน จังหวัดกรุงเทพมหานคร*. วิทยานิพนธ์ปริญญา ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- ยุทธ ไกรวรรณ. (2557). *วิเคราะห์สถิติหลายตัวแปร*. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย และศูนย์วิจัยกสิกรไทย.
- ศิริรักษ์ ยาวีราช และคณะ. (2561). แนวทางการพัฒนาส่วนประสมทางการตลาด บริการ ตามความต้องการของนักท่องเที่ยว: กรณีศึกษาหมู่บ้านแม่สายป่า เมือง ตำบลโหล่งขอด อำเภอพร้าวก จังหวัดเชียงใหม่. *วารสารวิจัยราชภัฏ เชียงใหม่*. 19 (2), 126-135.

- สุญาพร สัอตระกุล และสุชาติ ทวีพรปฐมกุล. (2556). แนวทางการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวชุมชนตำบลสองแพรก จังหวัดพังงา. *วารสารวิทยาศาสตร์การกีฬาและสุขภาพ*. 14 (3), 156-171.
- อัจจิมา หนูคง และคณะ. (2559). การจัดการพิพิธภัณฑ์อย่างสร้างสรรค์เพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในจังหวัดภูเก็ต. *วารสารมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยทักษิณ*. 10 (2), 179-197.
- อาทิตย์ แซ่ย่าง. (2553). พฤติกรรมและความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวชาวไทยต่อการเดินทางท่องเที่ยวในพื้นที่อุทยานแห่งชาติดอยสเทป-ปุย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่. *วิทยานิพนธ์ปริญญาเศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่*.
- อานุภาพ จิรัฐติกาล. (2551). ส่วนประสมทางการตลาดของธุรกิจท่องเที่ยวที่มีผลต่อความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวต่างชาติต่อการท่องเที่ยวในเกาะช้าง จังหวัดตราด. *วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยธนบุรี*. 2 (1), 29-30.
- Buhalis, D. (2000). Marketing the Competitive Destination of the Future. *Tourism Management*. 21 (1), 97-116. DOI:10.1016/S0261-51177 (99)00095-3
- Enoch, Y. (1996). Contents of Tour Packages: A Cross-culture Comparision. *Annals Tourism Research*. 23 (3), 599-616. DOI:10.1016/0160-7389(96)00001-1
- Kline, R. B. (2016). *Methodology in the Social Sciences*, 4th ed. New York: Guilford Press.
- Littrell, M. A., et al. (2004). Senior Traveller: Tourism Activities and Shopping Behaviours. *Journal of Vacation Marketing*. 10 (4), 348-362.
- Pike, S. (2008). *Destination Marketing: An Integrated Marketing Communication Approach*. Burlington; MA: Butterworth-Heinmann.
- Yamane, T. (1967). *Statistics: An Introductory Analysis*. 2nd ed. New York: Harper and Row.

การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอนตามทฤษฎี
การสร้างสรรคด้วยปัญญาเพื่อส่งเสริมทักษะสร้างสรรค์
และนวัตกรรม สำหรับนักศึกษาหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต
มหาวิทยาลัยราชภัฏ

A Development of the Learning Model Based on
Constructionism to Develop Creative and Innovative
Skills for Bachelor's Student of Nursing Program,
Rajabhat University

สุภาพร ประรัมย์¹, สุขแก้ว คำสอน², สวนีย์ เสริมสุข³

Supaporn Prarom¹, Sukkaew Kamsorn², Sawanee Sermsuk³

คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร¹

คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม^{2,3}

Faculty of Nursing, Kampanget Rajabhat University¹

Faculty of Education, Pibulsongkram Rajabhat University^{2,3}

Corresponding Author, E-mail: supaporn_pra@kpru.ac.th*

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาสภาพการจัดการเรียนการสอนและความต้องการในการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอน 2) เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอน และ 3) เพื่อทดสอบประสิทธิภาพการจัดการเรียนการสอนตามทฤษฎีการสร้างสรรคด้วยปัญญา เพื่อส่งเสริมทักษะสร้างสรรค์และนวัตกรรมสำหรับนักศึกษาหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏ ใช้รูปแบบการวิจัยและพัฒนา โดยเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย 1) แบบสอบถามสภาพการจัดการเรียนการสอนและความต้องการ 2) แบบประเมินคุณภาพรูปแบบการจัดการเรียนการสอน 3) แบบประเมินทักษะสร้างสรรค์และนวัตกรรม ศึกษาในประชากรและกลุ่มตัวอย่างอาจารย์พยาบาลที่สอนเกี่ยวกับนวัตกรรมสังกัดมหาวิทยาลัยราชภัฏทั่ว

ประเทศ จำนวน 80 คน และนักศึกษาพยาบาลชั้นปีที่ 1 มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร จำนวน 39 คน การวิเคราะห์ข้อมูลใช้สถิติเชิงพรรณนาและการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัย พบว่า 1) สภาพการจัดการเรียนการสอนเพื่อส่งเสริมทักษะสร้างสรรค์และนวัตกรรม อยู่ในระดับน้อย ความต้องการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอน อยู่ในระดับมากที่สุด 2) การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอนตามทฤษฎีการสร้างสรรคด้วยปัญญา เพื่อส่งเสริมทักษะสร้างสรรค์และนวัตกรรม สำหรับนักศึกษาพยาบาลให้ได้ “TRIPAA Model” ประกอบด้วย 6 ขั้นตอน คือ ขั้นที่ 1 ฝึกทักษะการคิด (Thinking) ขั้นที่ 2 พิชิตปัญหา (Resolving) ขั้นที่ 3 พัฒนาความคิด (Idea Development) ขั้นที่ 4 ผลิตชิ้นงาน (Production) ขั้นที่ 5 ทำการประเมิน (Appraisal) ขั้นที่ 6 เพลิดเพลินเผยแพร่ (Advertisement) การประเมินมาตรฐานคุณภาพรูปแบบทุกด้านจากผู้เชี่ยวชาญ อยู่ในระดับมาก และ 3 เมื่อนำรูปแบบฯ ทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นนักศึกษาพยาบาลเพื่อทดสอบประสิทธิภาพของกระบวนการ (E1) และทดสอบประสิทธิภาพของผลลัพธ์ (E2) เท่ากับ 82.80/86.20 องค์ความรู้จากการวิจัย คือ การได้รูปแบบการจัดการเรียนการสอนตามทฤษฎีการสร้างสรรคด้วยปัญญา เพื่อส่งเสริมทักษะสร้างสรรค์และนวัตกรรม สำหรับนักศึกษาหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏ ที่เรียกว่า TRIPAA Model ซึ่งมีคุณภาพมาตรฐานและประสิทธิภาพในการจัดการเรียนการสอน

คำสำคัญ: ทฤษฎีการสร้างสรรคด้วยปัญญา; ทักษะสร้างสรรค์และนวัตกรรม; รูปแบบการจัดการเรียนการสอน; การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน; นักศึกษาพยาบาล

Abstract

The objectives of this research are to study the condition of learning management and needs for development of learning model; 2) to develop learning model; and 3) to assess the learning model based on constructionism to promote creative and innovative skills for bachelor's student of nursing program, Rajabhat University. It is a type of research and development. The instruments for this research consist of 1) a questionnaire on learning management conditions and needs; 2) a quality assessment form of learning model; 3) an assessment form of

creative and innovation skills. The sample consists of 80 nursing teachers who taught about innovation at Rajabhat Universities in all country and 39 first year nursing students in Kampanget Rajabhat University. The statistics for data analysis are descriptive statistics and content analysis.

The results reveal that 1) the condition of learning management to promote creative and innovative skills is at the lowest level and the needs for development of learning model is at the highest level. 2) development of the learning model based on constructionism to develop creative and innovative skills for nursing students is found “TRIPAA Model” which consists 6 steps: 1) thinking skills (T); 2) resolving (R); 3) idea development (I); 4) production (P); 5) appraisal (A); and 6) advertisement (A). The assessment of the quality standards in all aspects from experts is at a high level. 3) The results of the experiment with similar sample reveal that the efficiency of the process testing (E1) and the efficiency of product testing (E2) are 82.80/86.20. The body of knowledge indicates that the learning model based on constructionism to develop creative and innovative skills for the bachelor’s student of nursing program, Rajabhat University is found as “TRIPAA Model” which has the quality standards and efficiency into learning management.

Keywords: Constructionism; Creative and Innovative skills;
Learning Model; Development of Learning Model;
Nursing Student

บทนำ

การพัฒนากำลังคนถือว่า มีความสำคัญ สอดคล้องกับแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579 โดยมีเป้าหมายเพื่อให้คนไทยทุกคนได้รับการศึกษาและเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างมีคุณภาพ สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของโลกในศตวรรษที่ 21 ทักษะที่จะเป็นตัวกำหนดความพร้อมของนักศึกษาเข้าสู่โลกการทำงานที่มีความซับซ้อนมากขึ้น คือ ทักษะสร้างสรรค์และนวัตกรรม อันเป็นทักษะที่สำคัญสำหรับการแก้ปัญหาและการสร้างความคิดใหม่ รวมถึงเป็นพื้นฐานของสร้างนวัตกรรมเพื่อแก้ปัญหาการทำงานในยุคปัจจุบัน โดยเฉพาะวิชาชีพพยาบาลซึ่งเป็นอาชีพที่มักเผชิญกับสถานการณ์ที่ไม่

คาดคิดและเกี่ยวข้องกับการดูแลผู้ป่วยที่มีภูมิหลังแตกต่างกัน และสภาวะสุขภาพที่มีการเปลี่ยนแปลงและต้องตัดสินใจเสมอ (Mosca, 2016) พยาบาลจึงจำเป็นต้องมีความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรมเพื่อตัดสินใจที่เป็นประโยชน์ สามารถใช้กระบวนการวิจัยและกระบวนการสร้างนวัตกรรมในการแก้ไขปัญหาทางการพยาบาลและทางสุขภาพ ส่งผลให้เกิดนวัตกรรมทางการพยาบาล

นวัตกรรมทางการพยาบาลเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ นวัตกรรมจะส่งผลการดูแลผู้ป่วยและลดต้นทุน ส่งผลให้สุขภาพของผู้ป่วยดีขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ จำเป็นต้องพัฒนาทักษะสร้างสรรค์และนวัตกรรมตั้งแต่วัยในช่วงของการศึกษาพยาบาล (Desai, 2020) มีการลงมือสร้างองค์ความรู้ได้ด้วยตนเอง เป็นชิ้นงานหรือนวัตกรรม ซึ่งเป็นการสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเองหรือทฤษฎีสร้างสรรค์ด้วยปัญญา (Constructionism) ซึ่งมีแนวคิด ดังนี้ 1) การสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง โดยให้ผู้เรียนลงมือประกอบกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยตนเองหรือได้ปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมภายนอก 2) การยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ โดยผู้สอนควรพยายามจัดบรรยากาศการเรียนการสอนที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยตนเอง สามารถเชื่อมโยงความรู้ระหว่างความรู้ใหม่กับความรู้เก่าได้ ส่วนผู้สอนเป็นผู้ช่วยเหลือและคอยอำนวยความสะดวก 3) หลักการเรียนรู้จากประสบการณ์และสิ่งแวดล้อม ความสำคัญของการเรียนรู้ร่วมกัน และ 4) การใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือการรู้จักแสวงหาคำตอบจากแหล่งความรู้ต่าง ๆ ด้วยตนเอง (ทิศนา แคมมณี, 2557) ซึ่งทักษะสร้างสรรค์และนวัตกรรมมีองค์ประกอบหลัก 3 ประการ คือ 1) การคิดอย่างสร้างสรรค์ 2) การทำงานร่วมกับบุคคลอื่นอย่างสร้างสรรค์ และ 3) การสร้างนวัตกรรมให้เกิดผลสำเร็จ (Partnership for 21st Century Skills-Core Content Integration, n.d.) การพัฒนาปัญหาทักษะการแก้ปัญหาการทำงานร่วมกันและนวัตกรรม ทำให้นักศึกษามีโอกาสในการทำกิจกรรม การศึกษาแบบสหสาขาวิชาชีพ การให้ความรู้แก่ผู้เรียนระดับเตรียมอุดมในกระบวนการสร้างสรรค์และนวัตกรรมได้รับการยอมรับและได้รับการสนับสนุนให้พัฒนานวัตกรรม ซึ่งเป็นความท้าทายด้านสุขภาพ (Kennith, 2014)

จากการทบทวนอย่างเป็นระบบของความคิดสร้างสรรค์ในการศึกษาทางการพยาบาลของชาน (Chan, 2012) พบว่า การส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ ควรออกแบบหลักสูตรที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนเปลี่ยนความคิดไปสู่การกระทำการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ (Creative Problem Solving) จะทำให้เกิดชิ้นงานที่เป็นนวัตกรรม การสร้างชิ้นงานมีบทบาทสำคัญในการช่วยให้ผู้เรียนกล้าแสดงออก และคิดอย่างสร้างสรรค์ จนสามารถสร้างสรรค์ชิ้นงานที่เป็นนวัตกรรมได้และจากการศึกษารูปแบบ

ของวิธีการคิดเชิงนวัตกรรม การคิดสร้างสรรค์สิ่งใหม่เพื่อแก้ปัญหาหรือพัฒนาความเจริญแก่สังคม อมิลินค์ (Amelink, et al., 2013) ได้กล่าวว่า กิจกรรมการเรียนรู้ในชั้นเรียนที่จะส่งเสริมการคิดเชิงนวัตกรรมกับผู้เรียนนั้น การเรียนรู้ควรจะมีการบูรณาการเทคโนโลยีมาใช้ในการเรียนรู้ มีการกำหนดชิ้นงานให้ผู้เรียนได้ค้นคว้า สืบค้นความรู้ แลกเปลี่ยนความคิด ซึ่งความคิดสร้างสรรค์จะเชื่อมโยงไปสู่การสร้างสรรค์ชิ้นงานหรือนวัตกรรมได้ สถาบันฝึกอบรมแห่งชาติออสเตรเลีย (Australian National Training Authority (ANTA), 2001) ได้จัดทำคู่มือสำหรับผู้สอนเพื่อส่งเสริมทักษะการคิดเชิงนวัตกรรม ซึ่งมีกระบวนการ ดังนี้ การตีความบริบท (Interpret) การสร้างแนวคิด (Generate) ความร่วมมือกับผู้อื่น (Collaborate) การสะท้อนแนวคิด (Reflect) การนำเสนอแนวคิด (Represent) และการประเมินความสำเร็จ (Evaluate) แต่ทักษะการคิดเชิงนวัตกรรมยังขาดความคิดสร้างสรรค์ที่จะเชื่อมโยงมาสู่การคิดเชิงนวัตกรรมได้

การพัฒนาทักษะด้านสร้างสรรค์และนวัตกรรม สำหรับนักศึกษาพยาบาลยังมีค่อนข้างน้อยที่จะผลิตพยาบาลอย่างไรให้ตอบโจทย์ผู้ใช้บัณฑิตในศตวรรษที่ 21 จึงเป็นความท้าทายของอาจารย์พยาบาลไทยในการจัดการเรียนการสอน (อุมาสวรรค์ ชูหา และคณะ, 2562) ซึ่งปัจจุบันยังไม่พบรูปแบบการจัดการเรียนการสอนเพื่อส่งเสริมทักษะสร้างสรรค์และนวัตกรรม สำหรับนักศึกษาพยาบาลผู้วิจัยได้พัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอน โดยการศึกษาสภาพการจัดการเรียนการสอนและความต้องการในการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอน การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอน รวมถึงการทดสอบประสิทธิภาพของกระบวนการและประสิทธิภาพของผลลัพธ์รูปแบบการจัดการเรียนการสอนตามทฤษฎีการสร้างสรรค์ด้วยปัญญา เพื่อส่งเสริมทักษะสร้างสรรค์และนวัตกรรมสำหรับนักศึกษาหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏ ซึ่งจะให้มีแนวทางและรูปแบบในการส่งเสริมทักษะสร้างสรรค์และนวัตกรรม สามารถนำไปจัดการเรียนการสอนเพื่อเตรียมความพร้อมในการดำเนินชีวิตในอนาคตของนักศึกษาพยาบาลในศตวรรษที่ 21 ได้ต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพการจัดการเรียนการสอนและความต้องการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอนตามทฤษฎีการสร้างสรรค์ด้วยปัญญา เพื่อส่งเสริมทักษะสร้างสรรค์และนวัตกรรม สำหรับนักศึกษาหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏ

2. เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอนตามทฤษฎีการสร้างสรรคด้วยปัญญา เพื่อส่งเสริมทักษะสร้างสรรค์และนวัตกรรม สำหรับนักศึกษาหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏ

3. เพื่อทดสอบประสิทธิภาพของกระบวนการ และประสิทธิภาพของผลลัพธ์รูปแบบการจัดการเรียนการสอนตามทฤษฎีการสร้างสรรคด้วยปัญญา เพื่อส่งเสริมทักษะสร้างสรรค์และนวัตกรรม สำหรับนักศึกษาหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏ

ระเบียบวิธีวิจัย

1. แบบแผนการวิจัยครั้งนี้เป็นวิจัยและพัฒนา โดยการศึกษาสภาพการจัดการเรียนการสอนและความต้องการในการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอนตามทฤษฎีการสร้างสรรคด้วยปัญญา เพื่อส่งเสริมทักษะสร้างสรรค์และนวัตกรรม สำหรับนักศึกษาหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏ และสร้างรูปแบบการจัดการเรียนการสอนตามทฤษฎีการสร้างสรรคด้วยปัญญา เพื่อส่งเสริมทักษะสร้างสรรค์และนวัตกรรม สำหรับนักศึกษาหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏ

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง จำแนกได้ดังต่อไปนี้

2.1 การศึกษาสภาพการจัดการเรียนการสอนและความต้องการในการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอนตามทฤษฎีการสร้างสรรคด้วยปัญญา เพื่อส่งเสริมทักษะสร้างสรรค์และนวัตกรรม สำหรับนักศึกษาหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏ ประชากร ได้แก่ อาจารย์พยาบาลที่สอนเกี่ยวกับนวัตกรรมทางการพยาบาลในมหาวิทยาลัยราชภัฏทั่วประเทศ จำนวน 98 คน ส่วนกลุ่มตัวอย่าง คือ อาจารย์พยาบาลที่สอนเกี่ยวกับนวัตกรรมทางการพยาบาล ในมหาวิทยาลัยราชภัฏ กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรของเครซีและมอร์แกน (Krejcie & Morgan, 1970) จำนวน 80 คน ได้มาโดยการเลือกแบบสุ่มอย่างง่าย

2.2 การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอนตามทฤษฎีการสร้างสรรคด้วยปัญญา เพื่อส่งเสริมทักษะสร้างสรรค์และนวัตกรรม สำหรับนักศึกษาหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏ ศึกษาจากเอกสารและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องและประเมินคุณภาพโดยผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 9 คน

2.3 การทดสอบประสิทธิภาพของกระบวนการและประสิทธิภาพของผลลัพธ์รูปแบบการจัดการเรียนการสอนตามทฤษฎีการสร้างสรรคด้วยปัญญา เพื่อ

ส่งเสริมทักษะสร้างสรรค์และนวัตกรรม สำหรับนักศึกษาหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏ ประชากร ได้แก่ นักศึกษาพยาบาลสังกัดมหาวิทยาลัยราชภัฏ ชั้นปีที่ 1 ส่วนกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นักศึกษาพยาบาลสังกัดมหาวิทยาลัยราชภัฏ กำแพงเพชร ชั้นปีที่ 1 จำนวน 39 คน โดยการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง

3. ตัวแปรที่ศึกษา

3.1 สภาพการจัดการเรียนรู้รายวิชานวัตกรรมทางการพยาบาล 4 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการเตรียมการสอน 2) ด้านการดำเนินการสอน 3) ด้านการผลิตและการใช้สื่อ และ 4) ด้านการวัดและประเมินผล

3.2 ความต้องการในการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอนตามทฤษฎีการสร้างสรรค์ด้วยปัญญา เพื่อส่งเสริมทักษะสร้างสรรค์และนวัตกรรม สำหรับนักศึกษาพยาบาล

3.3 คุณภาพมาตรฐานรูปแบบการจัดการเรียนการสอนตามทฤษฎีการสร้างสรรค์ด้วยปัญญา เพื่อส่งเสริมทักษะสร้างสรรค์และนวัตกรรม สำหรับนักศึกษาพยาบาล

3.4 ประสิทธิภาพของกระบวนการและประสิทธิภาพของผลลัพธ์รูปแบบการจัดการเรียนการสอนตามทฤษฎีการสร้างสรรค์ด้วยปัญญา เพื่อส่งเสริมทักษะสร้างสรรค์และนวัตกรรม

4. ระยะเวลาดำเนินการวิจัย ตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2563 ถึงธันวาคม พ.ศ. 2563

5. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย 1) แบบสอบถามสภาพการจัดการเรียนการสอน 2) แบบสอบถามความต้องการรูปแบบการจัดการเรียนการสอนตามทฤษฎีการสร้างสรรค์ด้วยปัญญา เพื่อส่งเสริมทักษะสร้างสรรค์และนวัตกรรม สำหรับนักศึกษาหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏ 3) แบบประเมินทักษะสร้างสรรค์และนวัตกรรม และ 4) แบบประเมินความคิดเห็นต่อคุณภาพที่มีต่อรูปแบบการจัดการเรียนการสอนตามทฤษฎีการสร้างสรรค์ด้วยปัญญา เพื่อส่งเสริมทักษะสร้างสรรค์และนวัตกรรม สำหรับนักศึกษาหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏ

6. เนื้อหา ในการวิจัยครั้งนี้ใช้เนื้อหาสาระรายวิชานวัตกรรมทางการพยาบาล ในหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร ปี พ.ศ. 2563

7. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการ ดังนี้

7.1 การดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลแบบสอบถามสภาพการจัดการเรียนการสอนและความต้องการรูปแบบการจัดการเรียนการสอนฯ จากอาจารย์พยาบาลที่สอนเกี่ยวกับนวัตกรรม สังกัดมหาวิทยาลัยราชภัฏ

7.2 วิเคราะห์ข้อมูลสภาพการจัดการเรียนการสอนและความต้องการพัฒนารูปแบบฯ

7.3 การนำข้อมูลสภาพการจัดการเรียนการสอนและความต้องการพัฒนามาสืบค้นข้อมูล เอกสารและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาพัฒนา

7.4 ร่างรูปแบบการจัดการเรียนการสอนฯ

7.5 การนำรูปแบบการจัดการเรียนการสอนฯ ไปตรวจสอบคุณภาพโดยผู้ทรงคุณวุฒิด้วยการสัมมนาอิงผู้เชี่ยวชาญ (Connoisseurship) ทางระบบออนไลน์เพื่อประเมินคุณภาพมาตรฐานของรูปแบบฯ

7.6 การนำข้อเสนอแนะจากผู้ทรงคุณวุฒิไปพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอนฯ (ฉบับร่าง)

7.7 การนำรูปแบบการจัดการเรียนการสอนฯ (ฉบับร่าง) ไปทดสอบประสิทธิภาพของกระบวนการและประสิทธิภาพของผลลัพธ์รูปแบบการจัดการเรียนการสอนกับกลุ่มตัวอย่างที่มีคุณลักษณะคล้ายกัน คือ นักศึกษาพยาบาลชั้นปีที่ 1 ปีการศึกษา 2563 มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร จำนวน 39 คน

7.8 ผู้วิจัยประเมินประสิทธิภาพของกระบวนการและประสิทธิภาพของผลลัพธ์ (E1/E2)

8. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลตามระเบียบวิธีวิจัยและการใช้สถิติวิเคราะห์มีรายละเอียด ดังนี้

8.1 การศึกษาสภาพการจัดการเรียนการสอนและความต้องการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอน ใช้สถิติร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และแปรผลตามเกณฑ์พิจารณา ดังนี้ (มาเรียม นิลพันธุ์, 2555) ค่าเฉลี่ย 4.50-5.00 หมายถึง ระดับมากที่สุด ค่าเฉลี่ย 3.50-4.49 หมายถึง ระดับมาก ค่าเฉลี่ย 2.50-3.49 หมายถึง ระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ย 1.50-2.49 หมายถึง ระดับน้อย และค่าเฉลี่ย 1.00-1.49 หมายถึง ระดับน้อยที่สุด

8.2 การประเมินคุณภาพมาตรฐานของรูปแบบการจัดการเรียนการสอนเป็นแบบประเมินประมาณค่า 5 ระดับ ซึ่งประกอบด้วย 1) คุณภาพด้านความเป็นประโยชน์ (Utility Standard) 2) ด้านความเป็นไปได้ (Feasibility Standard) 3) มาตรฐานด้านความเหมาะสม (Propriety Standard) 4) มาตรฐานด้านความถูกต้อง

(Accuracy Standard) 5) มาตรฐานด้านความรับผิดชอบ (Evaluation Accountability Standard) มีค่าเฉลี่ยมากกว่า 3.51 ทุกด้าน สามารถนำไปใช้ได้

8.3 การประเมินประสิทธิภาพของรูปแบบการจัดการเรียนการสอนตาม ทฤษฎีการสร้างสรรคด้วยปัญญา เพื่อส่งเสริมทักษะสร้างสรรค์และนวัตกรรมสำหรับ นักศึกษาหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏ ประเมินประสิทธิภาพ ของกระบวนการ (E1) และประสิทธิภาพของผลผลิต (E2) เท่ากับ 80/80

ผลการวิจัย

การสรุปผลการวิจัยขอเสนอผลตามลำดับของวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. ผลการศึกษาศาภาพการจัดการเรียนการสอนและความต้องการในการ พัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอนตามทฤษฎีการสร้างสรรคด้วยปัญญา เพื่อ ส่งเสริมทักษะสร้างสรรค์และนวัตกรรม สำหรับนักศึกษาหลักสูตรพยาบาลศาสตร บัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏ ดังนี้

1.1 ข้อมูลทั่วไป อาจารย์พยาบาลส่วนใหญ่เพศหญิง ร้อยละ 82.50 เพศ ชาย ร้อยละ 17.50 มีอายุ 31-40 ปี ร้อยละ 66.25 รองลงมา คือ ช่วงอายุ 41-50 ปี ร้อยละ 20 ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาโทมากที่สุด ร้อยละ 66.25 และรองลงมา คือ ปริญญาเอก ร้อยละ 27 มีประสบการณ์การเป็น พยาบาลส่วนใหญ่มากกว่า 10 ปี และมีประสบการณ์ด้านการสอนนวัตกรรมทางการ พยาบาล อยู่ระหว่าง 1-5 ปี ร้อยละ 73.75

1.2 สภาพการจัดการเรียนการสอนในการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียน การสอนตามทฤษฎีการสร้างสรรคด้วยปัญญา เพื่อส่งเสริมทักษะสร้างสรรค์และ นวัตกรรม สำหรับนักศึกษาหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏ พบว่า สภาพการจัดการเรียนการสอนในการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอน โดยภาพรวมมีระดับการดำเนินงานอยู่ในระดับน้อย ($\bar{X}=1.85$; S.D.=0.36) หากจำแนก เป็นรายด้าน สามารถเรียงลำดับจากมากไปหาน้อยได้ ดังนี้ ด้านที่มีลำดับการ ดำเนินงานมากที่สุด คือ ด้านการผลิตสื่อและการใช้สื่อ อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}=2.53$; S.D.=0.70) รองลงมา คือ ด้านการเตรียมการสอน อยู่ในระดับน้อย ($\bar{X}=2.25$; S.D.=0.36) และด้านการดำเนินการสอน อยู่ในระดับน้อย ($\bar{X}=1.65$; S.D.=0.22) ในด้านนี้สามารถจำแนกแต่ละข้อย่อย โดยพบว่า 1) การสอนตามทฤษฎี การสร้างสรรคด้วยปัญญา อยู่ในระดับน้อย ($\bar{X}=1.57$; S.D.=0.22) 2) การสอนเพื่อ ส่งเสริมทักษะสร้างสรรค์ อยู่ในระดับน้อย ($\bar{X}=1.57$; S.D.=0.22) 3) กระบวนการคิด

เชิงนวัตกรรม อยู่ในระดับน้อย ($\bar{X}=1.82$; $S.D.=0.34$) ส่วนด้านที่มีลำดับการดำเนินงานน้อยที่สุด คือ ด้านการประเมินผลทักษะสร้างสรรค์และนวัตกรรม อยู่ในระดับน้อยที่สุด ($\bar{X}=1.36$; $S.D.=0.33$) รายละเอียดดังตารางต่อไปนี้

สภาพการจัดการเรียนการสอนในการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอน	$\bar{X}$	S.D.	ระดับการดำเนินงาน
1. ด้านการเตรียมการสอน	2.25	0.36	น้อย
2. ด้านการดำเนินการสอน	1.65	0.22	น้อย
2.1 การสอนตามทฤษฎีการสร้างสรรค์ด้วยปัญญา	1.57	0.22	น้อย
2.2 การสอนเพื่อส่งเสริมทักษะสร้างสรรค์	1.57	0.22	น้อย
2.3 กระบวนการคิดเชิงนวัตกรรม	1.82	0.34	น้อย
3. ด้านการผลิตสื่อและการใช้สื่อ	2.53	0.70	ปานกลาง
4. ด้านการประเมินผลทักษะสร้างสรรค์และนวัตกรรม	1.36	0.33	น้อยที่สุด
รวม	1.85	0.36	น้อย

ตาราง 1 ระดับการดำเนินงานเกี่ยวกับสภาพการจัดการเรียนการสอนในการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอนตามทฤษฎีการสร้างสรรค์ด้วยปัญญาเพื่อส่งเสริมทักษะสร้างสรรค์และนวัตกรรม สำหรับนักศึกษาพยาบาล

1.3 ระดับความต้องการในการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนพบว่า มีความต้องการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอน โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}=4.66$; $S.D.=0.37$) เมื่อจำแนกแต่ละข้อพบระดับความต้องการจากมากไปหาน้อย ดังตัวอย่างต่อไปนี้ การจัดการเรียนการสอนที่พัฒนาความคิดให้สามารถสร้างชิ้นงานหรือนวัตกรรม อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}=4.90$; $S.D.=0.34$) รองลงมา คือ การเรียนการสอนที่ส่งเสริมทักษะสร้างสรรค์และนวัตกรรม อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}=4.87$; $S.D.=0.33$) การใช้เทคนิคการสอนที่มีการฝึกคิดสร้างสรรค์เพื่อสร้างนวัตกรรม อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}=4.86$; $S.D.=0.41$) ส่วนข้อที่พบระดับความต้องการน้อยที่สุดมี 2 ข้อ คือ 1) การออกแบบสื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับประสบการณ์และความพร้อมของผู้เรียน การจัดหาสื่อหรือทำสื่อการเรียนรู้และเทคโนโลยีที่หลากหลาย และ 2) การจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนการสอนที่ส่งเสริมทักษะการสร้างสรรค์และนวัตกรรม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.88$; $S.D.=0.73$)

2. ผลการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอนตามทฤษฎีการสร้างสรรคด้วยปัญญา เพื่อส่งเสริมทักษะสร้างสรรค์และนวัตกรรม สำหรับนักศึกษาหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏ ดังนี้

2.1 องค์ประกอบของรูปแบบ

2.1.1 หลักการของรูปแบบ (Principles of Model) เป็นรูปแบบการเรียนการสอนที่เน้นการสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง การสร้างสรรค์ด้วยปัญญา (Constructionism) ผสมผสานแนวคิดกระบวนการแก้ปัญหาเชิงสร้างสรรค์ (Creative Problem Solving; CPS Version 6.1) (Treffinger, et al., 2010) และแนวคิดกระบวนการคิดเชิงนวัตกรรม (Australian National Training Authority (ANTA), 2001)

2.1.2 วัตถุประสงค์ของรูปแบบ (Objectives of Model) เพื่อเป็นแนวทางให้ในการจัดการเรียนการสอนตามทฤษฎีการสร้างสรรคด้วยปัญญา เพื่อส่งเสริมทักษะสร้างสรรค์และนวัตกรรม สำหรับนักศึกษาหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏ

2.1.3 เนื้อหา (Content) เป็นการจัดการเรียนการสอน ในรายวิชานวัตกรรมทางการพยาบาล ตามหลักสูตรพยาบาลศาสตร พุทธศักราช 2563

2.1.4 กิจกรรมการเรียนการสอน (Learning Activities) การจัดการเรียนการสอนตามทฤษฎีการสร้างสรรคด้วยปัญญา เพื่อส่งเสริมทักษะสร้างสรรค์และนวัตกรรม สำหรับนักศึกษาหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏ 6 ขั้นตอน คือ ขั้นที่ 1 ฝึกทักษะการคิด (Thinking) ขั้นที่ 2 พิชิตปัญหา (Resolving) ขั้นที่ 3 พัฒนาความคิด (Idea Development) ขั้นที่ 4 ผลิตชิ้นงาน (Production) ขั้นที่ 5 ทำการประเมิน (Appraisal) ขั้นที่ 6 เพลิดเพลินเผยแพร่ (Advertisement)

2.1.5 การวัดและประเมินผล (Measurement and Evaluation) ประเมินทักษะสร้างสรรค์และนวัตกรรม โดยประเมินก่อนและหลังการจัดการเรียนการสอนจากแบบประเมินทักษะสร้างสรรค์และนวัตกรรม

2.2 ผลการประเมินคุณภาพมาตรฐานรูปแบบโดยผู้เชี่ยวชาญ ผลการประเมิน ดังนี้ 1) ด้านอรรถประโยชน์ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ =3.86; S.D.=0.54) 2) ด้านความเป็นไปได้ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ =3.76; S.D.=0.42) 3) ด้านความเหมาะสม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ =4.22; S.D.=0.24) 4) ด้านความถูกต้อง อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ =4.15; S.D.=0.24) 5) ด้านความรับผิดชอบ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ =4.37; S.D.=0.38) และผล

การประเมินคุณภาพตามมาตรฐานของรูปแบบทุกด้านอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.06$, S.D. =0.20) ดังตารางต่อไปนี้

รายการประเมิน	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ ประสิทธิภาพ
1. ด้านอรรถประโยชน์ (Utility Standard)	3.86	0.54	มาก
2. ด้านความเป็นไปได้ (Feasibility Standard)	3.76	0.42	มาก
3. ด้านความเหมาะสม (Propriety Standard)	4.22	0.24	มาก
4. ด้านความถูกต้อง (Accuracy Standard)	4.15	0.24	มาก
5. ด้านความรับผิดชอบ (Evaluation Accountability Standard)	4.37	0.38	มาก
รวม	4.06	0.20	มาก

ตาราง 2 ระดับประสิทธิภาพตามมาตรฐานความเหมาะสมของรูปแบบการจัดการเรียนการสอนตามทฤษฎีการสร้างสรรคด้วยปัญญาเพื่อส่งเสริมทักษะสร้างสรรค์และนวัตกรรมสำหรับนักศึกษาพยาบาล

3. ผลการประเมินประสิทธิภาพของรูปแบบการจัดการเรียนการสอนตามทฤษฎีการสร้างสรรคด้วยปัญญา เพื่อส่งเสริมทักษะสร้างสรรค์และนวัตกรรมสำหรับนักศึกษาหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏ ประเมินประสิทธิภาพของกระบวนการ (E1) และประสิทธิภาพของผลผลิต (E2) เท่ากับ 82.80/86.20

อภิปรายผล

การสรุปผลการวิจัย ขอเสนอผลตามลำดับของวัตถุประสงค์ ดังนี้

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ผลการศึกษาสภาพการจัดการเรียนการสอนและความต้องการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอนฯ พบว่า สภาพการจัดการเรียนการสอนเพื่อส่งเสริมทักษะสร้างสรรค์และนวัตกรรมนั้น มีการดำเนินงานเกี่ยวกับสภาพการจัดการเรียนการสอน อยู่ในระดับน้อย และความต้องการอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า สภาพการจัดการเรียนการสอนด้านการประเมินผลทักษะสร้างสรรค์และนวัตกรรมมีน้อยมาก ด้านการสอนตามทฤษฎีการสร้างสรรคด้วยปัญญา อยู่ในระดับน้อย และด้านการสอนเพื่อส่งเสริมทักษะสร้างสรรค์ อยู่ในระดับน้อย ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาพยาบาลตามหลักสูตรพยาบาลศาสตร ปี พ.ศ. 2563 ที่กำหนดให้มีการวัดประเมินผลลัพท์การเรียนรู้ ตามมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษา 6

ด้าน คือ 1) คุณธรรม จริยธรรม 2) ความรู้ 3) ทักษะทางปัญญา 4) ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับความรับผิดชอบต่อ 5) ทักษะการวิเคราะห์เชิงตัวเลข การสื่อสารและการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ และ 6) ทักษะการปฏิบัติทางวิชาชีพ (ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง มาตรฐานคุณวุฒิระดับปริญญาตรี สาขาพยาบาลศาสตร พ.ศ. 2560, 2560) ทำให้สภาพการจัดการเรียนการสอนไม่ได้วัดประเมินผลลัพธ์ทักษะ สร้างสรรค์และนวัตกรรม สภาพการจัดการเรียนการสอนนั้นสะท้อนถึงลักษณะการ เรียนการสอนให้บรรลุวัตถุประสงค์เฉพาะของรูปแบบนั้น ๆ ซึ่งรัตนะ บัวสนธ์ (2563) ได้เสนอแนวคิดว่าการวิจัยและพัฒนารูปแบบการเรียนรู้เป็นงานวิจัยและพัฒนาที่มี จุดมุ่งหมายเพื่อแก้ไขปัญหาหรือพัฒนาการเรียนการสอนในชั้นเรียน ระยะที่ 1 ควรมี การศึกษาวิเคราะห์สภาพปัจจุบันและปัญหารูปแบบการเรียนรู้ เป็นการศึกษวิเคราะห์ เพื่อหาสภาพที่เกิดขึ้นในปัจจุบันและปัญหาที่มีเกี่ยวกับการเรียนการสอน จะทำให้ ทราบว่า มีปัญหาทางการเรียนเรื่องใดบ้างและมีมากน้อยเพียงไร ปัญหาเรื่องใดที่มี ความรุนแรงจำเป็นต้องได้รับ และการเรียนการสอนนั้นองค์ประกอบสำคัญได้รับการ จัดไว้เป็นระเบียบตามหลักปรัชญา ทฤษฎี หลักการ แนวคิดหรือความเชื่อต่าง ๆ หลักการหรือแนวคิดของรูปแบบจะต้องได้รับการพิสูจน์ ทดสอบหรือยอมรับว่า มี ประสิทธิภาพ สามารถใช้เป็นแบบแผนในการเรียนการสอนได้ และการประเมินความ ต้องการในการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอนตามทฤษฎีการสร้างสรรค์ด้วย ปัญญา เพื่อส่งเสริมทักษะสร้างสรรค์และนวัตกรรม อยู่ในระดับมากที่สุด การประเมิน ความต้องการที่จำเป็น (Needs Assessment) สามารถใช้ในการตัดสินใจเกี่ยวกับ เลือกรื้อหรือสาระการเรียนรู้ที่มีความสำคัญต่อผู้เรียน การประเมินความต้องการ จะทำให้เกิดการตัดสินใจเกี่ยวกับหลักสูตรและการเรียนการสอนได้ถูกต้อง (อัญชลี สารรัตน์, 2554) สะท้อนให้เห็นสภาพการจัดการเรียนการสอนที่ควรจะเป็น ความ มุ่งหวังสูงแต่สภาพการเรียนการสอนปัจจุบันยังไม่เป็นไปตามที่ต้องการ ดังนั้น จึงควรมี การสร้างรูปแบบการจัดการเรียนการสอนตามทฤษฎีการสร้างสรรค์ด้วยปัญญา เพื่อ ส่งเสริมทักษะสร้างสรรค์และนวัตกรรม สำหรับนักศึกษาหลักสูตรพยาบาลศาสตร บัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏ ให้สอดคล้องกับความต้องการพัฒนา

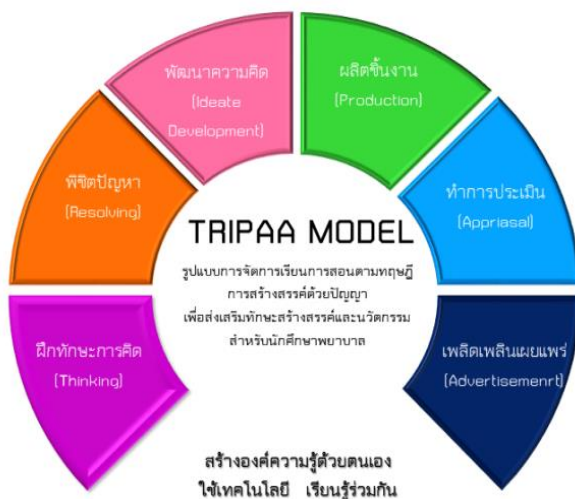
วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ผลการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอนพบว่า รูปแบบการจัดการเรียนการสอน “TRIPAA Model” การประเมินคุณภาพมาตรฐาน ของรูปแบบ โดยรวมอยู่ในระดับมาก การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนผู้วิจัยได้ กำหนดองค์ประกอบของรูปแบบการจัดการเรียนการสอนตามแนวคิดในเรื่อง องค์ประกอบของจอยส์และวิล (Joyce & Weil, 2000) อันได้แก่ 1) หลักการของ

รูปแบบ 2) จุดประสงค์ของรูปแบบ 3) เนื้อหา 4) กิจกรรม และ 5) การวัดและประเมินผล สอดคล้องกับฉันทะ อังภาภรณ์ (2563) ที่พัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบยูเลอร์นิ่ง รายวิชาศิลปะ (ทัศนศิลป์) เพื่อส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์สำหรับนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาพบว่า องค์ประกอบการจัดการเรียนรู้มีคุณภาพ อยู่ในระดับมาก การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอนครั้งนี้ นอกจากจะมีการสำรวจสภาพการจัดการเรียนการสอนในปัจจุบันและสำรวจความต้องการแล้ว ยังมีการสังเคราะห์ วิเคราะห์แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับทักษะสร้างสรรค์และนวัตกรรมอีกด้วย ซึ่งการสร้างรูปแบบครั้งนี้ใช้ทฤษฎีการสร้างสรรค์ด้วยปัญญา ผสมผสานแนวคิดกระบวนการแก้ปัญหาเชิงสร้างสรรค์ (Creative Problem Solving; CPS Version 6.1) (Treffinger, et al., 2010) และแนวคิดกระบวนการคิดเชิงนวัตกรรม (Australian National Training Authority (ANTA), 2001) รูปแบบการจัดการเรียนการสอนตามทฤษฎีการสร้างสรรค์ด้วยปัญญาเพื่อส่งเสริมทักษะสร้างสรรค์และนวัตกรรม สำหรับนักศึกษาหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏ “TRIPAA Model” นั้นประกอบด้วย 6 ขั้นตอน คือ ขั้นที่ 1 ฝึกทักษะการคิด (Thinking) ขั้นที่ 2 พิชิตปัญหา (Resolving) ขั้นที่ 3 พัฒนาความคิด (Idea Development) ขั้นที่ 4 ผลิตชิ้นงาน (Production) ขั้นที่ 5 ทำการประเมิน (Appraisal) ขั้นที่ 6 เพลิดเพลินเผยแพร่ (Advertisement) การประเมินมาตรฐานคุณภาพด้านอรรถประโยชน์ ด้านความเป็นไปได้ ด้านความเหมาะสม ด้านความถูกต้องและด้านความรับผิดชอบ ทั้งหมดมีคุณภาพอยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นว่า การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอนโดยมีการศึกษา วิเคราะห์แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง การกำหนดองค์ประกอบของรูปแบบอย่างเหมาะสม รวมถึงการตรวจสอบประเมินรูปแบบและแก้ไขพัฒนาจนได้รูปแบบที่มีคุณภาพ ซึ่งสอดคล้องกับนักการศึกษาได้เสนอเป็นแนวทางเดียวกันว่า รูปแบบการเรียนการสอนที่ดีต้องได้รับการพัฒนาอย่างเป็นระบบ โดยมีทฤษฎี หลักการและแนวคิดเป็นพื้นฐาน (Joyce & Weil, 2000; ทิศนา แคมมณี, 2557) นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญ โดยการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ และตรวจสอบประเมินมาตรฐานคุณภาพความเหมาะสมรูปแบบ โดยรวมมาตรฐานคุณภาพของรูปแบบทุกด้านมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก โดยเป็นการประเมินตามเทคนิคการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ เป็นการให้ข้อมูลเชิงลึกและทัศนะการวิพากษ์ของผู้เชี่ยวชาญในสาขา (กิตติพงษ์ เกียรติวิภาค, 2560) จึงทำให้รูปแบบมีคุณภาพมาตรฐาน

วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 การทดสอบประสิทธิภาพของกระบวนการและประสิทธิภาพของผลลัพธ์รูปแบบการจัดการเรียนการสอนตามทฤษฎีการสร้างสรรค์ด้วยปัญญา เพื่อส่งเสริมทักษะสร้างสรรค์และนวัตกรรม สำหรับนักศึกษาหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏ ผลการประเมินประสิทธิภาพของกระบวนการ (E1) และประสิทธิภาพของผลผลิต (E2) เท่ากับ 82.80/ 86.20 ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์การประเมินประสิทธิภาพรูปแบบสำหรับทักษะพิสัย สอดคล้องกับชัยยงค์ พรหมวงศ์ (2556) ที่เสนอแนวคิดวิธีการทดสอบประสิทธิภาพของ E1/E2 เท่ากับ 80/80 สำหรับทักษะพิสัยที่มีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ รัตนะ บัวสนธ์ (2563) ได้กล่าวว่า เมื่อมีการสร้างนวัตกรรมควรมีการตรวจสอบคุณภาพ คือ 1) การตรวจสอบความสอดคล้องกันของความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ 2) การตรวจสอบคุณภาพโดยการทดลองนำร่องกับกลุ่มที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน เพื่อตรวจสอบคุณภาพของนวัตกรรมที่เรียกว่า E1/E2 ถ้าไม่ได้ตามเกณฑ์ที่กำหนดจะต้องปรับปรุงนวัตกรรมการเรียนการสอนจนกระทั่งค่า E1/E2 จะบรรลุตามเกณฑ์ที่กำหนด

องค์ความรู้จากการวิจัย

จากการวิจัยครั้งนี้ เมื่อผู้วิจัยนำรูปแบบฯ ทดลองใช้ นักศึกษาพยาบาลที่มีคุณลักษณะคล้ายกับกลุ่มตัวอย่าง ทดสอบประสิทธิภาพ จึงส่งผลให้รูปแบบการจัดการเรียนการสอนตามทฤษฎีการสร้างสรรค์ด้วยปัญญา เพื่อส่งเสริมทักษะสร้างสรรค์และนวัตกรรม สำหรับนักศึกษาหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏ ซึ่งเรียกว่า TRIPAA Model อันเป็นองค์ความรู้ที่สามารถส่งเสริมทักษะสร้างสรรค์และนวัตกรรมของนักศึกษาพยาบาลอย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจตามสภาพจริงตามทักษะสร้างสรรค์และนวัตกรรมในศตวรรษที่ 21 ดังภาพต่อไปนี้

ภาพ 2 รูปแบบการจัดการเรียนการสอนตามทฤษฎีการสร้างสรรคด้วยปัญญา
เพื่อส่งเสริมทักษะสร้างสรรค์และนวัตกรรม สำหรับนักศึกษาพยาบาล

สรุป

การวิจัยนี้พบว่า รูปแบบการจัดการเรียนการสอนตามทฤษฎีการสร้างสรรคด้วยปัญญา เพื่อส่งเสริมทักษะสร้างสรรค์และนวัตกรรม สำหรับนักศึกษาหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏ สร้างจากทฤษฎีการสร้างสรรคด้วยปัญญา ผสมผสานแนวคิดกระบวนการแก้ปัญหาเชิงสร้างสรรค์และแนวคิดกระบวนการคิดเชิงนวัตกรรม ได้รูปแบบการจัดการเรียนการสอน “TRIPAA Model” ประกอบด้วย 6 ขั้นตอน คือ ขั้นที่ 1 ฝึกทักษะการคิด (Thinking) ขั้นที่ 2 พิจารณาปัญหา (Resolving) ขั้นที่ 3 พัฒนาความคิด (Idea Development) ขั้นที่ 4 ผลิตชิ้นงาน (Production) ขั้นที่ 5 ทำการประเมิน (Appraisal) ขั้นที่ 6 เพลิดเพลินเผยแพร่ (Advertisement) รูปแบบมีคุณภาพมาตรฐานของรูปแบบ สามารถใช้ในการส่งเสริมทักษะสร้างสรรค์และนวัตกรรม สำหรับนักศึกษาหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏได้ต่อไป ควรนำไปใช้ตามการระบุของรูปแบบและกลุ่มเป้าหมายที่เหมาะสมก่อนนำไปใช้ ผู้สอนต้องทำความเข้าใจกระบวนการทุกขั้นตอน สามารถประเมินผลตามสภาพจริง ตามทักษะสร้างสรรค์และนวัตกรรมในศตวรรษที่ 21 และควรนำรูปแบบการจัดการเรียนการสอนตามทฤษฎีการสร้างสรรคด้วยปัญญา เพื่อส่งเสริมทักษะสร้างสรรค์และนวัตกรรม สำหรับนักศึกษาหลักสูตรพยาบาลศาสตร

บัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏ “TRIPAA Model” ไปใช้ดำเนินการจัดการเรียนการสอน และประเมินผลสัมฤทธิ์การเรียนการสอน รวมถึงทักษะสร้างสรรค์และนวัตกรรมต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กิตติพงษ์ เกียรติวิภาค. (2560) เทคนิคการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญในงานออกแบบ. *Rajabhat Journal of Sciences, Humanities and Social Sciences*. 18 (2), 254-266.
- ชัยยงค์ พรหมวงศ์. (2556). การทดสอบประสิทธิภาพสื่อหรือชุดการสอน. *วารสารศิลปการศึกษาศาสตร์วิจัย*. 5 (1), 7-20.
- ณัฐพร อังภาภรณ์. (2563). การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบยูเลอร์นึ่งรายวิชา ศิลปะ เพื่อส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษา. *ดุขุฎิ นิพนธ์ปริญาปริญญาดุขุฎิบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม*.
- ทิตนา แหมมณี. (2557). *ศาสตร์การสอน: องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ*, พิมพ์ครั้งที่ 18. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง มาตรฐานคุณวุฒิระดับปริญญาตรี สาขาพยาบาล ศาสตร พ.ศ. 2560. (6 พฤศจิกายน 2560). *ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 135 ตอนพิเศษ 1*. หน้า 7-11.
- มาเรียม นิลพันธุ์. (2555). การประเมินหลักสูตรปริญญาดุขุฎิบัณฑิต สาขาวิชา หลักสูตรและการสอน. *วารสารศิลปการศึกษาศาสตร์วิจัย*. 4 (3), 50-58
- รัตน์ บัวสนธิ์. (2563). วิจัยและพัฒนาหลักสูตรและการเรียนการสอน. *วารสารศิลปการศึกษาศาสตร์วิจัย*. 11 (2), 1-11.
- อัญชลี สารรัตน์. (2554). การประเมินความต้องการที่จำเป็น (Needs Assessment) เพื่อการพัฒนาหลักสูตรและการเรียนการสอน. *วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น*. 34 (1-2), 9-20
- อุมาสวรรค์ ชูหา และคณะ. (2562). ผลิตพยาบาลอย่างไรให้ตอบโจทย์ผู้ใช้บัณฑิตใน ศตวรรษที่ 21: ความท้าทายของอาจารย์พยาบาลไทย. *วารสารโรงพยาบาลมหาสารคาม*. 16 (2), 176-186.
- Amelink, C. T., et al. (2013). Defining and Measuring Innovative Thinking among Engineering Undergraduates. *120th American Society for Engineering Education (ASEE) Annual Conference and Exposition*. Atlanta, Georgia. 23rd-26th June. pp. 1-10.

- Australian National Training Authority (ANTA). (2001). *Innovation: Ideas that Work for Trainers of Innovation at Work Skills*. Brisbane: Australian National Training Authority.
- Chan, Zenobia C. Y. (2012). A Systemic Review of Creative Thinking/Creativity in Nursing Education. *Nurse Education Today*. 33 (11), 2343-2349. DOI:10.1016/j.nedt.2012.09.005
- Desai, K. C. (2020). *Cultivate the Habit of Innovative Thinking: To Strengthen Your Professional Career and Enhance Your Personality*. New Delhi: New Delhi Publishers.
- Joyce, B. and Weil, M. (2000). *Model of Teaching*, 6th ed. New Jersey: Principle Hall.
- Kennith, R. (2014). The Teaching, Learning and Creativity (TLC) Model for Science. *School Science Review*. 95 (353), 79-84.
- Krejcie, R. V. and Morgan, D. W. (1970). Determining Sample Size for Research Activities. *Educational and Psychological Measurement*. 30 (3), 607-610.
- Mosca, C. (2016). Using Constructivist Learning Theory to Create and Implement a Pilot Online Dosage Calculation Module. *Journal of the New York State Nurses Association*. 45 (1), 44-49.
- Partnership for 21st Century Skills-Core Content Integration. (n.d.). *Framework for 21st Century Learning*. Retrieved September 2, 2020, from https://www.marietta.edu/sites/default/files/documents/21st_century_skills_standards_book_2.pdf
- Treffinger, D. J., et al. (2010). *Creative Problem Solving (CPS Version 6.1TM): A Contemporary Framework for Managing Change*. Sarasota, Florida: Center for Creative Learning, Inc. and Orchard Park, New York: Creative Problem Solving Group, Inc.

การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้เรื่องปัญหาสิ่งแวดล้อม
เพื่อส่งเสริมสมรรถนะหลักของนักเรียนช่วงชั้นที่ 4
ในชุมชนทรัพย์ไพรวัลย์ ตำบลวังทอง จังหวัดพิษณุโลก
Development of Learning Activities on Environmental Issues
to Promote the Core Competencies of Students in
the 4th Stage of Thai Formal Education
in Sappraiwan Community, Wang Thong Sub-district,
Phitsanulok Province

ชัยภัทร ศรีทума

Chaiyaphat Srithumma

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

Faculty of Education, Naresuan University

Corresponding Author, E-mail: chaiyaphats63@nu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันของปัญหาสิ่งแวดล้อมด้านต่าง ๆ ของชุมชนทรัพย์ไพรวัลย์ ตำบลวังทอง จังหวัดพิษณุโลก และ 2) เพื่อพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้เรื่องปัญหาสิ่งแวดล้อมเพื่อให้เกิดการส่งเสริมสมรรถนะหลักของนักเรียนช่วงชั้นที่ 4 ภายในชุมชนทรัพย์ไพรวัลย์ ตำบลวังทอง จังหวัดพิษณุโลก งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ เครื่องมือวิจัยประกอบด้วย 1) แบบสัมภาษณ์เชิงลึก 2) แผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ และ 3) แบบประเมินสมรรถนะ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ บุคลากรในหน่วยงานภาครัฐ ชาวบ้านในชุมชน ครูสอนในโรงเรียนและผู้เรียน ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง ขอบเขตพื้นที่การวิจัย คือ ชุมชนทรัพย์ไพรวัลย์ หมู่ที่ 3 ตำบลวังทอง จังหวัดพิษณุโลก วิเคราะห์ข้อมูลแบบสร้างข้อสรุป

ผลการวิจัย พบว่า 1) สภาพปัจจุบันของปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชนทรัพย์ไพรวัลย์ ได้แก่ การใช้ประโยชน์ที่ดิน การใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำและการบริหารจัดการขยะ ซึ่งสาเหตุมาจากการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจและการท่องเที่ยว 2) ผลการ

พัฒนากิจกรรมและผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้พบว่า สภาพปัจจุบันการจัดการเรียนรู้ ได้แก่ ปัญหาการเตรียมการจัดการเรียนรู้ การจัดกิจกรรมของสถานศึกษาและการใช้เทคนิควิธีการสอน ด้วยเหตุนี้ จึงได้พัฒนากิจกรรมการเรียนรู้เรื่องปัญหาสิ่งแวดล้อม เพื่อให้สอดคล้องกับการส่งเสริมสมรรถนะหลักของนักเรียนช่วงชั้นที่ 4 คือ กิจกรรมการเรียนรู้ “ความจริงแล้วผม คือ...วัยรุ่นหัวใจสีเขียว” การจัดกิจกรรมดังกล่าวเกิดผลลัพธ์ที่ดีในด้านผู้เรียน ผู้สอน สื่อการเรียนรู้ การวัดและประเมินผล องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย คือ ปัญหาสิ่งแวดล้อมเกิดจากปัจจัยต่าง ๆ ซึ่งส่งผลต่อการดำรงชีวิตของสิ่งมีชีวิตและการพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียนควรเป็นกิจกรรมที่หลากหลายและสามารถนำไปใช้ได้กับการดำเนินชีวิตประจำวันได้

คำสำคัญ: การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้; ปัญหาสิ่งแวดล้อม; สมรรถนะหลัก

Abstract

There are two objectives of this research. The first is to study the current condition of various environmental issues in the Sappraiwan Community, Wang Thong Sub-district, Phitsanulok Province. The second is to develop learning activities on environmental issues to promote the core competencies of students in the 4th stage of Thai formal education in the Sappraiwan Community, Wang Thong Sub-district, Phitsanulok Province. This research is a qualitative research. The research tools for data collection comprise of an in-depth interview, learning plan, and performance evaluation form. The key informants consist of government agencies, villagers, teachers, and learners, who are collected by purposive sampling. The research area scope is in Sappraiwan Community, village No. 3, Wang Thong Sub-district, Phitsanulok Province. The data analysis is based on conclusive analysis.

The results reveal that 1) the current condition of various environmental issues of the Sappraiwan community is the utilization of land, water resources, and waste management. This result causes the activities of economics and tourism; 2) the results of the development of activities and the learning activities found that the current state of learning management is the problem of preparation for learning activities, organization of school activities, and teaching techniques. For this reason, there is a development of

learning activities on environmental issues to comply with promoting the core competencies of students in the 4th stage of Thai formal education. These learning activities are called "I am... a Teenager with a Green Heart." These learning activities are suitable for learners, teachers, teaching instruments, and measurement and evaluation. The body of knowledge indicates that the environmental issues occurred from various factors which affected the lifestyle. The development of learners' learning should be multiple activities to practice in daily life.

Keywords: Development of Learning Activity; Environmental Issue;
Core Competency

บทนำ

ปัญหาสิ่งแวดล้อมในปัจจุบันของประเทศถือว่า อยู่ในขั้นวิกฤต ไม่ว่าปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เช่น ปัญหาอุทกภัย ปัญหาระยะแล้ง และที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมของมนุษย์ เช่น ปัญหาการปล่อยแก๊สเรือนกระจก ปัญหาขยะมูลฝอย สถานการณ์เช่นนี้ส่งผลต่อความเสียหายที่ไม่สามารถประเมินค่าได้ ซึ่งสาเหตุหลักของการเปลี่ยนแปลงสภาพสิ่งแวดล้อมในธรรมชาติ ที่นับวันยิ่งทวีความรุนแรงมากขึ้นในปัจจุบัน การเปลี่ยนแปลงสภาพสาเหตุหลักมาจากกิจกรรมของมนุษย์ เช่น การปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์จากโรงงานอุตสาหกรรม ยานพาหนะ และการตัดไม้ทำลายป่า การเผาถางป่าและปัญหาการจัดการขยะมูลฝอย (กรมควบคุมมลพิษ, 2562)

จากการสังเกตของผู้วิจัยที่ได้ปฏิบัติงานสอนอยู่ที่โรงเรียนทรัพย์ไพรวัลย์วิทยาคม ตำบลแก้งโสภา อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก เป็นระยะเวลา 3 ปี 8 เดือน ได้เล็งเห็นสภาพปัญหาสิ่งแวดล้อมในธรรมชาติที่เกิดขึ้นบริเวณสถานศึกษาและภายในชุมชน พบว่าชุมชนทรัพย์ไพรวัลย์ประกอบด้วยแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียง เช่น น้ำตก การล่องแก่งและอื่น ๆ ทำให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวชมเป็นจำนวนมาก ซึ่งนักท่องเที่ยวบางส่วนไม่ได้ตระหนักถึงการทิ้งขยะให้ถูกที่ ทำลายทัศนียภาพและระบบนิเวศ นอกจากนี้ ในพื้นที่บริเวณต่าง ๆ ของชุมชนได้ใช้ที่ดินทำกินเพื่อกิจกรรมต่าง ๆ โดยคนภายในชุมชนและภายนอกชุมชน ซึ่งไม่ได้ดูแลคุณภาพดินเท่าที่ควร ส่งผลให้สภาพของที่ดินบางส่วนในบริเวณชุมชนเสื่อมโทรมและเกิดการกลายสภาพเป็นทราย

จากสภาพปัญหาของชุมชนทรัพย์ไพรวัลย์ที่ได้กล่าวมาในข้างต้น การที่จะสร้างให้เห็นถึงความสำคัญของการพัฒนาอย่างยั่งยืนจะต้องสร้างจิตสำนึกที่ดีต่อคนในชุมชนก่อน

โดยเริ่มจากตัวบทหลักฐานของผู้คนในชุมชน ดังนั้น การจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษา จึงต้องมีเนื้อหาวิชาที่เกี่ยวข้องกับปัญหาสิ่งแวดล้อมและบูรณาการหลากหลายวิชา เพื่อให้ผู้เรียนตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นภายในชุมชนที่อยู่อาศัยและสามารถต่อยอด ปรับไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตได้และเป็นการท้าทายแบบใหม่ที่จะต้องพัฒนาผู้เรียนให้รู้เท่าทันโลก ซึ่งจะเห็นจากแนวคิดมากมายในการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ที่เน้นให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้และสามารถสร้างองค์ความรู้ใหม่เพื่อพัฒนาและต่อยอดความรู้ด้วยตนเองตามทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 (21st Century Skills)

การจัดการเรียนการสอนควรเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีบทบาทสำคัญในการเรียนรู้ และมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการเรียนรู้ต่าง ๆ ซึ่งจะนำผู้เรียนไปสู่การเกิดการเรียนรู้ที่แท้จริงและเกิดสมรรถนะที่จะสามารถนำไปต่อยอดและใช้ได้จริงกับสภาพสังคมที่กำลังเกิดขึ้น ซึ่งจะสอดคล้องกับกรอบของหลักสูตรฐานสมรรถนะ ซึ่งเปลี่ยนจากการเน้นที่เนื้อหาสาระมาเน้นสมรรถนะ ซึ่งจะช่วยให้มองเห็นการพัฒนาศักยภาพผู้เรียนเป็นรายบุคคลอย่างเป็นองค์รวม ลดที่จะมุ่งการสอนเนื้อหาความรู้จำนวนมาก ลดภาระและเวลาในการสอบตามตัวชี้วัดจำนวนมาก ประกอบด้วย 6 สมรรถนะหลัก ได้แก่ การจัดการตนเอง การคิดขั้นสูง การสื่อสาร การรวมพลังทำงานเป็นคณะ การเป็นพลเมืองที่เข้มแข็งและการอยู่ร่วมกับธรรมชาติและวิทยาการอย่างยั่งยืน (คณะกรรมการอิสระเพื่อการปฏิรูปการศึกษา, 2562) ผนวกเข้ากับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ที่มุ่งเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญบนพื้นฐานความเชื่อว่าทุกคนสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้เต็มตามศักยภาพ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551) ได้กำหนดให้ผู้เรียนเกิดความสามารถในการใช้ทักษะชีวิต เป็นการนำกระบวนการต่าง ๆ ไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน การเรียนรู้ด้วยตนเองและการอยู่ร่วมกันในสังคม การจัดการปัญหาความขัดแย้ง การปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลง การหลีกเลี่ยงพฤติกรรมไม่พึงประสงค์

ผู้วิจัยมีแนวคิดว่า จากสภาพปัญหาทางสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้น มาตรฐานการเรียนรู้สาระภูมิศาสตร์ตามหลักสูตรแกนกลาง 2551 ผนวกเข้ากับสมรรถนะหลักตามกรอบหลักสูตรฐานสมรรถนะ ในหัวข้อการอยู่ร่วมกับธรรมชาติที่จะส่งเสริมให้ผู้เรียนเข้าใจและตระหนักถึงปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้น เพื่อหาแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน ทั้งยังสามารถช่วยส่งเสริมสมรรถนะหลักตามกรอบหลักสูตรฐานสมรรถนะนั้นควรใช้การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลาย โดยออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางและให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ของตนเอง เชื่อมโยงกับวิถีชีวิต สภาพแวดล้อม เพื่อส่งเสริม

สมรรถนะที่ต้องการให้เกิดขึ้นกับผู้เรียนและยังช่วยให้ผู้เรียนสามารถร่วมกันหาแนวทางการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมชุมชน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันของปัญหาสิ่งแวดล้อมด้านต่าง ๆ ของชุมชนทรัพย์ไพรวัลย์ ตำบลวังทอง จังหวัดพิษณุโลก
2. เพื่อพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้เรื่องปัญหาสิ่งแวดล้อมเพื่อให้เกิดการส่งเสริมสมรรถนะหลักของนักเรียนช่วงชั้นที่ 4 ภายในชุมชนทรัพย์ไพรวัลย์ ตำบลวังทอง จังหวัดพิษณุโลก

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาแนวคิด ปรัชญา ทฤษฎี ตลอดจนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยจากการทบทวนแนวคิดและทฤษฎี เพื่อเป็นแนวทางในการเก็บรวบรวม โดยมุ่งเน้นการศึกษาเพื่อพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้เรื่องปัญหาสิ่งแวดล้อม เพื่อส่งเสริมสมรรถนะหลักของนักเรียนช่วงชั้นที่ 4 และวิเคราะห์ผลการวิจัย ตรวจสอบความน่าเชื่อถือแบบสามเส้าและนำข้อมูลที่ได้มาพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ จากนั้น นำกิจกรรมที่พัฒนาไปใช้จัดกิจกรรมให้กับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5/2 โรงเรียนทรัพย์ไพรวัลย์วิทยาคม จำนวน 9 คน เก็บข้อมูลหลังการจัดกิจกรรมด้วยการสอบถาม ประเมินผลการเรียนรู้ โดยแบ่งตามวัตถุประสงค์ได้ดังนี้

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันของปัญหาสิ่งแวดล้อมด้านต่าง ๆ ของชุมชนทรัพย์ไพรวัลย์ ตำบลวังทอง จังหวัดพิษณุโลก

1. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ประกอบด้วย 1) บุคลากรสำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 3 จังหวัดพิษณุโลก และบุคลากรสำนักงานเกษตรอำเภอม่วงทอง โดยใช้ในการเลือกแบบเจาะจง จำนวน 2 คน .และ 2) ผู้นำท้องถิ่น อาสาสมัครสิ่งแวดล้อมและชาวบ้านในชุมชนทรัพย์ไพรวัลย์ที่เห็นสภาพปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในชุมชน จำนวน 2 คน

2. ขอบเขตด้านเนื้อหาได้ศึกษาสภาพปัญหาสิ่งแวดล้อมด้านต่าง ๆ ในชุมชนทรัพย์ไพรวัลย์ หมู่ที่ 3 ประกอบด้วยด้านการใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำ ด้านการใช้ประโยชน์ที่ดิน และด้านการจัดการขยะ

3. ขอบเขตด้านระยะเวลา ตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2564 ถึงเดือนกันยายน พ.ศ. 2565

4. เครื่องมือวิจัยที่ใช้ในงานวิจัยได้ผ่านความเห็นชอบจากอาจารย์ที่ปรึกษา คือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

5. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ศึกษาและสืบค้นข้อมูลที่เกี่ยวข้องจาก แหล่งข้อมูลต่าง ๆ และนำแนวคำถามในการสัมภาษณ์เชิงลึกที่สร้างขึ้นไปใช้สัมภาษณ์กลุ่ม ผู้ให้ข้อมูลหลักที่ได้ติดต่อไว้ จากนั้น นำข้อมูลที่ได้จากเครื่องมือวิจัยไปวิเคราะห์ผลต่อไป

6. วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลแบบสร้างข้อสรุป จาก การศึกษาสืบค้นจากแหล่งข้อมูลและจากการสัมภาษณ์ โดยวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิง คุณภาพ จัดหมวดหมู่ของคำตอบ เรียบเรียงภาษาให้ถูกต้องแล้วนำมาสรุปในเชิงพรรณนา

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้เรื่องปัญหาสิ่งแวดล้อม เพื่อส่งเสริมสมรรถนะหลักของนักเรียนช่วงชั้นที่ 4 ภายในชุมชนทรัพย์ไพรวัลย์ ตำบล วังทอง จังหวัดพิษณุโลก

1. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มประกอบด้วย 1) ครูผู้สอนใน บริเวณอำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก โดยการใช้การเลือกแบบเจาะจง จำนวน 3 คน 2) นักเรียนระดับช่วงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6 ในบริเวณอำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก โดย คัดเลือกนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5/2 โรงเรียนทรัพย์ไพรวัลย์วิทยาเขต โดยการใช้การ เลือกแบบเจาะจง จำนวน 9 คน

2. ขอบเขตด้านเนื้อหาที่ใช้ประกอบด้วย 1) สภาพการจัดการเรียนรู้ใน ปัจจุบัน 2) แนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ 3) แนวทางการวัดและประเมินผลการจัด กิจกรรมการเรียนรู้ 4) การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ 5) ผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ จาก การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ เรื่องปัญหาสิ่งแวดล้อม เพื่อส่งเสริมสมรรถนะหลักของ นักเรียนช่วงชั้นที่ 4

3. ขอบเขตด้านระยะเวลา ตั้งแต่ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2565

4. เครื่องมือวิจัยที่ใช้ในงานวิจัยได้ผ่านความเห็นชอบจากอาจารย์ที่ปรึกษา ประกอบด้วย 1) แบบสัมภาษณ์เชิงลึก 2) แผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ “ความจริงแล้ว ผม คือ...วัยรุ่นหัวใจสีเขียว” 3) แบบประเมินสมรรถนะการอยู่ร่วมกับธรรมชาติและ วิทยาการอย่างยั่งยืน

5. การเก็บรวบรวมข้อมูล โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้ 1) การนำ แนวคำถามในการสัมภาษณ์ที่สร้างขึ้นไปสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักและนำข้อมูลที่ได้ไป วิเคราะห์และพัฒนาแผนการจัดกิจกรรมต่อไป 2) การนำแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ “ความจริงแล้วผม คือ...วัยรุ่นหัวใจสีเขียว” จำนวน 12 ชั่วโมง ที่ได้ดำเนินการปรับปรุง แก้ไขมาจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้กับนักเรียนกลุ่มเป้าหมาย คือ นักเรียนระดับชั้น

มัธยมศึกษาปีที่ 5/2 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2565 โรงเรียนทรัพย์ไพรวัลย์วิทยาเขต โดยมี 5 ขั้นตอน ดังนี้ ขั้นตอนที่ 1 การทบทวนความรู้เดิม ขั้นตอนที่ 2 การเชื่อมโยงสู่สถานการณ์จริง ขั้นตอนที่ 3 การสะท้อนประสบการณ์ ขั้นตอนที่ 4 การสรุปหลักการ/แนวคิด และขั้นตอนที่ 5 การเชื่อมโยงสู่บริบทรอบตัว 3) การนำแบบประเมินสมรรถนะการอยู่ร่วมกับธรรมชาติและวิทยาการอย่างยั่งยืน ที่ได้ดำเนินการปรับปรุงแก้ไขมาใช้ในการประเมินผลงานของนักเรียนหลังได้รับการจัดการเรียนรู้และนำข้อมูลที่ได้ไปวิเคราะห์เชิงพรรณนาต่อไป

6. วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลและสร้างข้อสรุปที่ได้จากการสัมภาษณ์ การประเมินผลจากการเรียนรู้ โดยวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการจัดหมวดหมู่ของคำตอบ เรียบเรียงภาษาให้ถูกต้องแล้วนำมาเขียนในเชิงพรรณนาเพื่อสรุปข้อเท็จจริงและนำเสนอข้อมูลต่อไป

ผลการวิจัย

ผู้วิจัยสามารถสรุปผลการวิจัยได้ ดังนี้

1. ผลการศึกษาสภาพปัจจุบันของปัญหาสิ่งแวดล้อมด้านต่าง ๆ ของชุมชนทรัพย์ไพรวัลย์ ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการศึกษาไว้ทั้งหมด 3 ด้าน ได้แก่

1) ด้านการใช้ประโยชน์จากที่ดิน สาเหตุส่วนใหญ่มาจากการที่ชุมชนเป็นแหล่งพื้นที่ทางการเกษตร มีการปลูกพืชไร่ พืชสวน แหล่งท่องเที่ยวที่หลากหลาย และการทำเกษตรกรรมที่แบบเชิงเดี่ยว นอกจากนี้ ยังมีสาเหตุอีกหลายปัจจัย ทั้งการใช้ปุ๋ยเคมีทางการเกษตร การเผาพืชไร่และการถางพื้นที่ป่าเพื่อทำการเกษตร ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมทั้งทางตรงและทางอ้อม ในส่วนของการดูแลรักษาหรือปรับปรุงคุณภาพของดิน มีส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกพืชหมุนเวียน การใช้ปุ๋ยอินทรีย์ เป็นต้น

2) ด้านการใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำ สาเหตุมาจากการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของผู้คนในชุมชนและมาจากการท่องเที่ยว ทำให้น้ำมีสารเคมีตกค้าง มีขยะในแหล่งน้ำและน้ำเน่าเสีย นอกจากนี้ ยังเกิดปัญหาขาดแคลนน้ำในพื้นที่ทางการเกษตรที่มีสาเหตุมาจากภาวะโลกร้อน ส่วนการดูแลรักษาแหล่งน้ำได้มีการณรงค์คนในชุมชนไม่ให้ทิ้งสิ่งปฏิกูลลงในแหล่งน้ำและส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ให้กับนักท่องเที่ยวได้รับทราบถึงปัญหาสีสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวกับน้ำ

3) ด้านการบริหารจัดการขยะในพื้นที่วิจัย สาเหตุมาจากการทิ้งขยะเกลื่อนกลาด ไม่ทิ้งในถังขยะ ไม่มีการคัดแยกอย่างเหมาะสม ปัญหาเหล่านี้ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เช่น อากาศเสีย น้ำเน่าเสียส่งกลิ่นเหม็น เป็นแหล่งพาหะนำโรค ส่งผลให้

ทัศนียภาพไม่สวยงาม ส่วนการบริหารจัดการได้มีการส่งเสริมและให้ความรู้แก่ชุมชนเกี่ยวกับการจัดการขยะอย่างถูกต้องและสม่ำเสมอ โดยให้มีการคัดแยกขยะ การส่งเสริมการบริหารตามหลัก 7Rs การให้ความรู้แก่คนในหมู่บ้านและช่วยทำความสะอาดในพื้นที่ที่สกปรก จากที่กล่าวมา สามารถสรุปเป็นตารางได้ ดังนี้

ปัญหาสิ่งแวดล้อม	สภาพปัญหา	สาเหตุ	แนวทางการแก้ไข
1) ด้านการใช้ประโยชน์ที่ดิน	- ดินมีสารเคมีตกค้าง - ดินขาดสารอาหารและขาดความอุดมสมบูรณ์	- ชุมชนเป็นแหล่งพื้นที่ทางการเกษตร - การทำเกษตรกรรมที่แบบเชิงเดี่ยว - การใช้ปุ๋ยเคมีทางการเกษตร - การเผาพืชไร่ - การถางพื้นที่ป่าเพื่อทำการเกษตร	- การปลูกพืชหมุนเวียน - การใช้ปุ๋ยอินทรีย์
2) ด้านการใช้ประโยชน์แหล่งน้ำ	- น้ำมีสารเคมีตกค้าง - มีขยะอยู่ในแหล่งน้ำ - น้ำเน่าเสีย - ขาดแคลนน้ำในพื้นที่ทางการเกษตรที่มีสาเหตุมาจากภาวะโลกร้อน	- การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของผู้คนในชุมชน - การท่องเที่ยว	- การรณรงค์คนในชุมชนไม่ให้ทิ้งสิ่งปฏิกูลลงในแหล่งน้ำ - การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ให้กับนักท่องเที่ยวได้รับทราบถึงปัญหาสังแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับน้ำ
3) การจัดการขยะ	- อากาศเสีย - น้ำเน่าเสียส่งกลิ่นเหม็น - แหล่งพหะนำโรค - ทัศนียภาพไม่สวยงาม	- การทิ้งขยะเกลื่อนกลาด - ไม่ทิ้งในถังขยะ - ไม่คัดแยกอย่างเหมาะสม	- การส่งเสริมและให้ความรู้แก่ชุมชนเกี่ยวกับการจัดการขยะอย่างถูกต้องตามหลักการและอย่างสม่ำเสมอ

ตาราง 1 สภาพปัจจุบันของปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชนทรัพย์ไพรวัลย์

2. ผลการศึกษาการพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้เรื่องปัญหาสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เกิดการส่งเสริมสมรรถนะหลักของนักเรียนช่วงชั้นที่ 4 ภายในชุมชนทรัพย์ไพรวัลย์ ผู้วิจัยได้สรุปผลการศึกษาเป็น 5 ด้าน ประกอบด้วย

2.1 สภาพปัจจุบันการจัดการเรียนรู้รายวิชาภูมิศาสตร์เรื่องปัญหาสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย

1) ปัญหาในเรื่องของการเตรียมการจัดการเรียนรู้ ครูกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมหลายคนได้รับการงานอื่น ๆ จากสถานศึกษาจำนวนมาก นอกจากนี้ ยังรับภาระในด้านการสอนในหลายระดับชั้น เนื่องจากบางคนปฏิบัติงานอยู่ในสถานศึกษาขนาดเล็กที่มีครูกลุ่มสาระฯ นี้เพียงแค่คนเดียว ส่งผลต่อการเตรียมความพร้อมในการจัดการเรียนการสอนที่ไม่สามารถดำเนินการตามที่เตรียมไว้

2) การจัดกิจกรรมต่าง ๆ ของสถานศึกษาได้ส่งผลต่อการเรียนการสอน บางครั้งไม่สามารถจัดกิจกรรมการเรียนรู้ได้ตามเวลาที่กำหนด

3) การใช้เทคนิคหรือวิธีการสอน การใช้วิธีการจัดการเรียนรู้ของครูยังคงมุ่งเน้นการสอนที่มีลักษณะบรรยายและเปิดสื่อสำเร็จรูปให้ผู้เรียนศึกษาเองโดยไม่มี การอธิบายจากแหล่งสืบค้นต่าง ๆ

2.2 แนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้รายวิชาภูมิศาสตร์ เรื่องปัญหาสิ่งแวดล้อม ควรเป็นกิจกรรมที่เน้นเชิงประสบการณ์ เชื่อมโยงเข้ากับประสบการณ์เดิมของนักเรียน ผสมผสานกับวิธีการจัดการเรียนรู้ที่หลากหลาย ซึ่งแสดงให้เห็นถึงกิจกรรมที่ไม่น่าเบื่อจะช่วยให้ผู้เรียนสามารถเกิดการเรียนรู้ได้ โดยผู้วิจัยได้สรุปประเด็นสำคัญที่สอดคล้องที่จะนำไปใช้ในการพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ ดังนี้ 1) การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลายโดยคำนึงถึงความแตกต่างของผู้เรียน 2) การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับชีวิตจริง 3) การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง และ 4) การจัดการเรียนรู้เชิงประสบการณ์

2.3 แนวทางการวัดและประเมินผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้วิชาภูมิศาสตร์ เรื่องปัญหาสิ่งแวดล้อมควรเป็นการวัดและประเมินเพื่อสะท้อนสมรรถนะสำคัญ ของนักเรียน โดยใช้เครื่องมือวัดที่หลากหลายประกอบการจัดการเรียนรู้ให้แก่ นักเรียน และควรเป็นการวัดและประเมินผลตามสภาพจริง (Authentic Assessment) ที่มีความหลากหลาย เช่น การสังเกต การจดบันทึก การเก็บรวบรวมข้อมูล ในการวัดและประเมินผลนั้น ครูไม่ควรเปรียบเทียบผลการประเมินระหว่างนักเรียนคนอื่น แต่ควรนำผลการวัดและประเมินที่ได้ไปต่อยอดและพัฒนาการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในอนาคต

2.4 การพัฒนา กิจกรรมการเรียนรู้ เรื่องปัญหาสิ่งแวดล้อม เพื่อส่งเสริมสมรรถนะหลัก โดยการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ใช้การเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) โดยมุ่งเน้นให้นักเรียนเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติ ผ่านกระบวนการคิดอย่างเป็นระบบ การร่วมมือกันเป็นคณะทำงานเพื่อสร้างสรรค์องค์ความรู้และชิ้นงานที่สามารถใช้ในการแก้ปัญหาได้เป็นตัววัดและประเมินผลการเรียนรู้ของนักเรียน และใช้การเรียนรู้เชิงประสบการณ์มาร่วมจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ซึ่งจะช่วยในการเรียนรู้ของนักเรียนในด้าน

การเชื่อมโยงกับประสบการณ์เรียนรู้เดิมกับประสบการณ์เรียนรู้ใหม่ โดยผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ของตนเองผ่านการลงมือปฏิบัติเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ทำให้สามารถพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ “ความจริงแล้วผม คือ...วัยรุ่นหัวใจสีเขียว” ขึ้นมาได้ โดยประกอบด้วย 5 ขั้นตอนการเรียนรู้ ได้แก่ ขั้นตอนที่ 1 ทบทวนความรู้เดิม ขั้นตอนที่ 2 การเชื่อมโยงเข้าสู่สถานการณ์จริง ขั้นตอนที่ 3 การสะท้อนประสบการณ์ ขั้นตอนที่ 4 การสรุปหลักการ/แนวคิด และขั้นตอนที่ 5 การเชื่อมโยงสู่บริบทรอบตัว

2.5 ผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ จากการพัฒนากระบวนการเรียนรู้สรุปได้ดังนี้

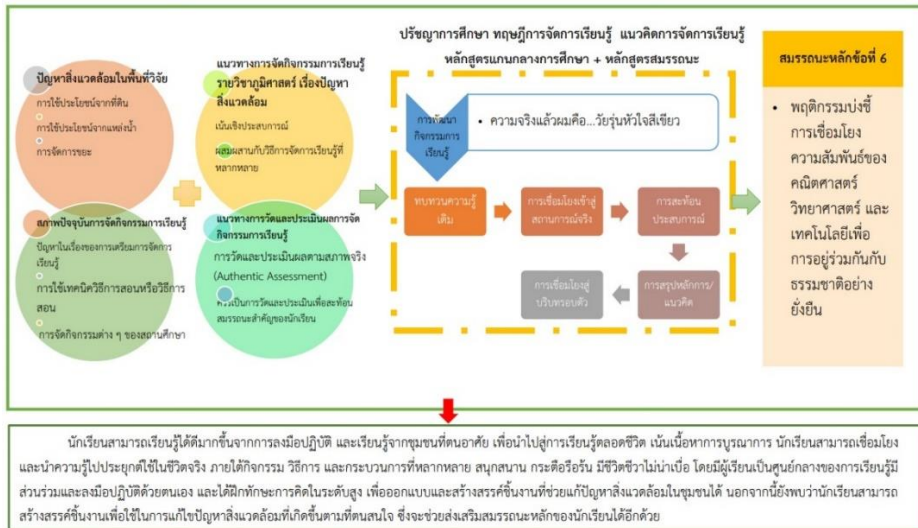
1) ด้านผู้เรียน จากการสังเกตพบว่า นักเรียนได้ทบทวนเกี่ยวกับประสบการณ์เดิมที่ตนเคยพบเกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อมและเชื่อมโยงเข้ากับประสบการณ์ใหม่ที่ได้รับจากการเรียนรู้ในชุมชนที่ตนอยู่อาศัย เพื่อหาแนวทางช่วยแก้หรือลดปัญหาสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ ยังพบว่า นักเรียนเกิดองค์ความรู้เกี่ยวกับสาเหตุที่มาของปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชนมากขึ้น ตลอดจนตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชนที่เกิดขึ้น จนนำไปสู่การออกแบบและสร้างสรรค์ชิ้นงานออกมา เพื่อลดและแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับสมรรถนะหลักข้อที่ 6 ในเรื่องสมรรถนะการอยู่ร่วมกับธรรมชาติและวิทย์การอย่างยั่งยืน ซึ่งนักเรียนได้มีพฤติกรรมบ่งชี้ คือ การเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อการอยู่ร่วมกันกับธรรมชาติอย่างยั่งยืน

2) ด้านครูสอน บทบาทของครูมีความสำคัญต่อการเรียนรู้ของนักเรียน เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียน โดยครูต้องมีความรู้เกี่ยวกับเรื่องที่สอน เทคนิคการสอนที่เหมาะสมกับการเรียนรู้ของผู้เรียนแต่ละบุคคล มีส่วนร่วมในการเรียนรู้อย่างชัดเจนและมีทัศนคติที่ดี มีจิตวิญญาณความเป็นครูด้วยการทำหน้าที่อำนวยความสะดวก (Facilitator) ในการเรียนการสอน โดยการคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างผู้เรียนแต่ละคนด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงได้พัฒนากระบวนการเรียนรู้บนฐานแนวคิดเชิงรุก ผนวกเข้ากับการเรียนรู้เชิงประสบการณ์และบูรณาการเข้ากับรายวิชาอื่น ซึ่งทำให้ผู้เรียนเกิดการเชื่อมโยงองค์ความรู้อย่างรอบด้าน ตั้งประเด็นคำถามและสรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ตลอดจนเกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับครู รวมทั้งแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนรู้

3) ด้านสื่อการเรียนรู้ การใช้สื่อการเรียนรู้ที่หลากหลายจะช่วยสร้างความสนใจ ช่วยส่งเสริมความสามารถในการเรียนรู้ของนักเรียนที่มีความแตกต่างกัน การเลือกสื่อต้องคำนึงถึงความเหมาะสมกับลักษณะของนักเรียน โดยเฉพาะการใช้สื่อจาก

ประสบการณ์จริงเป็นการกระตุ้นการเรียนรู้และสร้างความสนใจในการเรียนรู้ของนักเรียน โดยผู้วิจัยใช้ชุมชนทรัพยากรวิทยุเป็นแหล่งข้อมูลความรู้ของเรื่องปัญหาสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นชุมชนที่นักเรียนอยู่อาศัยอันจะช่วยให้ นักเรียนสามารถเห็นสภาพของปัญหาต่าง ๆ พัฒนาการบวนการคิดอย่างเป็นระบบได้ นอกจากนี้ การจะช่วยให้ นักเรียนได้รับ ประสบการณ์ที่เป็นรูปธรรมและมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอนมากขึ้นนั้น ครู ต้องเป็นที่ปรึกษาและอำนวยความสะดวกในการเรียนของนักเรียน กระตุ้นความมั่นใจใน การเรียนรู้ให้แก่ นักเรียน นอกจากนี้ การที่นักเรียนได้เรียนรู้จากชุมชนจะช่วยให้เกิดการ ตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในชุมชนได้อีกทางหนึ่ง

4) ด้านการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ กิจกรรมการเรียนรู้ “ความ จริงแล้วผม คือ...วัยรุ่นหัวโหลสีเขียว” ได้วัดและประเมินผลการเรียนรู้โดยใช้เครื่องมือการ วัดที่หลากหลาย เหมาะสมกับผู้เรียนและตรงตามวัตถุประสงค์การเรียนรู้ เช่น การสังเกต การสัมภาษณ์ และการประเมินจากชิ้นงาน เพื่อวัดและประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียน ตามกรอบของสมรรถนะหลักของนักเรียนช่วงชั้นที่ 4 ในหัวข้อที่ 6 สมรรถนะการอยู่ ร่วมกับธรรมชาติและวิทยาการอย่างยั่งยืน ซึ่งพบว่า นักเรียนมีความรู้ความสามารถ เป็นไปตามเกณฑ์การประเมินที่ได้กำหนดไว้ ดังนี้ (1) ด้านความรู้ (Knowledge) นักเรียน สามารถอธิบายปฏิสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมทางกายภาพกับวิถีชีวิตภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ได้ โดยการนำเสนอแผนภาพความคิดที่นักเรียนแต่ละกลุ่มได้จัดทำขึ้น ภายใต้ กระบวนการทางการคิดและสรุปเป็นองค์ความรู้ของกลุ่มตนเองขึ้นมา (2) ด้านทักษะ (Skill) ด้วยการสังเกตจากการนำเสนอผลงานของนักเรียนและการสังเกตระหว่าง การดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้พบว่า นักเรียนสามารถนำเสนอผลงานทั้งจากการทำแผนภาพ ความคิดและการนำเสนอผลงานจากการทำโครงงานได้อย่างดี นักเรียนแต่ละกลุ่มได้เสนอ ความคิดเห็นของตนเอง มีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อครูและเพื่อน เชื่อมโยงกระบวนการทาง วิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้จากการทำโครงงาน รวมถึงการร่วมกันวิเคราะห์ประเด็นสำคัญเกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในชุมชน การสร้างองค์ความรู้ของตนผ่านการนำเสนอและสร้างสรรค์ชิ้นงาน (3) ด้านเจตคติ (Attitude) จากการสังเกตกระบวนการเรียนรู้ของนักเรียนและการสอบถามในการ เรียนการสอน พบว่า การเรียนการสอนรู้สึกผ่อนคลาย ถ้าแสดงความคิดเห็นมากขึ้น และได้เรียนรู้ร่วมกันกับเพื่อนในห้อง นอกจากนี้ ยังช่วยเสริมสร้างให้นักเรียนตระหนักถึง ความสำคัญของการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมให้อยู่อย่างยั่งยืน จากที่กล่าวมาสามารถสรุป เป็นภาพผลการพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ได้ ดังนี้

ภาพ 1 ผลการพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ เรื่องปัญหาสิ่งแวดล้อม
เพื่อส่งเสริมสมรรถนะหลักของนักเรียนช่วงชั้นที่ 4 ภายในชุมชนทรัพยากรไพรวัลย์

อภิปรายผล

จากสภาพปัญหาทางสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในชุมชนทรัพยากรไพรวัลย์ด้านการใช้ประโยชน์จากที่ดิน ด้านการใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำ และด้านการบริหารจัดการขยะ โดยสาเหตุหลักมาจากการเพิ่มของประชากรและการขยายตัวทางเศรษฐกิจ เช่น ชุมชนขยายพื้นที่ทางการเกษตรและพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว อันส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมตามมา ซึ่งสอดคล้องกับกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม (2545) ที่ได้กล่าวถึงสาเหตุหลักของปัญหาสิ่งแวดล้อม 2 ประการ คือ (1) การเพิ่มของประชากร เนื่องจากมีความต้องการบริโภคทรัพยากรเพิ่มมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องอาหาร ที่อยู่อาศัย พลังงาน ฯลฯ (2) การขยายตัวทางเศรษฐกิจและความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับสุขชี คำนวนศิลป์ (2550) ที่กล่าวถึงปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติมากเกินไปจนความสามารถของธรรมชาติ การปรับตัวการใช้เทคโนโลยีไม่เหมาะสม การขาดประสิทธิภาพ การขาดความสำนึกรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม อัตราการเพิ่มของประชากรรวดเร็ว การขาดความรู้ความเข้าใจและประสบการณ์ที่ถูกต้อง และช่วงในการใช้ทรัพยากรไม่เหมาะสม ดังนั้น ควรดำเนินการส่งเสริมให้ตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาที่เกิดขึ้น ส่งเสริมความรู้ความเข้าใจ อนุรักษ์และรักษาสิ่งแวดล้อมให้กับชุมชน ดังที่อนุรักษ์ ปิ่นทอง (2543) กล่าวถึงการเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจต่อบุคคลที่เกี่ยวข้องและผู้ที่เข้าไปใช้ประโยชน์ให้เกิดความตระหนักถึงคุณค่า

ความสำคัญของแหล่งธรรมชาติอันควรอนุรักษ์ เพื่อให้มีการหลีกเลี่ยงการใช้ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมที่มีคุณค่ายิ่ง และควบคุมไม่ให้ตัดแปลงทรัพยากรสิ่งแวดล้อม

จากแนวคิดดังกล่าวนำไปสู่การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ เรื่องปัญหาสิ่งแวดล้อม เพื่อส่งเสริมสมรรถนะหลักของนักเรียนช่วงชั้นที่ 4 ขึ้น โดยมีชื่อว่า กิจกรรมการเรียนรู้ “ความจริงแล้วผม คือ...วัยรุ่นหัวใจสีเขียว” โดยอยู่ภายใต้กรอบแนวคิดการวิจัยที่ยึดปรัชญาการศึกษาพัฒนาการนิยม (Progressivism) โดยเน้นการลงมือกระทำ พร้อมรองรับการเปลี่ยนแปลงของสังคมได้อย่างมีความสุข รวมทั้งพัฒนาด้านร่างกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญาควบคู่กัน โดยครูทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างแท้จริง ผนวกเข้ากับทฤษฎีการเรียนรู้ทฤษฎีพหุปัญญา (Theory of Multiple Intelligences) ทฤษฎีการสร้างความรู้ด้วยตนเองโดยการสร้างสรรค์ชิ้นงาน (Constructionism) และทฤษฎีการเรียนรู้แบบร่วมมือ (Theory of Cooperative or Collaborative Learning) ร่วมกับแนวคิดการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (Student-centered Learning) แนวคิดการจัดการเรียนรู้เชิงรุก และแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวกับการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ มีกรอบการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ตามกรอบของสมรรถนะหลัก เพื่อส่งเสริมการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชนได้อย่างยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของชุตินา มั่นเหมาะ (2562) เรื่องการจัดกิจกรรมเสริมศักยภาพการเรียนรู้ประวัติศาสตร์เมืองเก่าพิจิตรบนฐานชุมชน โดยได้สร้างกระบวนการจัดกิจกรรมเสริมศักยภาพการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับองค์ความรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ภายใต้กิจกรรม “นักสืบน้อยย้อนรอยประวัติศาสตร์เมืองเก่าพิจิตร” ทั้งนี้ เพื่อย้ำเน้นให้ผู้เรียนเกิดทักษะจากการเรียนรู้เชิงรุก โดยใช้เกมเป็นสิ่งขับเคลื่อนการเรียนรู้ ซึ่งการจัดกิจกรรมสอดคล้องกับงานของผู้วิจัยที่จัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางด้วยการจัดกิจกรรมภายนอกห้องเรียนเพื่อให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ตรงจากการศึกษาในพื้นที่ นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของสุจิตรา ตรีรัตนกุล (2562) เรื่องการพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้เชิงประสบการณ์สำหรับส่งเสริมกรอบความคิดด้านเขาวนปัญญาของนักศึกษาระดับอาชีวศึกษา โดยพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้เชิงประสบการณ์สำหรับส่งเสริมกรอบความคิดด้านเขาวนปัญญาของนักศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง และเปรียบเทียบผลการใช้กิจกรรมการเรียนรู้เชิงประสบการณ์โดยพิจารณาจากคะแนนเฉลี่ยของกรอบความคิดด้านเขาวนปัญญา สรุปได้ว่า กิจกรรมการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ที่พัฒนาขึ้น สามารถส่งเสริมกรอบความคิดด้านเขาวนปัญญาของนักศึกษาระดับอาชีวศึกษาได้ จะเห็นได้ว่า การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติ จะช่วย

ส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนได้เป็นอย่างดี ทำให้การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ไม่น่าเบื่อ และสนุกสนาน ได้มีปฏิสัมพันธ์ระหว่าง ครู เพื่อนและชุมชนที่ตนอยู่อาศัย ในงานของผู้วิจัยได้วัดและประเมินผลการเรียนรู้ของนักเรียนตามสภาพจริง โดยมีการใช้เครื่องมือที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นแบบประเมินผลงาน แบบประเมินตนเอง เป็นต้น เพื่อวัดและประเมินผลการเรียนรู้ของนักเรียนตามกรอบของหลักสูตรสมรรถนะข้อที่ 6 พบว่า นักเรียนสามารถเรียนรู้ได้มากขึ้นจากการลงมือปฏิบัติและเรียนรู้จากชุมชนที่ตนอาศัย เพื่อนำไปสู่การเรียนรู้ตลอดชีวิต นักเรียนสามารถเชื่อมโยงและนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง ภายใต้กิจกรรม วิธีการและกระบวนการที่หลากหลาย สนุกสนาน กระตือรือร้น มีชีวิตชีวาไม่น่าเบื่อ โดยมีผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ การมีส่วนร่วมและลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง และได้ฝึกทักษะการคิดในระดับสูงเพื่อออกแบบและสร้างสรรค์ชิ้นงานที่ช่วยแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชนได้ นอกจากนี้ ยังพบว่า นักเรียนสามารถสร้างสรรค์ชิ้นงานเพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นตามที่ตนสนใจ ซึ่งจะช่วยส่งเสริมสมรรถนะหลักของนักเรียนได้อีกด้วย

องค์ความรู้จากการวิจัย

1. สาเหตุของการเกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมเกิดจากการกระทำของมนุษย์และจากการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของธรรมชาติ จึงส่งผลกระทบต่อทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อการดำรงชีวิตของสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ ซึ่งปัญหาสิ่งแวดล้อมเหล่านี้ควรได้รับการแก้ปัญหาอย่างเร่งด่วนเพื่อลดผลกระทบที่จะส่งต่อการดำรงชีวิตของสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ
2. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียนควรเป็นกิจกรรมที่นักเรียนเกิดความสนุกสนานนำไปใช้ได้กับการดำเนินชีวิตประจำวัน เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ลงมือปฏิบัติ เพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น โดยคำนึงถึงวัยของผู้เรียน ความเหมาะสม ความถนัดและความสนใจของผู้เรียน การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้เรื่องปัญหาสิ่งแวดล้อม ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ตรงและได้รับบรรยากาศการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนสามารถเกิดการเรียนรู้ได้ดี

สรุป

การวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันของปัญหาสิ่งแวดล้อมและพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้เรื่องปัญหาสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดการส่งเสริมสมรรถนะหลักของนักเรียนช่วงชั้นที่ 4 ภายในชุมชนทรัพย์ไพรวัลย์ ผู้วิจัยดำเนินการพัฒนาการเรียนรู้ของนักเรียน จากสภาพปัญหาของสิ่งแวดล้อมในชุมชนที่นักเรียนอยู่อาศัยพบว่า สาเหตุเกิดจากการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของคนในชุมชนและการท่องเที่ยว

ที่ควรส่งเสริมการตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาที่เกิดขึ้น ผนวกเข้ากับการเรียนรู้ในรายวิชาภูมิศาสตร์ เรื่องปัญหาสิ่งแวดล้อม ซึ่งผลจากการเก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลอย่างเป็นระบบ จนนำไปสู่การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ที่ใช้ฐานแนวคิดเชิงรุกและการเรียนรู้เชิงประสบการณ์เป็นขั้นตอนของการเรียนรู้ที่ชื่อว่า “ความจริงแล้วผม คือ...วัยรุ่นหัวใจสีเขียว” ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นทบทวนความรู้เดิม ขั้นการเชื่อมโยงเข้าสู่สถานการณ์จริง ขั้นการสะท้อนประสบการณ์ ขั้นการสรุปหลักการ/แนวคิด และขั้นการเชื่อมโยงสู่บริบทรอบตัว ผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้จากกิจกรรมที่ได้พัฒนาขึ้นพบว่า นักเรียนเกิดองค์ความรู้เกี่ยวกับสาเหตุที่มาของปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชนมากขึ้น ทั้งได้ตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชนที่เกิดขึ้น จนนำไปสู่การออกแบบและสร้างสรรค์ชิ้นงานออกมา เพื่อลดและแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับสมรรถนะหลักข้อที่ 6 ในเรื่องของสมรรถนะการอยู่ร่วมกับธรรมชาติและวิทยาการอย่างยั่งยืน ซึ่งนักเรียนได้มีพฤติกรรมบ่งชี้ คือ การเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อการอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- กรมควบคุมมลพิษ. (2562). *แผนปฏิบัติการขับเคลื่อนวาระแห่งชาติ การแก้ไขปัญหามลพิษด้านฝุ่นละออง*. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.
- กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม. (2545). *การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม*, พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). *หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551*. กรุงเทพมหานคร: ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- คณะกรรมการอิสระเพื่อการปฏิรูปการศึกษา. (2562). *คู่มือครูการนำกรอบสมรรถนะหลักของผู้เรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 ไปใช้ในการพัฒนาผู้เรียน*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.
- ชุติมา มั่นเหมาะ. (2562). *การจัดกิจกรรมเสริมศักยภาพการเรียนรู้ประวัติศาสตร์เมืองเก่าพิจิตรบนฐานชุมชน*. วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยนเรศวร.

- สุขชี คำนวนศิลป์. (2550). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
อุทยานแห่งชาติไทร้มเย็น อำเภอบ้านนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี. วิทยานิพนธ์
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต.
- สุจิตรา ตีรรัตนกุล. (2562). การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้เชิงประสบการณ์สำหรับ
ส่งเสริมกรอบความคิดด้านเชาวน์ปัญญาของนักศึกษาระดับอาชีวศึกษา.
วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยบูรพา.
- อนรุักษ์ ปิ่นทอง. (2543). การศึกษาปริมาณโลหะหนักในน้ำชะขยะมูลฝอยและน้ำ
บาดาลบริเวณใกล้เคียงสถานที่ฝังกลบขยะมูลฝอยของเทศบาลนครพิษณุโลก.
วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยนเรศวร.

การพัฒนาความสามารถการเขียนเชิงสร้างสรรค์
ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5
โดยใช้แนวทางการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐาน
Development of Creative Writing Ability of Grade 5 Students
by Using Creativity-based Learning Approach

ชุติลัก ชุ่มเย็น*¹, วิชญา ผิวคำ²

Chutiluck Choomyen¹, Wichaya Pewkam²

หลักสูตรศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตร การสอนและเทคโนโลยีการเรียนรู้
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Master of Education Program in Curriculum, Teaching, and Learning Technology,

Faculty of Education, Chiang Mai University

Corresponding Author, E-mail: chutiluck.ap@gmail.com*

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แนวทางการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐานสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และเพื่อศึกษาความสามารถการเขียนเชิงสร้างสรรค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 หลังการใช้กิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แนวทางการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐาน เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ โดยใช้แบบแผนการทดลองแบบกลุ่มเดียววัดผลหลังเรียน ตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา คือ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนเบญจม 2 บ้านน้ำรู ศูนย์พัฒนาคุณภาพการศึกษาศรีสังวาลย์ ตำบลเมืองนะ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงใหม่ เขต 3 ที่กำลังศึกษาอยู่ในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2564 จำนวน 1 ห้องเรียน ซึ่งได้มาจากการเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย 1) กิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แนวทางการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐาน 2) แบบประเมินกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แนวทางการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐาน 3) แบบทดสอบวัดความสามารถการเขียนเชิงสร้างสรรค์ วิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีการบรรยาย การหาค่าร้อยละและฐานนิยม

ผลการวิจัย พบว่า 1) กิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐานที่พัฒนาขึ้นมีหลักการที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ประกอบด้วย กระบวนการ 5 ขั้นตอน คือ ขั้นกระตุ้นความสนใจ ขั้นตั้งปัญหาและแบ่งกลุ่ม ขั้นการค้นและคิด ขั้นการนำเสนอ และขั้นการวัดและประเมินผล โดยกิจกรรมผ่านการตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญ มีความเหมาะสมระดับดีมาก สามารถใช้สำหรับพัฒนาความสามารถเขียนเชิงสร้างสรรค์ของนักเรียน 2) นักเรียนมีความสามารถในการเขียนเชิงสร้างสรรค์หลังการใช้กิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐาน อยู่ในระดับดี องค์ความรู้จากการวิจัย คือ กิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐาน เป็นกิจกรรมที่เรียนรู้ผ่านกระบวนการกลุ่ม ทำให้ผู้เรียนสามารถเขียนเรื่องราวได้อย่างสร้างสรรค์ ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ครูควรทำความเข้าใจหลักการและกระบวนการก่อนนำไปใช้เพื่อให้กิจกรรมการเรียนรู้ดำเนินไปอย่างราบรื่นและเกิดประโยชน์สูงสุดแก่ผู้เรียน

คำสำคัญ: การเขียนเชิงสร้างสรรค์; นักเรียนประถมศึกษา; การเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐาน

Abstract

The objectives of this research are to develop learning activities by using Creativity-based Learning Approach for grade 5 students and to study the creative writing ability of grade 5 students after implementing the Creativity-based Learning Approach. It is an action research through one-group posttest design. The sample of this research is students in grade 5 level of one classroom in the second semester of academic year 2021 at Benjama 2 Bannamroo School, Srisangwan Educational Quality Development Center, Muang Na Sub-district, under the Chiang Mai Primary Educational Service Area Office 3, which is selected by using a purposive sampling. The research instruments consist of 1) learning activities by using creativity-based learning approach; 2) assessment of learning activities by using creativity-based learning approach; and 3) creative writing ability test. The data are analyzed by using descriptive method to find percentage and mode.

The results of this research indicate as follows: 1) the learning activities by using creativity-based learning approach are student-oriented learning consisting of a 5-stage process: stimulation, problem setting and grouping, research and think, presentation, and measurement and evaluation. The activities are verified by experts and the suitability is at a very good level. They could be practically used for developing students' creative writing abilities. 2) After implementing learning activities by using creativity-based learning approach, the creative writing ability of students is at a good level. The body of knowledge indicates that learning activities by using creativity-based learning approach are the group learned process which enables students to write stories creatively. In organizing learning activities, teachers should understand the principles and processes before implementing them in order for the learning activities to be carried out smoothly and for maximum benefit to the learners.

Keywords: Creative Writing; Primary School Student; Creativity-based Learning Approach

บทนำ

การดำเนินชีวิตของมนุษย์ในแต่ละสังคมย่อมมีการติดต่อสื่อสารเพื่อเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ และถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดให้มีความเข้าใจกันในสังคมนั้น ๆ ซึ่งสิ่งที่ใช้เป็นเครื่องมือในการสื่อสาร คือ ภาษา (อัจฉรา ชิวพันธ์, 2553: 1) ประเทศไทยมีภาษาไทยเป็นภาษาประจำชาติและเป็นเครื่องมือสำคัญในการติดต่อสื่อสาร ไม่ว่าจะเป็นการสื่อสารทางการฟัง การพูด การอ่านและการเขียน โดยเฉพาะการเขียนเป็นทักษะการสื่อสารสำคัญที่แสดงออกให้เห็นชัดเจนและปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษร (มยุรา กล่อมเจริญ, 2559: 1) นอกจากนี้ การเขียนยังเป็นการแสดงความรู้สึก ความคิดและความรู้ที่อยู่ในใจของผู้เขียนให้ผู้อื่นได้รับรู้ โดยอาศัยถ้อยคำในลักษณะของข้อความ เป็นสัญลักษณ์ของภาษาและการถ่ายทอดความเข้าใจ (สุทิศา ชัดติยะ, 2552: 11)

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2551 ได้กำหนดให้ภาษาไทยเป็นทักษะที่นักเรียนต้องฝึกฝนจนเกิดความชำนาญในการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร การเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ สามารถนำไปใช้ในชีวิตจริง โดยได้กำหนด

ทักษะการเขียนที่นักเรียนต้องเรียนรู้ คือ การเขียนสะกดคำตามอักขรวิธี การเขียนสื่อสารรูปแบบต่าง ๆ การเขียนเรียงความหรือย่อความ การเขียนรายงานจากการศึกษาค้นคว้า การเขียนตามจินตนาการ การเขียนวิเคราะห์วิจารณ์และการเขียนเชิงสร้างสรรค์ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551: 37) การเขียนถือเป็นทักษะที่ซับซ้อน เพราะผู้ที่เขียนได้ดีต้องเป็นผู้ที่ฟังมาก อ่านมาก มีความรู้ ประสบการณ์ และสามารถเลือกใช้ถ้อยคำ สำนวนมาเรียบเรียงเป็นภาษาเขียนได้ถูกต้องสละสลวย ทักษะการเขียนจะเกิดในบุคคลได้จะต้องใช้เวลาในการฝึกฝนอย่างสม่ำเสมอ ดังนั้น ผู้เรียนจึงต้องฝึกฝนทักษะการเขียนให้เกิดความชำนาญในการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร การเรียนรู้และนำไปใช้ในชีวิตจริงได้อย่างมีประสิทธิภาพ (สนิท สัตโยภาส, 2556: 142)

อย่างไรก็ตาม แม้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2551 จะกำหนดให้นักเรียนต้องมีความสามารถในการเขียนเชิงสร้างสรรค์ แต่ในสภาพการเรียนการสอนจริงพบว่า นักเรียนขาดความคิดและจินตนาการที่แปลกใหม่ในการเขียน การใช้ภาษาในการเขียนยังไม่มีคำที่หลากหลาย ขาดความสละสลวยในภาษา การนำเสนอเรื่องขาดความแปลกใหม่ที่น่าสนใจ นอกจากนั้น เนื้อหายังขาดความเชื่อมโยง (นาริสากันหาสุข, 2555: 3) เมื่อพิจารณาแล้วปัญหาการเขียนสร้างสรรค์ในบริบทการเรียนการสอนของไทยอาจเกิดจากสองส่วน ส่วนแรก คือ ปัญหาการขาดจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ ส่วนที่สอง คือ ปัญหาความรู้ความเข้าใจในการใช้ภาษายังไม่เพียงพอ (มยุรา กล่อมเจริญ, 2559: 1) นอกจากจะมีสาเหตุมาจากตัวนักเรียนแล้ว ด้านครูก็เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดปัญหา เนื่องจากครูยังขาดเทคนิคการสอนใหม่มากระตุ้นแนวคิดในงานเขียน การจัดกิจกรรมไม่สามารถทำให้ผู้เรียนเขียนเรื่องจากความรู้สึกหรือให้เวลาผู้เรียนได้ฝึกเขียนเรื่องจากจินตนาการไม่สม่ำเสมอ ส่งผลให้การสอนเขียนเชิงสร้างสรรค์ไม่ประสบผลสำเร็จ (จกมล วจนะเสถียร, 2559: 4) เห็นได้จากผลคะแนนการทดสอบทางการศึกษาระดับชาติด้านพื้นฐาน (O-NET) ปีการศึกษา 2562 ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ทั่วประเทศพบว่า นักเรียนมีค่าเฉลี่ยคะแนนวิชาภาษาไทยร้อยละ 49.07 หากเป็นโรงเรียนขนาดเล็กมีค่าเฉลี่ยคะแนนร้อยละ 46.94 ส่วนนักเรียนในจังหวัดเชียงใหม่พบว่า มีค่าเฉลี่ยคะแนนร้อยละ 49.38 (สถาบันทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติ, 2563) จากผลคะแนนดังกล่าว ผู้วิจัยเห็นว่า คะแนนวิชาภาษาไทยที่ต่ำกว่าเกณฑ์ ส่วนหนึ่งมาจากปัญหาด้านการเขียนเชิงสร้างสรรค์ซึ่งเป็นส่วนประกอบในวิชาภาษาไทยของนักเรียนด้วย จากปัญหาการเขียนเชิงสร้างสรรค์ดังกล่าว จำเป็นต้องเร่งพัฒนาและส่งเสริมความสามารถในการเขียนเชิงสร้างสรรค์แก่นักเรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักเรียนชั้นประถมศึกษา

การพัฒนาความสามารถการเขียนเชิงสร้างสรรค์ของนักเรียนสามารถทำได้หลายวิธี ซึ่งแนวคิดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐานเป็นแนวคิดหนึ่งที่น่าสนใจ เพราะเป็นการจัดการเรียนการสอนโดยมีผู้เรียนเป็นสำคัญและเน้นให้ผู้เรียนตื่นตัว ช่วยให้ผู้เรียนได้พัฒนาทักษะในศตวรรษที่ 21 เช่น ทักษะการค้นคว้า ทักษะการคิด ทักษะการทำงาน รูปแบบการสอนแบบสร้างสรรค์เป็นฐาน ประกอบด้วยกระบวนการและบริบทด้วยการสร้างแรงบันดาลใจ การกระตุ้นความอยากรู้ การเปิดโอกาสให้ค้นหาข้อมูลและนำมาสร้างองค์ความรู้ การสอนเมื่อมีการถาม การเปิดโอกาสและให้เวลานักเรียนแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง การใช้เกมเป็นตัวช่วย การแบ่งกลุ่มทำโครงการ และการนำเสนอผลงานด้วยวิธีที่หลากหลาย โดยครูเปลี่ยนบทบาทจากการเป็นผู้บรรยาย เนื้อหาอย่างละเอียด (Lecturer) เป็นผู้อำนวยความสะดวกให้เกิดการเรียนรู้ (Facilitator) โดยมีหน้าที่ส่งเสริมสนับสนุนให้เด็กสนใจและเรียนรู้ด้วยตนเอง โดยมีขั้นตอนการสอน 5 ขั้น คือ ขั้นกระตุ้นความสนใจ ขั้นตั้งปัญหาและแบ่งกลุ่ม ขั้นการค้นและคิด ขั้นการนำเสนอ และขั้นการวัดและประเมินผล (วิริยะ ฤาชัยพาณิชย์, 2562: 73-85)

ด้วยเหตุผลและความสำคัญข้างต้น ผู้วิจัยได้เห็นความสำคัญต่อการเขียนเชิงสร้างสรรค์ จึงสนใจที่จะพัฒนาการเขียนเชิงสร้างสรรค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐาน เพื่อให้การเรียนการสอนมีความสอดคล้องเหมาะสมกับการเรียนรู้ปัจจุบัน และช่วยให้นักเรียนฝึกใช้จินตนาการในการเขียนและแสดงออกทางภาษา ตลอดจนเป็นแนวทางหนึ่งที่จะช่วยพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนให้ดีขึ้นต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐานสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5
2. เพื่อศึกษาความสามารถการเขียนเชิงสร้างสรรค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 หลังการใช้กิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐาน

ระเบียบวิธีวิจัย

1. แบบแผนการวิจัย การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยใช้แบบแผนการทดลองแบบกลุ่มเดียววัดผลหลังเรียน (One-shot Case Study)

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประชากร คือ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ศูนย์พัฒนาคุณภาพการศึกษาศรีสังวาลย์ ตำบลเมืองนะ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงใหม่ เขต 3 ที่กำลังศึกษาอยู่ในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2564 จำนวน 4 โรงเรียน ส่วนกลุ่มตัวอย่าง คือ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนเบญจม 2 บ้านน้ำรู ศูนย์พัฒนาคุณภาพการศึกษาศรีสังวาลย์ ตำบลเมืองนะ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงใหม่ เขต 3 ที่กำลังศึกษาอยู่ในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2564 จำนวน 1 ห้องเรียน ซึ่งได้มาจากการเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย

1) กิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐาน ซึ่งกำหนดเกณฑ์การแปลความหมายค่าเฉลี่ย (บุญชม ศรีสะอาด, 2546: 162) ดังนี้ 1.00-1.75 หมายถึง มีความเหมาะสมระดับควรปรับปรุง 1.76-2.50 หมายถึง มีความเหมาะสมระดับพอใช้ 2.51-3.25 หมายถึง มีความเหมาะสมระดับดี 3.26-4.00 หมายถึง มีความเหมาะสมระดับดีมาก โดยกิจกรรมผ่านการประเมินจากผู้เชี่ยวชาญ 5 คน พบผลการประเมินความเหมาะสมของแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ได้ค่าเฉลี่ย 3.49 มีความเหมาะสมระดับดีมาก

2) แบบประเมินกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐาน ซึ่งผ่านการประเมินจากผู้เชี่ยวชาญ 5 คน ผลการประเมินพบว่าแบบประเมินกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐาน ได้ค่าเฉลี่ย 3.43 มีความเหมาะสมระดับดีมาก

3) แบบทดสอบวัดความสามารถการเขียนเชิงสร้างสรรค์ ผลการประเมินค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ของแบบทดสอบวัดความสามารถการเขียนเชิงสร้างสรรค์จากผู้เชี่ยวชาญทั้ง 5 คน ได้ค่าความสอดคล้องอยู่ระหว่างค่า 0.80-1.00 ประกอบกับความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญว่า มีความเหมาะสม สามารถนำไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

4. การเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

1) การทำหนังสือขอความร่วมมือกับโรงเรียนที่ทำการทดลองเพื่อศึกษาผลการพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐานและเพื่อศึกษาความสามารถการเขียนเชิงสร้างสรรค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 หลังการใช้กิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐาน

2) การดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แนวทางการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐาน จำนวน 5 กิจกรรม กิจกรรมละ 3 ชั่วโมง รวมทั้งสิ้น 15 ชั่วโมง

3) การดำเนินการทดสอบหลังเรียน (Post-test) ด้วยแบบทดสอบวัดความสามารถการเขียนเชิงสร้างสรรค์ ซึ่งเป็นข้อสอบแบบอัตนัย จำนวน 2 ข้อ กำหนดเวลาในการทำข้อสอบ 2 ชั่วโมง

4) การนำคะแนนที่ได้จากการทำแบบทดสอบวัดความสามารถการเขียนเชิงสร้างสรรค์ไปวิเคราะห์ โดยวิธีการบรรยาย การหาค่าร้อยละ (Percentage) และฐานนิยม (Mode)

ผลการวิจัย

1. กิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แนวทางการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐานมีหลักการที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ส่งผลให้ผู้เรียนให้เกิดทักษะการเรียนรู้ที่เหมาะสม โดยกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แนวทางการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐานมีกระบวนการ 5 ขั้นตอน คือ ขั้นกระตุ้นความสนใจ ขั้นตั้งปัญหาและแบ่งกลุ่ม ขั้นการค้นและคิด ขั้นการนำเสนอ และขั้นการวัดและประเมินผล ซึ่งกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แนวทางการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐานประกอบด้วย 5 กิจกรรม คือ 1) ภาพเรียงร้อยความ 2) ดงงามคำสรร 3) สัมพันธ์เขียนคล่อง 4) ตรีภตรงตามชื่อ และ 5) หลากสื่อเรื่องราว

เมื่อนำกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แนวทางการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐานไปให้ผู้เชี่ยวชาญประเมินความเหมาะสมของแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ทั้ง 5 กิจกรรม พบผลการประเมิน ดังนี้

รายการประเมิน	กิจกรรมการเรียนรู้					ค่าเฉลี่ย	แปลผล
	1	2	3	4	5		
1. วัตถุประสงค์	3.40	3.50	3.50	3.60	3.60	3.52	ดีมาก
2. สาระสำคัญ	3.50	3.50	3.40	3.50	3.50	3.45	ดีมาก
3. กิจกรรมการเรียนรู้	3.40	3.60	3.40	3.60	3.80	3.57	ดีมาก
4. สื่อการเรียนรู้	3.20	3.90	3.50	3.70	3.50	3.56	ดีมาก
5. การวัดและประเมินผล	3.20	3.20	3.40	3.20	3.20	3.24	ดี
รวม	3.37	3.55	3.44	3.52	3.55	3.49	ดีมาก

ตาราง 1 ผลการประเมินความเหมาะสมของกิจกรรมการเรียนรู้

โดยใช้แนวทางการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐาน

จากตาราง 1 จะเห็นว่า ผลการประเมินความเหมาะสมของกิจกรรมการเรียนรู้ โดยภาพรวมมีความเหมาะสมระดับดีมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.49 โดยรายการประเมิน กิจกรรมการเรียนรู้ สื่อการเรียนรู้ วัตถุประสงค์และสาระสำคัญ มีความเหมาะสมในระดับดีมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.57, 3.56, 3.52 และ 3.45 ตามลำดับ ส่วนการวัดและประเมินผล มีความเหมาะสมระดับดี มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.24

2. ความสามารถในการเขียนเชิงสร้างสรรค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 หลังการใช้กิจกรรม โดยการประเมินในลักษณะกิจกรรมกลุ่ม ดังปรากฏผลต่อไปนี้

กิจกรรมการเรียนรู้	ระดับคุณภาพ	ความสามารถการเขียนเชิงสร้างสรรค์					ฐานนิยม
		แนวความคิด	เนื้อหาสาระ	การเสนอเรื่อง	การใช้ภาษา	กลไกทางภาษา	
		ร้อยละ (จำนวน)	ร้อยละ (จำนวน)	ร้อยละ (จำนวน)	ร้อยละ (จำนวน)	ร้อยละ (จำนวน)	
1. ภาพเรียงร้อยความ	ดีมาก	0.00 (0)	0.00 (0)	0.00 (0)	0.00 (0)	0.00 (0)	พอใช้
	ดี	0.00 (0)	25.00 (1)	0.00 (0)	25.00 (1)	25.00 (1)	
	พอใช้	25.00 (1)	75.00 (3)	100.00 (4)	75.00 (3)	50.00 (2)	
	ควรปรับปรุง	75.00 (3)	0.00 (0)	0.00 (0)	0.00 (0)	25.00 (1)	
	ต้องพัฒนา	0.00 (0)	0.00 (0)	0.00 (0)	0.00 (0)	0.00 (0)	
2. จดงามคำสรร	ดีมาก	0.00 (0)	0.00 (0)	0.00 (0)	0.00 (0)	0.00 (0)	พอใช้
	ดี	0.00 (0)	25.00 (1)	75.00 (3)	50.00 (2)	25.00 (1)	
	พอใช้	100.00 (4)	75.00 (3)	25.00 (1)	50.00 (2)	50.00 (2)	
	ควรปรับปรุง	0.00 (0)	0.00 (0)	0.00 (0)	0.00 (0)	25.00 (1)	
	ต้องพัฒนา	0.00 (0)	0.00 (0)	0.00 (0)	0.00 (0)	0.00 (0)	
3. สัมพันธ์เขียนคล้อง	ดีมาก	0.00 (0)	0.00 (0)	0.00 (0)	0.00 (0)	25.00 (1)	ดี
	ดี	75.00 (3)	50.00 (2)	100.00 (4)	75.00 (3)	75.00 (3)	
	พอใช้	25.00 (1)	50.00 (2)	0.00 (0)	25.00 (1)	0.00 (0)	
	ควรปรับปรุง	0.00 (0)	0.00 (0)	0.00 (0)	0.00 (0)	0.00 (0)	
	ต้องพัฒนา	0.00 (0)	0.00 (0)	0.00 (0)	0.00 (0)	0.00 (0)	
4. ตรีกตรงตามชื่อ	ดีมาก	50.00 (2)	0.00 (0)	25.00 (1)	25.00 (1)	50.00 (2)	ดี
	ดี	25.00 (1)	100.00 (4)	50.00 (2)	75.00 (3)	25.00 (1)	
	พอใช้	25.00 (1)	0.00 (0)	25.00 (1)	0.00 (0)	25.00 (1)	
	ควรปรับปรุง	0.00 (0)	0.00 (0)	0.00 (0)	0.00 (0)	0.00 (0)	
	ต้องพัฒนา	0.00 (0)	0.00 (0)	0.00 (0)	0.00 (0)	0.00 (0)	
รวม							ดี, พอใช้

ตาราง 2 ผลการประเมินความสามารถการเขียนเชิงสร้างสรรค์ระหว่างเรียนกิจกรรมที่ 1-4 ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 (กิจกรรมกลุ่ม)

จากตาราง 2 ผลการประเมินความสามารถการเขียนเชิงสร้างสรรค์ระหว่างเรียนกิจกรรมที่ 1-4 ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 มีระดับคุณภาพอยู่ในระดับดี และพอใช้ โดยกิจกรรมที่ 3 สัมพันธ์เขียนคล่อง และกิจกรรมที่ 4 ตรีกรตรงตามชื่อ นักเรียนมีระดับคุณภาพอยู่ในระดับดี ส่วนกิจกรรมที่ 1 ภาพเรียงร้อยความ และกิจกรรมที่ 2 งดงามคำสรร นักเรียนมีระดับคุณภาพอยู่ในระดับพอใช้

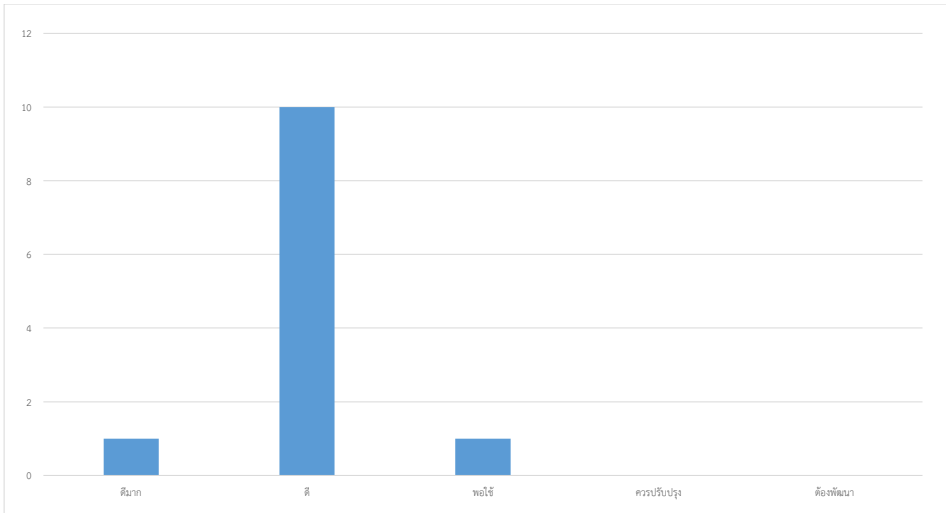
นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้ประเมินความสามารถการเขียนเชิงสร้างสรรค์ระหว่างเรียนกิจกรรมที่ 5 กิจกรรมหลากหลายเรื่องราวของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ในลักษณะกิจกรรมเดี่ยว ผลดังตาราง 3

กิจกรรมการเรียนรู้	ระดับคุณภาพ	ความสามารถการเขียนเชิงสร้างสรรค์					ฐานนิยม
		แนวความคิด	เนื้อหาสาระ	การเสนอเรื่อง	การใช้ภาษา	กลไกทางภาษา	
		ร้อยละ (จำนวน)	ร้อยละ (จำนวน)	ร้อยละ (จำนวน)	ร้อยละ (จำนวน)	ร้อยละ (จำนวน)	
5. หลากสือเรื่องราว	ดีมาก	25.00 (3)	25.00 (3)	25.00 (3)	25.00 (3)	25.00 (3)	ดี
	ดี	50.00 (6)	33.33 (4)	66.67 (8)	58.33 (7)	50.00 (6)	
	พอใช้	25.00 (3)	41.67 (5)	8.33 (1)	16.67 (2)	25.00 (3)	
	ควรปรับปรุง	0.00 (0)	0.00 (0)	0.00 (0)	0.00 (0)	0.00 (0)	
	ต้องพัฒนา	0.00 (0)	0.00 (0)	0.00 (0)	0.00 (0)	0.00 (0)	

ตาราง 3 ผลการประเมินความสามารถการเขียนเชิงสร้างสรรค์ระหว่างเรียนกิจกรรมที่ 5 ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 (กิจกรรมเดี่ยว)

จากตาราง 3 ผลการประเมินความสามารถการเขียนเชิงสร้างสรรค์ระหว่างเรียนกิจกรรมที่ 5 หลากสือเรื่องราว โดยภาพรวมจากฐานนิยม มีระดับคุณภาพอยู่ในระดับดี

เมื่อผู้วิจัยได้ดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐาน ครบทั้ง 5 กิจกรรมการเรียนรู้แล้ว ผู้วิจัยจึงได้ดำเนินการวัดความสามารถการเขียนเชิงสร้างสรรค์หลังการใช้กิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐานของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 พบผลการประเมินความสามารถการเขียนเชิงสร้างสรรค์ ดังแผนภูมิ 1

แผนภูมิ 1 ผลการประเมินความสามารถการเขียนเชิงสร้างสรรค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 หลังการใช้กิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐาน

จากแผนภูมิ 1 แสดงให้เห็นว่า ผลการประเมินความสามารถการเขียนเชิงสร้างสรรค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 หลังการใช้กิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐานพบว่า มีฐานนิยม อยู่ในระดับคุณภาพดี

อภิปรายผล

1. ผลการพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐานสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นประกอบด้วยกิจกรรมจำนวน 5 กิจกรรม คือ กิจกรรมที่ 1 ภาพเรียงร้อยความ กิจกรรมที่ 2 งดงามคำสรร กิจกรรมที่ 3 สัมพันธ์เขียนคล้อง กิจกรรมที่ 4 ตรึงตรองตามชื่อ และกิจกรรมที่ 5 หลากสื่อเรื่องราว ซึ่งแต่ละกิจกรรมมีจุดเด่นในการส่งเสริมความสามารถการเขียนเชิงสร้างสรรค์ที่ต่างกันไป จากการพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐานผู้วิจัยพบว่า กิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐานเป็นกิจกรรมที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มุ่งให้นักเรียนเกิดความตื่นตัวในการเรียนรู้ เปิดโอกาสให้นักเรียนได้ศึกษาค้นคว้า ค้นหาปัญหาด้วยตนเอง จากการลงมือปฏิบัติจริง โดยใช้กระบวนการกลุ่มในการระดมความคิด จะเห็นได้จากขั้นตอนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐาน ดังนี้

ขั้นกระตุ้นความสนใจ เป็นขั้นที่ครูกระตุ้นความสนใจของนักเรียนด้วยการใช้เกม เหตุการณ์และกิจกรรม เช่น เกมภาพปริศนา เกมต่อเติมเสริมคำ กิจกรรมปะติด

คิดต่อ กิจกรรมซื้อเรื่องชวนคิดและกิจกรรมต่อดิตเหตุการณ์ กระตุ้นความคิดของนักเรียนให้เกิดความอยากรู้ อยากรเรียน สิ่งที่ได้พบจากตัวผู้เรียนในขั้นกระตุ้นความสนใจพบว่า นักเรียนมีความกระตือรือร้นในการเล่นและทำกิจกรรม เกิดความสนุกสนานและตื่นตากับกิจกรรมเกม มีการระดมความคิดในการทำกิจกรรมกลุ่มร่วมกันเป็นอย่างดี แต่ยังพบว่า มีนักเรียนบางคนไม่กล้าตอบคำถามหรือบอกคำตอบของตน ครูจึงใช้วิธีการแก้ไข เช่น การยกตัวอย่างคำตอบ การให้เพื่อนช่วยและการใช้คะแนนเป็นตัวกระตุ้นในการตอบคำถาม สอดคล้องกับวิริยะ ฤาชัยพาณิชย์ (2558: 7) ที่พบว่าการใช้เกมหรือกิจกรรมเป็นตัวเลือกที่ดีมากในการกระตุ้นความสนใจของผู้เรียน ซึ่งเกมหรือกิจกรรมที่เลือกมาอาจเป็นสนทนาการทั่วไปหรือมีความเกี่ยวข้องกับเนื้อหาที่จะจัดการเรียนการสอน ซึ่งครูสามารถเลือกใช้ได้หลากหลายให้เหมาะสมกับผู้เรียน เพื่อดึงความสนใจผู้เรียนอย่างเต็มที่ ทำให้ผู้เรียนเห็นความสำคัญของเนื้อหา

ขั้นตั้งปัญหาและแบ่งกลุ่ม เป็นขั้นที่นักเรียนค้นหาปัญหาที่ตนเองสนใจแล้วแบ่งกลุ่ม โดยนักเรียนศึกษาใบความรู้และตัวอย่างการเขียนเรื่องเชิงสร้างสรรค์แล้วค้นหาประเด็นปัญหาหรือข้อสงสัยจากตัวอย่างการเขียนเรื่องเชิงสร้างสรรค์ เช่น แนวความคิดของผู้เขียน เนื้อหาของเรื่อง การลำดับเหตุการณ์ รวมถึงข้อคิดจากเรื่อง จากนั้น นักเรียนร่วมกันสรุปประเด็นปัญหาแล้วแบ่งกลุ่มทำใบกิจกรรมการวิเคราะห์ประเด็นปัญหาร่วมกัน ซึ่งสิ่งที่พบจากตัวผู้เรียนจากขั้นตั้งปัญหาและแบ่งกลุ่มพบว่า นักเรียนสนใจทำกิจกรรมร่วมกับเพื่อน ร่วมกันวิเคราะห์และหาคำตอบจากประเด็นปัญหาในใบกิจกรรม แต่ในกิจกรรมแรกนักเรียนยังไม่สามารถวิเคราะห์ประเด็นปัญหาจากเรื่องได้ ครูจึงอธิบาย ยกตัวอย่างและให้นักเรียนช่วยกันวิเคราะห์ประเด็นปัญหาในหัวข้อต่าง ๆ ร่วมกัน เพื่อสร้างความเข้าใจในการทำกิจกรรม สอดคล้องกับรุตดา จะปะเกีย (2558: 14) ที่พบว่า วิธีการเรียนที่เริ่มต้นด้วยปัญหาหรือสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตจริง จะเป็นตัวกระตุ้นให้ผู้เรียนสนใจและศึกษาค้นคว้าจนค้นพบคำตอบด้วยตนเองโดยใช้กระบวนการกลุ่มจะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ผ่านกระบวนการคิด การแก้ปัญหา

ขั้นการค้นและคิด เป็นขั้นที่นักเรียนศึกษาถึงปัญหาที่สงสัยเพิ่มเติมและวิเคราะห์ประเด็นปัญหาจากใบงานเป็นแผนภาพโครงเรื่องร่วมกันแล้วนำโครงเรื่องที่ได้อธิบายมาเขียนเป็นเรื่องราว โดยครูมีหน้าที่เป็นผู้ให้คำปรึกษาในเวลาที่นักเรียนพบปัญหา จากการสังเกตในระหว่างการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ นักเรียนมีการระดมสมองในการคิดร่วมกันและมีการค้นหาคำศัพท์เพิ่มเติมจากแหล่งต่าง ๆ เช่น พจนานุกรม สอดคล้องกับชนาธิป พรกุล (2554: 60) ที่พบว่า ผู้เรียนจะเป็นนักคิดเมื่อครูให้อากาศ

ผู้เรียนได้คิด อันเป็นส่งเสริมการคิดของผู้เรียนให้เกิดปฏิสัมพันธ์การทำงานร่วมกับผู้อื่น มีการแลกเปลี่ยนความรู้ความคิด ถามคำถามและวิจารณ์ ผู้เรียนแต่ละคนมีบทบาทเป็นครู เป็นผู้เรียนและเป็นผู้ฝึกที่ช่วยให้ผู้อื่นคิดและเรียนรู้ สร้างองค์ความรู้ด้วยตัวเอง ซึ่งมีครูเป็นแบบอย่างในการคิด ให้คำแนะนำและช่วยจุดประกายความคิดของผู้เรียนอย่างใกล้ชิด ในประเด็นนี้สอดคล้องกับแนวคิดของวัชรรา เล่าเรียนดี (2548: 178) กล่าวไว้ว่า การเรียนแบบร่วมมือกันช่วยให้ผู้เรียนมีความกระตือรือร้น ภูมิใจในตนเอง ตระหนักถึงความรับผิดชอบของตนเองและต่อกลุ่ม ช่วยให้ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์สูงขึ้น พัฒนาความสัมพันธ์ที่ดี การยอมรับผู้อื่นมากขึ้น สร้างความมั่นใจในตนเองและรู้ถึงคุณค่าของตนเองมากขึ้น

ขั้นการนำเสนอ เป็นขั้นที่นักเรียนนำเสนอผลงานการเขียนเรื่องของกลุ่มและของตนเองให้เพื่อนในห้องฟัง ซึ่งเป็นการส่งเสริมความกล้าแสดงออกของนักเรียน ในขั้นนี้พบว่า นักเรียนได้แบ่งหน้าที่ในการนำเสนอเรื่องจากใบงานการเขียนเชิงสร้างสรรค์ของกลุ่มตนเอง ซึ่งนักเรียนบางคนนำเสนอได้เสียงดังฟังชัดและน่าสนใจ แต่นักเรียนบางคนไม่ค่อยกล้าแสดงออกในการนำเสนอ ครูจึงให้เวลานักเรียนในการฝึกซ้อมก่อนออกมานำเสนอจริง ส่งผลให้การนำเสนอมีความน่าสนใจมากยิ่งขึ้น สอดคล้องกับชาติรี เกิดธรรม (2545: 62) ได้กล่าวถึงการอภิปรายกลุ่มว่า ไม่ว่าจะเป็นเป็นกลุ่มใหญ่หรือกลุ่มย่อยเป็นวิธีการที่จะทำให้ได้ผลที่ดี ทำให้นักเรียนรู้จักการแสดงความคิดเห็นร่วมกับผู้อื่นและมีพฤติกรรมการเรียนดีขึ้น เช่น การยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น การกล้าแสดงความคิดเห็นกับเพื่อนและกับครู การกล้าซักถาม เป็นต้น อันเป็นความกล้าในการแสดงผลในรูปแบบของการเขียนเชิงสร้างสรรค์

ขั้นการวัดและประเมินผล เป็นขั้นที่ครูและนักเรียนร่วมกันประเมินใบงานกลุ่มและใบงานเดี่ยวของนักเรียนตามประเด็นองค์ประกอบการประเมินความสามารถการเขียนเชิงสร้างสรรค์ 5 ด้าน คือ 1) แนวความคิด 2) เนื้อหาสาระ 3) การเสนอเรื่อง 4) การใช้ภาษา และ 5) กลไกทางภาษา โดยมีครูเป็นผู้ตั้งคำถามและให้ข้อเสนอแนะ ดังที่วัลภา ตั้งชีพชูชัย (2552: 31) กล่าวว่า ในการประเมินผลงานการเขียนเชิงสร้างสรรค์ต้องพิจารณาในหลายด้านและกำหนดเกณฑ์ในการประเมินให้ชัดเจน ครอบคลุมในทุกด้านเพื่อประโยชน์ของทั้งผู้เรียนและครู

ด้วยกระบวนการที่เป็นขั้นตอนของกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐาน จึงส่งผลให้ความสามารถการเขียนเชิงสร้างสรรค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่ได้เรียนด้วยกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐานเป็นไปในทางที่ดีขึ้น สอดคล้องกับชลธิชา นานา (2560:

83) ที่พบว่า การสอนแบบสร้างสรรค์เป็นฐานมืองค์ประกอบที่สำคัญ คือ การจัดสภาพแวดล้อมหรือบรรยากาศในการเรียนรู้ให้เหมาะสม ใช้สื่อกระตุ้นให้เกิดทักษะการคิด โดยครูเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ศึกษาค้นคว้าแสวงหาความรู้ ได้ลงมือปฏิบัติจริงจนค้นพบความรู้และมีกิจกรรมเพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้ สามารถวิเคราะห์เป็น สร้างองค์ความรู้ขึ้นได้ด้วยตนเอง ซึ่งการจัดการเรียนรู้นี้จะช่วยให้นักเรียนได้พัฒนาความสามารถในการคิดและฝึกให้นักเรียนมีทักษะทางด้านสังคมที่ดีขึ้นด้วยการใช้กระบวนการกลุ่ม ทำงานอย่างสร้างสรรค์และมีประสิทธิภาพ

2. ผลการศึกษาความสามารถการเขียนเชิงสร้างสรรค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 หลังการใช้กิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐานพบว่า นักเรียนมีความสามารถในการเขียนเชิงสร้างสรรค์หลังการใช้กิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐาน อยู่ในระดับคุณภาพดี ทั้งนี้ เนื่องจากกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐานที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น เป็นกิจกรรมที่ช่วยส่งเสริมให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ สามารถถ่ายทอดความคิดอย่างเป็นระบบ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ สามารถจัดลำดับความคิดในการเขียนเรื่องได้อย่างสมเหตุสมผล และเลือกใช้ถ้อยคำ วลี ประโยค สำนวนได้อย่างเหมาะสม ซึ่งเมื่อจำแนกองค์ประกอบของความสามารถการเขียนเชิงสร้างสรรค์ในแต่ละด้านพบว่า

ด้านแนวความคิด นักเรียนมีแนวความคิดหลังการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐาน อยู่ในระดับดี กล่าวคือ นักเรียนเสนอแนวความคิดได้แปลกใหม่ มีความคิดริเริ่ม มีประเด็นที่น่าสนใจ ไม่ซ้ำกับแนวคิดของคนอื่น เนื่องจากกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐาน เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้คิด ได้ค้นหาปัญหาและเขียนเรื่องอย่างเป็นอิสระ ครูจะทำหน้าที่เป็นเพียงผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ สอดคล้องกับโรเจอร์ส (Rogers, 1970: 56) ที่กล่าวว่า ความคิดสร้างสรรค์ไม่สามารถบังคับให้เกิดขึ้นเองได้ แต่สามารถส่งเสริมให้เกิดขึ้นได้โดยการสร้างบรรยากาศและจัดสิ่งแวดล้อม ให้เป็นอิสระในการเรียนรู้ นอกจากนั้น ครูจะต้องสร้างบรรยากาศในการเรียนรู้ด้วยการยอมรับฟังความคิดเห็น การยอมรับฟังคำถามที่แปลกใหม่ของนักเรียน เป็นต้น

ด้านเนื้อหาสาระและด้านการเสนอเรื่อง โดยหลังการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐาน อยู่ในระดับดี กล่าวคือ นักเรียนเขียนเรื่องได้ใจความและขยายความได้สมเหตุสมผล เนื้อเรื่องมีสาระเกี่ยวข้องกับประเด็นที่กำหนด เรียงลำดับเหตุการณ์ได้ต่อเนื่องสอดคล้องกัน มีความสมเหตุสมผล เนื่องจาก

กิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐานเป็นกิจกรรมที่ฝึกให้นักเรียนได้วางแผนการเขียนโดยใช้กิจกรรมการวิเคราะห์ประเด็นปัญหาจากเรื่อง ได้แก่ วิเคราะห์ตัวละคร สถานที่ เหตุการณ์ ผลของเหตุการณ์และข้อคิดที่ได้รับก่อนจะนำโครงเรื่องมาเขียนเป็นเรื่องราว สอดคล้องกับเกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2551: 65) ว่า การวางโครงเรื่องเป็นเสมือนหัวใจที่ขาดไม่ได้ของการผลิตงานเขียน โครงเรื่องช่วยจัดระเบียบความคิดในการเขียนให้ดำเนินไปในทิศทางที่กำหนด ทำให้การเรียบเรียงเรื่องราวดำเนินไปตามลำดับ

ด้านการใช้ภาษาและด้านกลไกทางภาษา โดยหลังการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐาน อยู่ในระดับดี กล่าวคือ นักเรียนเลือกใช้ถ้อยคำ วลี ประโยค สำนวนเหมาะสม สื่อความได้ อ่านแล้วสัมพันธ์ต่อเนื่องกัน ส่วนด้านกลไกทางภาษา นักเรียนเขียนสะกดคำผิดและเขียนเว้นวรรคตอนผิด 1-2 จุด แต่ไม่ทำให้ความหมายเปลี่ยน เขียนสะอาดเรียบร้อย เนื่องจากนักเรียนได้รับการฝึกฝนในการเขียนอย่างสม่ำเสมอ จึงทำให้เขียนสะกดคำและเขียนเว้นวรรคตอนได้อย่างถูกต้อง สอดคล้องกับผลการวิจัยของจงกล วจนะเสถียร (2559: 60) ที่พบว่า การที่ผู้เรียนได้รับการฝึกฝนด้านการอ่านและการเขียนอย่างสม่ำเสมอ จะทำให้เขียนสะกดคำได้อย่างถูกต้อง อันเป็นผลทำให้ความสามารถทางด้านการเขียนสะกดคำของผู้เรียนมีผลไม่แตกต่างกัน

ดังนั้น การจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์ตั้งแต่ขั้นกระตุ้นความสนใจ ขั้นตั้งปัญหาและแบ่งกลุ่ม ขั้นการค้นและคิด ขั้นการนำเสนอและขั้นการวัดและประเมินผล จึงส่งผลให้ความสามารถการเขียนเชิงสร้างสรรค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่ได้เรียนด้วยกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เพิ่มมากขึ้น เพราะเป็นกิจกรรมที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มุ่งให้นักเรียนเกิดความตื่นตัวในการเรียนรู้ เปิดโอกาสให้นักเรียนได้ศึกษาค้นคว้า ค้นหาปัญหาด้วยตนเอง จากการลงมือปฏิบัติจริง โดยใช้กระบวนการกลุ่มในการระดมความคิด ซึ่งสอดคล้องกับวิริยะ ฤาชัยพาณิชย์ และกิจวัฒน์ จันทร์ดี (2558: 58) ที่พบว่า การเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐานเป็นการสอนที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีการพัฒนาทักษะในการค้นคว้าหาความรู้ ทักษะในการคิด ทักษะในการนำเสนอ ทักษะในการทำงานเป็นกลุ่มและทักษะในการบริหารเวลา ทักษะเหล่านี้จำเป็นต่อการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ทำให้ผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้ย่อมสูงขึ้น ส่วนอัมพร เลิศณรงค์ (2559: 107) ได้พัฒนารูปแบบการเรียนรู้ภาษาไทยโดยใช้ความคิดสร้างสรรค์เป็นฐาน เรื่องการเขียนสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 พบว่า เมื่อผู้วิจัยได้นำกระบวนการจัดการเรียนรู้

โดยใช้ความคิดสร้างสรรค์เป็นฐานมาปรับใช้ กล่าวคือ มีการเปลี่ยนแปลงบทบาทของครู ซึ่งจะไม่เน้นการบรรยายเนื้อหาวิชา แต่เป็นการสร้างบรรยากาศที่อำนวยความสะดวกให้นักเรียนเกิดแรงบันดาลใจ เกิดความอยากรู้ อยากค้นคว้าหาความรู้ เรียนด้วยตนเอง และเมื่อนักเรียนได้มีโอกาส สืบค้นข้อมูลด้วยตนเอง จะทำให้นักเรียนเกิดองค์ความรู้ใหม่ เพิ่มพูนทักษะด้านการคิดและสามารถแยกข้อเท็จจริงได้

องค์ความรู้จากการวิจัย

กิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐาน สามารถพัฒนาความสามารถ การเขียนเชิงสร้างสรรค์ของผู้เรียนได้ โดยผู้เรียนเรียนรู้ร่วมกันผ่านกระบวนการกลุ่ม เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกัน ได้ฝึกการคิดและค้นหาปัญหา ทำให้ผู้เรียนสามารถสร้างสรรค์เรื่องราวได้อย่างหลากหลาย ดังนั้น ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ครูควรทำความเข้าใจหลักการและกระบวนการของกิจกรรมการเรียนรู้ก่อนนำไปใช้เพื่อให้กิจกรรมการเรียนรู้ดำเนินไปอย่างราบรื่นและเกิดประโยชน์สูงสุดแก่ผู้เรียน นอกจากนี้ ครูสามารถนำวิธีการจัดการเรียนรู้ไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการสอนกับรายวิชาอื่น องค์ความรู้ที่ได้รับสามารถสรุปตามตาราง 4 ดังนี้

แนวคิดการเรียนรู้แบบ สร้างสรรค์เป็นฐาน	การเรียนรู้ ตามแนวคิดการเรียนรู้ แบบสร้างสรรค์เป็นฐาน	ความสามารถ การเขียนเชิง สร้างสรรค์
แนวคิดการเรียนรู้แบบ สร้างสรรค์เป็นฐานเป็น กิจกรรมที่เน้นผู้เรียนเป็น สำคัญ ช่วยกระตุ้นให้ นักเรียนเกิดการตื่นตัวในการ เรียนรู้ เปิดโอกาสให้คิดและ ค้นหาปัญหา นำเสนอผลงาน และวัดผลประเมินผลร่วมกัน ส่งผลให้นักเรียนให้เกิด ทักษะในการเรียนรู้อย่าง เหมาะสม	1. ขั้นกระตุ้นความสนใจ 2. ขั้นตั้งปัญหาและแบ่งกลุ่ม 3. ขั้นการค้นและคิด 4. ขั้นการนำเสนอ 5. ขั้นการวัดและประเมินผล	1. แนวความคิด 2. เนื้อหาสาระ 3. การเสนอเรื่อง 4. การใช้ภาษา 5. กลไกทางภาษา

ตาราง 4 การพัฒนาความสามารถการเขียนเชิงสร้างสรรค์
โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐาน

สรุป

การวิจัยเรื่องการพัฒนาความสามารถการเขียนเชิงสร้างสรรค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โดยใช้แนวทางการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐาน ผลการศึกษาพบว่า กิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แนวทางการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐานที่พัฒนาขึ้น มีหลักการที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ประกอบด้วยกระบวนการ 5 ขั้นตอน คือ ขั้นกระตุ้นความสนใจ ขั้นตั้งปัญหาและแบ่งกลุ่ม ขั้นการค้นและคิด ขั้นการนำเสนอ และขั้นการวัดและประเมินผล โดยกิจกรรมผ่านการตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญ มีความเหมาะสมระดับดีมาก สามารถใช้สำหรับพัฒนาความสามารถการเขียนเชิงสร้างสรรค์ของนักเรียน โดยผลของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แนวทางการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐานพบว่า ความสามารถในการเขียนเชิงสร้างสรรค์หลังการใช้กิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แนวทางการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐานของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 อยู่ในระดับดี เพราะผู้เรียนได้เรียนรู้ร่วมกันผ่านกระบวนการกลุ่ม เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกัน ได้ฝึกการคิดและค้นหาปัญหา ทำให้ผู้เรียนสามารถสร้างสรรค์เรื่องราวได้อย่างหลากหลายและสร้างสรรค์ สอดคล้องกับการเรียนรู้ตามวัยของผู้เรียน

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). *หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2551*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2551). *เขียนให้เป็นด้วยปากกา*. กรุงเทพมหานคร: ซีตเซตมีเดีย.
- จกมล วชนะเสถียร. (2559). *การพัฒนาความสามารถในการเขียนเชิงสร้างสรรค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 โดยการจัดกิจกรรมการเรียนรู้รูปแบบซินเนคติกส์*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ชนาธิป พรกุล. (2554). *เทคนิคการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ*. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชลธิชา นานา. (2560). *การศึกษาลักษณะพฤติกรรมการเรียนวรรณคดีไทยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่จัดการเรียนรู้โดยใช้รูปแบบการสอนแบบสร้างสรรค์เป็นฐาน*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ชาตรี เกิดธรรม. (2545). *เทคนิคการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ*. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.

- นาริสา กันหาสุข. (2555). การปฏิบัติการพัฒนาการเขียนเชิงสร้างสรรค์ โดยใช้ชุดฝึกทักษะ กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนบ้านหนองคูหนองม่วง สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาศรีสะเกษ เขต 1. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี.
- บุญชม ศรีสะอาด. (2546). การพัฒนาหลักสูตรและการวิจัยเกี่ยวกับหลักสูตร. กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น.
- มยุรา กล่อมเจริญ. (2559). การใช้กิจกรรมการเขียนเชิงสร้างสรรค์ด้วยวิธีสแกฟโฟลด์ เพื่อพัฒนาการเขียนเชิงสร้างสรรค์ของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในเขตกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- รุสตา จะปะเกีย. (2558). ผลการจัดการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐานที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนชีววิทยาและความพึงพอใจในการจัดการเรียนรู้ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- วัชร เล่าเรียนดี. (2548). เทคนิคการจัดการเรียนการสอนและการนิเทศ. นครปฐม: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- วัลภา ตั้งชีพชูชัย. (2552). การศึกษาความสามารถทางการเขียนเชิงสร้างสรรค์และความพึงพอใจในการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โดยใช้แนวการสอนภาษาแบบองค์รวมร่วมกับการใช้แผนผังความคิด. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา.
- วิริยะ ฤาชัยพาณิชย์ และกิจวัฒน์ จันทรดี. (2558). คู่มือออกแบบการสอนในศตวรรษที่ 21. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- วิริยะ ฤาชัยพาณิชย์. (2558). การสอนแบบสร้างสรรค์เป็นฐาน. วารสารนวัตกรรมการเรียนรู้. 1 (2), 23-37.
- _____. (2562). สอนสร้างสรรค์เรียนสนุกยุค 4.0+. กรุงเทพมหานคร: ซีเอ็ดดูเคชั่น.
- สถาบันทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติ. (2563). รายงานผลการทดสอบทางการศึกษาระดับชาติด้านพื้นฐาน (O-NET) ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ค่าสถิติระดับโรงเรียน สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ.

- สนิท สัตโยภาส. (2556). *ภาษาไทยเพื่อการสื่อสารและสืบค้น*. กรุงเทพมหานคร: ธารอักษร.
- สุทิศา ขัตติยะ. (2552). *ศาสตร์การเขียน*. กรุงเทพมหานคร: เปเปอร์เฮาส์.
- อัจฉรา ชิวพันธ์. (2553). *ภาษาพาสอน เรื่องน่ารู้สำหรับครูภาษาไทย*. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อัมพร เลิศณรงค์. (2559). การพัฒนารูปแบบการเรียนภาษาไทยโดยใช้ความคิดสร้างสรรค์เป็นฐาน เรื่อง การเขียน สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2. *วารสารวิชาการศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทร วิโรฒ*. 17 (1), 100-109.
- Rogers, C. R. (1970). *Towards a Theory of Creativity*. In Vernon, P. E. (ed). *Creativity*. Hasmonds Worth: Penguin Book.

รูปแบบการฟื้นฟูป่าต้นน้ำแหล่งท่องเที่ยวตากวางซี
แขวงหลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว
The Watershed Forest Restoration Model of
Kuang Si Waterfall, Luang Prabang Province,
Lao People's Democratic Republic

บุญเขียน เพชลำพัน*¹, พหุล ศักดิ์คะทนต์²,

พุดิสรรค์ เครือคำ³, กังสดาล กนกพงษ์⁴

Bounxian Phetlumphun¹, Phahol Sakkatat²,

Phutthisun Kruekum³, Kangsadan Kanokhong⁴

หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนาทรัพยากรและส่งเสริมการเกษตร

คณะผลิตกรรมการเกษตร มหาวิทยาลัยแม่โจ้

Doctor of Philosophy Program in Resource Development and Agricultural Extension,

Faculty of Agricultural Production, Maejo University

Corresponding Author, E-mail: fafxianfor@gmail.com*

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาบริบทของป่าต้นน้ำแหล่งท่องเที่ยวตากวางซี 2) ศึกษารูปแบบการฟื้นฟูป่าต้นน้ำ เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี โดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องและการสนทนากลุ่ม ซึ่งประกอบด้วยกลุ่มชุมชนและกลุ่มเจ้าหน้าที่ป่าไม้ทั้งหมด 12 คน โดยการเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบบันทึกการสนทนากลุ่มและแบบสอบถามรูปแบบการฟื้นฟูป่าต้นน้ำ โดยใช้วิธีวิเคราะห์เชิงเนื้อหาและสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ค่าร้อยละ และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัยวิจัย พบว่า 1) ป่าต้นน้ำตากวางซีส่วนมากเป็นป่าดงดิบแล้งและป่าเต็งรัง ประกอบด้วยพันธุ์ไม้ไม่ผลัดใบและพันธุ์ไม้ผลัดใบในช่วงฤดูแล้ง ปัจจุบันมีการเข้าไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าเพื่อทำการเกษตรมากขึ้น ทำให้พื้นที่ป่าไม้ลดลงอย่างต่อเนื่อง 2) รูปแบบการฟื้นฟูป่าต้นน้ำแหล่งท่องเที่ยวตากวางซี เป็นรูปแบบการ

ดำเนินการจากบนลงล่าง ประกอบด้วย 5 หน่วยงานที่มีส่วนได้ส่วนเสียในการนำใช้ประโยชน์ป่าต้นน้ำ คือ ภาครัฐ ภาคเอกชน สถาบันการศึกษา องค์การบริหารชุมชน และประชาชนในพื้นที่ หน่วยงานรัฐเป็นหน่วยงานที่มีบทบาทมากที่สุดใน การดำเนินงานโดยผ่านองค์การบริหารชุมชนสู่ประชาชนในพื้นที่ รวมถึงการได้รับการสนับสนุนจากภาคเอกชนและสถาบันการศึกษา องค์ความรู้จากการวิจัย คือ ประชาชนในพื้นที่ป่าต้นน้ำยังดำรงชีวิตโดยการพึ่งพิงทรัพยากรป่าไม้ โดยเฉพาะการทำ การเกษตรเป็นหลัก ส่วนรูปแบบการฟื้นฟูป่าต้นน้ำประกอบด้วยผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการ ดังนั้น ภาครัฐควรสนับสนุนการเปลี่ยนอาชีพจาก การทำเกษตรเป็นอาชีพการให้บริการท่องเที่ยวแทน และภาครัฐต้องเป็นแกนนำในการ สร้างแนวร่วมกับชุมชนในเขตต้นน้ำ รวมถึงองค์การบริหารชุมชน ภาคเอกชนและ สถาบันการศึกษาในการดำเนินการฟื้นฟูป่าแบบมีส่วนร่วมอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: การฟื้นฟูป่าต้นน้ำ; แหล่งท่องเที่ยวตาดกวางซี; หลวงพระบาง; สาธารณรัฐ ประชาธิปไตยประชาชนลาว

Abstract

The objectives of this research are 1) to study the situation of the watershed forest of Kuang Si waterfall; 2) to study the model of watershed forest restoration. It is a mixed method research by collecting data from literature review and focus group discussion which consists of purposively selected 12 people from community, and government forest officers. The research tools consist of group discussion record form and watershed forest restoration model questionnaire, which are analyzed by using content analysis and descriptive statistics through mean, percentage, and standard deviation.

The results of the study found that 1) the watershed forest type of Kuang Si is almost consisting of dry evergreen and dry dipterocarp forests, which comprise of non-deciduous and deciduous forests during in dry season. Currently, it is destroyed continuously by the farmer residing around the forest-protected area. 2) The watershed forest restoration model of Kuang Si is performed by top to down approach which consists of 5 stakeholder agencies: government, private sectors,

educational institutions, community administration organizations, and local people who are involved in watershed forest restoration model. The government agency plays the most roles in performance through community administration organization towards local people, including the support from private sector and educational institution. The body of knowledge from this research indicates that local people still survive through forest resources, especially the career in agriculture. For the watershed forest restoration model, it consists of stakeholders who participate in performance. Therefore, the government agency should support a job in tourist services instead of agriculture. Furthermore, the government agency should take lead role by incorporating watershed communities, including community administration organizations, private sectors, and education institutions to implement the participatory forest restoration activities in watershed areas sustainably.

Keywords: Watershed Forest Restoration; Kuang Si Waterfall; Luang Prabang; Lao People's Democratic Republic

บทนำ

สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวเป็นประเทศหนึ่งที่มีทรัพยากรป่าไม้อุดมสมบูรณ์ เป็นแหล่งอาหารในการดำรงชีพของประชาชนชาวลาวหลายเผ่า โดยเฉพาะประชาชนในเขตชนบทมีวิถีการดำรงชีพโดยอาศัยธรรมชาติ ซึ่งร้อยละ 80 ของประชากรทั้งหมดทั่วประเทศได้อาศัยทรัพยากรป่าไม้ในการดำรงชีพด้วยการบุกรุกพื้นที่เพื่อทำการเกษตร รวมถึงการตัดไม้มาสร้างที่อยู่อาศัย การแปรรูปไม้ขาย ทำให้ป่าไม้บางส่วนถูกทำลาย สภาพป่าเสื่อมโทรม แม้ว่าในระยะเวลาที่ผ่านมาประชาชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะได้ฟื้นฟูป่ามาแล้วก็ตาม แต่การดำเนินการยังไม่เป็นระบบและไม่มีรูปแบบที่เหมาะสมสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ ด้วยเหตุนี้ พื้นที่ป่าไม้จึงลดลงอย่างต่อเนื่อง ซึ่งจากผลการสำรวจปี พ.ศ 2525 พบว่า พื้นที่ป่าไม้ทั่วประเทศปกคลุมร้อยละ 49 มาถึงปี พ.ศ 2535 ลดลงเหลือร้อยละ 47.20 ต่อมาปี พ.ศ 2545 มีพื้นที่ป่าไม้ร้อยละ 41.50 และในปี พ.ศ 2553 เหลือเพียงร้อยละ 40.30 (กระทรวงกสิกรรมและป่าไม้ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว, 2548ก: 2) จากผลการสำรวจในแต่ละช่วงปีเห็นได้ชัดเจนว่า พื้นที่ป่าไม้ลดลงอย่างต่อเนื่อง ดังนั้น เพื่อเป็นการแก้ไข

ปัญหาดังกล่าว รัฐบาลลาวจึงกำหนดนโยบายและออกกฎหมายเพื่ออนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ด้วยการสร้างกลยุทธ์ในการฟื้นฟูป่า โดยได้กำหนดนโยบายไว้ว่า ในปี พ.ศ. 2563 ให้มีพื้นที่ป่าปกคลุมร้อยละ 70 โดยแบ่งเป็น 3 ประเภท คือ ป่าสงวน (Protected Area; PA) ป่าป้องกัน (Protection Forest; PF) และป่าผลิตแบบยั่งยืน (Sustainable Forest Product; SFP) (Lao National Assembly, 2018: 8; กระทรวงกลาโหมและป่าไม้ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว, 2548ข)

สำหรับป่าต้นน้ำตาดกวางซี ตั้งอยู่ในเขตอำเภอหลวงพระบาง จังหวัดหลวงพระบาง โดยอยู่ห่างจากตัวอำเภอหลวงพระบางไปทางทิศใต้ประมาณ 32 กิโลเมตร เป็นพื้นที่ป่าต้นน้ำที่ควรฟื้นฟูและสงวนไว้ เนื่องจากเป็นป่าที่ทำให้กำเนิดแหล่งแม่น้ำซีที่ไหลผ่านตาดกวางซี ซึ่งเป็นน้ำตกที่งดงาม มีชื่อเสียงและเป็นรู้จักของนักท่องเที่ยวทั้งชาวลาวและชาวต่างชาติ ในแต่ละปีมีนักท่องเที่ยวเดินทางมาเที่ยวชมน้ำตกแห่งนี้ประมาณ 468,000 คน ซึ่งได้รับคำชมจากนักท่องเที่ยวว่า เป็นน้ำตกที่สวยงามที่สุดในลาวและในเอเชีย เนื่องจากน้ำตกมีความสูง 72 เมตร น้ำใสและเย็นที่ตกจากหัวตาดลงมากระจายเป็นสีขาวสวยงาม ทางตอนลุ่มของตาดประชาชนได้นำน้ำสายนี้ในการบริโภค ทำเกษตรและใช้ประโยชน์อื่นมากมาย ดังนั้น ในระยะเวลาที่ผ่านมาป่าต้นน้ำแห่งนี้ได้รับการฟื้นฟูและสงวนรักษาไว้เป็นอย่างดี (Tourism Planning Division and Investment, 2018)

อย่างไรก็ตาม แม้อำเภอแห่งนี้จะได้รับการอนุรักษ์และฟื้นฟูมาเป็นเวลานาน แต่ก็ยังมีเพียงบางส่วนเท่านั้นที่ได้รับการฟื้นฟู เนื่องจากมีบางส่วนยังถูกบุกรุกจากประชาชนเพื่อทำไร่ข้าวโพดและพืชเชิงเดี่ยว ทำให้ป่าไม้บางส่วนถูกทำลาย สภาพป่าเสื่อมโทรม ซึ่งในปี พ.ศ. 2543 จะพบว่า พื้นที่ป่าไม่มี 4,176.07 เฮกตาร์ คิดเป็นร้อยละ 80.81 ของพื้นที่ป่าต้นน้ำทั้งหมด จากนั้น ในปี พ.ศ. 2553 ป่าไม้ได้ลดลงเหลือเพียง 3,419.05 เฮกตาร์ คิดเป็นร้อยละ 66.16 และในปี พ.ศ. 2563 เหลือพื้นที่ป่าไม้เพียง 2,923.04 เฮกตาร์ คิดเป็นร้อยละ 56.57 ของพื้นที่ป่าต้นน้ำทั้งหมด ทำให้ผิวดินขาดสิ่งปกคลุมในฤดูฝนเกิดการชะล้างพังทลายของดิน ก่อให้เกิดตะกอนทับถมในแหล่งน้ำซึ่งอาจก่อให้เกิดสภาวะน้ำท่วมฉับพลัน ส่วนในฤดูแล้งปริมาณน้ำบริเวณน้ำตกลดลงอย่างมากไม่พอใช้ในการบริโภคและทำการเกษตรอื่น ๆ ซึ่งในช่วงเวลาที่ผ่านมาประชาชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ฟื้นฟูป่าแห่งนี้ แต่การดำเนินการยังไม่เป็นระบบ เพราะเป็นลักษณะต่างคนต่างทำและไม่เข้าใจรูปแบบการปฏิบัติ ทำให้การฟื้นฟูป่าได้รับผลน้อย จึงมีความจำเป็นที่ต้องศึกษารูปแบบที่ถูกต้องเหมาะสมกับพื้นที่ เพื่อให้ได้รูปแบบที่นำไปใช้ในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำให้เกิดประโยชน์ที่สุด ด้วยการมีส่วนร่วมของ

ชุมชน อันจะทำให้เป็นป่าที่อุดมสมบูรณ์ มีความหลากหลายทางชีวภาพและเป็นแหล่งต้นน้ำอย่างยั่งยืน

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษารูปแบบที่เหมาะสมและสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ป่าต้นน้ำแหล่งท่องเที่ยวตากวางซี อำเภอหลวงพระบาง จังหวัดหลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยงานวิจัยนี้จะศึกษาแนวทางการปฏิบัติงานของหน่วยงานที่รับผิดชอบในพื้นที่ป่าต้นน้ำตากวางซี โดยเฉพาะหน่วยงานเกษตรและป่าไม้อำเภอหลวงพระบางที่ได้ฟื้นฟูป่าต้นน้ำแหล่งท่องเที่ยวตากวางซี ทั้งนี้ เพื่อเป็นแนวทางในการฟื้นฟูแหล่งต้นน้ำให้มีความอุดมสมบูรณ์และยั่งยืนยิ่งขึ้นไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาบริบทป่าต้นน้ำแหล่งท่องเที่ยวตากวางซี อำเภอหลวงพระบาง จังหวัดหลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว
- 2) เพื่อศึกษารูปแบบการฟื้นฟูป่าต้นน้ำแหล่งท่องเที่ยวตากวางซี อำเภอหลวงพระบาง จังหวัดหลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ระเบียบวิธีวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) โดยใช้วิธีศึกษาเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับป่าต้นน้ำแหล่งท่องเที่ยวตากวางซีในระยะ 20 ปีที่ผ่านมา (พ.ศ. 2543-2563) และการสนทนากลุ่มย่อยเพื่อทราบข้อมูลพื้นฐานด้านสภาพของพื้นที่และรูปแบบการฟื้นฟูป่าต้นน้ำแหล่งท่องเที่ยวตากวางซี ดังนี้

1) การศึกษาข้อมูลทุติยภูมิ โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร รายงานจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง หนังสือ ตำรา นิตยสาร วารสาร หนังสือพิมพ์ เว็บไซต์ รายงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับป่าต้นน้ำแหล่งท่องเที่ยวตากวางซี

2) การดำเนินการวิจัยโดยการสนทนากลุ่มย่อยจากบุคคลที่มีประสบการณ์ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและผู้อยู่ใกล้ชิดกับป่าต้นน้ำแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติตากวางซี โดยแบ่งเป็น 2 กลุ่ม รวมจำนวน 12 คน ดังนี้

กลุ่มที่ 1 ภาคประชาชน หมายถึง ผู้นำในชุมชนในทั้ง 4 หมู่บ้าน คือ บ้านท่าแป้น บ้านย่าง บ้านล้องเลา 1 และบ้านล้องเลา 2 โดยคัดเลือกหมู่บ้านละ 1 คน รวม 4 คน เจ้าหน้าที่ป่าไม้ประจำหมู่บ้านละ 1 คน รวม 4 คน รวมทั้งหมด 8 คน

กลุ่มที่ 2 เจ้าหน้าที่ของรัฐและเอกชน ประกอบด้วยเจ้าหน้าที่ป่าไม้อำเภอ 1 คน และเจ้าหน้าที่ป่าไม้จังหวัด 1 คน เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบงานด้านป่าไม้ในพื้นที่ จำนวน 1 คน และบริษัทสัมปทานน้ำตกกวางซี 1 คน รวมจำนวน 4 คน

2. เครื่องมือการวิจัย

1) แบบฟอร์มบันทึกการสนทนากลุ่มย่อยเพื่อใช้เก็บข้อมูลการประชุมกลุ่มเกี่ยวกับบริบทของพื้นที่ป่าต้นน้ำแหล่งท่องเที่ยวตาดกวางซี โดยมีเนื้อหาแบบสัมภาษณ์ แบ่งเป็น 4 ตอน คือ สภาพความเป็นมาของป่าต้นน้ำ ผลกระทบจากการใช้ประโยชน์ของประชาชน การอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ ปัญหาอุปสรรคและแนวทางการฟื้นฟูป่าต้นน้ำแหล่งท่องเที่ยวตาดกวางซี

2) แบบสอบถามรูปแบบการฟื้นฟูป่าต้นน้ำจากผู้เชี่ยวชาญที่เกี่ยวข้องกับป่าต้นน้ำแหล่งท่องเที่ยวตาดกวางซีจำนวน 5 คน โดยมีคุณสมบัติ คือ มีความรู้และประสบการณ์ด้านการฟื้นฟูป่าไม้ ได้แก่ 1) หัวหน้าห้องการเกษตรกรรมและป่าไม้อำเภอ 2) หัวหน้าหน่วยงานป่าไม้ห้องการเกษตรกรรมและป่าไม้อำเภอ 3) หัวหน้าห้องการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอำเภอ 4) หัวหน้าหน่วยงานคุ้มครองทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอำเภอ 5) หัวหน้าแขวงป่าไม้จังหวัดหลวงพระบาง เพื่อให้มีข้อคิดเห็นเกี่ยวกับความเหมาะสมของรูปแบบ ความเป็นไปได้ในการนำไปปฏิบัติของรูปแบบ ความสอดคล้องกับบริบทและการนำไปใช้ประโยชน์ได้จริงของรูปแบบ โดยใช้วิธีกำหนดน้ำหนักของค่าคะแนนเป็น 5 ระดับ รายละเอียดดังตาราง 1 ดังนี้

$$\text{ค่าน้ำหนักคะแนนเฉลี่ย} = \frac{\text{คะแนนสูงสุด} - \text{คะแนนต่ำสุด}}{\text{จำนวนชั้น}} = \frac{5-1}{5} = 0.8$$

ช่วงคะแนน	ระดับความเหมาะสมของรูปแบบการฟื้นฟูป่าต้นน้ำ
4.21-5.00	ระดับมากที่สุด
3.41-4.20	ระดับมาก
2.61-3.40	ระดับปานกลาง
1.81-2.60	ระดับน้อย
1.00-1.80	ระดับน้อยที่สุด

ตาราง 1 ระดับความเหมาะสมของรูปแบบการฟื้นฟูป่าต้นน้ำแหล่งท่องเที่ยวตาดกวางซี

3. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

1) การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้วิธีการศึกษาเอกสารจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับป่าต้นน้ำแหล่งท่องเที่ยวตากวางซีในระยะ 20 ปีที่ผ่านมา (พ.ศ. 2543-2563)

2) การจัดการสนทนากลุ่มย่อย ซึ่งประกอบด้วย 2 กลุ่ม คือ 1) การจัดประชุมกลุ่มชุมชนเพื่อสนทนาและเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับสภาพป่า ปัญหาอุปสรรคและรูปแบบการดำเนินการฟื้นฟู และ 2) การจัดประชุมกลุ่มเจ้าหน้าที่ของรัฐและเอกชนเพื่อสนทนาเกี่ยวกับรูปแบบการฟื้นฟูป่าที่เหมาะสม

4. วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้นำประเด็นจากการศึกษาเอกสารและการประชุมกลุ่มย่อยมาวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (Content Analysis) โดยมีการจัดแบ่งหมวดหมู่ข้อมูลให้เป็นระบบให้ครอบคลุมกับวัตถุประสงค์ เปรียบเทียบและตีความข้อสรุปที่ได้รับของแต่ละประเด็น โดยใช้สถิติวิเคราะห์เชิงพรรณนาในการนำเสนอ ประกอบด้วยค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าร้อยละ (Percentage) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

ผลการวิจัย

1. บริบทป่าต้นน้ำแหล่งท่องเที่ยวตากวางซี ป่าต้นน้ำตากวางซีตั้งอยู่ตอนเหนือของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ห่างจากอำเภอหลวงพระบางไปทางทิศใต้ประมาณ 32 กิโลเมตร (Upland Agriculture Research Center, 2018) มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 5,167.51 เฮกตาร์ (Forest Resource Management Sub-Division, Luang Prabang Province, 2019) ประกอบด้วยภูเขาสูงชันสลับซับซ้อน สูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 460-560 เมตร เป็นป่าดงดิบแล้ง (Dry Evergreen Forest) และป่าเต็งรัง (Deciduous Dipterocarp Forest) พันธุ์ไม้ที่เด่น ได้แก่ มะม่วงป่า รองลงมา คือ ชมฝาด ป่าแห่งนี้แหล่งอาหารและของป่าที่สำคัญ เป็นแหล่งกำเนิดลำน้ำที่สำคัญ คือ น้ำชี ซึ่งเป็นสายน้ำที่สำคัญต่อน้ำตากวางซี (Upland Agriculture Research Center, 2018) พื้นที่ป่าต้นน้ำมีชุมชนที่อาศัยอยู่ 4 หมู่บ้าน คือ หมู่บ้านท่าแป้น หมู่บ้านย่าง หมู่บ้านล่องเลา 1 และหมู่บ้านล่องเลา 2 ประกอบด้วย 423 ครัวเรือน ประชากรทั้งหมด 2,468 คน ประกอบด้วย 3 เผ่า คือ เผ่าลาวลุ่ม เผ่ากัมมุและเผ่าม้ง อาชีพหลักทำเกษตรกรรม เก็บของป่าและล่าสัตว์ ทำให้พื้นที่ป่าไม้ลดลง ในปี พ.ศ. 2543 ยังมีพื้นที่ป่าไม้ 4,176.07 เฮกตาร์ คิดเป็นร้อยละ 80.81 ของพื้นที่ป่าต้นน้ำทั้งหมด จากนั้น ในปี พ.ศ. 2553 ป่าไม้ได้ลดลงจาก

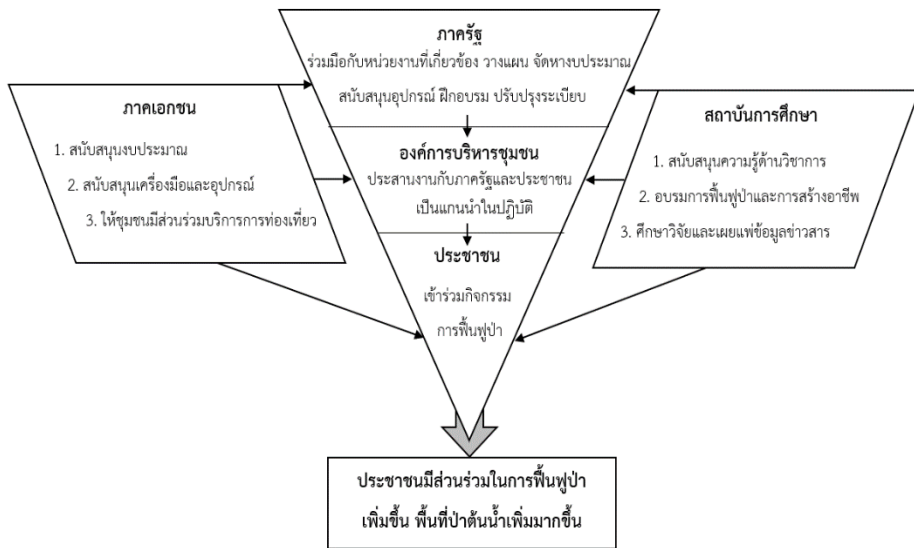
4,176.07 เฮกตาร์ เหลือเพียง 3,419.05 เฮกตาร์ คิดเป็นร้อยละ 66.16 และในปี พ.ศ. 2563 เหลือพื้นที่ป่าไม้เพียง 2,923.04 เฮกตาร์ คิดเป็นร้อยละ 56.57 ของพื้นที่ป่าต้นน้ำทั้งหมด รายละเอียดดังตาราง 2 ดังนี้

ลำดับ	ปี	พื้นที่ป่าไม้		พื้นที่การเกษตร	
		พื้นที่ (เฮกตาร์)	ร้อยละ	พื้นที่ (เฮกตาร์)	ร้อยละ
1	2543	4,176.07	80.81	991.44	19.19
2	2553	3,419.05	66.16	1,747.29	33.81
3	2563	2,923.04	56.57	2,242.97	43.41

ตาราง 2 การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ป่าต้นน้ำแหล่งท่องเที่ยวตาดกวางสีระยะ 20 ปี

ส่วนการฟื้นฟูป่าเป็นหน่วยงานเกษตรและป่าไม้อำเภอหลวงพระบางที่ได้กำหนดวันที่ 1 มิถุนายนของทุกปี เป็นวันปลูกต้นไม้แห่งชาติลาว ปลูกโดยประชาชนในหมู่บ้าน องค์การบริหารชุมชน และมีบริษัทเรื่องประเสริฐ ผู้รับมอบบริการการท่องเที่ยวน้ำตกตาดกวางสีและสถาบันการศึกษาเข้าร่วมสนับสนุนทุนกล้าไม้และแรงงานในการปลูกเพื่อฟื้นฟูในแต่ละปี นอกจากนี้ ในปี พ.ศ. 2558 ได้มีโครงการฟื้นฟูป่าไม้และอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม สนับสนุนโดยบริษัทไฟฟ้าหงสาได้ปลูกป่าจำนวน 27.5 เฮกตาร์ และปลูกเพิ่มอีกจำนวน 10 เฮกตาร์ ในปี พ.ศ. 2560 แต่ยังไม่มียุทธศาสตร์เพิ่มขึ้นของพื้นที่ป่าที่ได้รับการฟื้นฟู ซึ่งการดำเนินการฟื้นฟูในระยะผ่านมาจะพบปัญหาอุปสรรคในการดำเนินการฟื้นฟูป่าต้นน้ำกวางสี คือ การขาดงบประมาณ ขาดเครื่องมืออุปกรณ์และประชาชนยังขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับป่า

2. รูปแบบการฟื้นฟูป่าต้นน้ำแหล่งท่องเที่ยวตาดกวางสี จากผลการวิจัยพบว่าเป็นรูปแบบที่แต่ละภาคส่วนที่มีส่วนได้เสียได้เข้ามามีส่วนร่วม มีบทบาทในการฟื้นฟูป่าต้นน้ำ ซึ่งประกอบด้วย 5 ภาคส่วน คือ 1) ภาครัฐ 2) ภาคเอกชน 3) สถาบันการศึกษา 4) องค์การบริหารชุมชน และ 5) ประชาชนในพื้นที่ ที่จำเป็นในการเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการฟื้นฟูป่าต้นน้ำกวางสี ดังนั้น ผู้วิจัยได้นำผลดังกล่าวมากำหนดรูปแบบการฟื้นฟูป่าต้นน้ำแหล่งท่องเที่ยวตาดกวางสี รายละเอียดดังภาพ 1 ดังนี้

ภาพ 1 รูปแบบการฟื้นฟูป่าต้นน้ำแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติตากวางซี

จากภาพจะเห็นว่า 1) ภาครัฐ หน่วยงานป่าไม้อำเภอหลวงพระบาง และแขวงป่าไม้จังหวัดหลวงพระบาง เป็นผู้ดูแลรักษาป่าต้นน้ำแห่งนี้ แต่ละปีได้มีกิจกรรม การเผยแพร่ระเบียบและนโยบายในการบริหารจัดการป่าต้นน้ำตากวางซี เพื่อนำประชาชนสำรวจและปลูกต้นไม้เพื่อฟื้นฟูป่าในวันปลูกต้นไม้แห่งชาติลาวเป็นประจำ ดังนั้น ภาครัฐมีความจำเป็นอย่างมากที่เป็นแกนหลักในการสร้างแนวร่วม โดยมีภาครัฐ ภาคเอกชน สถาบันการศึกษา องค์การบริหารชุมชนและประชาชนในพื้นที่เข้ามามีส่วนร่วมเพื่อฟื้นฟูป่าต้นน้ำแห่งนี้ให้ยั่งยืนตลอดไปนั้น รัฐต้องดำเนินการ คือ (1) ความร่วมมือกับภาคเอกชน สถาบันการศึกษา องค์การบริหารชุมชน ประชาชนในพื้นที่ ดำเนินแผนอนุรักษ์และฟื้นฟู (2) การกำหนดแผนยุทธศาสตร์ในการดำเนินงานการฟื้นฟู (3) การจัดทำแผนสนับสนุนงบประมาณตามแผนยุทธศาสตร์การฟื้นฟู (4) การปรับปรุงระเบียบและนโยบายเกี่ยวกับการจัดการ การนำใช้และการฟื้นฟู (5) การจัดฝึกอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการฟื้นฟูและการสร้างอาชีพใหม่ให้ประชาชน

2) ภาคเอกชน บริษัทเรือประเสริฐที่ได้รับสัมปทานการให้บริการการท่องเที่ยวตากวางซี ดังนั้น บริษัทเรือประเสริฐเป็นคนได้รับประโยชน์จากป่าต้นน้ำตากวางซีโดยตรงจากการเก็บค่าบริการเข้าชมน้ำตก การให้บริการ การบริการขนส่งนักท่องเที่ยวและที่พัก ฉะนั้น บริษัทเรือประเสริฐควรเป็นตัวหลักในการสนองงบประมาณและวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็นในการใช้ในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำแห่งนี้

โดยการแบ่งงบประมาณส่วนหนึ่งที่ได้จากการให้บริการการท่องเที่ยว เพื่อมาใช้ในการฟื้นฟูป่าในแต่ละปี คือ (1) การสมทบงบประมาณเพื่อสนับสนุนงบประมาณตามแผนที่ภาครัฐกำหนด (2) การสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการฟื้นฟูป่า (3) การเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมบริการการท่องเที่ยว

3) สถาบันการศึกษา ป่าต้นน้ำแหล่งท่องเที่ยวตาดกวางซีเป็นพื้นที่ฝึกหัดงานของภาควิชา ทรัพยากรป่าไม้ มหาวิทยาลัยสุภานุวงศ์ จังหวัดหลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ซึ่งในแต่ละปีทางภาควิชาได้จัดการฝึกหัดงานขึ้นในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ของทุกปี เพื่อให้นักศึกษาได้ฝึกปฏิบัติในพื้นที่จริงโดยเน้นการสำรวจป่า การสำรวจพืช การสำรวจสัตว์ป่า การทำงานร่วมกับชุมชน การเข้าหาชุมชน การทำงานเข้าหาและการทำงานร่วมกับองค์กรในหมู่บ้าน ดังนั้นสถาบันการศึกษาจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการเข้ามามีส่วนร่วมในขบวนการฟื้นฟูป่าต้นน้ำแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติน้ำตาดกวางซี คือ (1) การสนับสนุนความรู้ด้านวิชาการ (2) การจัดฝึกอบรมการฟื้นฟูป่าและการประกอบอาชีพด้านการบริการการท่องเที่ยวร่วมกับภาครัฐ (3) การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับสภาพป่าและแนะนำแนวทางฟื้นฟูป่า (4) การสนับสนุนข้อมูลข่าวสาร

4) องค์การบริหารชุมชน จากผลการศึกษาปัจจัยที่ส่วนบุคคลที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูป่าพบว่า คนในชุมชนที่มีตำแหน่งในองค์การบริหารชุมชนมีผลต่อการเข้าร่วมการฟื้นฟูป่า เนื่องจากการดำเนินการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำแต่ละครั้ง ทางภาครัฐจะสั่งการมายังองค์การบริหารชุมชนแล้วองค์การบริหารชุมชนเป็นผู้นำประชาชนลงมือจัดตั้งปฏิบัติ ดังนั้น องค์การบริหารชุมชนมีความสำคัญที่สุดต่อการเป็นผู้นำในการดำเนินการภายในชุมชนของตน คือ (1) การเป็นแกนนำในการดำเนินงานตามแผนโครงการ (2) การปฏิบัติการปลูกป่า ดูแลรักษาและป้องกันป่า (3) การสร้างกองทุนฟื้นฟูป่าไม้ในชุมชน

5) ประชาชนในพื้นที่ ประชาชนที่อยู่ในพื้นที่ป่าต้นน้ำแหล่งท่องเที่ยวตาดกวางซีเป็นปัจจัยสำคัญในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่า ดังนั้น มีความจำเป็นอย่างยิ่งในการเข้ามามีส่วนร่วม เพื่อได้รับรู้และมีจิตสำนึกร่วม เห็นความสำคัญและประโยชน์ของป่าไม่บุกรุกทำลายป่า โดยการให้ความร่วมมือในการดำเนินตามแผนของโครงการ การเข้ามามีส่วนร่วมในขบวนการฟื้นฟูป่า และการเข้าร่วมการปลูกป่า ดูแลรักษาและป้องกันป่า คือ (1) การให้ความร่วมมือในการวางแผนและการดำเนินการตามแผนของโครงการ (2) การมีส่วนร่วมของประชาชนทุกกลุ่มคนในขบวนการฟื้นฟูป่า (3) การเข้าร่วมการปลูกป่า ดูแลรักษาและป้องกันป่า

ส่วนการประเมินรูปแบบจากผู้เชี่ยวชาญที่เกี่ยวข้องกับป่าต้นน้ำตาดกวางซี จำนวน 5 คน โดยเน้น 4 ประเด็น คือ ความเหมาะสมของรูปแบบ ความเป็นไปได้ในการนำไปปฏิบัติของรูปแบบ ความสอดคล้องกับบริบท และการนำไปใช้ประโยชน์ได้จริงของรูปแบบ โดยภาพรวมพบว่า มีความเหมาะสม อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}=4.19$; $S.D.=0.44$) หมายความว่า รูปแบบมีความเหมาะสมและสามารถนำไปใช้ในการฟื้นฟูป่าต้นน้ำแหล่งท่องเที่ยวตาดกวางซีได้จริง ดังรายละเอียดดังตาราง 3

ประเด็นการประเมิน	ความเหมาะสมของรูปแบบ		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1. ความเหมาะสมของรูปแบบ	4.16	0.32	มาก
2. ความเป็นไปได้ในการนำไปปฏิบัติของรูปแบบ	4.20	0.49	มาก
3. ความสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่	4.40	0.45	มากที่สุด
4. การนำไปใช้ประโยชน์ได้จริง	4.00	0.50	มาก
รวม	4.19	0.44	มาก

ตาราง 3 ผลการประเมินความเหมาะสมของรูปแบบการฟื้นฟูป่าต้นน้ำแหล่งท่องเที่ยวตาดกวางซี

อภิปรายผล

1. บริบทป่าต้นน้ำแหล่งท่องเที่ยวตาดกวางซี จากการศึกษาพบว่า พื้นที่ป่าต้นน้ำแหล่งท่องเที่ยวตาดกวางซีเป็นป่าดงดิบและป่าเต็งรัง ชนิดพันธุ์ไม้ส่วนมากจะเป็นไม้ที่ไม่ผลัดใบ และพันธุ์ไม้ที่ผลัดใบในช่วงฤดูแล้ง พันธุ์ไม้ที่เด่นที่พบมากที่สุดในพื้นที่ ได้แก่ มะม่วงป่า รองลงมา คือ ชมฝาด สอดคล้องกับงานของพรหมมา วงศ์นิลยง และคณะ (2010) ที่ได้รายงานสถานภาพฐานทรัพยากรในพื้นที่ป่าเขากระพูน อำเภอ โนนดินแดง จังหวัดบุรีรัมย์ไว้ว่า สภาพเป็นป่าเต็งรังสลับป่าดิบแล้ง มีต้นไม้ขนาดใหญ่ขึ้นอยู่อย่างหนาแน่น มีความอุดมสมบูรณ์และความชื้นค่อนข้างสูง ประกอบด้วยพันธุ์ไม้ที่โดดเด่นคือ ยางโดน ยางนา กระบาก ตะเคียนหิน ตะเคียนทอง เชื้อม เต็ง มะค่าโมง มะค่าแต้ ประดู่ พยุง เป็นต้น และเป็นป่าแหล่งต้นน้ำ 2 สาย คือ ห้วยลำนางรอง ห้วยคลองมะนาว ไหลหล่อเลี้ยงชาวบ้านในเขตใกล้เคียงและไหลลงสู่แม่น้ำมูลต่อไป ส่วนปัญหาการฟื้นฟูป่าต้นน้ำแหล่งท่องเที่ยวตาดกวางซี มีชุมชนที่อาศัยอยู่และดำรงชีวิตโดยอาศัยธรรมชาติแบบดั้งเดิมโดยการทำเกษตรกรรมเป็นหลัก ทำให้มีการบุกรุกป่าต้นน้ำ

อยู่เป็นประจำ ทำให้พื้นที่ป่าลดลงทุกปี สอดคล้องกับงานของคำวิเศษ เพ็งวันสุวรรณ และคณะ (2561) ในประเด็นปัญหาการอนุรักษ์และฟื้นฟูพื้นที่พบสภาพปัญหาคล้ายกับงานวิจัยนี้ คือ การที่ประชาชนทั้งในชุมชนและนอกชุมชนเข้าเก็บของป่า การบุกรุกพื้นที่ปลูกพืชพันธุ์ต่าง ๆ การลักลอบตัดไม้ การขยายพื้นที่เกษตร การล่าสัตว์น้ำ-สัตว์ป่าและการตั้งถิ่นฐาน ทำให้พื้นที่ป่าไม้ลดลงอย่างต่อเนื่อง และยังสอดคล้องกับปางคำ วิไลพรรณ (2560) ในประเด็นปัญหาการอนุรักษ์และฟื้นฟูพื้นที่พบว่า สภาพปัญหาเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ป่าป้องกันแห่งชาติน้ำเงี้ยว-น้ำม้งของประชาชนหมู่บ้านท่าเรือ ได้แก่ 1) การบุกรุกพื้นที่และเผาป่าเพื่อทำไร่เลื่อนลอย 2) การตัดไม้รวมทั้งแบบถูกต้องและไม่ถูกต้องตามกฎหมาย 3) การใช้ผลผลิตจากป่าอย่างฟุ่มเฟือย ในประเด็นปัญหาการอนุรักษ์และฟื้นฟูยังสอดคล้องกับงานของดวงส่องแสง แต่เฮง (2558) ที่พบว่า สภาพปัญหาป่าไม้เขตป่าสงวนแห่งชาติ ตำบลทุ่งพระยา มีการตัดไม้ทำลายป่าที่เกิดจากความต้องการพื้นที่เพื่อทำการเกษตร การเผาป่าเพื่อล่าสัตว์ และไฟป่าที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ประชาชนขาดการมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาป่า ท้องถิ่นและภาครัฐขาดงบประมาณสนับสนุน นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับงานของชุด สะหวาด พลสีลา (2559) ในประเด็นการบุกรุกป่าเพื่อใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าที่พบว่า สถานการณ์ปัจจุบันของป่าสงวนแห่งชาตินากาย-น้ำเทิน มีการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าอย่างต่อเนื่องในช่วงที่ผ่านมาและทวีความรุนแรงของการเข้าใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าเพิ่มมากขึ้น ทำให้พื้นที่ป่าไม้ลดลงอย่างต่อเนื่อง แม้ว่ารัฐบาลลาวได้พยายามรักษาพื้นที่ป่าด้วยการประกาศเป็นป่าสงวนแห่งชาตินากาย-น้ำเทิน แต่พื้นที่ป่าก็ยังถูกบุกรุกทำลายอย่างต่อเนื่อง ไม่ต่างกับสถานการณ์ก่อนการประกาศเป็นป่าสงวนแห่งชาติและสอดคล้องกับการศึกษาของพุทธพร รักชีวี และคณะ (2554) ในประเด็นการบุกรุกป่าที่พบว่า ราษฎรกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษามีการพึ่งพิงทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ป่ากันชน คิดเป็นร้อยละ 92.23 ทรัพยากรป่าไม้ที่ราษฎรพึ่งพิง ได้แก่ ฟืน ไม้ ไผ่ พืชสมุนไพร ผลไม้ หน่อไม้ หวาย เห็ด และแมลงกินได้ ทำให้มีการบุกรุกป่าเป็นประจำ

2. รูปแบบการฟื้นฟูป่าต้นน้ำแหล่งท่องเที่ยวตาดกวางซีพบว่า เป็นรูปแบบการดำเนินการแบบบนลงล่าง (Top down) ประกอบด้วย 5 หน่วยงานที่มีส่วนได้ส่วนเสียในการนำใช้ประโยชน์ป่าต้นน้ำ คือ ภาครัฐ ภาคเอกชน สถาบันการศึกษา องค์กรบริหารชุมชน และประชาชนในพื้นที่ หน่วยงานรัฐเป็นหน่วยงานที่มีบทบาทมากที่สุดใน การดำเนินงานโดยผ่านองค์กรชุมชนองค์กรบริหารชุมชนสู่ประชาชนในพื้นที่ โดยการสนับสนุนจากภาคเอกชนและสถาบันการศึกษา ซึ่งทั้งหมด 5 หน่วยงานล้วนมีความสำคัญในการมีส่วนร่วมในกระบวนการฟื้นฟูป่าต้นน้ำแหล่งท่องเที่ยวตาดกวางซี

ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของชลธิชา กำลังทรัพย์ (2554) พบว่า แนวทางที่เหมาะสมในการฟื้นฟูป่า รัฐควรมีการส่งเสริมให้มีกิจกรรมร่วมกันระหว่างรัฐกับองค์กรและราษฎรในท้องถิ่น เพื่อสร้างสายสัมพันธ์ที่ดีในการปฏิบัติงานร่วมกัน แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน เป็นแนวทางที่เหมาะสมในการจัดการและฟื้นฟูป่าภูกระแตได้อย่างยั่งยืน ภาครัฐมีความจำเป็นอย่างมากในการเป็นแกนหลักในการสร้างแนวร่วมโดยมีภาครัฐ ภาคเอกชน สถาบันการศึกษา องค์กรบริหารชุมชนและประชาชนในพื้นที่เข้ามามีส่วนร่วมเพื่อฟื้นฟูป่าต้นน้ำ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของสิทธิชัย คำเฟื่องฟู (2561) พบว่า เครือข่ายทางสังคมในการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้จังหวัดน่านกำลังมีการเปลี่ยนผ่านจากยุคเครือข่ายการจัดการสังคมโดยภาคประชาสังคมไปสู่ยุคเครือข่ายการจัดการสังคมโดยภาครัฐ ซึ่งมีภาคประชาชนและภาคเอกชนเข้ามามีส่วนร่วม และสำคัญที่สุด คือ การมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่เป็นปัจจัยสำคัญในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่า จึงจำเป็นต้องอย่างยิ่งในการเข้ามามีส่วนร่วมเพื่อรับรู้และจิตสำนึกร่วม เห็นความสำคัญและประโยชน์ของป่า ไม่บุกรุกทำลายป่า โดยการให้ความร่วมมือในการดำเนินตามแผนของโครงการ สอดคล้องกับการศึกษาของหนูสอน สิงโต และคณะ (2554) พบว่า รูปแบบการฟื้นฟูป่าต้นน้ำภูหินเหล็กไฟ คือ การสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เพื่อให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่า

องค์ความรู้จากการวิจัย

จากผลการวิจัยพบว่า ประชาชนที่อาศัยในพื้นที่ยังดำรงชีวิตโดยการพึ่งพิงทรัพยากรป่าไม้เป็นหลัก ซึ่งประกอบอาชีพทางเกษตร อันเป็นสาเหตุที่ส่งผลต่อทรัพยากรป่าไม้เสื่อมโทรม ดังนั้น 1) หน่วยงานรัฐ เอกชน สถาบันการศึกษา ควรมีการจัดการอบรมและให้ข้อมูลข่าวสารแก่ประชาชนให้เข้าใจเกี่ยวกับสภาพปัญหาและผลกระทบต่อกับป่า รวมทั้งแนวทางการแก้ไขเพื่อสร้างแรงจูงใจให้เกิดความตระหนักรู้และร่วมกันบริหารจัดการป่าให้มีความยั่งยืน 2) หน่วยงานเกษตรและป่าไม้อำเภอ หลวงพระบาง ควรมีการส่งเสริมการผลิตแบบคงที่นำใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมและผลิตเป็นสินค้า เพื่อส่งขายผลผลิตให้แหล่งท่องเที่ยวตาดกวางสี เพื่อเป็นการลดผ่อนการนำใช้ป่าไม้แบบเสื่อมโทรม มาเป็นการนำใช้น้อยลงแต่ได้รับประโยชน์สูงและมีคุณภาพ 3) หน่วยงานรัฐควรร่วมมือกับเอกชน สถาบันการศึกษาเพื่อส่งเสริมอาชีพของประชาชนในพื้นที่จากการทำเกษตรกรรมเป็นหลักมาทำอาชีพการบริการการท่องเที่ยว โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการให้บริการการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยวตาดกวางสี เพื่อให้เกิดความตระหนักรู้คุณค่าของป่าไม้และนำใช้แบบยั่งยืน

สรุป

จากการวิจัยได้ข้อสรุปว่า บริบทป่าต้นน้ำแหล่งท่องเที่ยวตาดกวางซีมีพื้นที่ขนาดกว้าง ประกอบด้วยภูเขาสูงชันสลับซับซ้อน มีลักษณะเป็นป่าดงดิบแล้งและป่าเต็งรัง พันธุ์ไม้ที่เด่น คือ มะม่วงป่า รองลงมาเป็นชมฝาด ป่าแห่งนี้จึงเป็นแหล่งอาหารและของป่าที่สำคัญ เป็นแหล่งกำเนิดลำน้ำที่สำคัญ คือ น้ำชี จากบริบทและความสำคัญของพื้นที่ดังกล่าวทำให้หน่วยงานต่าง ๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการฟื้นฟูป่าต้นน้ำแหล่งท่องเที่ยวตาดกวางซี โดยมีรูปแบบในการดำเนินการจากบนลงล่าง (Top down) ของหน่วยงานที่มีส่วนได้ส่วนเสียในการนำใช้ประโยชน์ป่าต้นน้ำ อันประกอบด้วย 1) ภาครัฐ 2) ภาคเอกชน 3) สถาบันการศึกษา 4) องค์การบริหารชุมชน และ 5) ประชาชนในพื้นที่ ทั้ง 5 หน่วยงานนี้ ภาครัฐเป็นหน่วยงานที่มีบทบาทมากที่สุดในการดำเนินงานโดยผ่านองค์การบริหารชุมชนสู่ประชาชนในพื้นที่ รวมถึงการสนับสนุนจากภาคเอกชนและสถาบันการศึกษา ซึ่งทั้ง 5 หน่วยงานล้วนมีความสำคัญในลักษณะการมีส่วนร่วมในกระบวนการฟื้นฟูป่าต้นน้ำแหล่งท่องเที่ยวตาดกวางซี ด้วยการกำหนดบทบาทหน้าที่และนำศักยภาพของแต่ละหน่วยงานมาทำให้เกิดประโยชน์ในการส่งเสริมการฟื้นฟูป่าต้นน้ำแหล่งท่องเที่ยวตาดกวางซีให้เกิดความยั่งยืนตลอดไป

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงกลาโหมและป่าไม้ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว. (2548ก). *ยุทธศาสตร์ป่าไม้ฮอดปี ค.ศ. 2020 ของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว*. เวียงจันทน์: กระทรวงกลาโหมและป่าไม้.
- _____. (2548ข). *ยุทธศาสตร์ป่าไม้ฮอดปี ค.ศ. 2020-2025 ของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว*. เวียงจันทน์: กระทรวงกลาโหมและป่าไม้.
- คุดสะหวาด พลสีลา. (2559). ยุทธศาสตร์การพัฒนาหมู่บ้านต้นแบบในการอนุรักษ์ป่าสงวนแห่งชาตินากาย-น้ำเทิน: กรณีศึกษาบ้านโพนสะอาดเมืองคำเกิดแขวงบอลิคำไซ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว. *วารสารบัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร*. 14 (65), 39-50.
- คำวิเศษ เพ็งวันสวรรค์ และคณะ. (2561). แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้เขตป่าสงวนแห่งชาติดงหัวสาวพื้นที่บ้านน้ำปาก เมืองปทุมพร แขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว. *วารสารวิชาการการจัดการเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม*. 5 (ฉบับพิเศษ), 32-40.

- ชลธิชา กำลัษณ์ทรัพย์. (2554). *แนวทางการฟื้นฟูฟื้นฟูนิเวศภูมิทัศน์ป่าไม้ในพื้นที่แนวกันชน: กรณีศึกษาพื้นที่แนวกันชนเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ*. การค้นคว้าอิสระปริญญาภูมิสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ดวงส่องแสง แต่โฮง. (2558). การพัฒนารูปแบบกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้: กรณีศึกษาเขตป่าสงวนแห่งชาติ ตำบลทุ่งพระยา อำเภอสนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา. *วารสารวิจัยราชภัฏพระนคร*. 10 (2), 17-32.
- ปางคำ วิไลพรรณ. (2560). การเสริมสร้างความรู้และความตระหนักเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ป่าป้องกันแห่งชาติน้ำเงี้ยว-น้ำมั่ง โดยใช้การอบรมด้วยเทคนิค AIC: กรณีศึกษาหมู่บ้านท่าเหือเมืองบลัดัน แขวงบลัดัน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว. *วารสารบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร*. 14 (64), 75-84.
- พรมมา วงศ์นิลยง และคณะ. (2010). *โครงการศึกษารูปแบบที่เหมาะสมต่อการฟื้นฟูป่าเขากระทุงเพื่อสร้างความมั่นคงของฐานทรัพยากรป่าของชุมชนชายแดนไทย-กัมพูชาอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษาชุมชนโนนดินแดง อำเภอโนนดินแดง จังหวัดบุรีรัมย์*. รายงานการวิจัย. สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม.
- พุทธพร รักชีวี และคณะ. (2554). การฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ของราษฎรที่อาศัยอยู่รอบป่ากันชนของป่าสงวนแห่งชาติน้ำปุยแขวงไชยบุรีในประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว. *วารสารวนศาสตร์ไทย*. 31 (3), 36-44.
- สิทธิชัย คำเฟื่องฟู. (2561). *เครือข่ายทางสังคมในการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้ จังหวัดน่าน*. กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- หนูสอน สิงโต และคณะ. (2554). *รูปแบบการฟื้นฟูป่าต้นน้ำภูหินเหล็กไฟโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านนาเจริญ ตำบลลำโรง อำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี*. รายงานการวิจัย. สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม.
- Forest Resource Management Sub-division, Luang Prabang Province. (2019). *The Forest Reserved Area in Luang Prabang Province*. Luang Prabang Province: Division of Agriculture and Forestry.

- Lao National Assembly. (2018). *Forest Law*. Vientiane Capital: Ministry of Agriculture and Forestry.
- Tourism Planning Division and Investment. (2018). *The Social Economic Development Plan of Luang Prabang Province (2019-2020)*. Luang Prabang Province: Luang Prabang Tourism Sector.
- Upland Agriculture Research Center. (2018). *The Results of the Survey in Kuang Si Forest Watershed at Luang Prabang District, Luang Prabang Province*. Luang Prabang Province: Luang Prabang Provincial of Agriculture and Forestry.

การพัฒนาการบริหารจัดการของสำนักปฏิบัติธรรม ประจำจังหวัดลำปาง

The Development of Management in Lampang Provincial Meditation Practice Centers

พระตะวัน ขนติพโล (เกิดมุล)¹, สมจันท์ ศรีปรัชยานนท์^{*2}, จีรศักดิ์ ปันลำ³

Phra Tawan Khantibalo (Koedmun)¹, Somchan Sripraschayanon,
Jeerasak Punlam³

หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง
Master of Arts Program in Buddhist Studies,
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nakhon Lampang Buddhist College
Corresponding Author, E-mail: sartsirin@gmail.com*

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาศักยภาพการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรม 2) เพื่อศึกษาหลักสูตรและแนวปฏิบัติกิจกรรมฐานของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดลำปาง 3) เพื่อศึกษาวิเคราะห์แนวทางการบริหารจัดการของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดลำปาง เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้เครื่องมือ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก โดยกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 25 คน และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการเขียนบรรยายเชิงพรรณนา

ผลการศึกษาวิจัย พบว่า 1. สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดมีศักยภาพการบริหาร ได้แก่ ด้านการบริหารจัดการมีการอำนวยความสะดวกแก่ผู้ปฏิบัติธรรม ด้านวิปัสสนาจารย์ได้แนะนำแนวทางปฏิบัติตามหลักมหาสติปัฏฐานสูตร ด้านสถานที่ เป็นพื้นที่สัปปายะ 2. หลักสูตรและแนวปฏิบัติแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ 1) การปฏิบัติธรรมในรูปแบบการบวช 2) การอบรมหลักสูตรการพัฒนาคุณภาพชีวิตในระยะเวลาสั้นเพื่อเป็นการพัฒนาทางด้านกาย จิตใจและปัญญา ซึ่งเป็นเครื่องมือที่จะนำไปสู่การขัดเกลาจิตใจ ปลุกฝังให้เกิดความอดทน ช่มใจตนเองให้เว้นจากอบายมุข และสิ่งชั่วร้ายทั้งปวง 3. วิเคราะห์แนวทางการบริหารจัดการ ได้แก่ 1) ความพร้อม

สำนักปฏิบัติธรรม 2) สถานปฏิบัติธรรมมีความสัปปายะ 3) กิจกรรมเหมาะสม 4) กิจกรรมมีความยืดหยุ่น 5) พระวิปัสสนาจารย์มีความรู้ที่หลากหลาย 6) ความร่วมมือกับชุมชน และ 7) ความรับผิดชอบของผู้ปฏิบัติธรรม องค์ความรู้จากการวิจัยพบว่า ผู้ปฏิบัติธรรมมีความรับผิดชอบและปฏิบัติตามกฎข้อบังคับ นอกจากนี้ สถานปฏิบัติธรรมยังบริหารจัดการสถานที่ พระวิปัสสนาจารย์ กิจกรรมและเวลาได้อย่างเหมาะสม รวมถึงการใช้เทคโนโลยีช่วยในการสอนได้อย่างดี

คำสำคัญ: การพัฒนาสำนักปฏิบัติธรรม; การบริหารจัดการ; สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดลำปาง

Abstract

The purposes of this research are 1) to study the potential administration of the Meditation Practice Center; 2) to study the curriculum and practice guidelines of Lampang Provincial Meditation Practice Centers (LPMPCs); and 3) to analyze the management guidelines of LPMPCs. The study employs a qualitative research approach. The research instruments are conducted by in-depth interview with 25 key informants and data analysis with descriptive writing.

The results of the research found that 1. the LPMPCs have administrative potential, specifically as management aspect, it has provided convenience to practitioner; as Vipassanā teacher aspect, it has been appointed the practice of meditation according to Satipaṭṭhāna Sutta, and as place aspect, it is a comfortable area (Sappāya); 2. the curriculum and practice guidelines can be divided into two types of course in the followings: 1) Dhamma practice as the form of ordination; 2) training for Buddhists according to the curriculum for improving the quality of life in a short period of time. It is a curriculum for physical, mental, and intellectual development that will help to purify mindfulness, to cultivate patience, and to restrain from evil; and 3. analysis of management approaches are as follows: 1) the readiness for Meditation Practice Center; 2) comfortable area; 3) appropriate activities; 4) flexibility in the activities; 5) a wide range of knowledge of meditation

teachers; 6) cooperation with community; and 7) responsibility for the practitioners. The body of knowledge of research shows that the practitioners have responsibility to follow meditation guidance. In addition, the LPMPCs can manage the places, Vipassanā teachers, activities, and time properly. Furthermore, technology is used suitably for teaching.

Keywords: Development of Meditation Practice Center; Management; Lampang Provincial Meditation Practice Centers

บทนำ

ปัจจุบันความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองการปกครอง แต่ขณะเดียวกันสภาพจิตใจของมนุษย์กลับเริ่มเสื่อมทรามลง เกิดภาวะบกพร่องทางด้านอารมณ์ ความรู้สึกและทัศนคติ ซึ่งโอสถในการรักษาโรคทางจิตใจจะต้องอาศัยการปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า ธรรมโอสถ โดยให้พุทธศาสนิกชนได้หันมาใส่ใจต่อการปฏิบัติธรรมอย่างกว้างขวางและแพร่หลาย โดยวัดต้องจัดกิจกรรมเพื่อสนับสนุนให้เป็นพื้นที่สัปปายะเหมาะสมกับการปฏิบัติธรรม (พระครูนนทกิจโกศล (สิริชัย สิริชัย) และคณะ, 2563) ทั้งนี้ เพื่อให้เป็นแหล่งรักษาโรคอย่างแท้จริง อย่างไรก็ตาม พระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงโรคไว้ 2 ประเภท คือ กายโรค (โรคทางกาย) และเจตสิกโรค (โรคทางใจ) ที่มนุษย์ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ โดยเฉพาะโรคทางใจที่มีเฉพาะพระพุทธเจ้าและพระอรหันต์เท่านั้นที่สามารถพ้นจากโรคได้ ในพระสูตรตตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต โรคสูตร ได้กล่าวถึงผู้ที่ไม่มีโรคทางใจ คือ พระอรหันต์เท่านั้น บุคคลนอกนี้ยังไม่พ้นจากโรคทางใจ แม้ว่าบางคนอาจจะไม่ค่อยเป็นโรคทางกายเลยก็ตาม ข้อความในโรคสูตรที่ระบุไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย โรค 2 อย่างนี้ โรค 2 อย่าง อะไรบ้าง คือ 1. โรคทางกาย 2. โรคทางใจ สัตว์ผู้อ้างว่า ตนเองไม่มีโรคทางกายตลอดระยะเวลา 1 ปีบ้าง 2 ปีบ้าง 3 ปี บ้าง 4 ปี บ้าง 5 ปีบ้าง 10 ปีบ้าง 20 ปีบ้าง 30 ปีบ้าง 40 ปีบ้าง 50 ปีบ้าง แม้ยิ่งกว่า 100 ปีบ้าง ยังพอมีอยู่ แต่สัตว์ผู้จะกล่าวอ้างว่า ตนเองไม่มีโรคทางใจ ตลอดระยะเวลาแม้ครู่เดียวหาได้โดยยาก ยกเว้นท่านผู้หมดกิเลสแล้ว” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 21 ข้อ 157: 217) ปัจจุบันจะเห็นว่า มนุษย์ต้องเผชิญกับโรคทางใจมากยิ่งขึ้น บางคนมีสภาวะจิตบกพร่องต้องอาศัยจิตแพทย์คอยเยียวยาโรคทางใจ แต่ในพระพุทธศาสนาการเจริญสมาธิภาวนาตามหลักสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐานจะเป็นยาโอสถที่สามารถ

บำบัดและขัดเกลากจิตใจให้อยู่อย่างมีความสุข ด้วยเหตุผลนี้ การสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดจึงเป็นอีกหนึ่งวิธีที่ช่วยบรรเทาและฟื้นฟูสภาพจิตใจแก่พุทธศาสนิกชนได้เป็นอย่างดี

อย่างไรก็ดี ตามระเบียบมหาเถรสมาคมว่าด้วยการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด พ.ศ. 2543 ได้กำหนดการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมไว้ซึ่งทำให้สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดเพิ่มจำนวนมากขึ้น โดยกระจายครอบคลุมทุกจังหวัดตามเจตนารมณ์แห่งระเบียบมหาเถรสมาคมฉบับดังกล่าว ปัจจุบันมีประมาณ 1,500 สำนักเมื่อเทียบกับจำนวนวัดที่มีจำนวน 40,580 วัด ยังถือว่า มีจำนวนน้อยมาก สำหรับสำนักปฏิบัติธรรมในจังหวัดลำปางมีจำนวน 14 แห่ง หากมองในภาพรวมจะเห็นได้ว่าการดำเนินกิจกรรมของสำนักปฏิบัติธรรมเหล่านี้เป็นลักษณะต่างคนต่างทำ ขาดการประสานงาน การมีส่วนร่วม การบริหารจัดการความรู้เกี่ยวกับการปฏิบัติธรรมเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพประสิทธิผล ซึ่งเป็นเรื่องที่ต้องปรับปรุงแก้ไขและส่งเสริมให้เกิดการบริหารจัดการศูนย์ปฏิบัติธรรมที่สามารถเผยแพร่หลักธรรมและแนวทางปฏิบัติได้อย่างเหมาะสมแก่พุทธศาสนิกชน (พระครูนนทกิจโกศล (สิริชัย สิริชัย) และคณะ, 2563)

จากเหตุผลข้างต้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาแนวทางการบริหารจัดการของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดลำปาง เพื่อให้เกิดการบริหารจัดการที่มีความเหมาะสมในด้านสถานที่ เทคนิค วิธีการ และแนวทางการปฏิบัติธรรมที่เหมาะสมแก่พุทธศาสนิกชน รวมถึงการบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ากับแนวคิดทฤษฎีสมัยใหม่เพื่อให้เกิดการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น และตรงตามวัตถุประสงค์ที่มหาเถรสมาคมและสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติกำหนดไว้

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาศักยภาพการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรม
2. เพื่อศึกษาหลักสูตรและแนวปฏิบัติกรรมฐานของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดลำปาง
3. เพื่อศึกษาวิเคราะห์แนวทางการบริหารจัดการของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดลำปาง

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้มีขั้นตอนในการศึกษา ดังนี้

1. วิธีการวิจัย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีลักษณะรูปแบบการวิจัยแบ่งออกเป็น 2 อย่าง คือ

1.1 การวิจัยเอกสาร โดยการรวบรวมแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพการบริหารจัดการบทธาพพระสงฆ์กับการจัดฝึกอบรมปฏิบัติธรรมในวัด แนวคิดเกี่ยวกับสำนักปฏิบัติธรรม แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรม รวมถึงเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบริบทพื้นที่ของศูนย์ปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดลำปาง

1.2 การสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มพระจริยนิเทศประจำจังหวัดลำปาง ประชาชนที่เข้าร่วมปฏิบัติธรรม ชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อวิเคราะห์แนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดลำปาง

2. พื้นที่การวิจัย การวิจัยนี้เป็นการศึกษาในพื้นที่สำนักปฏิบัติธรรมจำนวน 3 แห่ง ที่มีการอบรม สั่งสอนและเป็นศูนย์ปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดที่มีหน่วยงานภาครัฐและเอกชนได้เข้าร่วมปฏิบัติธรรมเป็นจำนวนมากในแต่ละปี ได้แก่ 1. สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดลำปางแห่งที่ 4 วัดบรรพตสถิต ตำบลพระบาท อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง 2. สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดลำปางแห่งที่ 1 วัดพระเจดีย์ขาวหลังพระอารามหลวง ตำบลตันธงชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง 3. สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดลำปางแห่งที่ 15 วัดเกาะวาลุการาม อำเภอเมือง ตำบลสวนดอก จังหวัดลำปาง

3. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จากกลุ่มผู้ที่มีบทบาทสำคัญเพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์แนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดลำปาง ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกจำนวน 25 คน โดยแบ่งเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มพระจริยนิเทศและพระวิปัสสนาจารย์ 5 รูป 2) กลุ่มประชาชนที่เข้าร่วมปฏิบัติธรรม 10 คน 3) ชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 5 คน และ 4) หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง 5 คน

4. เครื่องมือการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึกที่สร้างขึ้นเพื่อสอบถามกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการพัฒนาการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด โดยมีขั้นตอนในการตรวจสอบเครื่องมือจากคำชี้แนะของผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบเครื่องมือที่สร้างไว้ การนำแบบสัมภาษณ์ไปทดลองเก็บข้อมูลเบื้องต้น การนำมาปรับปรุงแก้ไขและนำไปสู่การพัฒนากลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญต่อไป

5. การเก็บรวบรวมข้อมูล คณะผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัยครั้งนี้ โดยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

5.1 การศึกษาเชิงเอกสารในการศึกษาเนื้อหา แนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์แนวทางการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยศึกษาเกี่ยวกับประเด็นการพัฒนา ประสิทธิภาพการบริหารจัดการ หลักธรรมสำหรับการพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการ แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรม และข้อมูลเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรมและสำนักปฏิบัติธรรม

5.2 การคัดเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญแต่ละพื้นที่แบบวิธีการเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อให้ได้ข้อมูลจากบริบทพื้นที่ การมีส่วนร่วมของชุมชน พระจริยนิเทศ ประชาชนที่เข้าปฏิบัติ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ได้ข้อมูลและแนวทางการพัฒนาที่เหมาะสมแก่การบริหารจัดการของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดลำปาง

5.3 การติดต่อขอหนังสือจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง เพื่อขออนุญาตและขอความร่วมมือที่จะเข้าสัมภาษณ์

5.4 การสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อหาแนวทางการบริหารจัดการของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดลำปาง จากการสัมภาษณ์กลุ่มพระจริยนิเทศ กลุ่มประชาชนที่เข้าร่วมปฏิบัติธรรม ชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

5.5 การสรุปองค์ความรู้ เผยแพร่ความรู้ในวารสารและจัดทำรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

6. การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการเขียนบรรยายเชิงพรรณนาเพื่ออธิบายเป็นความเรียงจากการวิเคราะห์เนื้อหาทางด้านเอกสารเกี่ยวกับแนวคิด ทฤษฎีจากหนังสือ ตำรา เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์เชิงลึก วิเคราะห์ด้วยการเขียนบรรยายสรุปเนื้อหาโดยภาพรวมที่มีความสอดคล้องกับประเด็นที่ศึกษา เพื่อวิเคราะห์การพัฒนการบริหารจัดการของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดลำปางที่มีความเหมาะสมแก่ผู้ปฏิบัติธรรมและการเผยแผ่ในยุคปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 ศักยภาพการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดลำปางพบว่า ด้านการบริหารจัดการ มีความโปร่งใสด้านรายรับรายจ่าย โดยจัดทำตารางและสรุปค่าใช้จ่ายเพื่อทำบัญชีสรุปและแจ้งให้คณะสงฆ์จังหวัดลำปางได้รับทราบ การจัดทำสถิติจำนวนผู้ปฏิบัติธรรม ซึ่งแต่ละสำนักปฏิบัติธรรมจะต้องจัดทำสถิติในแต่ละ

ละปีเพื่อรายงานแก่คณะสงฆ์ บุคลากรในการดูแลอาหาร ที่พัก ห้องน้ำ สถานปฏิบัติ และการมีส่วนร่วมของชุมชน รวมถึงสถานที่อำนวยความสะดวกอื่น ๆ เช่น สถานพยาบาลสำหรับผู้ปฏิบัติธรรมหรืออาสาสมัคร *ด้านวิทยากร* สำนักปฏิบัติธรรมได้แต่งตั้งพระวิปัสสนาจารย์/วิทยากรผู้ทรงคุณวุฒิให้เข้ามาช่วยในการฝึกอบรม สั่งสอน และชี้แนะแนวทางการปฏิบัติก็มีมาตรฐานตามหลักมหาสติปัฏฐานสูตร *ด้านสถานที่* ถูกต้องตามระเบียบและเป็นศาสนสถานที่มีความเป็นสัปปายะ สะอาด สงบ ร่มรื่น ปราศจากสิ่งรบกวน โดยมีการบริหารจัดการอาคาร สถานที่และห้องปฏิบัติธรรมที่เหมาะสมแก่ผู้ปฏิบัติธรรมเพื่อให้ผู้เข้ามาศึกษาได้เกิดความเต็มใจและพร้อมที่จะศึกษาเรียนรู้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและนำไปใช้ในชีวิตประจำวันอย่างมีความสุข จากการศึกษาเห็นได้ชัดว่า พื้นที่ของสำนักปฏิบัติธรรมทั้ง 3 แห่ง เป็นพื้นที่ที่ได้รับอนุญาต และอยู่ในเกณฑ์การแต่งตั้งเป็นสถานปฏิบัติธรรมในจังหวัดลำปาง โดยมีความพร้อมทางด้านการบริหารจัดการ วิทยากร สถานที่ ซึ่งเป็นพื้นที่สัปปายะ โดยเฉพาะวัดบรรพสถิตที่อยู่ห่างจากหมู่บ้านและแวดล้อมด้วยป่าไม้ ทำให้ผู้ปฏิบัติธรรมเกิดจิตใจที่สงบ และเข้าใจถึงการปฏิบัติได้อย่างแท้จริง

วัตถุประสงค์ที่ 2 หลักสูตรและแนวปฏิบัติกรรมฐานของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดลำปางมีหลักสูตรเพื่อฝึกฝนและขัดเกลาจิตใจผู้ปฏิบัติธรรมจำแนกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ 1. การปฏิบัติธรรมด้วยการเข้ามาศึกษาวิถีชีวิตแบบเดียวกับพระสงฆ์ในรูปแบบการบวชชีพรหมณ์ตามโครงการเฉลิมพระเกียรติที่สำนักปฏิบัติธรรมได้จัดขึ้น โดยเฉพาะวัดเกาะวาลุการาม ซึ่งเป็นสำนักปฏิบัติธรรมที่มุ่งให้ผู้ปฏิบัติได้ศึกษาวิถีชีวิตของพระสงฆ์ โดยการบรรพชาและอุปสมบทในโครงการเฉลิมพระเกียรติเป็นเวลา 15 วัน หรือ 3 เดือนในช่วงเทศกาลเข้าพรรษา และวันเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระราชินี ฯลฯ 2. การอบรมพุทธศาสนิกชนตามหลักสูตรการพัฒนาคูณภาพชีวิตในระยะเวลานั้น เพื่อเป็นการพัฒนาด้านกาย จิตใจและปัญญา ซึ่งหลักสูตรที่สำนักปฏิบัติธรรมได้จัดทำขึ้นจะเน้นการปฏิบัติธรรมตามแบบมหาสติปัฏฐาน 4 ได้แก่ *กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน* การพิจารณาร่างกายจากการประกอบด้วยธาตุ 4 ได้แก่ ดิน น้ำ ไฟ ลม มองเป็นรูปธรรมที่อาศัยเหตุปัจจัยจนเกิดเป็นวงจรปฏิเสธสมุบาท เกิดดับตามสภาวะแห่งสามัญลักษณ์ ได้แก่ อนิจจัง ความไม่เที่ยง ทุกขัง ความเป็นทุกข์ และอนัตตา ความไม่ใช่ตัวตน *เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน* การพิจารณาเวทนาที่เป็นสุข ทุกข์และอุเบกขา ให้เป็นเพียงนามธรรมอาศัยเหตุปัจจัยเป็นวงจรปฏิเสธสมุบาท และเกิดดับตามสภาวะแห่งสามัญลักษณ์ *จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน* การพิจารณาเจตสิกที่เป็นปัจจัยแห่งการเกิดอยู่ มองแยกเป็นนามธรรมที่อาศัยเหตุปัจจัยตาม

วงจรปฏิจจนสมุปบาท เกิดดับตามสภาวะแห่งสามัญลักษณ์ และธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน การพิจารณาโลกียธรรมทั้งปวงอันเกิดจากเหตุปัจจัย มองเป็นรูปธรรมและนามธรรมที่เกิดขึ้นเป็นวงจรปฏิจจนสมุปบาทก็จะเห็นความเกิดดับตามสภาวะแห่งสามัญลักษณ์ ซึ่งจะทำให้ผู้ปฏิบัติเกิดการพัฒนาร่างกายและจิตใจ เข้าถึงสัจธรรมแห่งชีวิตที่มีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่และเสื่อมสลายไปธรรมดา ส่งผลให้ผู้ปฏิบัติเกิดการปล่อยวางและเข้าใจตนเองในการอยู่ร่วมกับสังคมในโลกปัจจุบันได้เป็นอย่างดี

วัตถุประสงค์ที่ 3 วิเคราะห์แนวทางการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมให้เกิดประสิทธิภาพประสิทธิผล พบผลการวิจัยดังต่อไปนี้

ความพร้อมสำนักปฏิบัติธรรม การบริหารจัดการต้องตอบสนองการรองรับความต้องการของผู้ปฏิบัติธรรม โดยมีการจัดอาคาร สถานที่ กิจกรรม พระวิปัสสนาจารย์/วิทยากรและความปลอดภัยที่จะทำให้ผู้ปฏิบัติธรรมได้เกิดความสบายใจ คลายความกังวลและสามารถพัฒนาคุณภาพจิตใจให้สงบ อันเป็นเป้าหมายของสำนักปฏิบัติธรรมที่แท้จริง

ความสัปปายะในสถานปฏิบัติธรรม โดยเริ่มจากพื้นที่สถานปฏิบัติต้องเป็นแหล่งสัปปายะ เงียบสงบ บุคลากรที่เพียงพอ สิ่งอำนวยความสะดวกในการพักค้างแรมเพื่อปฏิบัติธรรม โดยพื้นที่จะต้องเป็นสถานที่โล่ง อากาศถ่ายเท ปราศจากสิ่งรบกวน และมีความปลอดภัย (พระมหานพดล สุวณณเมธี, 2565) เพื่อช่วยผู้ปฏิบัติธรรมสามารถเรียนรู้และปฏิบัติธรรมตามหลักศีล สมาธิ ปัญญา เข้าถึงความจริงแห่งกฎของธรรมชาติว่า ทุกสิ่งล้วนมีอันเกิดขึ้น ตั้งอยู่และดับสลายไป ความเป็นสัปปายะจึงช่วยในการเจริญสติปัฏฐานเพื่อขจัดทุกข์ให้แก่ผู้ปฏิบัติธรรมได้เป็นอย่างดี

กิจกรรมเหมาะสมกับการดำเนินชีวิต สำนักปฏิบัติธรรมต้องตระหนักถึงความสำคัญทางด้านความสัมพันธ์ระหว่างสังคม หลักธรรมและกิจกรรมที่สร้างสรรค์สังคมแบบสันติ โสติตา จันทบุญญ (2565) ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับกิจกรรมสำหรับผู้ปฏิบัติธรรมว่า ควรฝึกฝนผู้ปฏิบัติให้มีจิตใจที่เยือกเย็น มีเหตุและผลมากยิ่งขึ้น สามารถอยู่ร่วมกับสังคมอย่างมีความสุข เข้าใจสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของโลกปัจจุบัน และกิจกรรมต้องเป็นประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติธรรมทั้งในช่วงปฏิบัติภายในสำนักปฏิบัติธรรมและภายหลังที่เสร็จสิ้นโครงการ ทำให้สังคมอยู่ร่วมกันโดยการยึดหลักธรรมะที่ช่วยค้ำจุนสังคมให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขอย่างแท้จริง

ความยืดหยุ่นของกิจกรรม หลักสูตรการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้ปฏิบัติธรรมควรมีลักษณะที่ยืดหยุ่น ไม่ตึงเครียดเกินไป คำนึงถึงเวลาที่เหมาะสม ไม่นานเกินไปหรือสั้นเกินไป เพราะกิจกรรมเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยให้ผู้ปฏิบัติธรรมได้เรียนรู้และเข้าใจหลักคำ

สอนที่สอดแทรกในกิจกรรมแต่ละประเภท ทำให้ผู้ปฏิบัติธรรมเกิดความรู้สึกสบายกาย สบายใจ และมีความมุ่งมั่นที่จะพัฒนาคุณธรรมจิตใจได้เป็นอย่างดี

วิทยาการมีความรู้ที่หลากหลาย พระวิปัสสนาจารย์/วิทยากรต้องมีความรู้ที่หลากหลายที่จะช่วยเพิ่มพูนความรู้และสร้างความเข้าใจหลักการปฏิบัติธรรมได้เป็นอย่างดี รวมถึงการนำเทคโนโลยีสารสนเทศที่ทันสมัยเข้ามาช่วยในการอบรม เพราะสื่อทำให้เกิดความรู้สึกเพลิดเพลิน ตื่นเต้น และไม่เกิดความเบื่อหน่ายแก่ผู้ปฏิบัติธรรม ทำให้การปฏิบัติธรรมเป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

ความร่วมมือกับชุมชน การบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมต้องมีความร่วมมือกับชุมชน เพื่อช่วยป้องกันและอำนวยความสะดวกให้แก่วัดและผู้ปฏิบัติธรรม อันแสดงถึงความสามัคคี ช่วยป้องกันความขัดแย้งได้

ความรับผิดชอบของผู้ปฏิบัติธรรม ผู้ปฏิบัติธรรมควรมีความพร้อม เต็มใจที่จะเข้ามาศึกษาเรียนรู้และปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เคารพต่อตนเองและผู้อื่น ปฏิบัติตามระเบียบเพื่อข่มใจตนให้รู้จักอดทน อดกลั้น รับผิดชอบต่อตนเองและสังคม งดเว้นจากอบายมุขเครื่องเศร้าหมอง เช่น การสูบบุหรี่ การใช้เครื่องมือสื่อสาร

อภิปรายผล

การพัฒนาการบริหารจัดการของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดลำปาง สามารถอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

ตามวัตถุประสงค์ข้อ 1 ศักยภาพการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรม

ด้านการบริหาร ต้องบริหารจัดการพื้นที่ให้ถูกต้องตามกฎหมายของมหาเถรสมาคมเพื่อให้เกิดความเหมาะสม มีความโปร่งใสด้านรายรับรายจ่าย พื้นที่สะอาด มีห้องน้ำ ห้องสุขา ที่พัก สถานที่ปฏิบัติธรรมที่เพียงพอต่อผู้ปฏิบัติธรรม หากสถานปฏิบัติธรรมขาดระเบียบในการบริหารจัดการแล้วย่อมส่งผลเสียต่อสถานที่ปฏิบัติธรรมเอง เช่น หากพื้นที่สกปรกก็ทำให้ผู้ปฏิบัติธรรมมีความรู้สึกด้านลบ ไม่อยากเข้ามาปฏิบัติธรรมอีกต่อไป สอดคล้องกับงานของพระมหากังวาล ธีรธมโม (ศรชัย) (2557) ที่ศึกษาการพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด โดยทางสำนักปฏิบัติธรรมต้องมีวิสัยทัศน์ด้านการบริหารจัดการ เพื่อป้องกันมิให้สัตว์เข้ามาสร้างความสกปรก รบกวนผู้ปฏิบัติธรรม และต้องซ่อมแซมอาคารและสิ่งอำนวยความสะดวก ตลอดถึงสถานที่พยาบาลหากมีผู้ปฏิบัติเกิดเจ็บป่วยขึ้น

ด้านพระวิปัสสนาจารย์ ต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจ รู้วิธีดึงดูดใจผู้ปฏิบัติธรรม สามารถหลอมละลายพฤติกรรมผู้ปฏิบัติธรรมให้รู้จักรับผิดชอบต่อตนเอง

และผู้อื่น โดยมีกิจกรรมที่สอดแทรกธรรมะและหลักคำสอนให้แก่ผู้ปฏิบัติธรรม สอดคล้องกับเฉลิมเกียรติ สง่าศรี (2549) ได้ให้ความเห็นว่า การจัดกิจกรรมการสอนย่อมช่วยให้เกิดความรู้ น่าสนใจ ส่งผลให้การสอนเกิดประสิทธิภาพในการสอนมากยิ่งขึ้น การอบรมและพัฒนาจิตใจผู้ปฏิบัติธรรมของพระวิปัสสนาจารย์ต้องมีความหลากหลาย และสามารถนำเทคโนโลยีที่ทันสมัยมาประยุกต์ใช้เพื่อช่วยกระตุ้นผู้ปฏิบัติธรรมให้เกิดการเรียนรู้ พัฒนาจิตใจและเกิดความสุข อันเป็นเป้าหมายสำคัญของการปฏิบัติธรรม

ด้านสถานที่ ควรเป็นพื้นที่สัปปายะ สะอาด สงบ ร่มรื่น ปราศจากสิ่งรบกวน มีอาคาร สถานที่ปลอดภัยและห้องปฏิบัติธรรมที่เหมาะสม สอดคล้องกับพระวิชชุกร ติสโร (ก้องแดนไพร) (2557) ได้ศึกษาความพึงพอใจต่อการบริหารสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดสิงห์บุรี โดยสำนักปฏิบัติธรรมต้องมีสภาพแวดล้อมที่ดี ปลอดภัย มีที่จอดรถที่เพียงพอในช่วงเทศกาลและวันสำคัญต่าง ๆ หากสถานที่เพียงพอต่อการรองรับผู้ปฏิบัติธรรมย่อมทำให้สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดเป็นพื้นที่เหมาะสมแก่พุทธศาสนิกชนที่จะเข้ามาศึกษาและปฏิบัติธรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา หรือในวันเวลาที่เหมาะสมแก่ผู้ที่สนใจได้เป็นอย่างดี

ตามวัตถุประสงค์ข้อ 2 หลักสูตรและแนวปฏิบัติกรรมฐานของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดลำปาง มีการอบรมทั้งการเข้าไปสัมผัสชีวิตสมณะและการอบรมแก่หน่วยงานต่าง ๆ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและจิตใจ ชัดเจนจิตใจผู้ปฏิบัติธรรม และมีพระวิปัสสนาจารย์ที่เพียงพอในการชี้แนะแนวทางการปฏิบัติตามหลักมหาสติปัฏฐาน 4 สอดคล้องกับพระสมุห์สุรินทร์ รตนโชโต และคณะ (2562) ได้ศึกษาความพึงพอใจของพุทธศาสนิกชนที่มีต่อการจัดปฏิบัติธรรม โดยสำนักปฏิบัติควรมีพระวิปัสสนาจารย์ที่เพียงพอในการสั่งสอนแก่ผู้ปฏิบัติธรรม ควรจัดทำคู่มือการปฏิบัติธรรม ซึ่งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดลำปางได้มีการจัดหลักสูตรที่เหมาะสมแก่ผู้เข้าศึกษา โดยเน้นหลักมหาสติปัฏฐาน 4 ได้แก่ กาย เวทนา จิตและธรรม เพื่อให้ผู้ปฏิบัติได้พัฒนาจิต เกิดสมาธิและปัญญาในการหาหนทางแห่งการดับทุกข์ในชีวิต สอดคล้องกับพระมหานิพนธ์ มหารมมรภิโต (แสงแก้ว) (2546) ได้อธิบายถึงการปฏิบัติกัมมัฏฐานของหลวงพ่อยืน จิตตสุโข และพุทธทาสภิกขุที่เน้นการพัฒนาจิตให้เกิดสมาธิและปัญญา เป็นเครื่องมือสำคัญในการปฏิบัติเพื่อนำไปสู่จุดมุ่งหมายสูงสุด คือ การดับทุกข์ โดยผู้ปฏิบัติต้องพิจารณาหลักมหาสติปัฏฐาน 4 ในการพิจารณา กาย เวทนา จิตและธรรม เพื่อให้เกิดสติรู้เท่าทันถึงความจริงแห่งร่างกายที่เกิดจากการปรุงแต่งด้วยธาตุและขันธ์ แต่ก็เกิดสภาวะไม่เที่ยงแห่งสังขารที่ก่อให้เกิดทุกข์ การมีสติกำหนดรู้จิตเพื่อให้เกิดความใสสะอาดหมดจดจากสิ่งเศร้าหมองและก่อให้เกิดปัญญาที่เป็นผลสัมฤทธิ์ให้ผู้ปฏิบัติธรรมได้

เข้าใจหลักแห่งชีวิตและสามารถแก้ปัญหาชีวิตได้อย่างถูกต้อง ดังที่พระชาตรี จิตเมโธ (วงศ์สกิจ) (2551) ได้ศึกษาสัมฤทธิ์ผลการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานตามแนวทางของ ศูนย์ปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานภาคเหนือที่เกิดจากการเจริญสติปัฏฐาน 4 โดยผู้ปฏิบัติ ธรรมกำหนดรู้ขณะปฏิบัติธรรมทั้งการเดินจงกรม การนั่งสมาธิและการกำหนดอิริยาบถ ย่อย กระทั่งจิตใจมีความอ่อนนุ่ม เคารพ เชื่อฟังและปฏิบัติตามคำแนะนำของพระ วิปัสสนาจารย์ เกิดสภาวะทางจิตใจที่เข้มแข็ง มั่นคง อดทนต่ออารมณ์ต่าง ๆ เกิด ปัญญาที่เข้าใจสภาวะแห่งสังขารและสามารถนำหลักคำสอนที่ได้จากการปฏิบัติไปสู่ การแก้ไขชีวิตได้

ตามวัตถุประสงค์ข้อ 3 การบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมช่วยขัดเกลา เพาะ บ่มจิตใจให้เข้าใจสังขารแห่งชีวิตและการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ควรมีโอกาส สถาน ที่ กิจกรรม พระวิปัสสนาจารย์และความปลอดภัย เป็นพื้นที่สัปปายะแก่ปฏิบัติ ธรรม เพื่อให้เกิดการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม ซึ่งความเป็นสัปปายะจะช่วยให้ผู้ปฏิบัติ ธรรมเกิดการรักษาศีล ตั้งมั่นด้วยสมาธิและเกิดปัญญาในความจริงแห่งชีวิตได้อย่างดียิ่ง สอดคล้องกับแนวคิดของพระมหาสมถวิล ปภาโส (อิทธิม) (2561) ได้ศึกษาการบริหาร จัดการสำนักปฏิบัติธรรมตามหลักสัปปายะ ได้แก่ *อาวาสสัปปายะ* ที่อยู่สงบ ปราศจาก ผู้สัญจระไปมาและปลอดภัย *โคจรสัปปายะ* การเดินทางสะดวก *ภัสสสัปปายะ* การ พุดคุยสิ่งที่เป็นประโยชน์ *บุคคลสัปปายะ* บุคคลที่อยู่ร่วมกันตั้งมั่นในศีลธรรม มกน้อย สันโดษ *โภชนสัปปายะ* อาหารเหมาะสมต่ออัฐภาพตนเอง *อุตุสัปปายะ* อากาศ เหมาะสม และ *อิริยาบถสัปปายะ* อิริยาบถเหมาะสม เพื่อเกิดอิริยาบถการยืน เดิน นั่ง นอนที่มีความเหมาะสมแก่การปฏิบัติธรรม

ขณะที่กิจกรรมการอบรมควรก่อให้เกิดประโยชน์และสามารถนำไปใช้ใน ชีวิตประจำวัน โดยสำนักปฏิบัติธรรมต้องมีกลยุทธ์ที่ช่วยส่งเสริมในการเผยแผ่คำ สอนแก่ผู้ปฏิบัติธรรมโดยเฉพาะเด็กและเยาวชน เพื่อให้ประพฤติปฏิบัติที่เหมาะสมใน สังคมปัจจุบัน สอดคล้องแนวคิดของฉันทนา กล่อมจิต (2546) ได้อธิบายรูปแบบการ จัดการเผยแผ่ศาสนาธรรมของวัดที่จะต้องมุ่งเน้นการส่งเสริมให้ตามบทบาทหน้าที่ของ พระสังฆาธิการ โดยเฉพาะด้านการเผยแผ่ที่มุ่งเน้นการอบรมสั่งสอนเด็กและเยาวชน จะต้องประยุกต์ใช้เทคโนโลยีให้ทันต่อสถานการณ์ปัจจุบันเพื่อสร้างสรรค์กิจกรรมให้ เกิดความยืดหยุ่น ไม่นานหรือสิ้นเกินไป เพื่อให้เกิดความสนใจและนันทนาการ ป้องกัน มิให้ผู้ปฏิบัติธรรมเกิดความเบื่อหน่าย หดหู่ ง่วงนอน โดยวิทยากรต้องมีความรู้ที่ หลากหลาย สามารถนำเครื่องมือที่ทันสมัยมาช่วยสอนกรรมฐานแก่พุทธศาสนิกชน สอดคล้องกับพระมหารุ่งเรือง รกขิตมโม (ปะมะชะ) (2549) ที่ได้ศึกษาผลการปฏิบัติ

วิปัสสนากรรมฐานแก่เยาวชน โดยสำนักปฏิบัติธรรมต้องอาศัยเครื่องมือการสอนให้มีประสิทธิภาพ อันจะเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่มีรูปแบบทันสมัย และเป็นบทบาทอันสำคัญของพระสงฆ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกแก่กลุ่มเยาวชน ซึ่งสอดคล้องกับพระมหาศรณชัย มหาบุญโญ (2556) ที่ได้กล่าวถึงบทบาทและหน้าที่เชิงรุกของพระสงฆ์ในการพูด การเทศน์ การบรรยายธรรมให้เกิดความเหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมยุคใหม่ที่จะต้องมุ่งเน้นกลุ่มเยาวชนซึ่งเป็นอนาคตของประเทศชาติต่อไป

นอกจากการพัฒนาหลักสูตรที่เหมาะสมแล้ว ชุมชนมีความสำคัญต่อการช่วยเหลือและอำนวยความสะดวกแก่ผู้ปฏิบัติธรรม และเพิ่มประสิทธิภาพของการจัดการของสำนักปฏิบัติประจำจังหวัด ขณะที่ผู้ปฏิบัติธรรมต้องปฏิบัติตามกฎ กติกา กติกาจกเว้นจากอบายมุขเครื่องเคร้าหมอง ซึ่งจะทำให้การปฏิบัติได้เข้าใจและยอมรับสภาพความจริงแห่งสภาวะแห่งสังขารที่จะนำไปสู่การสร้างความสุข จึงจะเป็นการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดให้บรรลุผลตามเป้าหมายอย่างแท้จริง

องค์ความรู้จากการวิจัย

การพัฒนาการบริหารจัดการของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดลำปางมีปัจจัยสำคัญ 2 ประการ ดังนี้

ภาพ 1 ปัจจัยการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดลำปาง

1) ปัจจัยทางด้านผู้ปฏิบัติธรรม จะต้องเตรียมความพร้อมทั้งร่างกายและจิตใจที่จะปฏิบัติตามกฎระเบียบที่ทางสำนักปฏิบัติธรรมกำหนดไว้ เพื่อให้ผู้ปฏิบัติธรรมยอมรับต่อการกระทำของตนและรับผิดชอบต่อสังคมในการอยู่ร่วมกัน เช่น การงดเว้น

จากการสืบทอด การดื่มสุรา การรบกวนผู้อื่นในสถานปฏิบัติธรรม ซึ่งจะทำให้การบริหารจัดการเกิดเป็นสถานที่สัปปายะแก่การปฏิบัติธรรมได้เป็นอย่างดี

2) ปัจจัยทางด้านการบริหารจัดการภายในสำนักปฏิบัติธรรมจะต้องเป็นพื้นที่ร่มเย็น เหมาะสม สะอาดตา สะดวกและปลอดภัย เป็นสถานที่สัปปายะแก่การปฏิบัติธรรม เพื่อช่วยขัดเกลาจิตใจให้ผ่องใส โดยวิทยากรหรือพระวิปัสสนาจารย์จะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ สร้างสรรค์กิจกรรมที่เป็นสถานการณ์ปัจจุบันและแทรกหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาให้แก่ผู้ปฏิบัติธรรม โดยกิจกรรมจะต้องมีความเหมาะสม ยืดหยุ่นและนำเทคโนโลยีสารสนเทศที่จะช่วยสร้างความเข้าใจให้แก่ผู้ปฏิบัติธรรมได้เรียนรู้และเข้าใจได้ง่าย

สรุป

การพัฒนาการบริหารจัดการที่ดีของสำนักปฏิบัติธรรมประกอบด้วยหลักการ 3 ประการ ได้แก่ 1) การบริหารจัดการ 2) วิทยากรหรือวิปัสสนาจารย์ และ 3) สถานที่ โดยพื้นที่จะต้องมีความเหมาะสม สัปปายะ สะอาด ร่มเย็น ปราศจากการรบกวนจากสังคมภายนอกและผู้ปฏิบัติธรรมเอง ซึ่งการปฏิบัติธรรมจะมีทั้งการเข้ามาสัมผัสวิถีแห่งสมณะและการอบรมระยะสั้น เพื่อเป็นการเพาะบ่มจิตใจให้สงบ เยือกเย็น และเข้าใจสภาพแห่งสังขาร สามารถปรับมาใช้ในชีวิตให้เกิดความสุขทั้งในช่วงปฏิบัติธรรมและภายหลังออกจากสำนักปฏิบัติธรรม โดยหลักสูตรต้องมีความเหมาะสม ยืดหยุ่น วิทยากรมีความหลากหลายและนำเทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการสั่งสอนผู้ปฏิบัติให้เข้าใจได้ง่ายยิ่งขึ้น รวมถึงชุมชนจะต้องเข้ามาช่วยเหลือ เอื้ออำนวยให้แก่ผู้ปฏิบัติธรรม และผู้ปฏิบัติธรรมเองจะต้องเคารพกฎ ระเบียบ ข้อบังคับสำนักปฏิบัติธรรมอย่างเคร่งครัด

ดังนั้น การบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมจะต้องมีความเพียบพร้อมในด้านต่าง ๆ เช่น พระวิปัสสนาจารย์ เทคนิคการสอน ผู้เข้าร่วม สถานที่ ต้องบริหารจัดการให้เกิดความสมบูรณ์พร้อมเพียงกัน เพื่อให้สำนักปฏิบัติธรรมเป็นสถานที่ที่ช่วยขัดเกลาจิตใจพุทธศาสนิกชนได้เข้าใจและเรียนรู้วิธีการละเว้นจากสิ่งชั่วร้าย ตัณมโนในการทำ ความดี และมีจิตใจที่เต็มเปี่ยมด้วยความเมตตา กรุณา มุทิตาและอุเบกขา รู้จักอดทน สำนึกกายวาจาใจ และเข้าใจสัจแห่งชีวิตที่จะอยู่ร่วมกันในสังคมต่อไป

เอกสารอ้างอิง

ฉันทนา กล่อมจิต. (2546). รูปแบบการจัดการศึกษาและเผยแพร่ศาสนธรรมของวัดในพระพุทธศาสนา: กรณีศึกษาวัดป่าบ้านค้อ อำเภอมือง จังหวัดอุดรธานี. รายงานการวิจัย. สำนักงานเลขาธิการการศึกษา.

- เฉลิมเกียรติ สง่าศรี. (2549). *การพัฒนาบุคลากรครูด้านการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญแบบบูรณาการ โรงเรียนบ้านแกนคราย สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ด เขต 1*. รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- พระครูนนทกิจโกศล (สิริชัย สิริชัย) และคณะ. (2563). รูปแบบการจัดการความรู้ของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดนนทบุรี. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*. 8 (4), 1429-1438.
- พระชาตรี ฐิตเมธ (วงศ์สกิจ). (2551). *ผลสัมฤทธิ์ทางการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานตามแนวทางของศูนย์ปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานภาคเหนือ วัดร่มเปิง (ตโปทาราม)*. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหากังวาล อธิธมโม (ศรชัย). (2557). *การพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด*. ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหานพดล สุวณณเมธี. (2565). *เจ้าคณะอำเภอวังเหนือ เจ้าอาวาสวัดบรรพตสถิต ตำบลพระบาท อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง*. สัมภาษณ์. 1 กุมภาพันธ์.
- พระมหานิพนธ์ มหาธมมรฤชิต (แสงแก้ว). (2546). *การศึกษาเปรียบเทียบแนวทางการปฏิบัติกัมมัฏฐานของหลวงพ่อเทียน จิตตสุโข และพุทธทาสภิกขุ*. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหารุ่งเรือง รกขิตธมโม (ปะมะชะ). (2549). *ผลการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน: ศึกษากรณีเยาวชนผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ณ ศูนย์ปฏิบัติธรรมสวนเวฬุวัน อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น*. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาครณชัย มหาบุณโย. (2556). *การพัฒนาการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในยุคโลกาภิวัตน์*. ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาสมถวิล ปภาโส (อินนิม). (2561). *การบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมในเขตกรุงเทพมหานคร ตามหลักสปปายะ 7*. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระวิชชุกร ดิสรณ (ก้องแดนไพร). (2557). *ความพึงพอใจต่อการบริหารสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดสิงห์บุรีแห่งที่ 1*. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- พระสมุห์สุรินทร์ รตนโชโต และคณะ. (2562). ความพึงพอใจของพุทธศาสนิกชนที่มีต่อการจัดปฏิบัติธรรมของวัดป่าพุทธาราม อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี. *วารสารสหวิทยาการนวัตกรรม*. 2 (2), 1-10.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539) *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม 21*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- โสติตา จันทบุญ. (2565). นักจัดการงานทั่วไป องค์การบริหารส่วนตำบลพิชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง. *สัมภาษณ์*. 21 มีนาคม.

รูปแบบการส่งเสริมคุณภาพของครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ

A Model for Promoting the Quality of an Integrated Buddhist Family

พระมหาศิวกัร ปณณาวชิโร*¹, พระครูวรธรรมวิฑูรย์²,
พงษ์ประภากรณ์ สุระรินทร์³, ชูชาติ สุธะ⁴
Phramaha Siwagorn Pañkāvajiro¹, Phrakhruworawanviton²,
Phongprabhakorn Surarin³, Chuchat Sutta⁴
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Phayao Campus
Corresponding Author, E-mail: siwagorn.tan@mcu.ac.th*

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันของครอบครัวตัวอย่างในจังหวัดพะเยา 2) เพื่อศึกษาคุณภาพของครอบครัวตามหลักพระพุทธศาสนา 3) เพื่อเสนอรูปแบบการส่งเสริมคุณภาพของครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยการศึกษาเอกสารและเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก 27 รูป/คน จากนั้น วิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการเขียนสรุปผลการวิจัยในรูปแบบการเขียนเชิงพรรณนา

ผลการวิจัย พบว่า 1) ลักษณะครอบครัวในสังคมไทยปัจจุบัน ส่วนมากเป็นครอบครัวเดี่ยวและครอบครัวขนาดเล็ก โดยแนวโน้มครอบครัวคนเดียวและครอบครัว 2 คน มีจำนวนเพิ่มสูงขึ้นอย่างมาก สำหรับครอบครัวในจังหวัดพะเยามีการเปลี่ยนแปลงทั้งจำนวนโครงสร้างของขนาดครอบครัวและจำนวนประชากร กล่าวคือในอดีตเป็นครอบครัวขยาย ส่วนปัจจุบันเป็นครอบครัวเดี่ยว นอกจากนั้น บางพื้นที่ยังเป็นครอบครัวข้ามรุ่น คือ ตายาย/ปู่ย่าและหลานอยู่ร่วมกัน 2) คุณภาพของครอบครัวตามหลักพระพุทธศาสนามี 2 ประการ คือ (1) คุณภาพครอบครัวที่พึงประสงค์ทั่วไป ได้แก่ ต้นแบบจากพ่อแม่ที่มีหลักของการอยู่ร่วมกันของสมาชิก มีวิธีการแก้ปัญหา รู้จักการเรียนรู้ร่วมกัน (2) คุณภาพครอบครัวในพระพุทธศาสนา คือ การเข้าถึงศาสนา เข้าใจหลักคำสอนและนำไปปฏิบัติได้จริง 3) รูปแบบการส่งเสริมคุณภาพของครอบครัว

เชิงพุทธบูรณาการมี 2 ประการ คือ (1) การส่งเสริมคุณภาพของครอบครัวด้านความมั่นคง เพื่อป้องกันการทะเลาะวิวาท ความรุนแรง การหย่าร้าง โดยมีแนวทางการส่งเสริม ดังนี้ 1.1 การเลือกคนเป็นคู่ครองตามหลักสมชีวิธรรม พิจารณาจากอุปนิสัย วิทยุฒิ สุขภาพร่างกาย จิตและอารมณ์ ความเชื่อ ความประพฤติ ความเสียสละและสติปัญญาให้มีความเท่าเทียมกันหรือเหมือนกัน 1.2 การศึกษาเรียนรู้และเข้าใจหลักการที่ดีเพื่อครอบครัวด้วยการทำตามแบบอย่างที่ดีและฟังคำแนะนำของบิดามารดา 1.3 ความมั่นคงหนักแน่นตามหลักฆราวาสธรรม คือ จริ่งใจ ผีกลน ทนได้ ให่ปัน 1.4 ความเคารพ อ่อนน้อมถ่อมตนและอยู่ในโอวาท ดูแลเลี้ยงดูบิดามารดาช่วยเหลือกิจการ แบ่งเบาภาระ รักษาชื่อเสียงวงศ์ตระกูล และประพฤติตนเป็นคนดี (2) การส่งเสริมคุณภาพของครอบครัวด้านความมั่งคั่งเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน ตามแนวทางหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ คือ ความขยัน เกือบอมรักษาทรัพย์สินอย่างรัดกุม รู้จักคบหาเพื่อนที่ดี อยู่อย่างพอเพียงตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง องค์ความรู้จากการวิจัย คือ 1. การได้รูปแบบการส่งเสริมคุณภาพของครอบครัวด้านความมั่นคงในชีวิตครอบครัว โดยการบูรณาการกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา รวมถึงแนวคิดของผู้มีประสบการณ์ในการครองเรือนที่ดี 2. การได้รูปแบบการส่งเสริมคุณภาพของครอบครัวด้านความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจด้วยการประยุกต์ใช้หลักธรรมเพื่อการสร้างความมั่งมี ความร่ำรวยและเป็นแนวทางแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจของครอบครัว

คำสำคัญ: การส่งเสริมคุณภาพ; ครอบครัว; พุทธบูรณาการ

Abstract

This research has three objectives: 1) to study the current condition of the model families in Phayao Province; 2) to study the quality of families in accordance with Buddhist principles; and 3) to propose a model for enhancing the quality of families in Buddhist integration. This is a qualitative research through a documentary study and an in-depth interview with 27 key informants. The data analysis is performed by concluding the results of research work through descriptive writing.

The results of the research show that 1) most family characteristics in Thai society today are nuclear and small families, by

this result the only one and two members of families intend to increase. In Phayao Province, there is a change in the number of structures of family sizes and population numbers. In the past, there were extended families. Today, there are nuclear families. In addition, there are cross-generation families, where the grandparents and their grandchildren live together. 2) The quality of the families according to Buddhism has two factors: (1) those that create a generally desirable family quality consists of having parents as role model, having the principle of co-existence of members in the family, having a solution to problems, and sharing mutual learning; (2) the family quality according to Buddhism are namely access to religion, understanding of doctrines, and making use of the Buddhism. 3) Two models for enhancing the quality of families as the Buddhist integration are as follows: 1) enhancing family quality in terms of security in order to prevent quarrels, violence, and divorce in the following guidelines: 1.1 selection of spouses according to Samajīvidhamma, the qualities which make a couple well matched by considering character, age, maturity, physical health, mental and emotional health, beliefs, behavior, sacrifice, and intelligence in such a way of being equal or similar; 1.2 the study and understand of good principles for the family by following a good example and obeying the advice of parents; 1.3 having a confidence according to Dhamma for the householder, namely sincerity, patience, tolerance, and sharing; 1.4 having respect, humility and obedience, taking care of parents, helping businesses, lightening the burden, maintaining family reputation, and having a good character; and 2) enhancing the quality of families in terms of wealth in order to solve poverty according to the principle of Diṭṭhadhammikattha which consists of being diligent, keeping assets, making good friends, and living a sufficiency life according to the philosophy of sufficiency economy. The body of knowledge is that 1) the model of proposing the family quality in term of security in life through integration of Buddhist principles and the concepts of experts

who succeed in their family life; 2) the model of proposing the family quality in term of wealth by applying the Dhamma for creating prosperity, richness, and the solution to family economic problems.

Keywords: Quality Enhancement; Family; Buddhist Integration

บทนำ

ครอบครัวถือเป็นสถาบันทางสังคมที่สำคัญที่สุด เนื่องจากครอบครัวเป็นหน่วยหลักของสังคมที่มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิด เป็นสถาบันที่มีบทบาทในการกำหนดบุคลิกภาพ ความเชื่อ ทศนคติและพฤติกรรมของแต่ละบุคคลทั้งทางบวกและทางลบของสมาชิกที่แสดงออก ครอบครัวจึงเป็นพื้นฐานและมีบทบาทสำคัญในการหล่อหลอมพฤติกรรมของสมาชิกในทุก ๆ ด้าน (ฉฐวิณ ลิทธิศิรอรธ, 2559: 3) นอกจากนี้ ยังเป็นสถาบันแรกที่ทำหน้าที่ทางสังคมในการถ่ายทอดค่านิยม วิถีปฏิบัติตน รวมทั้งการสร้างบรรทัดฐานทางสังคมให้แก่สมาชิกรุ่นใหม่ ซึ่งมีผลต่อการพัฒนาสังคม ผ่านการสื่อสารทางบวกภายในครอบครัว การสร้างความเข้าใจ ยอมรับและไว้วางใจในครอบครัว การเสริมสร้างเทคนิค การปรับตัวและฝึกการแก้ปัญหาความขัดแย้ง ดังที่ยุพา จิวพัฒนกุล และฐิติรัตน์ ทับแก้ว (2557: 15) กล่าวได้ว่า ครอบครัวเปรียบเสมือนจักรกลชิ้นแรกที่ทำหน้าที่หล่อหลอมบุคลิกภาพของบุคคลให้เป็นไปตามที่สังคมต้องการนำไปสู่การดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข

อย่างไรก็ตาม สถานการณ์สังคมไทยปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก ซึ่งส่งผลกระทบต่อสมาชิกในครอบครัว จึงเกิดการปรับเปลี่ยนทั้งโครงสร้าง รูปแบบขนาดของครอบครัวและวิถีชีวิต รวมทั้งสภาพปัญหาที่มีผลกระทบต่อสถาบันครอบครัว เช่น ระบบโครงสร้างของประชากร โครงสร้างของครอบครัว รูปแบบของครอบครัว จึงทำให้บทบาทของสถาบันครอบครัวมีแนวโน้มอ่อนแอลง จนไม่สามารถปรับตัวต่อสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคม ทั้งส่งผลให้เกิดปัญหาสังคมในรูปแบบต่าง ๆ โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรได้ส่งผลกระทบต่อรูปแบบของครอบครัว กล่าวคือ ครอบครัวมีขนาดเล็กลง การเกิดครอบครัวข้ามรุ่นหรือครอบครัวที่หลานอยู่กับปู่ย่าตายาย เนื่องจากคนวัยแรงงานต้องทำงานหารายได้เลี้ยงดูครอบครัว รวมถึงการเกิดครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวหรือครอบครัวที่มีพ่อ/แม่เพียงคนเดียวอาศัยอยู่กับลูก ซึ่งมีสาเหตุมาจากการหย่าร้างหรือการเสียชีวิตของคู่สมรส นอกจากนี้ ยังมีครอบครัวแม่เลี้ยงเดี่ยวที่เกิดจากปัญหาการตั้งครรภ์ไม่พร้อมเพิ่มมากขึ้น แม้กระทั่งครอบครัวที่แบกรับภาระจากการมีคนพิการอยู่ในความดูแล สมาชิกใน

ครอบครัวเหล่านี้ต้องจัดการชีวิตในครอบครัวและหน้าที่การงานให้เกิดความสมดุล มี เช่นนั้น ก็อาจกลายเป็นครอบครัวที่ไม่สมบูรณ์ เป็นครอบครัวอ่อนแอ เพราะบาง ชาติ ความอบอุ่น ซึ่งต้องการความช่วยเหลือและการดูแลจากคนรอบข้าง ชุมชนและสังคม โดยเฉพาะในจังหวัดพะเยาพบว่า ในอดีตเป็นครอบครัวขยายที่มีพ่อแม่ลูกและเครือญาติอาศัยอยู่ด้วยกัน ปัจจุบันเป็นครอบครัวเดี่ยวที่ประกอบด้วยพ่อแม่และลูก บาง พื้นที่เป็นครอบครัวข้ามรุ่น คือ ปู่ย่า/ตายายและหลานอยู่รวมกัน จึงทำให้เกิดปัญหา ตามมาเพราะสภาพความเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างครอบครัว สิ่งที่น่าสังเกต คือ เมื่อ ครอบครัวต้องเผชิญกับปัญหาที่ทำลายคุณภาพชีวิตในสังคมปัจจุบัน พวกเขาจะปรับตัว กันอย่างไร มีหลักการในการขัดเกลาและปลูกฝังจริยธรรมเพื่อเป็นภูมิคุ้มกันแก่สมาชิก ในครอบครัวให้เป็นคนดีอย่างไร รวมถึงรูปแบบการดำเนินชีวิตที่ดีจะเป็นอย่างไร ดังนั้น การส่งเสริมคุณภาพครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการจะเป็นเครื่องมือในการแก้ไข ปัญหาดังกล่าวให้เกิดความสามัคคีภายใต้บริบทของสังคมพุทธและหลักธรรมทาง พระพุทธศาสนา

จากเหตุผลดังกล่าวมา บทความนี้จะนำเสนอผลการศึกษารูปแบบการส่งเสริม คุณภาพของครอบครัว โดยได้ศึกษาแนวคิดและหลักการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของ สถาบันครอบครัวตามพระพุทธศาสนาว่าเป็นอย่างไร ทั้งนี้ เพื่อนำเสนอรูปแบบการ ส่งเสริมคุณภาพของครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ โดยองค์ความรู้ที่ได้จะเป็นประโยชน์ ในการส่งเสริมคุณภาพชีวิตครอบครัวในสังคมไทยให้มีความเข้มแข็งและยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันของครอบครัวตัวอย่างในจังหวัดพะเยา
2. เพื่อศึกษาคุณภาพของครอบครัวตามหลักพระพุทธศาสนา
3. เพื่อเสนอรูปแบบการส่งเสริมคุณภาพของครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) รายละเอียดการ ดำเนินวิธีวิจัยมีดังต่อไปนี้

1. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้วิจัยได้กำหนดหลักเกณฑ์ในการพิจารณาคัดเลือกผู้ให้ ข้อมูลสำคัญจาก 2 กลุ่ม คือ 1) ครอบครัวตัวอย่างที่ได้รับรางวัลตามโครงการ เสริมสร้างครอบครัวร่วมเย็นของสำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวง พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2560-2562 จำนวน 15 ครอบครัว ซึ่งครอบคลุมทั้ง 9 อำเภอในจังหวัดพะเยา ทั้ง 15 ครอบครัวนี้เป็นกลุ่มที่

เป็นแบบอย่างที่ดีในด้านความคิดและการปฏิบัติตนในการครองเรือนจนได้รับรางวัลเป็นครอบครัวตัวอย่างของจังหวัดพะเยา ซึ่งมีความสามารถในการโน้มน้าวหรือเป็นตัวกลางในการเชื่อมโยงความคิดระหว่างกลุ่มคนในสังคมในการส่งเสริมและสร้างคุณภาพชีวิตภายในครอบครัวได้เป็นอย่างดี 2) กลุ่มพระสงฆ์สาธุการระดับจังหวัดและระดับอำเภอ จำนวน 12 รูป โดยเป็นเจ้าของคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัดและเจ้าคณะอำเภอในจังหวัดพะเยา สำหรับพื้นที่ในการศึกษา คือ อำเภอในจังหวัดพะเยาทั้ง 9 อำเภอ ได้แก่ เมืองพะเยา ดอกคำใต้ จุน เชียงคำ เชียงม่วน ภูซาง ภูกามยาว ปง และแม่ใจ

2. เครื่องมือการวิจัย ประกอบด้วยแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง โดยผู้วิจัยสร้างขึ้นตามวัตถุประสงค์การวิจัย ประกอบด้วยคำถามปลายปิดและคำถามปลายเปิด ดังนี้ 1) แบบสัมภาษณ์สำหรับกลุ่มครอบครัวตัวอย่าง 2) แบบสัมภาษณ์สำหรับกลุ่มพระสงฆ์สาธุการ แบบสัมภาษณ์ทั้งสองกลุ่มมีขอบเขตเนื้อหาเกี่ยวกับการส่งเสริมคุณภาพครอบครัว โดยจำแนกเป็น 2 ตอน ดังนี้ ตอนที่ 1 เป็นข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับครอบครัวตัวอย่างของผู้ให้สัมภาษณ์/พระสงฆ์สาธุการ ตอนที่ 2 เป็นคำถามสัมภาษณ์ 6 ข้อ คำถามทั้งสองกลุ่มมีลักษณะคำถามใกล้เคียงกัน บางประเด็นแตกต่างกันเล็กน้อย เช่น คำถามครอบครัวตัวอย่างเน้นหลักการและวิธีการดำเนินชีวิตในครอบครัว ส่วนพระสงฆ์สาธุการเน้นประสบการณ์การรับทราบเกี่ยวกับครอบครัวตัวอย่าง สำหรับขั้นตอนในการสร้างเครื่องมือ ดังนี้ 1) การศึกษาแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องแล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์และสังเคราะห์จนได้องค์ความรู้เกี่ยวกับรูปแบบการส่งเสริมคุณภาพของครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ และสร้างแบบสัมภาษณ์โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัยเป็นฐาน 2) การนำเสนอแบบสัมภาษณ์ต่อคณะกรรมการที่ปรึกษาเพื่อตรวจสอบแก้ไขและปรับปรุงความถูกต้องตรงตามเนื้อหา 3) การนำเสนอแบบสัมภาษณ์กลับมาแก้ไขตามคำแนะนำของคณะกรรมการที่ปรึกษาดุษฎีนิพนธ์ 4) การนำเสนอแบบสัมภาษณ์ที่ปรับปรุงให้ผู้ทรงคุณวุฒิทั้งภายในและภายนอก รวมจำนวน 3 คน เพื่อตรวจสอบความถูกต้อง 5) การนำแบบสัมภาษณ์มาแก้ไขตามคำแนะนำของทรงคุณวุฒิทั้ง 3 คน เพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในการวิจัย 6) การจัดพิมพ์เครื่องมือวิจัยฉบับสมบูรณ์แล้วนำไปใช้ในการเก็บข้อมูลกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการ ดังนี้

3.1 การรวบรวมข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการ ทั้งที่เป็นข้อมูลปฐมภูมิ คือ พระไตรปิฎก และทุติยภูมิ คือ เอกสาร ตำรา หนังสือ งานวิจัยที่เกี่ยวกับแนวคิดรูปแบบการส่งเสริมคุณภาพของครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทาง

ในการสร้างแบบสัมภาษณ์ รวมทั้งการใช้เป็นส่วนประกอบในกระบวนการวิเคราะห์ และประมวลผลข้อมูลในการวิจัย

3.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้กำหนดแนวทางในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยขอความร่วมมือบุคคลที่เป็นตัวแทนเพื่อขอสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ในกระบวนการสัมภาษณ์ผู้วิจัยได้ดำเนินขั้นตอน ดังนี้ 1) การกำหนด วัน เวลาและสถานที่ในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 2) การดำเนินการสัมภาษณ์ด้วยการจดบันทึกการสัมภาษณ์และบันทึกเสียง โดยการขออนุญาตจากผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยหรือผู้ให้สัมภาษณ์ก่อนทำการบันทึกเสียง ทั้งนี้ เพื่อเป็นกระบวนการตรวจทานความถูกต้องย้อนกลับในภายหลัง 3) การรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญแล้วนำมาวิเคราะห์ พร้อมทั้งแยกแยะประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยเพื่อให้ข้อมูลที่ครบถ้วนตามวัตถุประสงค์การวิจัย

4. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์แล้วนำไปวิเคราะห์เพื่อตรวจสอบข้อมูลให้ครบตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย จากนั้น สรุปผลการดำเนินการวิจัยเพื่อประเมินผลการปฏิบัติงานเมื่อสิ้นสุดการวิจัย และนำไปอภิปรายผลร่วมกับข้อมูลอื่น ๆ เพื่อสรุปผลการวิจัยแล้วนำมาเขียนสรุปผลการวิจัยในรูปแบบเชิงพรรณนา

ผลการวิจัย

การวิจัยนี้พบผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

1. สภาพปัจจุบันของครอบครัวตัวอย่างในจังหวัดพะเยา

1.1 ลักษณะครอบครัวในประเทศไทยปัจจุบัน ส่วนมากเป็นครอบครัวเดี่ยว คือ พ่อแม่และลูก และมีทั้งครอบครัวสามรุ่นในครอบครัวเดี่ยว คือ รุ่นปู่ย่าตายาย รุ่นลูก รุ่นหลาน และเป็นครอบครัวขนาดเล็ก โดยจำนวนสมาชิกในครอบครัว 2 คน มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น ในจังหวัดพะเยามีสถานภาพครอบครัว จำนวนประชากรและครัวเรือนโดยภาพรวม 3 ปีย้อนหลัง ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2562-2564 ดังนี้ ปี พ.ศ. 2562 มีจำนวน 470,151 ปี พ.ศ. 2563 มีจำนวน 467,356 คน และปี พ.ศ. 2564 มีจำนวน 461,405 คน ส่วนจำนวนครัวเรือน ปี พ.ศ. 2563 มี 187,799 ครัวเรือน ปี พ.ศ. 2564 มี 183,250 ครัวเรือน ในจำนวนประชากรทั้งหมด จะมีอัตราของผู้สูงอายุเป็นจำนวนมาก และมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง แต่มีอัตราการเกิดน้อยลง สำหรับพื้นที่ที่มีประชากรอาศัยอยู่มากที่สุด คือ อำเภอเมืองพะเยา ส่วนพื้นที่ที่มีประชากรน้อยที่สุด คือ อำเภอเชียงม่วน

1.2 สถานภาพครอบครัวในจังหวัดพะเยามีการเปลี่ยนแปลงทั้งจำนวนโครงสร้างของขนาดครอบครัวและจำนวนประชากร คือ ในอดีตส่วนมากเป็นครอบครัวขยายที่มีพ่อแม่และลูก ตลอดถึงเครือญาติของพ่อแม่ ได้แก่ ปู่ย่า ตายาย รวมทั้งลุงป้า น้าอา อาศัยอยู่ด้วยกันเป็นครอบครัวใหญ่ ในปัจจุบันเป็นครอบครัวเดี่ยว คือ พ่อแม่และลูก นอกจากนั้น บางพื้นที่ยังเป็นครอบครัวข้ามรุ่น คือ ปู่ย่า/ตายายและหลานอยู่รวมกัน จากการสำรวจสถานภาพครอบครัวของสำนักพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดพะเยา จะเห็นว่า ครอบครัวในจังหวัดพะเยาโดยส่วนมากมีที่อยู่อาศัยเป็นของตนเองและมั่นคงถาวร คิดเป็นร้อยละ 75.01 รองลงมามีครอบครัวที่มีที่ดินอาศัยเป็นของตนเอง แต่ยังไม่มีความมั่นคง คิดเป็นร้อยละ 8.45

1.3 ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงสถาบันครอบครัว คือ การเปลี่ยนแปลงทางระบบเศรษฐกิจทั้งในประเทศและต่างประเทศ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงสภาพทางเศรษฐกิจดังกล่าว ส่งผลให้วิถีการผลิตเปลี่ยนแปลงไป พื้นที่ทำการเกษตรจะลดน้อยลง ทำให้เกิดการย้ายถิ่นทั้งแรงงานในประเทศและระหว่างประเทศ นอกจากนั้น ยังมีอิทธิพลของเทคโนโลยีทันสมัยที่เป็นตัวก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของคนในสังคม กลุ่มที่ได้รับผลกระทบจากสื่อมากที่สุด คือ กลุ่มเด็กและเยาวชนที่หมกมุ่นในโลกออนไลน์ ซึ่งทำให้สมาชิกในครอบครัวสื่อสารกันน้อยลง ทำให้สัมพันธภาพในครอบครัวลดลง เกิดช่องว่างในครอบครัวมากขึ้น

1.4 การเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ทำให้โครงสร้างของครอบครัวเปลี่ยนไปเป็นครอบครัวเดี่ยวและครอบครัวสามรุ่นในครอบครัวเดี่ยว ทำให้บทบาทหน้าที่ของสมาชิกภายในครอบครัวมีการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ พ่อและแม่ต้องออกไปทำงานนอกบ้านมากขึ้น รวมถึงพฤติกรรมในการดำเนินชีวิตที่ยึดติดค่านิยมทางวัตถุ ทำให้ครอบครัวไม่สามารถแสดงบทบาทหน้าที่ได้อย่างสมบูรณ์ และสัมพันธภาพในครอบครัวเสื่อมถอยลง สมาชิกในครอบครัวมีเวลาร่วมทำกิจกรรมหรือการพูดคุยปรึกษาด้วยกันลดน้อยลง ทั้งยังขาดการดูแลเอาใจใส่ซึ่งกันและกัน ทำให้ขาดการปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างสมาชิกในครอบครัว ส่งผลกระทบต่อนคุณภาพชีวิตในครอบครัวที่ค่อย ๆ ออกจากศีลธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ เกิดปัญหาความรุนแรงในครอบครัว ปัญหาการหย่าร้าง ครอบครัวแตกแยก เป็นต้น

1.5 ปัญหาความยากจนและความรุนแรงในจังหวัดพะเยา สำหรับปัญหาครอบครัวยากจนในปี พ.ศ. 2564 มีจำนวน 8,629 ครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 4.70 ส่วนสถานการณ์ความรุนแรงในครอบครัวของจังหวัดพะเยาไม่มีความรุนแรงเท่าไรนักจากรายงานสถานการณ์ทางสังคมจังหวัดพะเยา ประจำปี พ.ศ. 2564 พบสถิติความ

รุนแรงในครอบครัวจำนวน 11 เหตุการณ์ ด้านช่วงอายุของการกระทำความรุนแรงในครอบครัวมากที่สุด คือ ช่วงอายุ 40-59 ปี ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ถูกระทำกับผู้กระทำความรุนแรงมากที่สุด คือ สามีภรรยา จำนวน 5 เหตุการณ์ ช่วงเวลาที่เกิดเหตุการณ์การกระทำความรุนแรงมากที่สุด เป็นเวลากลางคืน สำหรับสาเหตุความรุนแรง เกิดจากความหึงหวง นอกใจ หวาดระแวง รวมทั้งสงสัยในความสัมพันธ์สามี-ภรรยา มีทั้งสามีเป็นฝ่ายหึงหวงภรรยา และภรรยาเป็นฝ่ายหึงหวงสามี สาเหตุต่อมา คือ การดื่มสุรา ใช้สารเสพติด การดื่มสุราและใช้สารเสพติดส่งผลต่อร่างกายและระบบประมวลผลของสมอง เมื่อเกิดการเสพติดและใช้เป็นประจำได้นำไปสู่อาการประสาทหลอน และประกรสุดท้ายบันดาลโทสะ โดยฝ่ายหญิงเป็นผู้ถูกระทำมากกว่าฝ่ายชาย

2. คุณภาพชีวิตของสถาบันครอบครัวตามหลักพระพุทธศาสนา

2.1 คุณภาพของครอบครัวที่พึงประสงค์ทั่วไป

2.1.1 ต้นแบบจากพ่อแม่ เป็นผู้นำหรือเป็นแบบอย่างให้กับลูกในการสร้างวินัย สร้างความรักความเข้าใจและมีคุณธรรมจริยธรรม เช่น ตัวอย่างของการรักษาศีล 5 รู้จักรักตัวเอง มีความรัก เผื่อแผ่คนอื่น รู้จักเมตตากรุณาและให้อภัยผู้อื่น รู้จักมองโลกในแง่ดี มีความเชื่อที่ถูกต้องและความสัมพันธ์ที่ดีต่อสภาพแวดล้อม ไม่คิดร้ายต่อผู้อื่น เป็นต้น

2.1.2 หลักการอยู่ร่วมกันของสมาชิก คือ ความเข้าอกเข้าใจ มีเหตุผล ยอมรับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกันของสมาชิกภายในครอบครัว ให้เกียรติและเคารพนับถือสมาชิกในครอบครัวตามลำดับสถานะ ทั้งยอมรับตามแตกต่างและเคารพในการตัดสินใจ รับฟัง เปิดโอกาสให้สมาชิกในครอบครัวได้แสดงความคิดเห็นเรื่องภายในครอบครัว รวมถึงประเด็นทางสังคม การเมือง เศรษฐกิจได้อย่างอิสระ

2.1.3 วิธีการแก้ปัญหาภายในครอบครัว เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้น ใช้วิธีการสื่อสารพูดคุยกัน โดยนำปัญหาที่เกิดขึ้นนำมาพูดคุยปรึกษากัน ไม่ด่าทอกันพูดประชดกัน หรือกล่าวหากันไปมาซึ่งไม่ใช่ทางออกที่ดี การสื่อสารการพูดคุย ควรเลือกใช้สำนวนภาษาที่เหมาะสมกับเด็กหรือสมาชิกสามารถเข้าใจง่าย และการสื่อสารพูดคุยกัน ควรจะตั้งมั่นอยู่บนฐานแห่งจิตเมตตาเป็นหลัก ไม่จ้องจับผิดกัน คำพูดและการกระทำมีความสอดคล้องไปในทิศทางเดียวกัน ซึ่งผลของการพูดคุยกันด้วยภาษาที่เข้าใจกันได้ ย่อมเกิดความพึงพอใจต่อสมาชิกในการรับรู้ เพื่อหาทางออกที่เหมาะสมกับปัญหาที่เกิดขึ้น ทั้งเรื่องของการเข้าถึงจิตใจของสมาชิกในครอบครัว การรับรู้อารมณ์ ทำให้มีความรักและอบอุ่นผูกพันในครอบครัว

2.1.4 การรู้จักการเรียนรู้ชีวิต การที่จะสามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นหรือสังคมได้อย่างเหมาะสมนั้น เริ่มจากการแนะนำและเรียนรู้จากครอบครัวก่อน เพื่อให้สมาชิกได้มีทักษะในการใช้ชีวิตจริง ได้เรียนรู้ทั้งสุขและทุกข์ที่เกิดขึ้นในครอบครัวของตนเอง เพราะความเป็นจริงแล้วครอบครัวที่มีคุณภาพชีวิต อาจไม่ใช่ครอบครัวที่มีแต่ความสุขเพียงอย่างเดียว สมาชิกอาจประสบทั้งสุขและทุกข์เหมือนครอบครัวอื่น ๆ แต่เมื่อเผชิญกับภาวะวิกฤต ทุกชีวิตจะร่วมมือผนึกกำลังกันแก้ไข ให้การสนับสนุนซึ่งกันและกันเพื่อแก้ไขปัญหาความกดดันหรือมรสุมที่มาจากภายนอก เมื่อสมาชิกมีทักษะการเรียนรู้ที่ดี มีคุณภาพชีวิตที่ต้องการสมบูรณ์พร้อมแล้ว ก็จะสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุขในสังคมได้อย่างปกติสุขตามอัตภาพของแต่ละบุคคลทั้งด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด

2.2 คุณภาพของครอบครัวในทัศนะพระพุทธศาสนา

2.2.1 การเข้าถึงศาสนา การมีครอบครัวที่ดีควรเรียนรู้การเข้าถึงศาสนา ในทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงหลักการเข้าถึงศาสนา 3 ประการ ได้แก่ 1. การเรียนรู้ ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาด้วยตนเอง การท่องจำ การซักถามจากผู้รู้ หรือจากสื่อเทคโนโลยี เพื่อเป็นแนวทางการปฏิบัติตน สร้างคุณภาพชีวิตของตนและครอบครัวได้อย่างถูกต้อง 2. การปฏิบัติหรือลงมือทำ โดยนำหลักคำสอนจากการศึกษา รับฟังท่องจำหรือทำความเข้าใจให้เหมาะสมกับความต้องการของแต่ละคนแล้วนำไปปฏิบัติ ซึ่งเป็นกระบวนการฝึกฝนเพื่อควบคุมกายวาจาใจให้เหมาะสมกับสภาพการดำเนินชีวิตในครอบครัวของตน 3. การรับผลของการปฏิบัติ เมื่อศึกษาเรียนรู้ ทั้งในภาคทฤษฎีและปฏิบัติ โดยนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ส่งผลต่อการดำรงชีพในสังคมได้อย่างมีความสุข

2.2.2 การเข้าใจหลักคำสอนที่ถูกต้อง การทำความเข้าใจหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาที่ถูกต้องช่วยในการปรับทัศนคติที่ดีในการดำเนินชีวิต อย่างไรก็ตาม สำหรับผู้ครองเรือนอาจไม่มีเวลาเต็มที่ในการศึกษาหลักธรรมโดยตรง จึงควรปรับวิธีทำความเข้าใจให้เหมาะสมแต่ละบุคคล เช่น การรับฟัง การดู การอ่านจากสื่อเทคโนโลยีเพื่อจับสาระสำคัญแล้วคิดพิจารณาจนเกิดความเข้าใจด้วยตนเอง โดยการเลือกเฟ้นข้อธรรมแล้วนำไปปฏิบัติให้ตรงกับความต้องการของบุคคลหรือสภาพความเป็นอยู่ของครอบครัว อาจเป็นการศึกษาหลักธรรมพื้นฐาน เช่น หลักศีล 5 เพื่อสร้างความเป็นปกติสุขในการรักษาระเบียบวินัยการดำเนินชีวิตประจำวัน หลักสมาธิเพื่อสร้างความสงบใจและมีกำลังใจที่มั่นคง พร้อมต่อการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพ

2.2.3 การนำไปปฏิบัติจริง คือ การลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง ด้วยการประยุกต์ใช้หลักธรรมเพื่อให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยทำได้หลายวิธี เช่น การศึกษาและฝึกปฏิบัติด้วยตนเอง การสนทนารธรรมกับพระภิกษุที่ปฏิบัติดีและแตกฉานในหลักคำสอนแล้วปฏิบัติตามอย่างทันท่วงทีเห็นสมควรหรือเหมาะสมกับวิถีชีวิตของตนและสามารถนำไปถ่ายทอดแก่สมาชิกในครอบครัวต่อไปได้

3. รูปแบบการส่งเสริมคุณภาพของครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ

3.1 การส่งเสริมคุณภาพของครอบครัวด้านความมั่นคง เพื่อป้องกันแก้ไข ปัญหาการทะเลาะวิวาท การใช้ความรุนแรงภายในครอบครัว รวมถึงการหย่าร้าง โดยมีแนวทางการส่งเสริม ดังนี้ 1) การเลือกคนตามหลักสมชีวิธรรม (พระไตรปิฎก ภาษาไทย เล่ม 21 ข้อ 55: 93-94) คือ (1) สมสัทธา คือ การมีความเชื่อหรือความนิยม คล้ายกัน เช่น ความเชื่อถือในลัทธิศาสนา ความนิยมในสิ่งที่ถือว่า เป็นความดีงาม เหมือนกัน (2) สมสีลา คือ การมีศีล ความประพฤติที่เข้ากันได้อยู่ในระดับเดียวกันหรือเท่าเทียมกัน ไม่มีฝ่ายใดหรือคนใดต่างพร้อยทางศีลธรรม ต้องรักษาศีลของตัวเองอย่างเข้มแข็ง ไม่เป็นเหตุให้เกิดความรังเกียจ เหยียดหยามหรือขัดแย้งรุนแรงต่อกัน (3) สมจาคา คือ การมีน้ำใจ เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ เสียสละเสมอกัน ถ้าฝ่ายหนึ่งมีความตระหนี่เห็นแก่ได้ ความมีใจคับแคบ กระด้าง อีกฝ่ายใจกว้างเป็นมหาสมุทร เรียกว่า น้ำใจยังไม่เสมอกัน ก็ควรปรับให้พอเหมาะพอสมกัน (4) สมปัญญา คือ การมีปัญหาเสมอหรือเหมาะสมกัน ปัญญา หมายถึง ความรู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักดีชั่ว รู้จักประโยชน์มิใช่ประโยชน์ ความรู้จักคิด มีความรู้ความสามารถเท่าเทียมกัน 2) การศึกษาเรียนรู้และเข้าใจหลักการที่ดีเพื่อครอบครัวด้วยการรับเอาแบบอย่างการปฏิบัติที่เหมาะสมจาก ปิตามารดาและรับฟังคำแนะนำการดำรงชีวิตครอบครัวจากพระภิกษุหรือผู้มีประสบการณ์ 3) ความมั่นคงหนักแน่น โดยมีหลักฆราวาสธรรม (พระไตรปิฎก ภาษาไทย เล่ม 15 ข้อ 246: 351-354; เล่ม 25 ข้อ 183-194: 543-545) คือ (1) สัจจะ คือ การรักษาความจริง เป็นคนจริง ทำจริง มีความเด็ดเดี่ยวและเชื่อมั่นในความสามารถของตนเอง คู่ชีวิตที่ดีหรือผู้ครองเรือนต้องมีความจริงใจ ซื่อสัตย์ต่อกัน (2) ทมะ คือ การรู้จักข่มจิตใจตัวเอง ในทางปฏิบัติ หมายถึง ความกระตือรือร้นในการเคี่ยวเข็ญการฝึกฝน การข่มใจ ฝึกวินัย ปรับตัว รู้จักควบคุมจิตใจตนเอง (3) ขันติ หมายถึง ความอดทน ในทางพระพุทธศาสนาได้สอนให้อดทนใน 4 ลักษณะ คือ 1) ความอดทนต่อความลำบาก เช่น หนาว ร้อน อดทนต่อความเจ็บปวด 2) ความอดทนต่อทุกข์เวทนา เช่น การเจ็บไข้ได้ป่วย 3) ความอดทนต่อความเจ็บใจ เช่น การอดทนต่อคำด่าหรือสบประมาท 4) ความอดทนต่ออำนาจกิเลส หมายความว่า

อดทนต่อการควบคุมนิสัยไม่ดีของตัวเองไม่ให้ระบาดไปติดคนอื่น เพราะหากอดทนข้อนี้ไม่ได้ สามีภรรยาอยู่ด้วยกันก็เหมือนก่อกรรมทำเวรต่อกันและกัน ความริ้วราน แทะสามัคคีในครอบครัวก็จะตามมา (4) จาคะ หมายถึง ความเสียสละ สละกิเลส สละความสุขสบายและประโยชน์ส่วนตนได้ โดยสรุป คือ มีความจริงใจ ผีกลั่น หนได้ ใ้ป็น เป็นการส่งเสริมเกิดความรักความสามัคคีในครอบครัว ไม่แตกแยก ทะเลาะวิวาทหย่าร้างกัน เป็นรูปแบบของคู่สมรสที่มีความมั่นคง 4) ความเคารพ กราบไหว้ ชมเชย ไม่ดูหมิ่นเหยียดหยาม ไม่นินทา ให้เกียรติท่าน เพื่อแสดงถึงความอ่อนน้อมถ่อมตนและอยู่ในโอวาทของบิดามารดาด้วยการสำนึกเสมอว่า บิดามารดาอยู่ในฐานะที่บุตรธิดาต้องเคารพบูชาสูงสุด นอกจากนี้แล้ว บุตรธิดาต้องทำหน้าที่ดูแลเลี้ยงดูบิดามารดา ช่วยเหลือกิจการแบ่งเบาภาระ รักษาชื่อเสียงวงศ์ตระกูลและประพฤติตนเป็นคนดี หลักการนี้เป็นการปฏิบัติตามหลักธรรมเรื่องทศ 6 (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 11 ข้อ 242-274: 199-218) ซึ่งในที่นี้เน้นทศที่ 2 คือ ภรรยาสามีที่เปรียบเหมือนทศเบื้องหลังที่ต้องมีข้อปฏิบัติต่อกัน

3.2 การส่งเสริมคุณภาพของครอบครัวด้านความมั่งคั่ง ร่ำรวย เพื่อแก้ไข ปัญหาความยากจนตามแนวทางหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 23 ข้อ 54: 340-344) คือ 1. การเพิ่มรายได้ ด้วยการขยันหาอาชีพที่สุจริตและหลายหลากเพิ่มเติมจากงานหลัก (อุฏฐานสัมปทา) 2. การลดรายจ่าย เก็บออมรักษาทรัพย์สินอย่างรัดกุม (อารักขสัมปทา) 3. การผูกมิตรเครือข่าย มีเพื่อนที่ดี (กัลยาณมิตรตตา) 4. การใช้จ่ายอย่างฉลาด อยู่อย่างพอเพียงตามแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ถือเป็นประโยชน์ปัจจุบัน (สมชีวิตา) หมายถึง ประโยชน์ที่มองเห็นในชีวิตประจำวัน ได้แก่ ลาภ ยศ สุข สรรเสริญหรือทรัพย์สิน ฐานะ เกียรติยศ ชีวิตคู่ครอง ครอบครัวที่เป็นสุข รวมถึงการแสวงหาและปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านี้ในทางที่ถูกต้อง

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยดังกล่าว สามารถอภิปรายผลดังต่อไปนี้ วัตถุประสงค์การวิจัยที่ 1 สภาพปัจจุบันของครอบครัวตัวอย่างในจังหวัดพะเยา จากประเด็นที่ 1 ลักษณะครอบครัวครอบครัวในประเทศไทยปัจจุบันที่พบว่า ปัจจุบันเป็นครอบครัวเดี่ยว คือ พ่อแม่และลูก (หรือไม่มีลูก) และครอบครัวสามรุ่นในครอบครัวเดี่ยว คือ รุ่นปู่ย่าตายาย รุ่นลูก รุ่นหลาน และเป็นครอบครัวขนาดเล็กโดยจำนวนสมาชิกในครอบครัว 2 คน ซึ่งมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นอย่างมากรุนแรง สาเหตุดังกล่าวนี้เนื่องมาจากสภาวการณ์การเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรมและบทบาทของสมาชิกในครอบครัวส่งผลกระทบต่อ

สภาพการดำรงอยู่ของสถาบันครอบครัวที่มีความเปลี่ยนแปลงไปจากรูปแบบเดิม จะเห็นได้ชัดเจนว่า สถานะทางครอบครัวไทยในปัจจุบันอยู่ในระยะเปลี่ยนผ่านทางประชากรเป็นสังคมสูงวัยมากขึ้น ขณะที่จำนวนเด็กเกิดน้อยลงและจากที่เคยเป็นครอบครัวขนาดใหญ่กลายเป็นครอบครัวขนาดเล็ก เช่น ครอบครัวเดี่ยว ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว ครอบครัวข้ามรุ่น ครอบครัวอยู่คนเดียว โดยเฉพาะครอบครัวเดี่ยวพบมากในสังคมไทย ในประเด็นนี้รายงานของคาสปาร์ ฟิค และคณะ (2558: 77) ได้ระบุว่าครอบครัวเดี่ยวเป็นประเภทที่มีมากในสังคมไทย โดยเฉพาะประเภทที่ไม่มีบุตร ซึ่งอาจเกิดจากการสมัครใจหรือไม่สมัครใจก็ตาม เหตุผลหนึ่งที่ไม่ต้องการมีบุตรก็เพราะผู้หญิงเข้าสู่ภาคทำงานมากขึ้นจึงชะลอการแต่งงานและการมีบุตรออกไป ทำให้ช่วงอายุที่ควรจะมีบุตรเหลือระยะเวลาสั้นลงลง ในที่สุดจึงเป็นครอบครัวเดี่ยวที่ไม่มีบุตร ดังนั้นสภาพการณ์เปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ผู้หญิงต้องทำงานเหมือนกับผู้ชายในปัจจุบัน จึงเป็นปัจจัยหนึ่งของสภาพครอบครัวไทยปัจจุบัน

ประเด็นที่ 2 สำหรับสถานะภาพครอบครัวในจังหวัดพะเยาเอง ในอดีตเป็นครอบครัวขยายที่มีพ่อแม่และลูก ตลอดถึงเครือญาติของพ่อแม่ ได้แก่ ปู่ย่า ตายาย ลุง ป้า น้าอา อาศัยอยู่ด้วยกันเป็นครอบครัวใหญ่ ปัจจุบันเป็นครอบครัวเดี่ยว นอกจากนั้นบางพื้นที่เป็นครอบครัวข้ามรุ่น คือ ตา-ยาย หรือปู่-ย่า-หลานอยู่รวมกัน จากประเด็นนี้พบรายงานสถานการณ์ทางสังคมจังหวัดพะเยา ประจำปี 2564 (กลุ่มนโยบายและวิชาการ สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดพะเยา, 2564: 6) ระบุว่า ครอบครัวในจังหวัดพะเยามีที่อยู่อาศัยเป็นของตนเองและมั่นคงถาวร ร้อยละ 75.01 รองลงมาคือครอบครัวที่มีที่ดินอาศัยเป็นของตนเอง แต่ยังไม่มีความมั่นคงร้อยละ 8.45 จากสถิตินี้แสดงให้เห็นว่า สถานะของจำนวนประชากรและครัวเรือนในจังหวัดพะเยามีความเปลี่ยนแปลงในลักษณะของการกระจายตัวหรือกลายเป็นครัวเรือนขนาดเล็ก รวมถึงจำนวนประชากรผู้สูงอายุมีอัตราเพิ่มขึ้นโดยเฉลี่ยคิดเป็นร้อยละ 22.51 ของประชากรทั้งหมด ส่วนความหนาแน่นโดยเฉลี่ยของจำนวนประชากรประมาณ 74 คน/ตารางกิโลเมตร พื้นที่ที่มีประชากรอาศัยอยู่มากที่สุด คือ อำเภอเมืองพะเยา ส่วนพื้นที่ที่มีประชากรน้อยที่สุด คือ อำเภอเชียงม่วน

ประเด็นที่ 3 ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงสถาบันครอบครัว เช่น การเปลี่ยนแปลงทางระบบเศรษฐกิจทั้งในประเทศและต่างประเทศ การเปลี่ยนแปลงสภาพทางเศรษฐกิจดังกล่าวส่งผลให้วิถีการผลิตเปลี่ยนแปลงไป พื้นที่ทำการเกษตรจะลดน้อยลง การย้ายถิ่นของแรงงานในประเทศและระหว่างประเทศมากขึ้นทำให้เกิดความเหินห่างของสมาชิกครอบครัว ทั้งนี้ เป็นเพราะการเปลี่ยนแปลงของระบบ

เศรษฐกิจโลกและการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจในภูมิภาค เช่น การเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (ASEAN Economic Community; AEC) ในปี พ.ศ. 2558 เป้าหมายสำคัญของประชาคมนี้ คือ การขับเคลื่อนความร่วมมือระหว่างกัน โดยมีองค์ประกอบสำคัญในการเป็นตลาดและฐานการผลิตร่วมกันด้วยการเคลื่อนย้ายสินค้า การบริการ การลงทุนแรงงานฝีมืออย่างเสรี จากข้อมูลสถิติของสำนักบริหารแรงงานต่างด้าว (2560: 1) พบจำนวนคนต่างด้าวที่ได้รับอนุญาตทำงานที่ราชอาณาจักรไทยจำนวน 2,990,777 คน ซึ่งทำให้ประเทศไทยต้องปรับตัวและเตรียมความพร้อมหลายด้าน เช่น การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การศึกษา ทักษะด้านภาษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาทักษะฝีมือแรงงาน ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงสภาพทางเศรษฐกิจที่ส่งผลให้วิถีการผลิตเปลี่ยนแปลงไปด้วย เช่น การปรับเปลี่ยนพื้นที่ทำการเกษตรเป็นโรงงาน เพราะได้มุ่งเน้นความเจริญทางอุตสาหกรรมเป็นหลัก รวมถึงการนำเข้าเครื่องจักรกลภาคการเกษตรที่ทำให้ค่านิยมภาคการเกษตรบางอย่างได้ขาดหายไป เช่น การลงแขกเกี่ยวข้าว สถานการณ์เหล่านี้ทำให้ประเทศไทยต้องพัฒนาฝีมือแรงงานที่มีคุณภาพเข้าสู่โรงงานที่อยู่ในชุมชนเมืองมากขึ้น ประชากรในชนบทจึงกลายเป็นชุมชนผู้สูงอายุที่อยู่กับลูกหลาน ทั้งนี้ เพราะประชากรวัยแรงงานได้ย้ายเข้าทำงานในเขตเมือง บางรายไปทำงานต่างประเทศ เนื่องจากความแตกต่างด้านรายได้ของประชากรเขตเมืองและชนบท จึงทำให้เกิดการโยกย้ายถิ่นทำงานอันนำไปสู่ผลกระทบด้านสถาบันครอบครัวที่สมาชิกต้องแยกอาศัยหรืออยู่ห่างกัน

ประเด็นที่ 4 สำหรับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงทางสังคมครอบครัวที่ทำให้บทบาทหน้าที่ของสมาชิกภายในครอบครัวต้องปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ เช่น การที่พ่อแม่ไปทำงานนอกบ้าน พฤติกรรมติดค่านิยมทางวัตถุ ซึ่งทำให้บทบาทหน้าที่และสัมพันธภาพในครอบครัวลดลงนั้น ทั้งนี้ เป็นเพราะการใช้ชีวิตในปัจจุบันซึ่งเป็นสังคมอุตสาหกรรมหรือสังคมเมือง ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมซึ่งเป็นสังคมเกษตรกรรมที่อยู่ร่วมกันแบบพึ่งพิง ถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน กลายเป็นสังคมที่มีความเป็นบริโภคนิยมและวัตถุนิยมมากขึ้น เป็นสังคมแห่งการแข่งขันเพื่อให้ได้มาซึ่งสถานะความมั่งคั่ง ประเด็นนี้สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2562ข: 11) ได้ศึกษาพบว่าประมาณการของประชากรคนไทยในปี พ.ศ. 2553-2583 มีแนวโน้มการกระจายตัวโดยเข้ามาอาศัยอยู่ในเขตเมืองหรือเขตเทศบาลมากขึ้น ซึ่งในปี พ.ศ. 2553 ประชากรอาศัยอยู่ในเขตเทศบาลหรือเขตเมืองทั้งหมด 28 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 43.4 ของประชากรทั้งหมด สำหรับปี พ.ศ. 2563 เพิ่มขึ้นเป็น 38 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 57.2 และ

ในปี พ.ศ. 2573 คาดการณ์ว่า จะเพิ่มเป็นร้อยละ 68.0 ปี พ.ศ. 2583 จะเพิ่มเป็นร้อยละ 74.3 จากการศึกษาี้แสดงให้เห็นว่า สังคมไทยในอนาคตจะมีประชากรมากกว่าครึ่งของประชากรทั้งหมดอาศัยในเขตเมือง การขยายตัวของเมืองดังกล่าวจะก่อให้เกิดปัญหาการกระจุกตัวของความยากจนในเขตเมือง การขาดแคลนที่อยู่อาศัย การบริการของรัฐทั้งด้านการศึกษาและสวัสดิการที่ไม่ทั่วถึง การกระจุกตัวของเมืองทำให้เกิดปัญหาต่อสภาพแวดล้อม ความมั่นคงและปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน สุขภาพร่างกายและจิตใจและการเพิ่มขึ้นของอาชญากรรม ปัญหาเหล่านี้ย่อมส่งผลกระทบต่อบทบาทหน้าที่ของครอบครัวอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เช่น การทำกิจกรรมระหว่างครอบครัว การพูดคุยปรึกษาหารือ

ประเด็นที่ 5 ปัญหาความยากจนและความรุนแรงในจังหวัดพะเยา ซึ่งพบว่าในปี พ.ศ. 2564 ปัญหาครอบครัวคิดเป็นร้อยละ 4.70 และปัญหาความรุนแรงในครอบครัวจำนวน 11 เหตุการณ์นั้น ในด้านความยากจนแม้จะมีเพียงเล็กน้อย แต่ก็ยังเป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตสมาชิกครอบครัวในสังคมไทย เนื่องจากเป็นปัญหาเกี่ยวกับการเข้าถึงการบริการขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิต การขาดโอกาสทางการศึกษา บริการสาธารณสุข ความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจและการมีหนี้สิน ซึ่งเป็นปัญหาที่สะท้อนความเหลื่อมล้ำและไม่เท่าเทียมทางสังคม ดังรายงานของสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2562ก: 3) โดยกองพัฒนาข้อมูลและตัวชี้วัดสังคมที่ได้วิเคราะห์สถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำในประเทศไทย ในปี พ.ศ. 2562 พบว่า ครีวเรือนยากจนจำนวน 1.31 ล้านครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 5.04 ของครัวเรือนทั้งหมด และเมื่อพิจารณาคนยากจนตามระดับความรุนแรงโดยแบ่งคนยากจนออกเป็น 2 กลุ่ม คือ คนยากจนมากและคนยากจนน้อย ทั้งสองกลุ่มนี้ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกครอบครัวโดยตรง เพราะความยากจนเป็นปัจจัยพื้นฐานที่ทำให้เกิดช่องว่างความไม่เท่าเทียมหรือความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงทรัพยากรอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสิทธิขั้นพื้นฐานที่คนทุกคนควรได้รับ เช่น การศึกษา อาชีพและรายได้ ดังงานของราเชนทร์ นพณัฐวงศ์ (2562: 163-164) ที่ระบุให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างสถานการณ์ความยากจนกับความเหลื่อมล้ำในสังคมไทย ในประเด็นเรื่องการเข้าถึงการศึกษาภาคบังคับ ระดับการศึกษาที่แตกต่างกัน ขนาดของครอบครัวที่มีผลต่อการหารายได้ให้เพียงพอ ความกระจุกตัวหนาแน่นของความยากจนในเมืองและชนบท การเข้าถึงหลักประกันสุขภาพ รวมถึงการถือครองที่ดินในการประกอบอาชีพ สิ่งเหล่านี้ทำให้สังคมไทย โดยเฉพาะสังคมรากหญ้าต้องประสบกับวัฏจักรแห่งความเลวร้าย คือ โง่ (Ignorance) เจ็บ (Sickness) จน (Poverty) (อุทัย บุญ

ประเสริฐ, 2529: 7) อยู่ร่ำไป ส่วนปัญหาความรุนแรงในครอบครัว โดยส่วนใหญ่แล้ว ผู้ถูกระทำมักเป็นเด็กและสตรี เป็นปัญหาซับซ้อนที่เกิดจากหลายปัจจัย มีตั้งแต่ระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชนและสังคม จากการศึกษาของพูนสุข มาศรีงสรรค์ (2559: 223) ระบุว่า สาเหตุของปัญหาความรุนแรงในครอบครัวส่วนหนึ่งมาจากการอบรมเลี้ยงดู ภายในครอบครัว การป่วยทางจิต ครอบครัวแตกแยก ปัญหาเศรษฐกิจ การใช้สารเสพติด การดื่มสุรา การเล่นเกมพนัน เป็นต้น ปัญหาเหล่านี้เป็นปัจจัยพื้นฐานสำคัญของการเกิดความรุนแรงและส่งผลกระทบต่อร่างกาย จิตใจและสุขภาพของสมาชิกภายในครอบครัว ทั้งทางด้านอารมณ์ที่ถูกเก็บกด การไม่เห็นคุณค่าในตนเอง การขาดความมั่นใจ ความหดหู่ซึมเศร้า เป็นต้น

วัตถุประสงค์การวิจัยที่ 2 คุณภาพชีวิตของสถาบันครอบครัวตามหลักพระพุทธศาสนา ในประเด็นที่ 1 คุณภาพของครอบครัวที่พึงประสงค์ทั่วไป ประกอบด้วย 1. ต้นแบบจากพ่อแม่ที่เป็นแบบอย่างให้กับลูกในการสร้างวินัย 2. หลักการอยู่ร่วมกันของสมาชิกที่ต้องเข้าใจ มีเหตุผล ยอมรับฟังความคิดเห็นซึ่งกัน 3. วิธีการแก้ปัญหาภายในครอบครัวด้วยการสื่อสารพูดคุยกันเพื่อหาทางออกที่ดี 4. การรู้จักการเรียนรู้ชีวิตด้วยการร่วมกับผู้อื่นอย่างเหมาะสม ประเด็นนี้จากการศึกษาข้อมูลเอกสารและการสัมภาษณ์ครอบครัวตัวอย่าง จะเห็นได้ว่า ปัจจัยการสร้างคุณภาพของครอบครัวที่พึงประสงค์ข้างต้น ช่วยให้ครอบครัวมีคุณภาพที่สมบูรณ์ ทั้งกาย จิตใจ อารมณ์ ความสัมพันธ์ทางสังคม เพราะถือเป็นความต้องการขั้นพื้นฐานของชีวิตที่ส่งผลต่อการดำรงชีพอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข แม้ว่าในประเด็นนี้จะกล่าวถึงคุณภาพของครอบครัวที่พึงประสงค์โดยทั่วไป ซึ่งไม่ได้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาโดยตรง แต่จากผลการวิจัยสรุปให้เห็นว่า วิถีชีวิตของชาวจังหวัดพะเยามีความผูกพันกับหลักพระพุทธศาสนาอยู่ไม่น้อย เช่น การดูแลช่วยเหลือด้วยความรัก ความเผื่อแผ่คนอื่น ความเมตตากรุณา การให้อภัย การมองโลกในแง่ดี ความเชื่อที่ถูกต้องประกอบด้วยเหตุผล และความสัมพันธ์ที่ดีต่อสภาพแวดล้อม ไม่คิดร้ายต่อผู้อื่น การเคารพและให้เกียรติซึ่งกันและกัน การยอมรับฟังความคิดเห็นของสมาชิกภายในครอบครัว การเปิดโอกาสให้สมาชิกได้แสดงความคิดเห็น การรู้จักควบคุมอารมณ์ การหลีกเลี่ยงการโต้เถียงและไม่ใช้อารมณ์เป็นใหญ่ หลักการเหล่านี้สอดคล้องกับทฤษฎีระบบครอบครัว (Family Systems Theory) ของบรอนเฟนเบรนเนอร์ (Bronfenbrenner & Morris, 2006: 793-828) ซึ่งว่าด้วยแนวคิดด้านครอบครัวที่เกี่ยวกับระบบนิเวศวิทยาที่เกิดจากอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ บรอนเฟนเบรนเนอร์จำแนกระบบครอบครัวไว้ 4 ระดับตามลำดับการเปลี่ยนแปลงของช่วงเวลาแต่ละครอบครัว คือ 1) ระบบจุลภาค

(Microsystem) 2) ระบบชั้นกลาง (Mesosystem) 3) ระบบภายนอก (Exosystem) 4) ระบบมหภาพ (Macrosystem) บรรดาระบบเหล่านี้ครอบคลุมเป็นระบบจุลภาค ซึ่งสมาชิกในครอบครัวเองถือเป็นสิ่งแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อสมาชิกแต่ละคนในครอบครัวมากที่สุด โดยเฉพาะการมีอิทธิพลต่อเด็กและเยาวชน ส่วนระบบถัดไปจะมีอิทธิพลในวงที่กว้างขึ้น โดยที่ระบบชั้นกลางเป็นระบบที่อยู่กึ่งกลางระหว่างครอบครัวกับสิ่งแวดล้อมภายนอก เช่น ความสัมพันธ์ภายในบ้าน ความสัมพันธ์ในสถานที่ทำงาน ระบบภายนอกที่เป็นสถานการณ์ภายนอกที่มีอิทธิพลต่อสมาชิกในครอบครัว เช่น นโยบายของรัฐในด้านต่าง ๆ เช่น สวัสดิการด้านการบริการสุขภาพ การศึกษา ขณะที่ระบบมหภาพจะเป็นระบบความเชื่อ วัฒนธรรม ทรัพยากรทางธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับครอบครัว เมื่อนำผลการวิจัยในประเด็นนี้วิเคราะห์ร่วม ก็จะเห็นว่า ปัจจัยสร้างคุณภาพของครอบครัวที่พึงประสงค์ทั่วไปของชาวจังหวัดพะเยาซึ่งมีลักษณะผูกพันกับหลักพระพุทธศาสนา ก็ด้วยเหตุผลที่ว่า ระบบจุลภาคที่คนภายในครอบครัวชาวจังหวัดพะเยาเองเป็นชาวพุทธเป็นส่วนใหญ่ ระบบชั้นกลางที่มีวัดเป็นศูนย์กลางชุมชน โดยเฉพาะวัดศรีโคมคำ พระอารามหลวง ระบบภายนอกที่มีการศึกษาแบบชุมชนวิถีพุทธ ซึ่งเครือข่ายชุมชนเองก็เน้นการมีส่วนร่วมแบบ บ-ว-ร (บ้าน-วัด-โรงเรียน/ราชการ) ส่วนระบบมหภาพเป็นวัฒนธรรมความเชื่อแบบพุทธล้านนา ดังนั้น ปัจจัยสร้างคุณภาพของครอบครัวที่พึงประสงค์ทั่วไปจึงอยู่ภายใต้บริบทของพระพุทธศาสนา

สำหรับประเด็นที่ 2 คุณภาพของครอบครัวในทัศนะพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย 1. การเข้าถึงศาสนาซึ่งช่วยให้แต่ละครอบครัวมีคุณภาพที่ดีและเกิดความเจริญงอกงามในชีวิต 2. การเข้าใจหลักคำสอนด้วยการศึกษาเข้าใจถึงหลักคำสอนที่พระพุทธเจ้าตรัสแสดงไว้ 3. การนำไปปฏิบัติจริงด้วยการศึกษาด้วยตนเอง การสนทนาระหว่างพระภิกษุที่แตกฉานในธรรมะแล้วนำไปปฏิบัติในวิถีชีวิต ประเด็นเหล่านี้เป็นการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปปฏิบัติในชีวิตครอบครัว ซึ่งมีหลายวิธี อาจเริ่มต้นด้วยหลักธรรมที่ปฏิบัติเข้าใจง่าย โดยการศึกษาด้วยตนเองหรือสนทนาระหว่างพระสงฆ์ที่แตกฉานเรื่องธรรมะแล้วยึดถือปฏิบัติตามความเหมาะสมในวิถีชีวิตของตน ดังที่พระพุทธเจ้าทรงวางแนวทางการดำเนินชีวิตเพื่อประโยชน์สุขแก่ชีวิตของผู้อยู่ครองเรือน คือ การมีชีวิตอยู่ในโลกนี้อย่างมีความสุข อันเป็นจุดหมายขั้นต้นหรือจุดหมายเฉพาะหน้า ที่เห็นในปัจจุบันชาติ การเข้าถึงศาสนา การเข้าใจหลักคำสอนและการนำหลักธรรมดังกล่าวไปปฏิบัติจะทำให้ตนและทุกคนในครอบครัวอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ปฏิบัติหน้าที่ต่อกันอย่างถูกต้อง ในประเด็นนี้ศิน อินทสระ (2527: 1) มีทัศนะว่า สถาบันครอบครัวเป็นองค์กรที่มีแบบแผน ความประพฤติดของสมาชิกทุกคน

ในครอบครัวสามารถเข้าถึงธรรมในระดับต่าง ๆ ได้ทุกสถานะ โดยวิน อินทสระได้ยกตัวอย่างนางวิสาขา อนาถปิณฑิกเศรษฐี นางสุชาดา เป็นต้น แม้จะครองเรือนมีครอบครัวก็สามารถบรรลุธรรมขั้นต้นและใช้เป็นหลักในการดำเนินชีวิตได้ ดังนั้น จะเห็นว่า ปัจจัยที่มีผลต่อคุณภาพของครอบครัวในทัศนะพระพุทธศาสนาจึงเป็นการเรียนรู้ การเข้าใจในหน้าที่ การเข้าใจแนวทางปฏิบัติตามหน้าที่ให้ถูกต้อง รู้เท่าทันความเจริญและความเสื่อมของชีวิตตนและโลก ซึ่งสามารถสรุปลงในหลักการของพระพุทธศาสนาในเรื่องสัทธรรม 3 (พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล เล่ม 18: 172) คือ 1) รู้ปริยัติ 2) รู้การปฏิบัติที่ถูกต้อง 3) เข้าใจในผลสำเร็จอันเนื่องมาจากการปฏิบัติที่ถูกต้อง ซึ่งเป็นผลลัพธ์ของคุณภาพครอบครัวที่ดีตามมุมมองพระพุทธศาสนา

วัตถุประสงค์ที่ 3 รูปแบบการส่งเสริมคุณภาพของครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ ในประเด็นที่ 1 การส่งเสริมคุณภาพของครอบครัวด้านความมั่นคง จะเห็นว่า ในด้านนี้เป็นขั้นตอนการเริ่มต้นชีวิตครอบครัวด้วยการเลือกคู่ครองที่เหมาะสม ด้วยการปฏิบัติตามหลักธรรมที่สร้างความมั่นคงในเบื้องต้นของชีวิตคู่ ทั้งนี้ เพื่อให้ชีวิตเกิดความสอดคล้องกลมกลืนและอยู่ครองชีวิตอย่างมั่นคง ดังนั้น การพิจารณาตัดสินใจเลือกคู่ครองต้องตรวจสอบว่า เป็นคู่ครองที่สมพงษ์กันตามหลักพุทธธรรมหรือไม่ โดยจะต้องเรียนรู้กันและกันทั้งด้านพฤติกรรมภายนอกและจิตใจ รวมทั้งทัศนคติและวิธีคิดซึ่งจะมีผลต่ออารมณ์และความรู้สึกของทั้งสองฝ่าย หากสามารถยอมรับหรือปรับเข้าหากันได้ ก็จะเป็นคู่ชีวิตที่ยืนยาวตามคำโบราณที่ว่า ขอให้ถ้อยไม่เท่ายอดทอง กระบองยอดเพชร หลักสมชีวิตธรรมเป็นหลักธรรมที่สร้างครอบครัวให้เข้มแข็งมีคุณภาพ พร้อมทั้งจะดำเนินชีวิตอย่างมั่นคง ดังงานวิจัยของพระครูนิวาสิตขันธ์ และคณะ (2563: 2129) ที่ศึกษาเรื่องวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นวิถีพุทธกับการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวพ่อแม่มือใหม่เป็นพื้นฐาน ระบุไว้ว่า ในการสร้างครอบครัวที่อบอุ่นและเข้มแข็ง คู่สามีและภรรยาต้องดำเนินรอยตามหลักสมชีวิตธรรม 4 ประกอบด้วย 1) จะต้องมีความเชื่อและทัศนคติที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน 2) จะต้องมีการประพฤติปฏิบัติดีเสมอกัน 3) จะต้องลดอัตตาและมีความเสียสละเสมอกัน และ 4) จะต้องมีปัญหาและมีเหตุมีผลเสมอกัน หลักสมชีวิตธรรมจึงเป็นธรรมะขั้นตอนแรกของการเริ่มต้นชีวิตคู่ที่ดีในอนาคต สำหรับหลักธรรมอื่น เช่น หลักฆราวาสธรรม 4 และทศ 6 เป็นหลักธรรมที่ส่งเสริมการใช้ชีวิตร่วมกัน ด้วยการประคับประคองชีวิตคู่ให้อยู่รอดเป็นชีวิตถ้อยที่ถ้อยอาศัย หลักธรรมดังกล่าวจึงช่วยลดปัญหาครอบครัวหลายอย่าง ไม่ว่าจะเป็นปัญหาหย่าร้าง ปัญหาเด็กกำพร้า ปัญหาสามีภรรยาทะเลาะวิวาท ปัญหาการมีชู้หรือการนอกใจคู่ครอง โดยภาพรวมแล้วปัญหาเกี่ยวกับการผิดศีลข้อ 3 อาจเบาลง

ได้ โดยเฉพาะการยึดมั่นในความซื่อสัตย์และการยับยั้งอารมณ์ความโกรธตนเอง ประเด็นนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของพระครูสิริธรรมานุยุต (อภิธัมม โพลชนะ) (2562: 1398) ในเรื่องแนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการครองเรือนในครอบครัวไทยปัจจุบัน ซึ่งระบุไว้ว่า หลักพุทธธรรมที่ส่งเสริมการครองเรือนในครอบครัวไทย ก็คือ การประยุกต์ใช้หลักความซื่อสัตย์ ซึ่งจะช่วยแก้ไขและลดปัญหาในครอบครัวลงได้ เพราะความซื่อสัตย์เป็นรากฐานสำคัญในการสานความสัมพันธ์ระหว่างกันในระยะยาวได้ นอกจากนั้น การรู้จักฝึกฝนควบคุมอารมณ์ของตนเองไม่ให้เป็นคนเจ้าอารมณ์ก็จะช่วยลดปัญหาครอบครัวลงได้ ส่วนงานวิจัยของพระมหาศวิภรณ์ เปมสีโล และคณะ (2561: 56) ซึ่งศึกษาการบูรณาการหลักขรรวาสธรรมกับการปฏิบัติตนของครอบครัวไทยยุคไทยแลนด์ 4.0 ระบุว่า ปัจจุบันครอบครัวไทยกำลังเผชิญกับภัยคุกคาม สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงในหลายมิติทั้งดีและไม่ดี ทำให้ส่งผลต่อการพัฒนาเด็ก เยาวชนและครอบครัว การสร้างความอบอุ่นในครอบครัวเป็นทำหน้าที่ของสมาชิกในครอบครัวเองที่ต้องสร้างสัมพันธ์ภาพที่ดีต่อกัน เป็นที่พึ่งพากันได้ ทั้งนี้ เพื่อเป็นเกราะคุ้มกันที่ดี และให้สมาชิกครอบครัวสามารถอยู่เย็นหัดได้ในสภาวะการณ์ของสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ซึ่งการดำเนินชีวิตด้วยความรอบคอบ มีความซื่อสัตย์ ความขยันหมั่นเพียร การรู้จักแบ่งปัน มีความอดทนและใช้สติปัญญาในการแก้ไขปัญหาจะช่วยให้ตนและครอบครัวอยู่รอดได้

สำหรับประเด็นที่ 2 การส่งเสริมคุณภาพของครอบครัวด้านความมั่นคง โดยเฉพาะการยึดหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ ซึ่งเป็นการส่งเสริมระบบเศรษฐกิจการเงินของครอบครัว รวมถึงการแก้ไขปัญหาความยากจนที่เกิดขึ้นในสังคมไทย เนื่องจากหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์เป็นหลักปฏิบัติสำหรับสร้างครอบครัวให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นด้วยการขยันหา รักษาดี มีกัลยาณมิตร เลี้ยงชีวิตอย่างเหมาะสม หลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์จึงเป็นคาถาหัวใจเศรษฐกิจ “อุ อา กะ สะ” ที่ช่วยสร้างเศรษฐกิจระดับครัวเรือน ซึ่งเป็นสถาบันพื้นฐานของสังคมให้รอดพ้นจากปัญหาความยากจน ประเด็นนี้สอดคล้องงานวิจัยของพระครูนิรมิตสังขกิจ (นินนาท ธมมนาโท) (2562: 287) ที่ได้นำเสนอเรื่องพุทธศาสตร์: การบูรณาการพุทธธรรมเพื่อแก้ปัญหาความยากจน โดยได้ระบุว่า ปัญหาความยากจนที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบัน เนื่องจากการมีความรู้ความสามารถในการประกอบอาชีพต่ำ ขาดโอกาสในการศึกษาและพัฒนาทักษะต่าง ๆ รวมทั้งการขาดโอกาสในการรับรู้นโยบายการพัฒนาที่ไม่สมดุลของภาครัฐที่เน้นพัฒนาเมืองมากกว่าพัฒนาชนบท ขณะเดียวกันการพัฒนาชนบทก็เน้นเพียงทุนทางกายภาพ แต่ขาดการส่งเสริมทุนทางสังคม นอกจากนี้ ยังเน้นการส่งเสริม

อุตสาหกรรมมากกว่าการเกษตร ดังนั้น การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์เข้ากับการดำรงชีวิตในปัจจุบันควบคู่กับการสร้างคุณภาพชีวิต จะช่วยสร้างรายได้ ทำให้ชีวิตมีความมั่นคง มั่นคง มีความสุข เช่น หลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ด้วยการขยันหมั่นเพียร รู้จักรักษาทรัพย์ คบเพื่อนที่ดีและมีชีวิตพอเพียง ซึ่งมุ่งให้มวลมนุษยชาติดำเนินชีวิตที่เรียบง่าย ไม่ฟุ้งเฟ้อ ใช้จ่ายให้พอเหมาะแก่กำลังทรัพย์ที่หามาได้ ไม่ตกเป็นทาสของความทะยานอยากจนเกินไป ซึ่งอาจเป็นแนวป้องกันความยุ่งยากในชีวิตและวิกฤตเศรษฐกิจทุกระดับได้เป็นอย่างดี ในประเด็นนี้จะเห็นว่า หลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์เป็นเสมือนต้นทุนทางสังคมไทยอย่างหนึ่งที่ได้รับมาจากพระพุทธศาสนา เพราะเปรียบเทียบการสร้างภูมิคุ้มกันในการดำเนินชีวิตในระยะยาว และหากพิจารณาอย่างลึกซึ้ง หลักอภิวรรณสัมปทาและอารักขสัมปทาเป็นเหมือนปัจจัยภายในที่ต้องสร้างและรักษาไว้เพื่อเกื้อกูลภายใน ส่วนกัลยาณมิตตตาและสมชีวิตาเป็นปัจจัยภายนอกที่สัมพันธ์กับสังคม ปัจจัยทั้งสองนี้หากครอบครัวใดสามารถบริหารจัดการให้เกิดความสมดุลได้ ชีวิตคู่ก็จะเกิดความมั่นคงได้ในอนาคต

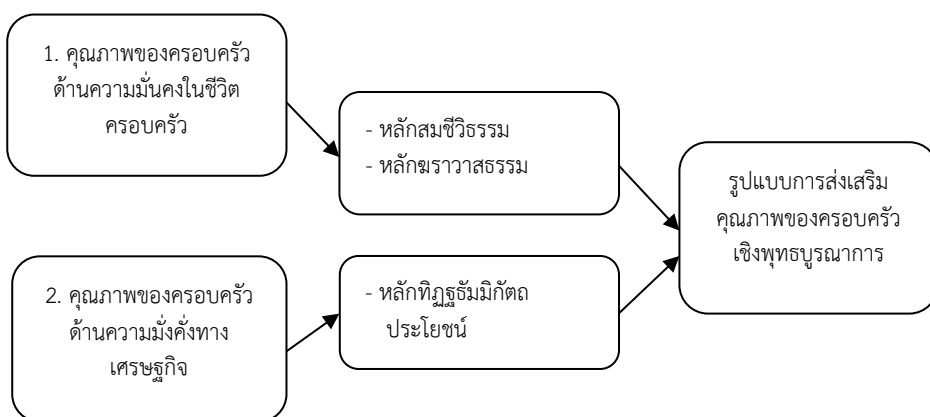
องค์ความรู้จากการวิจัย

การวิจัยนี้ทำให้ทราบองค์ความรู้เพื่อเป็นแนวทางการส่งเสริมคุณภาพของครอบครัวเพื่อเกิดความตระหนักในใช้ชีวิตตามแนวทางของครอบครัวที่สมบูรณ์มีคุณภาพ 2 แนวทาง ดังนี้

1. คุณภาพของครอบครัวด้านความมั่นคงในชีวิตครอบครัว โดยการบูรณาการกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา รวมถึงแนวคิดของผู้มีประสบการณ์ของการดำเนินตนกับครอบครัวได้อย่างสมบูรณ์ โดยเริ่มสร้างครอบครัวด้วยการเลือกคู่ครองที่เหมาะสม เพราะการเลือกคู่ครองเป็นพื้นฐานขั้นต้นของการสร้างครอบครัว การได้คู่ครองที่ดีเป็นสิ่งสำคัญสำหรับการสร้างครอบครัวให้มีคุณภาพที่ต้องการ โดยพิจารณาเลือกตามหลักสมชีวิติธรรม คือ ความเหมาะสมกันด้านอุปนิสัย วัยและวุฒิภาวะ การศึกษาและความมั่นคงในอาชีพ สุขภาพร่างกาย จิตและอารมณ์ เมื่อได้คู่ครองที่เหมาะสมแล้ว สิ่งที่จะทำให้เกิดความมั่นคงภายในครอบครัวขึ้นไป คือ การศึกษาเรียนรู้แนวทางของการอยู่ครองเรือนเพื่อนำไปบูรณาการให้เหมาะสมกับวิถีของแต่ละครอบครัว

2. คุณภาพของครอบครัวด้านความมั่นคงทางเศรษฐกิจด้วยการประยุกต์ใช้หลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ เพื่อการสร้างควมมั่งมี ความร่ำรวยและเป็นแนวทางแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจของครอบครัว โดยเฉพาะปัญหาความยากจนที่ต้องนำข้อปฏิบัติ คือ การขยันหมั่นเพียรหารายได้หลักและรายได้เสริม ด้วยการประกอบอาชีพ

หรือการทำงานสุจริตที่มีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น วางแผนการใช้จ่ายเงินของตนเอง และครอบครัวอย่างรอบด้านทั้งในการหาเงิน การใช้เงิน การเก็บรักษาและการเพิ่มพูน ค่าเงินอย่างชาญฉลาด ที่สำคัญต้องลงมือปฏิบัติ เพื่อสร้างนิสัยการใช้จ่ายที่ดี การมีความรู้เรื่องการวางแผนทางการเงินจึงเป็นเรื่องที่สำคัญ มัธยัสถ์อดออมใช้จ่ายอย่างมี สติ พิจารณาถึงความจำเป็นคุณค่า ประโยชน์และมีใช้ประโยชน์ของสิ่งที่เราต้องการ ย่อมสามารถทำให้หลุดพ้นจากปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ ความยากจนและความขัดสน เรื่องการเงินได้ องค์ความรู้จากการวิจัยทั้งสองแนวทาง สามารถสรุปเป็นแผนภูมิ รูปภาพได้ ดังนี้

ภาพ 1 แนวทางการส่งเสริมคุณภาพของครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ

สรุป

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันของครอบครัวตัวอย่างใน จังหวัดพะเยา คุณภาพของครอบครัวตามหลักพระพุทธศาสนา และเสนอรูปแบบการ ส่งเสริมคุณภาพของครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ ผลการวิจัยทำให้ทราบดังนี้ 1. สภาพ ปัจจุบันของครอบครัวในสังคมไทย ลักษณะครอบครัวครอบครัวในประเทศไทย ส่วนมากเป็นครอบครัวเดี่ยว ครอบครัวสามรุ่นในครอบครัวเดี่ยว และเป็นครอบครัว ขนาดเล็ก สำหรับปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงสถาบันครอบครัว คือ การ เปลี่ยนแปลงทางระบบเศรษฐกิจทั้งในประเทศและต่างประเทศ รวมถึงการ เปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ซึ่งทำให้โครงสร้างของครอบครัว เปลี่ยนไปเป็นครอบครัวเดี่ยวและครอบครัวสามรุ่นในครอบครัวเดี่ยว ส่งผลต่อบทบาท หน้าที่ของสมาชิกภายในครอบครัวที่ต้องปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ ส่วนปัญหา

ความยากจนและความรุนแรงในจังหวัดพะเยาพบว่า ความยากจนมีจำนวน 8,629 ครอบครัว ขณะที่ความรุนแรงในครอบครัวมีไม่มากนัก 2. คุณภาพชีวิตของสถาบันครอบครัวตามหลักพระพุทธศาสนาพบว่า การสร้างคุณภาพของครอบครัวที่พึงประสงค์ทั่วไป คือ การมีพ่อแม่เป็นต้นแบบให้กับลูกในการสร้างวินัย การอาศัยอยู่ร่วมกันของสมาชิก การแก้ไขปัญหาภายในครอบครัวด้วยการสื่อสารพูดคุยกันปรึกษาหารือกัน และการรู้จักการเรียนรู้ชีวิตด้วยการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นหรือสังคมได้อย่างเหมาะสม ขณะที่คุณภาพของครอบครัวในทัศนะพระพุทธศาสนาพบว่า มีการเข้าถึงศาสนา การเข้าใจหลักคำสอน และการนำไปปฏิบัติจริง 3. รูปแบบการส่งเสริมคุณภาพของครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการพบว่า การส่งเสริมคุณภาพของครอบครัวด้านความมั่นคง เป็นการป้องกันปัญหาการทะเลาะวิวาท การใช้ความรุนแรงภายในครอบครัว รวมถึงการหย่าร้าง โดยการปฏิบัติตามหลักสมัชชีธรรม การศึกษาเรียนรู้และเข้าใจหลักการที่ดี การสร้างความมั่นคงหนักแน่นโดยมีหลักฆราวาสธรรม และการให้ความเคารพ ชมเชย ให้เกียรติกัน ทั้งนี้ เพื่อแสดงถึงความอ่อนน้อมและอยู่ในโอวาทของบิดามารดา ส่วนการส่งเสริมคุณภาพของครอบครัวด้านความมั่งคั่ง เป็นการแก้ไขปัญหาความยากจนด้วยการปฏิบัติตามหลักทฤษฎีภูมิคุ้มกันภัย

เอกสารอ้างอิง

- กลุ่มนโยบายและวิชาการ สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดพะเยา. (2564). รายงานสถานการณ์ทางสังคมจังหวัดพะเยา ประจำปี 2564. พะเยา: สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดพะเยา.
- คาสปาร์ พิค และคณะ. (2558). รายงานสถานการณ์ประชากรไทย พ.ศ. 2558 โฉมหน้าครอบครัวไทยยุคเกิดน้อย อายุยืน. สุนทร เจริญทัศน์. (ผู้แปล). กรุงเทพมหานคร: กองทุนประชากรแห่งสหประชาชาติประจำประเทศไทย และสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- ฉัฐวิณั สิทธิศิริอรธ. (2559). การศึกษาความผูกพันต่อครอบครัวของนักเรียนเตรียมทหาร. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร. 4 (1), 1-17.
- พระครูนิรมิตสังฆกิจ (นินนาท ธมฺมนาโ). (2562). พุทธศาสตร์: การบูรณาการพุทธธรรมเพื่อแก้ปัญหาความยากจน. วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์. 7 (3), 287-298.

- พระครูนิวาส์สีลขันธ และคณะ. (2563). วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นวิถีพุทธกับการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวพ่อ-แม่มือใหม่. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร.* 8 (6), 2128-2137.
- พระครูสิริธรรมานุยุต. (อภิธรรมย์ พลชนะ). (2562). แนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการครองเรือนในครอบครัวไทยปัจจุบัน. *วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์.* 6 (3), 1397-1414.
- พระมหาศวิกรณ์ เปมสีโล และคณะ. (2561). การบูรณาการหลักธรรมาสน์กับการปฏิบัติตนของครอบครัวไทยยุคไทยแลนด์ 4.0. *วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ.* 3 (2), 44-62.
- พูนสุข มาศรีสร้างสรรค์. (2559). การจัดการความรุนแรงในครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร.* 4 (1), 221-242.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2557). *พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล เล่ม 18*, พิมพ์ครั้งที่ 9. นครปฐม: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม 11, 15, 21, 23, 25*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ยุพา จิวพัฒน์กุล และฐิติรัตน์ ทับแก้ว. (2557). การพัฒนาแนวทางการลดความขัดแย้งในครอบครัวเพื่อป้องกันการบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ของเยาวชนไทย. *วารสารคณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.* 22 (2), 15-27.
- ราเชนทร์ นพณัฐวงศ์กร. (2562). บทบาทของรัฐบาลชุดปัจจุบันในการขับเคลื่อนโครงการสวัสดิการแห่งรัฐ: เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำในสังคมไทย. *การประชุมวิชาการระดับชาติด้านการบริหารกิจการสาธารณะ ยุคดิจิทัล ครั้งที่ 5*. วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น. วันที่ 1-2 พฤศจิกายน. หน้า 155-173.
- วศิน อินทสระ. (2527). *ธรรมและชีวิต*, พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: กมลการพิมพ์.
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2562ก). *รายงานการวิเคราะห์สถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำในประเทศไทยในปี 2562*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- _____. (2562ข). *รายงานการศึกษามลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรและข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อการพัฒนาประเทศจากผลการคาด*

ประมาณประชากรของประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

สำนักบริหารแรงงานต่างด้าว. (2563). สถิติจำนวนคนต่างด้าวที่ได้รับอนุญาตทำงานชั่วคราวอาณาจักร ประจำปี 2560. กรุงเทพมหานคร: สำนักบริหารแรงงานต่างด้าว กระทรวงแรงงาน.

อุทัย บุญประเสริฐ (2529). การศึกษากับการพัฒนาและความสัมพันธ์กับการพัฒนาประเทศ. สระบุรี: โรงพิมพ์ปากเพรียวการช่าง.

Bronfenbrenner, U. and Morris, P. (2006). The Bioecological Model of Human Development. In Lerner, R. M. and Damon, W. (eds.). *Handbook of Child Psychology Vol. 1 : Theoretical Models of Human Development*, 5th ed. (pp. 793-828). New York: Wiley.

การศึกษาเชิงวิเคราะห์บันทึกเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ของพระครูศรีวิราชวชิรปัญญา

An Analytical Study of Buddhism Related to Manuscripts of
Phrakhru Srīvirājavajirapaṇṭhī

พระครูใบฎีกาเฉลิมพล อริยวโส (คำเชื้อ)*¹, พระครูวรธรรมวิฑูรย์²,
สุเทพ สารบรรณ³, ชูชาติ สุตะ⁴

Phrakhrubaidika Chalermpon Ariyavaniso (Khamchau)¹,
Phrakhruworawanviton², Suthep Saraban³, Chuchat Sutta⁴

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Phayao Campus
Corresponding Author, E-mail: chalermpon.ari@mcu.ac.th*

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาภาพรวมโครงสร้างและเนื้อหาบันทึกของพระครูศรีวิราชวชิรปัญญาปราชญ์เมืองพะเยา 2) เพื่อศึกษาบันทึกเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาของพระครูศรีวิราชวชิรปัญญา 3) เพื่อวิเคราะห์บันทึกเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาของพระครูศรีวิราชวชิรปัญญา เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัย พบว่า 1) บันทึกของพระครูศรีวิราชวชิรปัญญามีจำนวน 9 เล่ม ภาษาที่ใช้เป็นภาษาล้านนา โดยเขียนพรรณนาแบบร้อยแก้ว ส่วนที่เป็นร้อยกรองพบในเล่มที่ 9 วัตถุประสงค์ของการบันทึกเป็นการบันทึกงานคณะสงฆ์ทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค 4 ด้าน และบันทึกเหตุการณ์ประจำวันที่มีเนื้อหาไม่เกี่ยวข้องกับงานคณะสงฆ์ โครงสร้างและเนื้อหา มี 2 ลักษณะ คือ (1) บันทึกประจำวันจะขึ้นต้นด้วยการเขียนวันเดือนปีกำกับแล้วจึงเข้าสู่เนื้อหา (2) บันทึกเกี่ยวกับความรู้หรือเทศนาธรรมจะขึ้นต้นด้วยเนื้อหาและตอนท้ายเป็นการกล่าวถึงเจตนารมณ์ในการบันทึก 2) การบันทึกเกี่ยวกับพระพุทธศาสนามีเนื้อหาด้านกิจการคณะสงฆ์ 4 ด้าน ตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 ประกอบด้วยงานด้านการปกครอง งานด้าน

การศึกษา งานด้านการเผยแผ่ และงานด้านสาธารณูปการ 3) วิเคราะห์บันทึกเกี่ยวกับ พระพุทธศาสนาของพระครูศรีวิราชวชิรปัญญา ตามหลักวิยหาระพบว่า เนื้อหาการ บันทึกเป็นไปตามหลักการตีความของวิยหาระ 6 ข้อ คือ ปทวิยยะ ปัญหาวิยยะ วิสัชชนาวิยยะ อัสสาทวิยยะ อาทีนวิยยะ นิสรณวิยยะ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย สามารถสรุปได้ 3 ด้าน คือ 1) ด้านประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในล้านนา 2) ด้าน กิจกรรมพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ 4 ด้าน และ 3) ด้านภาษา โดยเฉพาะพัฒนาการ ของการใช้ภาษาล้านนาในสมัยนั้นที่ปรากฏในบันทึกเหล่านี้

คำสำคัญ: บันทึกโบราณ; พระพุทธศาสนา; พระครูศรีวิราชวชิรปัญญา

Abstract

This research has three objectives: 1) to study the overall structures and contents of manuscripts of Phrakhrū Sṛīvirājavajirapaññā, scholar monk of Phayao Province; 2) to study the Buddhism related manuscripts of Phrakhrū Sṛīvirājavajirapaññā; and 3) to analyze the Buddhism related manuscripts of Phrakhrū Sṛīvirājavajirapaññā. It is a qualitative research which mainly focusses on documents and bases on content analysis.

The results reveal that 1) the manuscripts of Phrakhrū Sṛīvirājavajirapaññā consisted of nine books which were written in Lanna language in form of prose while the verse was used in the 9th book. The objective of manuscripts was to record four aspects of central and regional Sangha affairs and to write as personal diary which was not related to Buddhism. The written forms were divided into two types: 1) the diary began with day, month, and year, followed by contents; and 2) manuscripts concerning knowledge or sermons began with contents and ended with writing objectives. 2) For the contents of Buddhism related manuscripts, they were related to the four aspects of Monastic Order Affairs under the Monastic Order Acts B.E. 2445. They consisted of four aspects of Sangha works: Sangha administration, education, propagation, and public services. 3) The analysis of the manuscripts according to the principles of Vicayahāra, the findings indicated that the contents were in

the same line with 6 principles of Vicayahāra Hermeneutics: Padavicaya, Pañhāvicaya, Visajjanāvicaya, Assādicaya, Ādinavavicaya, and Nissaraṇavicaya. The body of knowledge acquired from this study is included into three aspects in the followings: 1) the history of Buddhism in Lanna; 2) the Sangha administration into four aspects; and 3) language, especially the development of Lanna language which used at that time appeared in these records.

Keywords: Ancient Manuscript; Buddhism; Phrakhru Srīvirājavajirapaṭṭhā

บทนำ

การบันทึกมีความสำคัญต่อพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก เพราะแต่เดิมการทรงจำและสืบทอดพุทธพจน์จะใช้วิธีมุขปาฐะหรือการท่องจำปากต่อปากเพียงอย่างเดียว ยังไม่มีการจดบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรหรือตัวหนังสือประเภทต่าง ๆ และคณาจารย์นิยมเช่นนี้สืบเนื่องมาจนกระทั่งหลังพุทธปรินิพพาน เมื่อถึงคราวการสังคายนา พระไตรปิฎกในลังกาทวีป จะเห็นว่า หากใช้วิธีท่องจำพุทธวจนะต่อไปก็อาจมีข้อผิดพลาดได้ง่าย เพราะปัญหาในการท่องจำของกุลบุตรเสื่อมถอยลง จึงทำการตกลงในหมู่สงฆ์ว่า จะมีการจารึกพุทธพจน์เป็นตัวอักษรลงในใบลาน นอกจากนี้ การบันทึกทางพระพุทธศาสนายังสามารถใช้ประโยชน์ในแง่ของประวัติศาสตร์และพุทธสถานดังตัวอย่างผลงานการบันทึกสำคัญทางพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์จีน 2 รูป รูปแรก คือ พระฟาเหียนที่ได้เดินทางเข้ามาศึกษาพระพุทธศาสนาในประเทศอินเดียในปี พ.ศ. 942 ใช้เวลาอยู่ในชมพูทวีป 14 ปี แล้วบันทึกเรื่องราวทางพระพุทธศาสนาไว้ (สันติ เตชอัศรกุล, 2552: 80) อีกรูปหนึ่ง คือ พระเหวียนจิ่งหรือพระถังซำจั๋งที่เดินทางมาสืบพระพุทธศาสนาในราวปี พ.ศ. 1183 ตรงกับสมัยของพระเจ้าหรรษวรมหา โดยได้จารึกแสงบุญในอินเดียเป็นเวลา 11 ปี และบันทึกเรื่องราวทางพระพุทธศาสนาทั้งเรื่องคำสอน พุทธสถาน ความเป็นไปของบ้านเมืองเกี่ยวกับดินแดนในเอเชียกลางและเอเชียใต้ประมาณ 138 แคว้น โดยในจำนวนนี้มี 110 แคว้นที่ท่านเดินทางไปด้วยตนเอง ส่วนอีก 28 แคว้นท่านบันทึกจากคำบอกเล่าของผู้อื่น จึงเป็นบันทึกทางประวัติศาสตร์สำคัญด้วยลายมือของท่านไว้อย่างเป็นระบบชัดเจน (พิสิฐภัฏ โคตรสุโพธิ์, 2552: 8) อันเป็นที่รู้จักทั่วโลก กระทั่งเซอร์อเล็กซานเดอร์ คัมมิงแฮม นักโบราณคดีชาวอังกฤษ ผู้ค้นพบพุทธสถานโบราณจำนวนมากในอินเดีย ได้ใช้บันทึกนี้เป็นเครื่องมือ

ค้นหาพุทธสถานเพื่อขุดค้นหาพุทธสถานต่าง ๆ ในสมัยที่อังกฤษปกครองอินเดีย ทำให้สังเวชนียสถานในอินเดียเป็นที่รู้จักของคนทั่วโลกอีกครั้ง

สำหรับจังหวัดพะเยาตั้งอยู่บริเวณภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย เป็นดินแดนที่มีความเจริญรุ่งเรืองมาอย่างยาวนาน แรกเริ่มเดิมที เมืองพะเยาเป็นเมืองประวัติศาสตร์ที่มีเอกราชเป็นของตนเอง มีกษัตริย์ปกครองสืบสันตติวงศ์ตั้งแต่ราชวงศ์ลาวจักรราช ปฐมกษัตริย์แห่งนครเงินยางเชียงแสน ซึ่งสมัยนั้นเรียกว่า อาณาจักรภูมามยาว เมื่อเปรียบเทียบกับเมืองอื่นในล้านนาแล้วเมืองพะเยามีหลักฐานสมบูรณ์ในการศึกษาด้านภูมิศาสตร์ท้องถิ่น (สรสวดี อ่องสกุล, 2558: 61) ในสมัยปัจจุบันเขตเมืองพะเยากำหนดขอบเขตบึงน้ำขนาดใหญ่ที่ตั้งอยู่กลางเมืองเป็นเขตศูนย์กลางเรียกว่า กว๊านพะเยา บริเวณนี้เป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำอิง อันเป็นส่วนหนึ่งของแคว้นโยนกในอดีต เพราะบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำอิงเป็นพื้นที่ต่อเนื่องกับที่ราบลุ่มเชียงราย

ด้วยเหตุนี้ กลุ่มชนทั้งสองพื้นที่จึงมีความสัมพันธ์กันทั้งทางประวัติศาสตร์ เชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ เมืองพะเยาเป็นเมืองที่ตั้งอยู่บนที่ราบปลายภูเขาที่ชื่อว่า ภูมามยาว อาจเป็นที่มาของชื่อเมืองภูมามยาวและพัฒนาเป็นเมืองพะเยาในเวลาต่อมา ในตำนานเมืองพะเยาได้กล่าวถึงวีรบุรุษสำคัญคนหนึ่งที่มีชื่อเสียงด้านการรบ จนกลายเป็นวรรณกรรมเลื่องลือของชาวลาว คือ พญาเจือง รวมถึงพญาเจ้าเมืองซึ่งเป็นเจ้าเมืองร่วมสมัยเดียวกับพ่อขุนรามคำแหงแห่งอาณาจักรสุโขทัยและพญามังรายแห่งอาณาจักรล้านนา โดยกษัตริย์ทั้ง 3 ได้สาบานเป็นมิตรต่อกัน ณ เมืองพะเยาแห่งนี้ อย่างไรก็ตาม อาณาจักรภูมามยาวนี้ไม่ได้มีเฉพาะหลักฐานความเจริญเฉพาะในบริเวณเมืองใหญ่เท่านั้น หากแต่ยังประกอบด้วยชุมชนโบราณกระจายอยู่ทั่วไป เช่น เวียงน้ำเต้า เวียงปู่ล้าม เวียงจอมทอง เวียงท้าว รวมถึงที่ราบลุ่มแม่น้ำอิงซึ่งไหลผ่านหุบเขาลงไปสู่แม่น้ำโขงทางทิศเหนือ เช่น เวียงลอ เมืองเทิง เชียงของ

เมื่อเวลาผ่านไป อาณาจักรแห่งนี้ถูกผนวกเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านนา ปัจจุบันมีอาณาบริเวณครอบคลุม 8 จังหวัด คือ เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน ลำพูน เชียงราย ลำปาง แพร่ น่าน และจังหวัดพะเยา ในอดีตดินแดนแถบนี้เคยรุ่งเรืองด้วยวัฒนธรรมของอาณาจักรโบราณที่เรียกว่า อาณาจักรล้านนา เมื่อถูกรวมเข้าด้วยกันแล้วผู้คนในเมืองพะเยาจึงได้รับเอาวัฒนธรรมของอาณาจักรที่อยู่เหนือตนมาใช้ในการดำเนินชีวิต อย่างไรก็ตาม กลุ่มคนที่เรียกว่า ล้านนา เป็นเรื่องที่น่ายกย่องอย่างมาก ด้วยเหตุที่ว่าประวัติศาสตร์ที่ตั้งมีความมั่นคง ซึ่งมีอาณาจักรเป็นของตนเองมาอย่างยาวนาน วัฒนธรรมประเพณีหลากหลายและเป็นเอกลักษณ์ชัดเจน ทั้งในแง่วิถีชีวิตความเป็นอยู่ ศาสนา ความเชื่อต่าง ๆ อันเป็นแบบแผนที่ชาวล้านนาได้สร้างและดำรงอยู่กระทั่งปัจจุบัน

โดยเฉพาะวัฒนธรรมภาษาที่ใช้ในการสื่อสาร ทั้งภาษาพูดและภาษาเขียนด้วย ภาษาล้านนาที่ใช้กันอย่างแพร่หลาย โดยภาษาพูดใช้สำหรับสนทนาในชีวิตประจำวัน ส่วนภาษาเขียนได้อักษรเฉพาะตนที่ใช้ในการจารจารึกเรื่องราวต่าง ๆ โดยเฉพาะคำสอนในทางพระพุทธศาสนา การจารจารึกพบเห็นในวัสดุอุปกรณ์หลายอย่าง เป็นต้นว่า ใบลาน พับสา กระดาษสมุดอีกหลายประเภท แม้กระทั่งบนแผ่นหินที่พรรณนาเรื่องราวตามวัตถุประสงค์ของผู้เขียน กลุ่มที่จารจารึกหรือจดบันทึกส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการศึกษาหรือเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาที่ศึกษาคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าและมีความจำเป็นในการสืบทอดด้วยการคัดลอกไว้หรือแต่งขึ้นใหม่ด้วยสำนวนโวหารของตนแล้วเขียนเนื้อหาเหล่านั้นลงบนวัสดุต่าง ๆ นอกจากภาษาที่ใช้ในการบันทึกหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาโดยตรงแล้ว ยังมีภาษาล้านนาที่ใช้งานในสังคมทั่วไป จึงได้มีการจดบันทึกสิ่งต่าง ๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องกับการเรื่องราวทางศาสนา แต่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตประจำวันของพระสงฆ์โดยทางอ้อม

สำหรับการจดบันทึกในเมืองพะเยา พระภิกษุผู้มีชื่อเสียงที่สุดในด้านนี้ คือ พระครูศรีวิราชวรวิหาร (ปิ่นตา วชิรปัญโญ/ชอบจิต) อดีตเจ้าคณะแขวงเมืองพะเยา ท่านมีอายุอยู่ในช่วงปี พ.ศ. 2404-2487 เป็นพระภิกษุที่มีความอุตสาหะในการจัดทำสมุดพร้อมกับทำบันทึกเหตุการณ์ต่าง ๆ เพื่อรวบรวมเหตุการณ์สำคัญ ไม่ว่าจะเป็นด้านประวัติศาสตร์ สังคมและวัฒนธรรม วิถีชีวิตและภูมิปัญญา ตลอดจนด้านอักษรศาสตร์ ผลงานที่ท่านบันทึกไว้ได้ปรากฏแก่สังคมอย่างเนืองนิตย์ ต่อมาในปี พ.ศ. 2559 บันทึกชุดนี้ได้รับการประกาศรางวัลจากยูเนสโก (UNESCO) ให้เป็นเอกสารมรดกความทรงจำแห่งโลกในระดับท้องถิ่นล้านนา อันเป็นรางวัลที่สื่อถึงความสำคัญในบันทึกของท่านอย่างยิ่งยวด

ด้วยความสำคัญดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะค้นคว้าและต่อยอดองค์ความรู้ที่ปรากฏอยู่ในบันทึกเหล่านี้ ด้วยการศึกษาและวิเคราะห์งานบันทึกของพระครูศรีวิราชวรวิหาร ทั้งในด้านภาพรวมของโครงสร้างและเนื้อหาที่บันทึกเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาในมุมมองต่าง ๆ ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมในการเรียนรู้อดีตและปรับประยุกต์ใช้ในการพัฒนาสังคมปัจจุบันต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาภาพรวมของโครงสร้างเนื้อหาบันทึกของพระครูศรีวิราชวรวิหาร ปัญญา ปราชญ์เมืองพะเยา
2. เพื่อศึกษาบันทึกเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาของพระครูศรีวิราชวรวิหาร ปัญญา

3. เพื่อวิเคราะห์บันทึกเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาของพระครูศรีวิราชชิริปัญญา

ระเบียบวิธีวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย เป็นการศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการทำวิจัยไว้ตามลำดับ ดังนี้

1.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา ศึกษาประวัติและผลงานตามภาระงานของคณะสงฆ์ทั้ง 4 ด้าน ของพระครูศรีวิราชชิริปัญญา รวมทั้งศึกษาเนื้อหาเอกสารที่ถูกบันทึกโดยพระครูศรีวิราชชิริปัญญา โดยตรวจชำระ ปรวรรตและทำการสังเคราะห์แยกแยะให้เป็นหมวดหมู่แล้ววิเคราะห์เนื้อหาแต่ละด้าน คือ ด้านการปกครอง ด้านการศึกษา ด้านการเผยแผ่ ด้านสาธารณูปการ

1.2 ขอบเขตด้านเอกสาร ศึกษาค้นคว้าข้อมูล ดังนี้ 1) เอกสารชั้นต้น (Primary Sources) คือ บันทึกเอกสารโบราณของพระครูศรีวิราชชิริปัญญา จำนวน 9 เล่ม โดยเอกสารทั้งหมดได้ปรวรรต (ถอดความ) ไว้ทั้งหมด และพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2539 รวมถึงหนังสือบทความ สื่ออิเล็กทรอนิกส์และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 2) เอกสารชั้นรอง (Secondary Sources) ได้แก่ งานเขียนของนักวิชาการทางพระพุทธศาสนาและข้อมูลจากฐานข้อมูลสำเร็จรูป (CD-ROM) เครือข่ายสารสนเทศ (Internet) สารานุกรม (Encyclopedia) และหนังสือตำราที่กล่าวถึงบันทึกโบราณ รวมถึงเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2. การรวบรวมข้อมูล ผู้เขียนได้รวบรวมข้อมูลจากเอกสารข้อมูลปฐมภูมิ คือ บันทึกเอกสารโบราณของพระครูศรีวิราชชิริปัญญาทั้ง 9 เล่ม โดยบันทึกเป็นภาษาล้านนาเป็นส่วนใหญ่ มีภาษาไทยมาตรฐาน (ไทยกลาง) เป็นบางส่วน บันทึกเอกสารโบราณเหล่านี้ได้รับการเก็บรักษาไว้ที่หอวัฒนธรรมนิทัศน์ วัดศรีโคมคำ พระอารามหลวง ผู้วิจัยจึงขอหนังสือจากหน่วยงานต้นสังกัด คือ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา ถึงเจ้าอาวาสวัดศรีโคมคำ เพื่อศึกษาบันทึกโบราณเหล่านี้ จากนั้น ได้ถ่ายสำเนาเอกสารต้นฉบับเพื่อนำมาวิเคราะห์ รวมถึงเอกสารข้อมูลทุติยภูมิที่เกี่ยวข้อง เช่น คัมภีร์เนตติปกรณ์ พจนานุกรม งานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาศึกษาค้นคว้าและเปรียบเทียบด้านเนื้อหา อันจะเป็นประโยชน์ต่อการวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

3. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้นำบันทึกโบราณแต่ละเล่มมาวิเคราะห์เนื้อหาว่า มีความเกี่ยวข้องกับเรื่องใดบ้าง จากนั้น จึงจัดเป็นหมวดหมู่เดียวกัน เมื่อพบหมวดหมู่ที่ต้องศึกษาแล้วได้ศึกษารายละเอียดของบันทึกโบราณแต่ละหมวดหมู่เพื่อ

ค้นหาสาระสำคัญ เช่น แนวคิดการบริหารกิจการคณะสงฆ์ จุดมุ่งหมายการบันทึกรูปแบบการบันทึกตามคัมภีร์เนติปกรณ์ จากนั้น จึงนำเสนอสาระสำคัญที่ค้นพบด้วยการเขียนเชิงพรรณนาตามวัตถุประสงค์การวิจัยที่ตั้งไว้

ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่องนี้สามารถสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ได้ ดังนี้

1. โครงสร้างเนื้อหาบันทึกของพระครูศรีวิราชวชิรปัญญา

1.1 ประวัติชีวิตและผลงานพระครูศรีวิราชวชิรปัญญา พระเถระผู้เป็นเจ้าของผลงานบันทึกที่ได้นำมาศึกษาครั้งนี้ เป็นพระสงฆ์อาคันตุกะระดับเจ้าคณะแขวงเมืองพะเยา โดยมีชาติภูมิเป็นชาวพะเยาโดยกำเนิด ผลงานของท่านนอกจากจะบันทึกในฐานะที่เป็นเจ้าอาวาสและเป็นพระสงฆ์อาคันตุกะผู้ปกครองแล้ว ท่านยังบันทึกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน ทั้งที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาและเรื่องอื่น ๆ อีกด้วย

1.2 โครงสร้างของเนื้อหาพบว่า เป็นเอกสารโบราณทั้งหมด 9 เล่ม รวมกับเอกสารที่ได้รับการบันทึกจากผู้อื่นแต่อยู่ในยุคเดียวกับท่านที่ได้รับการเก็บรักษาร่วมกันจำนวน 4 เล่ม ปัจจุบันเอกสารเหล่านี้ได้มีการจัดเก็บไว้ที่หอวัฒนธรรมนิทัศน์ วัดศรีโคมคำ พระอารามหลวง และได้รับการอนุรักษ์ตามวิธีการจัดเก็บเอกสารโบราณของกรมศิลปากรเพื่อป้องกันการชำรุดเสียหาย บันทึกเหล่านี้ถูกบันทึกลงในกระดาษพลสแก๊ปเย็บเป็นขนาดต่าง ๆ สัดส่วนขนาดของแต่ละเล่มไม่เท่ากัน บางเล่มหนา มากกว่า 100 หน้า บางเล่มหนา 20 หน้า ภาษาที่ใช้บันทึก คือ ภาษาล้านนา ซึ่งเป็นที่นิยมใช้ในภาคเหนือสมัยนั้นและมีภาษาไทยมาตรฐานปะปนอยู่บ้างบางแห่ง อุปกรณ์การเขียนใช้ดินสอเป็นส่วนใหญ่ เนื้อหาในบันทึกแต่ละเล่มมีความแตกต่างกัน แม้ว่าบางเล่มจะมีโครงสร้างที่คล้ายกัน แต่เนื้อหาแตกต่างกันออกไป ซึ่งทั้งหมดจะจบภายในเล่ม เอกสารเหล่านี้แยกเป็น 2 ลักษณะ ตามความต้องการของผู้บันทึก คือ 1) การบันทึกส่วนตัว เป็นลักษณะของการบันทึกประจำวัน โดยมีองค์ประกอบ คือ การขึ้นต้นด้วยวันเดือนปีแล้วจึงเข้าสู่เนื้อหา 2) การบันทึกความรู้ เป็นการบันทึกเพื่อเก็บเป็นความรู้หรือเทศนาธรรม โดยส่วนแรกเป็นเนื้อหา ในตอนท้ายเป็นการแสดงถึงเจตนารมณ์ในการบันทึก

1.3 แนวคิดในการศึกษาเอกสารโบราณ วัฒนธรรมท้องถิ่นที่ดิงามของไทย นับเป็นมรดกตกทอดจากบรรพบุรุษมาจนถึงปัจจุบัน กล่าวคือ เป็นทั้งวรรณกรรมโบราณ วรรณกรรมร่วมสมัย วรรณกรรมท้องถิ่น ซึ่งวรรณกรรมประเภทหลังนี้มักใช้

ภาษาท้องถิ่นในการจดบันทึกไว้ จากการสำรวจในหลายพื้นที่ได้ปรากฏเอกสารที่ใช้บันทึกหลากหลายชนิด ทั้งศิลา เงิน ทอง นาค ตะกั่ว ไม้ โดยเฉพาะกระดาษซึ่งคนไทยนิยมบันทึกความรู้ของตนหรือคัดลอกสืบทอดมา แต่เมื่อกาลเวลาผ่านไป ประกอบกับขาดการเอาใจใส่หรือเก็บไม่ถูกวิธีจึงทำให้เอกสารเหล่านี้ชำรุด จึงเป็นเหตุต้องรวบรวมและเก็บรักษาไว้ในบรรดาเอกสารจากแหล่งที่มาทั้ง 8 จังหวัดภาคเหนือตอนบน หรือดินแดนล้านนานี้มักเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตประจำวันที่ยึดอาศัยกับพระพุทธศาสนาเป็นหลัก โดยมีอักษรประจำถิ่นเรียกว่า อักษรล้านนา

1.4 แนวคิดและหลักการในการปริวรรตและตรวจชำระเอกสารโบราณ การปริวรรตบันทึกของพระครูศรีวิราชขจรปัญญาเป็นการถอดอักษรล้านนาหรือตัวเมืองเป็นอักษรไทยมาตรฐาน ถ่ายทอดสาระที่บันทึกในเอกสารภาษาล้านนาออกมาให้เป็นภาษาไทยมาตรฐาน ซึ่งนักวิชาการภาษาล้านนาต่างคนต่างปริวรรตตามความสนใจของตน ไม่มีรูปแบบแน่นอนตายตัวเป็นมาตรฐาน ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับภูมิรู้และวัตถุประสงค์ของการนำไปใช้ จึงทำให้วิธีการปริวรรตอักษรล้านนาโบราณมาเป็นอักษรไทยปัจจุบันมีหลายวิธี

2. การศึกษาบันทึกเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาของพระครูศรีวิราชขจรปัญญา

2.1 การปกครอง ตามเนื้อหาในบันทึกพบว่า ท่านได้ใช้หลักจริยาพระสังฆาธิการในการแก้ไขปัญหายามมีประเด็นเกี่ยวกับการประพฤติล่วงพระธรรมวินัย โดยอาศัยหลักพระธรรมวินัยเป็นเครื่องมือในการตัดสิน รวมถึงใช้หลักสามัคคีธรรมเมื่อมีความจำเป็นต้องตัดสินใจในกรณีที่มีผลกระทบต่อหมู่คณะทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยอาศัยการประชุมเพื่อปรึกษาหารือให้ได้แนวทางปฏิบัติในแนวทางเดียวกัน และในบางคราวท่านใช้หลักของความอนุเคราะห์ที่เหมาะสมเป็นกรณีไป รวมถึงการพึ่งพาอาศัยอำนาจทางการปกครองของฝ่ายบ้านเมืองมาช่วยจัดการในปัญหาบางอย่างที่คณะสงฆ์ไม่อาจแก้ไขได้เพียงลำพัง จึงเป็นกุศโลบายที่ท่านใช้ขับเคลื่อนการปกครองในสมัยนั้นให้ผ่านพ้นไปได้ด้วยดีและเกิดความผาสุกในการอยู่ร่วมกันของพระภิกษุสามเณรผู้อยู่ใต้การปกครอง ดังตัวอย่างประเด็นการบันทึก เช่น หนังสือแจ้งภายในคณะสงฆ์ หนังสือแจ้งถึงคฤหัสถ์ ทางการแจ้ง แจ้งวันเข้าพรรษา พิจารณารับบิณฑิการ การออกหนังสือสุทธิ การบรรพชาอุปสมบท

2.2 การศึกษา ตามบันทึกได้พบการจัดการเรียนการสอนพระธรรมวินัย อันควรแก่พระภิกษุสามเณร โดยเริ่มแรก คือ การส่งนักเรียนตัวแทนซึ่งเป็นพระภิกษุสามเณรภายในแขวงเมืองพะเยาไปศึกษาในจังหวัดเพื่อนำความรู้ที่ได้มาทำหน้าที่เป็นครูสอน ทั้งในพื้นที่แขวงก็มีการเตรียมการโดยจัดตั้งวัดต่าง ๆ ให้พร้อมต่อการเป็น

สำนักศาสนศึกษา รวมถึงเตรียมหนังสือตำราที่ได้รับการสนับสนุนจากหลายฝ่าย และในสมัยนั้นได้ริเริ่มฝึกหัดสวดทำนองสังโยคที่นิยมว่า เป็นสากล เพื่อประสงค์จะใช้ในงานที่เป็นพิธีทางการ ตลอดถึงการสนับสนุนส่งเสริมการเรียนการสอนภาษาไทย มาตรฐาน ซึ่งถือเป็นการศึกษาสมัยใหม่ในสมัยนั้น นอกจากนี้ผู้บันทึกจะมีความสนใจ ศึกษาหาความรู้จนสามารถอ่านออกเขียนได้แล้ว ยังส่งเสริมการจัดตั้งโรงเรียนเพื่อ การศึกษา การส่งนักเรียนไปศึกษาในตัวจังหวัดเพื่อให้มาเป็นครูสอน รวมทั้งการระดม ทุนและสละทรัพย์ส่วนตัวเพื่อเป็นทุนการศึกษา โดยได้รับความร่วมมือจากข้าราชการ ส่วนท้องถิ่นที่ให้ความสำคัญแก่การเรียนภาษาไทยมาตรฐาน กระทั่งเป็นเงื่อนไข ประการหนึ่งในการอนุญาตให้ชาวหรือให้ลาลึกษาสำหรับพระภิกษุสามเณรในสมัยของ พระครูศรีวิราชวชิรปัญญา ดังตัวอย่างประเด็นการบันทึก เช่น คำปรารภการเขียน ตำนานเชียงแสน การสร้างโรงเรียน ตำราและความรู้ประเภทต่าง ๆ หนังสือปาฏิโมกข์ หนังสือแจ้งเกี่ยวกับการเรียนภาษาไทย การเรียนภาษาไทย การฝึกสวดทำนองสังโยค

2.3 การเผยแผ่ มีการรักษารัศมีนิยมปฏิบัติที่นิยมกระทำในท้องถิ่น คือ การสร้างคัมภีร์ไบเบิลเพื่อใช้สำหรับสืบทอดอายุพระศาสนาและแสดงพระธรรม เทศนาแบบพื้นเมืองที่เป็นการเผยแผ่ในพื้นที่ นอกจากนี้ ยังมีวิธีการเผยแผ่โดยรูปแบบ ตามพุทธประสงค์ดั้งเดิมที่ทำเพื่อประโยชน์เกื้อกูล ความสุขและอนุเคราะห์ต่อชาวโลก ซึ่งปรากฏในเนื้อหาการบันทึกหลายคราวที่ท่านได้เดินทางทั้งภายในแขวงพะเยาและ ตามที่ต่าง ๆ ด้วยการเทศนาหรือยกหัวข้อธรรมขึ้นมากล่าว เพื่อระงับเหตุแห่งความ วิวาทหรือแนะนำแนวทางแห่งการประพฤติตนให้ถูกต้องของพระภิกษุสามเณรตลอด ถึงประชาชนทั่วไป รวมถึงการช่วยเหลือผู้คนในสังคม จากบันทึกจะพบถึงการ ช่วยเหลือพระภิกษุสามเณรโดยการสงเคราะห์ทั้งปัจจัยสี่และสิ่งของอันควรแก่สมณ บริโภคอย่างสม่ำเสมอ และในส่วนของประชาชนทั่วไปก็ปรากฏถึงการให้ความ ช่วยเหลือด้านต่าง ๆ ทั้งยามปกติและเมื่อเกิดภัยพิบัติ ซึ่งมีใช้เฉพาะคนในพื้นที่แขวง พะเยาเท่านั้นที่ได้รับการสงเคราะห์ แต่คนต่างถิ่นก็ได้รับการอนุเคราะห์ในคราวต่าง ๆ ด้วยเช่นกัน นอกจากนี้แล้ว หลายครั้งที่ท่านเปิดโอกาสให้กลุ่มคณะหรือบุคคลได้เข้า ร่วมสงเคราะห์ช่วยเหลือในบางกรณีด้วย เช่น การสร้างคัมภีร์ธรรม การยืมคัมภีร์ธรรม การสำรวจคัมภีร์ การแสดงธรรม การจัดเทศน์มหาชาติ การทำบุญในโอกาสต่าง ๆ การ ให้เงิน การให้ยืมเงิน การให้ของ การเยี่ยมไข้ ตำรายา การอยู่ปฐวีวาสกรรม การอยู่รุกข มุล สลากภัตต์ ตรวจเยี่ยมและช่วยเหลือผู้ประสบภัย ให้ที่พัก สวดเบิก หนังสือตำนาน พระเจ้าตนหลวง การเผยแผ่ของศาสนาอื่น ตำนานวัดและศาสนวัตถุ

2.4 การสาธารณูปการ งานการก่อสร้างถาวรวัตถุในพระพุทธศาสนาหรือสิ่งก่อสร้างที่เป็นของส่วนรวมโดยเน้นการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ตั้งแต่การประชุมปรึกษาหารือร่วมกันก่อนลงมือสร้าง การประกาศบอกบุญให้กับผู้มีจิตศรัทธา ตลอดจนการตั้งคณะกรรมการทำงาน โดยให้ความสำคัญในการมีส่วนร่วมตั้งแต่ผู้นำสงฆ์ ผู้นำหน่วยราชการในท้องที่ การก่อสร้างไม่ว่าจะเป็นในระดับใดล้วนดำเนินการอย่างมีหลักฐานชัดเจน ทั้งเป็นการบันทึกระยะเวลา ผู้ลงมือ ทุนทรัพย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการก่อสร้างถาวรวัตถุที่ถือเป็นประวัติศาสตร์การก่อสร้างถาวรวัตถุทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญของภาคเหนือ คือ พระวิหารหลวงวัดศรีโคมคำที่มีครูบาเจ้าศรีวิชัย (พระสีวโชัย) จากวัดบ้านปาง จังหวัดลำพูน มาเป็นประธานในการก่อสร้างโดยมิได้ใช้งบประมาณจากทางราชการ แต่สำเร็จด้วยแรงศรัทธาของสาธุชนทั่วไปช่วยกันสร้างจนสำเร็จ ดังตัวอย่างประเด็นการบันทึก เช่น การเก็บรวบรวมศาสนวัตถุจากวัดเก่า การนำเอาศาสนวัตถุไปเป็นของตน การขุดค้นโบราณสถาน การออกตรวจโบราณสถาน การอุปถัมภ์วัด ธรรมการออกตรวจเยี่ยมวัด สรรวจวัดร้าง การบูรณะวัดศรีโคมคำ หนังสือถึงบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการบูรณะวัดพระเจ้านันทหลาง สมโภชพระเจ้านันทหลาง

3. วิเคราะห์บันทึกเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาของพระครูศรีวิราชวชิรปัญญา

3.1 บันทึกด้วยภาษาล้านนา ซึ่งเป็นที่นิยมในภาคเหนือตอนบน โดยเขียนลงบนกระดาษฝรั่งมีจำนวน 9 เล่ม วิธีการนำเสนอเนื้อหาเป็นการบันทึกเหตุการณ์ของแต่ละวันที่ผู้เขียนได้ประสบอยู่จำนวน 7 เล่ม และเนื้อหาที่เป็นลักษณะบันทึกเพื่อเก็บความรู้ ตลอดจนเทศนาธรรมจำนวน 2 เล่ม

3.2 จุดมุ่งหมายในการบันทึกของพระครูศรีวิราชวชิรปัญญา เพื่อจดเรื่องราวที่เกิดขึ้นประจำวันและความรู้ในเรื่องต่าง ๆ ที่ท่านมีความสนใจทั้งทางโลกและทางธรรม โดยเฉพาะในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาหรืองานของคณะสงฆ์ที่มีอยู่ 4 ด้าน คือ การปกครอง การศึกษา การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ

3.3 การวิเคราะห์เนื้อหาบันทึกของพระครูศรีวิราชวชิรปัญญา ด้วยหลักวิยหาระตามนัยคัมภีร์เนตติปกรณ์ ซึ่งรจนาโดยพระมหากัจจายนเถระที่มีชีวิตอยู่ในสมัยพุทธกาล ได้กล่าวถึงหลักการตีความอันสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ หลักหาระ คือ การอธิบายศัพท์พยานะให้เข้าใจอย่างละเอียดชัดเจน มี 16 หาระ ส่วนหลักนัย คือ หลักการในการเข้าถึงอรรถะมี 5 นัย และหลักสาสนปฏิฐาน คือ หลักการจำแนกพระสูตรโดยประเภทต่าง ๆ เพื่อให้ทราบพุทธประสงค์ ซึ่งท่านตั้งชื่อว่า เนตติ เพราะสามารถนำเวไนยสัตว์ทั้งหลายสู่มรรคผลนิพพาน หลักหาระเป็นหลักการสำคัญทั้งใน

ส่วนของการแสดงธรรมและการฟังธรรม เมื่อต้องการศึกษาธรรมของพระพุทธเจ้าที่มีความลึกซึ้ง โดยนำหลักการเหล่านี้มาใช้อธิบายธรรม จะทำให้เกิดความเข้าใจและสามารถเข้าถึงคำสอนของพระพุทธองค์ได้ถูกต้องมากที่สุด โดยเฉพาะในหลักหาระข้อที่ว่าด้วยวิจยหาระ ซึ่งการวิจยครั้งนี้ได้พบการใช้บันทึกในรูปแบบวิจยหาระจำนวน 6 ประการ คือ 1) ปทวิจยะ การจำแนกบทโดยศัพท์และอรรถ 2) ปัญหาวิจยะ การจำแนกคำถาม 3) วิสัชนาวิจยะ การจำแนกคำตอบ 4) อัสนาวิจยะ ความยินดีพอใจ 5) อาทีนวิจยะ การจำแนกโทษ 6) นิสสรณวิจยะ เหตุจากการดับทุกข์

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยสามารถอภิปรายผลบางประเด็นที่สำคัญตามวัตถุประสงค์ดังนี้

1. โครงสร้างเนื้อหาบันทึกของพระครูศรีวิราชวชิรปัญญา จะเห็นว่า โดยภาพรวมของบันทึกพบโครงสร้างเนื้อหา 2 ลักษณะ คือ 1) การบันทึกส่วนตัว 2) การบันทึกความรู้ โดยมีรายละเอียดเกี่ยวกับวัฒนธรรมชาวล้านนาเป็นหลักและใช้ภาษาท้องถิ่นในการบันทึก การที่พระครูศรีวิราชวชิรปัญญาได้บันทึกเรื่องราวเหล่านี้ไว้เป็นเพราะท่านเป็นผู้ใฝ่การศึกษา โดยเฉพาะท่านเป็นชาวพะเยาโดยกำเนิดทำให้ทราบประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นอย่างดี ดังนั้น ผลงานจึงเป็นที่ยอมรับว่า เป็นปราชญ์ท้องถิ่นของชาวล้านนาอย่างแท้จริง ดังที่พิสิฐภัฏ โคตรสุโพธิ์ และคณะ (2560: 103) ได้กล่าวถึงความเป็นปราชญ์ของพระครูศรีวิราชวชิรปัญญาไว้ว่า ราวปี พ.ศ. 2451 เมื่อชาวเวียงจันทน์ล้านช้างซึ่งเคยตั้งรกรากที่เมืองพะเยาได้อพยพกลับไปเวียงจันทน์ได้ส่งคืนตำนานพระเจ้าตนหลวงแก่วัดศรีโคมคำ สมัยนั้นพระครูศรีวิราชวชิรปัญญาเป็นผู้นำสงฆ์วัดราชคฤห์ เจ้าคณะแขวงบริเวณเมืองพะเยาได้มอบหมายให้คัดลอกตำนานดังกล่าวไว้ อย่างไรก็ตาม เมื่อวิเคราะห์ถึงจุดมุ่งหมายในการบันทึกสามารถแยกได้ 2 ประเด็น คือ 1) เพื่อเป็นการบันทึกความเป็นไปของงานคณะสงฆ์ 4 ด้าน ทั้งในส่วนของภูมิภาคและคณะสงฆ์ส่วนกลาง 2) เพื่อบันทึกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นประจำวัน อันมีเนื้อหาอื่นที่มิได้เกี่ยวข้องกับการงานคณะสงฆ์ร่วมอยู่ด้วย ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของวิมล ปิงเมืองเหล็ก และคณะ (2561: 162) ที่ระบุว่า จุดมุ่งหมายของบันทึกพระครูศรีวิราชวชิรปัญญาเกิดจากแนวคิด 4 ประการ คือ 1) อุปนิสัยการชอบเขียนและการแสวงหาความรู้ของผู้บันทึก 2) เป็นการรายงานราชการ 3) เป็นบันทึกในฐานะที่ผู้รู้เป็นศูนย์ข้อมูลของชุมชน 4) เป็นการบันทึกและรวบรวมจากเอกสารโบราณและคำบอกเล่าของผู้รู้ จุดมุ่งหมายทั้ง 4 ประการนี้เมื่อประมวลโดยภาพรวมจะเห็นว่า

เนื้อหาส่วนหนึ่งเกี่ยวข้องกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ อีกส่วนหนึ่งเป็นเหตุบ้านการเมืองทั่วไป

สำหรับแนวคิดการปฏิรูปและตรวจชำระเอกสารโบราณของพระครูศรีวิราชชิรปัญญา จะเห็นว่า ส่วนใหญ่บันทึกด้วยภาษาล้านนา จึงต้องอาศัยการปฏิรูปมาเป็นภาษาไทยมาตรฐาน โดยอาศัยหลักการที่บุคคลและหน่วยงานกำหนดเกณฑ์การปฏิรูปด้วยวิธีการต่าง ๆ อย่างไรก็ตาม การรักษาดูแลบันทึกเหล่านี้ก็ยังมีปัญหาอุปสรรคอยู่บ้าง ดังที่พระมหาสุทิตย์ อาภากรโ (อบอ่น) (2548: 6) ระบุถึงวรรณกรรมล้านนาโดยภาพรวมว่า ส่วนใหญ่ขาดการดูแลรักษา การจัดหมวดหมู่และการจัดการในเชิงทรัพยากรวัฒนธรรมที่เหมาะสม โดยเฉพาะการขาดการสำรวจ วิเคราะห์ สังเคราะห์ และปฏิรูปต่อองค์ความรู้และภูมิปัญญามาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการเรียนรู้ของสังคมในวงกว้าง นอกจากนี้ ยังมีข้อจำกัดทั้งด้านความสมบูรณ์ของคัมภีร์หรือวรรณกรรม ส่วนด้านบุคคล คือ การขาดบุคลากรที่เข้าใจภาษาและบริบทของสังคมล้านนาที่จะนำสร้างองค์ความรู้ใหม่ไปประยุกต์ใช้ในสังคม อย่างไรก็ตาม บันทึกของพระครูศรีวิราชชิรปัญญาได้รับการขึ้นทะเบียนในฐานะเอกสารมรดกความทรงจำแห่งชาติ ในชื่อ “บันทึกพระครูศรีวิราชชิรปัญญา เจ้าคณะแขวงเมืองพะเยา พุทธศักราช 2404-2487” (มรดกความทรงจำของประเทศไทย, ม.ป.ป.) โดยได้รับการขึ้นทะเบียนประเภทมรดกความทรงจำท้องถิ่น เมื่อวันที่ 20 ธันวาคม พ.ศ. 2559 จากคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยแผนงานความทรงจำแห่งโลกของคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (ยูเนสโก) (2558) ดังนั้น จึงเป็นที่ยืนยันได้ว่า วรรณกรรมล้านนาชิ้นนี้ได้รับการดูแลรักษาเป็นอย่างดี และเป็นมรดกให้อนุชนรุ่นหลังได้ศึกษาตลอดไป ซึ่งต้นฉบับได้เก็บรักษาไว้ที่หอวัฒนธรรมนิทัศน์ วัดศรีโคมคำ พระอารามหลวง

2. การศึกษาบันทึกเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาของพระครูศรีวิราชชิรปัญญามีประเด็นเกี่ยวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 ทั้ง 4 ด้าน ในที่นี้ ขออภิปรายบางประเด็นที่สำคัญ ดังนี้

2.1 ด้านการปกครอง ทำให้ทราบการทำหน้าที่ของพระสังฆาธิการที่ดูแลคณะสงฆ์ให้เกิดความสงบเรียบร้อย เช่น บันทึกหนังสือแจ้งภายในคณะสงฆ์ เป็นบันทึกแจ้งกิจการภายในคณะสงฆ์ที่เป็นลายลักษณ์อักษรเพื่อสั่งการหรือขอความร่วมมืออย่างใดอย่างหนึ่ง ดังเช่น เมื่อมีการโจทก์อธิกรณ์ฟ้องร้องความผิดอย่างใดอย่างหนึ่งของพระภิกษุสามเณรมาให้ทราบ ท่านก็ได้มอบหมายให้ผู้ปกครองใกล้ชิดในพื้นที่ได้ทำหน้าที่ในการชำระตัดสินโดยใช้พระธรรมวินัยเป็นหลักในการตัดสินความผิด

จากการศึกษางานด้านปกครอง ท่านได้ใช้หลักจริยาพระสังฆาธิการในการตัดสินใจปัญหาในยามเกิดอภิรภัยต่าง ๆ โดยอาศัยหลักพระธรรมวินัยเป็นเครื่องมือในการตัดสินใจร่วมกับหลักสามัคคีธรรมในกรณีที่ต้องตัดสินใจในสิ่งที่ส่งผลกระทบต่อหมู่คณะทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยอาศัยการร่วมประชุมเพื่อปรึกษาหารือให้ได้แนวทางปฏิบัติในทิศทางเดียวกัน ในบางครั้งท่านใช้หลักของความอนุเคราะห์ที่เหมาะสมเป็นบางกรณีไป รวมถึงการพึ่งพาอาศัยอำนาจทางการปกครองของฝ่ายบ้านเมืองมาช่วยจัดการในปัญหาบางอย่างที่คณะสงฆ์ไม่อาจแก้ไขได้ จึงเป็นกุสโลบายอันแยบคายที่ท่านใช้ขับเคลื่อนการปกครองให้ผ่านพ้นไปได้ด้วยดีและเกิดความผาสุกแก่ผู้อยู่ใต้การปกครอง

2.2 ด้านการศึกษา ในบันทึกทำให้ทราบเรื่องราวทางพระพุทธศาสนาและการส่งเสริมการศึกษา เช่น บันทึกคำปรารภการเขียนตำนานเชียงแสน ซึ่งทำให้ทราบความตั้งใจของท่านที่จะผลิตเป็นตำราในการศึกษาประวัติศาสตร์เมืองเชียงแสน อันเป็นดินแดนเริ่มแรกในการตั้งถิ่นฐานของชุมชนภาคเหนือที่มีประวัติศาสตร์ควบคู่กับพระพุทธศานามายาวนาน โดยในตอนท้ายของบันทึกดังกล่าวนี้ในเล่ม น/2 กล่าวถึงการเขียนตำนานเชียงแสนโดยย่อความไว้เพื่อให้อ่านและจดจำได้ง่าย ตั้งแต่การอยู่ภายใต้การปกครองของเมืองอื่นกระทั่งอยู่ภายใต้อาณาจักรของสยาม

ในงานการศึกษาได้มีการจัดการเรียนการสอนพระธรรมวินัย อันควรแก่พระภิกษุสามเณรตามหลักการของจกขุมา คือ การมีปัญญามองการณ์ไกล วิรุโธ คือ การจัดการธุระได้ดีมีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน และนิสสยสัมปันโน คือ การพึ่งพาอาศัยคนอื่นได้เพราะเป็นคนมีมนุษยสัมพันธ์ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 20 ข้อ 20: 163-165) โดยเริ่มแรก คือ การส่งนักเรียนตัวแทนซึ่งเป็นพระภิกษุสามเณรภายในแขวงเมืองพะเยาไปศึกษาในตัวจังหวัดเพื่อนำความรู้ที่ได้มาทำหน้าที่เป็นครูสอน ทั้งในพื้นที่แขวงเองได้เตรียมจัดตั้งวัดให้เป็นสำนักศาสนศึกษา รวมถึงการเตรียมหนังสือตำรา ทั้งที่มาจากการจัดสรรของจังหวัดและเจ้าคณะแขวงได้ให้ทุนทรัพย์ส่วนตัวเพื่อเตรียมการสอน โดยมีนายอำเภอช่วยสนับสนุนตามอำนาจหน้าที่ และในสมัยนี้เองได้ริเริ่มสวดทำนองสังโยคเพื่อใช้ในการรัฐพิธีต่าง ๆ เช่น การรับเสด็จพระบรมวงศานุวงศ์ โดยมีข้าราชการครูธรรมการเป็นผู้สอน รวมถึงการใช้หลักสังคหวัตถุ 4 คือ 1) ทาน การให้ 2) ปิยวาจา/เปยยวัชชะ การพูดจาด้วยถ้อยคำไพเราะอ่อนหวาน 3) อตถจริยา การช่วยเหลือกัน 4) สมานัตตตา การเป็นผู้มีความสม่ำเสมอ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 21 ข้อ 32: 50-51) ดังปรากฏการให้การสนับสนุนส่งเสริมโดยเฉพาะการเรียนภาษาไทยมาตรฐาน ซึ่งถือเป็นการศึกษาสมัยใหม่ในสมัยนั้น นอกจากตัวผู้บันทึกจะมี

ความสนใจศึกษาหาความรู้จนสามารถอ่านออกเขียนได้แล้ว ยังส่งเสริมการจัดตั้งโรงเรียนเพื่อการศึกษา การส่งนักเรียนไปศึกษาในตัวจังหวัดเพื่อให้มาเป็นครูสอน การระดมทุนและสละทรัพย์ส่วนตัวเพื่อเป็นทุนการศึกษา โดยได้รับความร่วมมือจากข้าราชการส่วนท้องถิ่นของกระทรวงธรรมการ ซึ่งทำหน้าที่ดูแลการศึกษาของสงฆ์ในสมัยนั้น โดยผ่านการกำกับของนายอำเภอในการให้การสนับสนุน และที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง คือ พระครูศรีวิราชวชิรปัญญาได้ให้ความสำคัญแก่การเรียนรู้ภาษาไทยมาตรฐาน กระทั่งเป็นเงื่อนไขประการหนึ่งในการจะอนุญาตให้บวชหรือลาสิกขาสำหรับพระภิกษุสามเณร

2.3 ด้านการเผยแผ่ ในบันทึกทำให้ทราบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้ขยายกว้างออกไปแก่คนในสังคม รวมถึงการสงเคราะห์ช่วยเหลือพระภิกษุสามเณรตลอดถึงคฤหัสถ์ทั่วไป เช่น บันทึกการสร้างคัมภีร์ธรรม ทำให้ทราบว่า พระครูศรีวิราชวชิรปัญญาในฐานะเจ้าคณะแขวงได้ดำริในการชวนขยายหาคัมภีร์ธรรมจากต่างเมืองมาเผยแผ่แก่ชุมชนในท้องถิ่นของตน โดยอุปัชฌาย์ทั้งปวงจ่ายส่วนตัวและการเรียรายจากพระภิกษุสามเณรและคฤหัสถ์เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในขณะเดินทางไปคัดลอกคัมภีร์

นอกจากนี้ ยังปรากฏงานเผยแผ่ที่มีการรักษารูปแบบนิยมปฏิบัติบางประการที่นิยมกระทำในท้องถิ่น ทั้งการสร้างคัมภีร์ใบลานเพื่อใช้สืบทอดอายุพระพุทธศาสนาและแสดงพระธรรมเทศนาแบบพื้นเมือง นอกจากนี้ ยังปรากฏวิธีเผยแผ่ตามพุทธประสงค์ดั้งเดิมที่ว่า ภิกษุทั้งหลาย จงจาริกไป เพื่อประโยชน์เกื้อกูลต่อชนหมู่มาก เพื่อความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ต่อชาวโลก (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 10 ข้อ 86-89: 46-49) ดังนั้น เนื้อหาในบันทึกหลายแห่งจึงพบว่า ท่านได้เดินทางทั้งภายในแขวงพะเยาและตามสถานที่ต่าง ๆ ที่มีการเทศนาหรือยกหัวข้อธรรมขึ้นมากล่าวเพื่อระงับเหตุแห่งความวิวาท แนะนำแนวทางแห่งการประพฤติตนให้ถูกต้องของพระภิกษุสามเณร ตลอดถึงประชาชนทั่วไป รวมถึงการช่วยเหลือผู้คนในสังคมด้านปัจจัยสี่และสิ่งของอันควรแก่สมณบริโภคว่าอย่างสมำเสมอ สำหรับในส่วนหนึ่งของประชาชนทั่วไปก็พบการให้ความช่วยเหลือด้านต่าง ๆ ทั้งยามปกติและเมื่อเกิดภัยพิบัติ ซึ่งมีใช้เฉพาะคนในพื้นที่แขวงพะเยาเท่านั้นที่ได้รับการสงเคราะห์ แต่ผู้คนต่างถิ่นก็ได้รับการอนุเคราะห์เช่นกัน

2.4 ด้านการสาธารณูปการ จากการบันทึกทำให้ทราบการก่อสร้างและบูรณะถาวรวัตถุต่าง ๆ เช่น บันทึกการก่อสร้าง โดยเนื้อหาในบันทึกทำให้ทราบรายละเอียดการใส่ใจในการก่อสร้าง โดยได้ระบุรายชื่อผู้ที่ช่วยก่อสร้างอย่างละเอียด

การก่อสร้างถาวรวัตถุในพระพุทธศาสนาหรือสิ่งก่อสร้างที่เป็นของส่วนรวม จะเน้นการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน นับตั้งแต่การประชุมหารือก่อนลงมือสร้าง การประกาศบอกบุญให้กับผู้มีจิตศรัทธา การตั้งคณะทำงานจากตัวแทนคณะสงฆ์และหน่วยราชการในท้องถิ่นทุกระดับ รวมถึงรายละเอียดในการทำงาน เช่น การบันทึกระยะเวลา ผู้ลงมือ ทุนทรัพย์ที่ได้รับ รายชื่อและที่อยู่ผู้บริจาค โดยเฉพาะการก่อสร้างวิหารหลวงวัดศรีโคมคำ ซึ่งพระครูศรีวิราชวชิรปัญญาได้อารธนาครูบาเจ้าศรีวิชัยจากวัดบ้านปาง จังหวัดลำพูน มาเป็นประธานในการก่อสร้าง โดยใช้ทุนจากการบริจาคของสาธุชนทั่วไป

3. วิเคราะห์บันทึกเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ในที่นี้ ขออภิปรายประเด็นเนื้อหาว่าด้วยหลักวิยหาระตามนัยคัมภีร์เนตติปกรณ์ (พระมหากัจจายนะ, 2550) อันเป็นหลักการตีความอย่างหนึ่งในพระพุทธศาสนา โดยพระมหากัจจายนเถระ ผู้ได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่า เป็นผู้เลิศในทางขยายเนื้อความย่อให้ละเอียดกว้างขวางได้รวบรวมหลักการสำหรับอธิบายความธรรมไว้ในคัมภีร์ที่ชื่อว่า เนตติปกรณ์ ทั้งนี้ เพื่อให้เข้าใจพุทธพจน์อย่างแจ่มแจ้ง ในบันทึกพระครูศรีวิราชวชิรปัญญาปรากฏการใช้หลักหาระที่ 2 คือ วิยหาระ อันเป็นหลักการวิเคราะห์ จำแนก แยกแยะ การเลือกเฟ้นคำสอน ซึ่งวิยหาระนี้จำแนกเป็น 11 ประการ สำหรับในบันทึกนี้ปรากฏการใช้จำนวน 6 ประการ ได้แก่ 1) ปทวิยยะ คือ การจำแนกบทโดยศัพท์และอรรถ 2) ปัญหาวิจยะ คือ การจำแนกคำถาม 3) วิสัชชนาวิจยะ คือ การจำแนกคำตอบ 4) อัสนาทวิยยะ คือ ความยินดีพอใจ 5) อาทีนวิยยะ คือ การจำแนกโทษ 6) นิสสรณวิยยะ คือ เหตุจากการดับทุกข์ อย่างไรก็ตาม ทั้ง 6 วิยหาระนี้เป็นการอธิบายคำศัพท์ให้เข้าใจอย่างละเอียดชัดเจนมากกว่า ดังแนวคิดของกิจชัย วงศ์ราช (2561: 72) ที่เห็นว่า วิยหาระเป็นการอธิบายหลักธรรม โดยมีเป้าประสงค์ในการเน้นพยัญชนะมากกว่ามุ่งเน้นเนื้อหาหรืออรรถที่เป็นแก่นหลักธรรม แต่ถึงกระนั้น บันทึกนี้ก็ไม่ได้จำแนกอธิบายคำศัพท์ในภาษาล้านนา ตามหลักปทวิยยะเพียงอย่างเดียว เพราะในบันทึกพระครูศรีวิราชวชิรปัญญา เล่ม 1 แผ่นที่ 16-17 ได้ปรากฏหลักปัญหาวิจยะ อันเป็นการใช้เกตุกัมมตา พุจฉา คือ การถามเพื่อจะตอบเอง ดังปรากฏในการบันทึกถึงผลงานของเจ้าหลวงผู้ครองเมืองพะเยาได้ทำการก่อสร้างถาวรวัตถุทั้งหลายทั้งในพระพุทธศาสนาและสังคมส่วนรวม โดยในบันทึกมีลักษณะของการตั้งคำถามเองแล้วตอบประหนึ่งว่า เป็นการสนทนากัน นอกจากนี้ ยังมีการใช้วิรัชขพยากรณ์ยา คือ คำถามที่จะต้องแยกแยะตอบเป็นประเด็นไป ซึ่งพบได้ในตอนที่ต้องการจะขอทราบถึงเหตุผลในการลาสิกขาของพระภิกษุในวัด โดยเป็นการสอบถามถึงความแน่ใจในการลาไปประกอบสัมมาชีพ ดัง

บันทึกที่ว่า “...เวลา 1 ทุ่มธรรมาขอลิก ถ. เป็นเชื้อใดไค่ลิก ต. มั่นบ่ม่วน ถ. เป็นเชื้อใด บ่ม่วน ตอบ ว่าทั้งบ้านคับมีไผ ถ. ข้ายังบ่ไค่ลิก ต. เพราะอายุแก่มาแล้วจึงไม่ไค่ลิก...”

หรือในหลักอาทินววิจยะก็ปรากฏบันทึกที่สื่อถึงความไม่งาม ในลักษณะการกล่าวถึงมูลเหตุที่ทำการประพติตนไม่ติงามของพุทธบริษัททั้ง 4 โดยเฉพาะฝ่าย ภิกษุและอุบาสิกา ซึ่งอาจพบปะอย่างใกล้ชิดแล้วทำให้ล่วงละเมิดพระธรรมวินัยได้ ดังปรากฏตามเนื้อหาในบันทึกเล่ม น/3 ว่า “...ห้ามฝ่ายฆราวาสลิกกาผู้ญิง อย่าได้ทำสนธิ ติดพันประโยชน์ด้วยราคะ...อันผิดจากพระวินัยจำเพาะหน้า...ห้ามไม่ให้ผู้ญิงลิกกา จำเพาะหน้า...ราคะในเมณฐัมมกับด้วยภิกษุสามเณรห้ามเป็นอันขาดทีเดียว...”

ดังที่กล่าวมา บันทึกนี้ได้อธิบายเนื้อหาที่หลากหลาย แม้หลักวิจยะหาระทั้ง 6 ที่ นำมากล่าวจะเป็นหลักการจำแนกที่เน้นความหมายของคำศัพท์หรือพยัญชนะอย่าง ละเอียดชัดเจน แต่ความเป็นจริงแล้ว บันทึกนี้ไม่ได้อธิบายคำศัพท์ที่เป็นภาษาล้านนา เพียงอย่างเดียว เพราะหลายเล่มได้อธิบายหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง แม้ว่าเป้าหมายในการอธิบายความจะเทียบไม่ได้กับรูปแบบการอธิบายในคัมภีร์เนตติ ปกรณ์ที่มีเป้าหมายหลัก คือ การบรรลุธรรม ดังที่สุภีร์ ทุมทอง และคณะ (2564: 93) กล่าวถึงรูปแบบการอธิบายความแนวนตติปกรณ์ว่า เป็นการอธิบายเนื้อความแห่ง ธรรม คือ อริยสัจ 4 ที่มีอยู่ในพุทธพจน์ให้เข้าใจได้แจ่มแจ้ง อันสมบูรณ์พร้อมทั้งวิธี อธิบายด้านพยัญชนะและวิธีอธิบายด้านอรรถะ ทั้งนี้ เป็นการอธิบายธรรมโดยย่อให้ พิศดารของพระมหากัจจายณะเพื่อนำจิตของเวไนยสัตว์ให้เข้าถึงอริยมรรคมีองค์ 8 ดังนั้น การวิเคราะห์บันทึกนี้ตามหลักการในคัมภีร์เนตติปกรณ์ จึงเป็นการเปรียบเทียบ ให้เห็นหลักการในการอธิบายความเท่านั้น ส่วนการเข้าถึงธรรมไม่ได้เปรียบเทียบแต่ อย่างไม่ใด เพราะเจตนารมณ์ของการบันทึกส่วนหนึ่งเป็นการบันทึกเหตุการณ์บ้านเมือง สมัยนั้นเพื่อให้เห็นวิถีชีวิต ความเชื่อ วัฒนธรรมชาวล้านนา โดยเฉพาะชาวพะเยา ดัง แนวคิดของพระครูไพศาลปริยัติกิจ (2558: 10) ที่ระบุถึงแนวคิดการสืบทอด รักษา วรรณกรรมของชาวล้านนาโดยภาพรวมว่า เป็นการเชื่อมประสานความเชื่อเรื่องนรก สวรรค์ กฎแห่งกรรมในทางพระพุทธศาสนาไว้อย่างกลมกลืน พร้อมทั้งความคิดทาง วิทยาศาสตร์ผสมกับความคิดดั้งเดิมเพื่อเปลี่ยนกระบวนทรรศน์ให้มีเหตุผล โดยแสดง ออกมาในสัญลักษณ์ทางความเชื่อ พิธีกรรม รวมถึงวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา โดยมีพระสงฆ์ นักปราชญ์ล้านนาร่วมกันสร้างสรรค์ ถ่ายทอดวิสัยทัศน์และภูมิปัญญา อันชาญฉลาด ดังนั้น บันทึกของพระครูศรีวิราชวชิรปัญญาจึงเป็นส่วนหนึ่งของ วรรณกรรมล้านนาที่ได้อธิบายคำสอนทางพระพุทธศาสนาเพื่อให้เกิดความเข้าใจ ถูกต้องและเป็นการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมผ่านตัวอักษรให้คู่กับชาวล้านนาสืบไป

องค์ความรู้จากการวิจัย

จากการศึกษาบันทึกทั้ง 9 เล่มของพระครูศรีวิราชวชิรปัญญา ทำให้ทราบความสำคัญของการเขียนที่สร้างสรรค์จากความตั้งใจจริงของท่าน เมื่อประมวลสรุปความรู้ต่าง ๆ ในบันทึกทั้งหมดนี้ สามารถสรุปเป็นองค์ความรู้ได้ในประเด็นต่อไปนี้

1. ด้านประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในล้านนา ชาวล้านนานับถือพระพุทธศาสนาในลักษณะเป็นวิถีชีวิต ศิลปวัฒนธรรมของชาวล้านนาได้รับอิทธิพลมาจากพระพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้น บันทึกโบราณของพระครูศรีวิราชวชิรปัญญาจึงบอกเรื่องราวความเป็นมาของพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี ไม่ว่าจะเป็นศาสนกิจของคณะสงฆ์โดยตรงหรือประเพณีทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับสังคมชาวบ้าน ซึ่งทั้งสองส่วนมีความเกี่ยวข้องอย่างเหนียวแน่นแยกกันไม่ออก

2. ด้านกิจการพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ 4 ด้าน คือ ด้านการปกครอง ทำให้ทราบถึงลักษณะของการพึ่งพาอาศัยกันระหว่างบ้านเมืองกับพระสงฆ์ในยามเกิดเหตุการณ์สำคัญในสังคมสมัยนั้น ทั้งอาณาจักรและศาสนจักรต่างร่วมมือหรือช่วยกันแก้ไขปัญหาาร่วมกัน ด้านการศึกษาทำให้เห็นองค์ความรู้ที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและวิชาการทางโลก ด้านการเผยแผ่ได้เห็นถึงการอธิบายความและการสืบทอดคำสอนพระพุทธเจ้าในพื้นที่ ด้านการสาธารณูปการทำให้เห็นการก่อสร้างและบูรณะถาวรวัตถุต่าง ๆ ควบคู่กับการอนุรักษ์ศาสนวัตถุหรือศาสนสถานตามกำลังความสามารถ รวมถึงความเอื้อเฟื้อต่อกันในยามทุกข์ยากในรูปแบบการอนุเคราะห์ด้านยารักษาโรคและพิธีกรรมต่าง ๆ

3. ด้านภาษา บันทึกชุดนี้ได้ใช้ภาษาล้านนาในการบันทึกจึงทราบถึงพัฒนาการในการใช้ภาษา โดยเฉพาะในช่วงเปลี่ยนผ่านการปกครองในท้องถิ่นภาคเหนือที่เคยเป็นรูปแบบประเทศราชมาเป็นระบบเทศาภิบาล ซึ่งแต่เดิมมีภาษาล้านนาเป็นภาษาหลักในการสื่อสารในพื้นที่ แต่ด้วยนโยบายจากส่วนกลางจึงปลูกฝังให้เห็นความสำคัญของภาษาไทยมาตรฐานแทนการใช้ภาษาล้านนา รวมถึงพัฒนาการในการใช้คำศัพท์บางอย่างที่เปลี่ยนแปลงไปในสังคมล้านนา ดังในอดีตใช้คำว่า ฟุ โฟ ร่วมกับคำว่า อู้ ที่หมายถึง การพูด แม้กระทั่งสรรพนามแทนพระสงฆ์ที่เขียนหลากหลายศัพท์ คือ จุ หุ ะ ภาระ พระ ขุ ภิกขุ ซึ่งเป็นคำสรรพนามอันหมายถึง พระภิกษุ คำว่า พยาว พระยาว ภยาว พเยา หมายถึง แหวงพะเยา คำว่า ลคร นคร เมืองลคร นครลัมพาง ลัมพาง ลำพาง หมายถึง เมืองลำปาง

4. ด้านหลักธรรม ในบันทึกได้สะท้อนให้เห็นความแตกฉานในหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาและวัตรปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัย ไม่ว่าจะเป็นการประพฤติ

ปฏิบัติตนโดยตรงหรือการส่งเสริมการศึกษาของพระภิกษุสามเณร เช่น การระงับ อธิกรณ์ การจัดปฐกฐน การแสดงพระธรรมเทศนาในโอกาสต่าง ๆ รวมถึงการ ส่งเสริมการเทศน์มหาชาติ การสร้างและแสวงหาคัมภีร์ทางพระศาสนา การเปิดการ เรียนการสอนพระพุทธศาสนา คุณูปการเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงหลักคุณธรรมในพระครู ศรีวิราชวชิรปัญญา โดยเฉพาะหลักพรหมวิหาร 4 และอิทธิบาท 4 ซึ่งหากขาด คุณธรรมเหล่านี้การบันทึกโบราณทั้ง 9 เล่ม ก็ไม่อาจเกิดขึ้นได้ ดังนั้น ท่านจึงเป็น ปราชญ์ที่ทรงภูมิรู้ภูมิธรรมอย่างแท้จริง

สรุป

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาภาพรวมของโครงสร้างเนื้อหาบันทึกของ พระครูศรีวิราชวชิรปัญญาปราชญ์เมืองพะเยา รวมถึงบันทึกที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา และการวิเคราะห์บันทึกที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาดังกล่าว จากผลการวิจัยพบว่า บันทึกโบราณมีทั้งหมด 9 เล่ม รวมกับเอกสารที่ได้รับการบันทึกจากผู้อื่นแต่อยู่ในยุค เดียวกับท่านที่ได้รับการเก็บรักษาไว้อีกจำนวน 4 เล่ม เอกสารเหล่านี้จัดเก็บไว้ที่ หอวัฒนธรรมนิทัศน์ วัดศรีโคมคำ พระอารามหลวง โครงสร้างเนื้อหาจำแนกเป็น 2 ลักษณะ คือ 1) การบันทึกส่วนตัว 2) การบันทึกความรู้ สำหรับบันทึกที่เกี่ยวกับ พระพุทธศาสนาเป็นการบันทึกกิจการของคณะสงฆ์ทั้ง 4 ประการ ในฐานะที่ผู้บันทึก เป็นพระสงฆ์ในระดับเจ้าคณะแขวง และจากการวิเคราะห์บันทึกเหล่านี้พบว่า เป็น การบันทึกด้วยภาษาล้านนา ลักษณะของการเขียนเป็นร้อยแก้วเป็นส่วนใหญ่ ร้อย กรองปรากฏเฉพาะในส่วนของแต่ละเล่มเท่านั้น จุดมุ่งหมายในการบันทึกก็เพื่อจด เรื่องราวที่เกิดขึ้นประจำวันและความรู้ในเรื่องต่าง ๆ ทั้งทางโลกและทางธรรม ส่วน การนำเสนอเนื้อหาจะพบหลักวิจยหาระ 6 ประการ คือ 1) ปทวิจยะ การจำแนกบท โดยศัพท์และอรรถ 2) ปัญหาวิจยะ การจำแนกคำถาม 3) วิสัชนาวิจยะ การจำแนก คำตอบ 4) อัสนาวิจยะ ความยินดีพอใจ 5) อาทีนวิจยะ การจำแนกโทษ 6) นิสสรณ วิจยะ เหตุจากการดับทุกข์ ซึ่งองค์ความรู้ของบันทึกนี้ทำให้เห็นภาพของการร่วมมือกัน ระหว่างพระสงฆ์กับชาวบ้านในการขับเคลื่อนพัฒนาสังคม รวมถึงพัฒนาการใช้ ภาษาได้เป็นอย่างดี

เอกสารอ้างอิง

กิจชัย วงศ์ราช. (2561). *ศึกษาวิเคราะห์พระนิพนธ์ในสมเด็จพระญาณสังวรฯ (เจริญ สุวฑฺฒนมหาเถร) ตามแนวเทศนาหาระ*. ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- คณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (ยูเนสโก). (21 ธันวาคม 2558). *การประชุมสัมมนาเรื่องการจัดทำทะเบียนเอกสารมรดกความทรงจำแห่งชาติ ครั้งที่ 11*. สืบค้นเมื่อ 27 พฤษภาคม 2565, จาก <http://www.mow.thai.net/?p=269>
- คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2557). *ภาษาศาสตร์เบื้องต้น*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระครูไพศาลปริยัติกิจ. (2558). *ปารมีกัญญา: การปริวรรต การชำระและการศึกษาวิเคราะห์*. ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระครูศรีวรพินิจ และคณะ. (2563). *ทัศนะวิชาการต่อผลงานของพระอุบาลีคุณูปมาจารย์*. เชียงใหม่: วนิดาการพิมพ์.
- พระมหากัจจายนะ. (2550). *เนตติปกรณ์*. พระคันธसारากิจ. (ผู้แปล). พิมพ์เนื่องในโอกาสสมมงคลอายุ 87 ปี พระธัมมานันทมหาเถระ อัครมหาบัณฑิต. กรุงเทพมหานคร: ไทยรายวันการพิมพ์.
- พระมหาสุทิตย์ อาภากร (อบอู่). (2548). *การศึกษาองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปรากฏในวรรณกรรมพระพุทธศาสนาเรื่องอานิสงส์และคัมภีร์ที่ใช้ในเทศกาลต่าง ๆ ของล้านนา*. ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระอุบาลีคุณูปมาจารย์. (2562). *ประวัติศาสตร์เมืองพะเยา*. พะเยา: นครนิเวศการพิมพ์.
- พิสิษฐ์ โคตรสุโพธิ์. (2552.) *สู่แดนพุทธภูมิ*. กรุงเทพมหานคร: เค. เอส. พี. การพิมพ์.
- _____. (2559). *ล้านนาวิถีทัศน์: ปทัสถานสังคมคุณภาพ*. เชียงใหม่: FLU Graphic Design Printing.
- พิสิษฐ์ โคตรสุโพธิ์ และคณะ. (2560). *การสืบค้นและอนุรักษ์เอกสารคัมภีร์โบราณของวัดในจังหวัดพะเยาและการสร้างแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น*. รายงานการวิจัย. สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- มรดกความทรงจำของประเทศไทย. (ม.ป.ป.). *ฐานข้อมูลมรดกความทรงจำ*. สืบค้นเมื่อ 27 พฤษภาคม 2565, จาก <http://mow.nat.go.th/Search>
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม 10, 20, 21*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- วิมล ปิงเมืองเหล็ก และคณะ. (2561). บันทึกโบราณของพระครูศรีวิราชวชิรปัญญาเมืองพะเยา. *วารสารบัณฑิตแสงโคมคำ*. 3 (2), 158-166.
- สร้อยดี อ่องสกุล. (2558). *ประวัติศาสตร์ล้านนา*. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์ พรินต์ติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง.
- สันติ เตชอักษรกุล. (2552). *ตามรอยบาทพระพุทธร่องค์*. กรุงเทพมหานคร: เจ.ซี.การพิมพ์.
- สุภีร์ ทุมทอง และคณะ. (2564). การศึกษาวิเคราะห์รูปแบบการอธิบายพระพุทธรูปตามแนวคิดตีปกรณ สำหรับนิสิตบัณฑิตศึกษา วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม. *วารสาร มจร บาฬีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์*. 7 (1), 78-94.

การติดตามและประเมินผลการดำเนินงาน
กองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร ภาคเหนือตอนบน
Monitoring and Evaluation of Farmers'
Reconstruction and Development Fund Implementation in
Upper-northern Region

สัททยา วิเศษ¹, สมจันท์ ศรีปรัชยานนท์*², ทิพาภรณ์ เยสุวรรณ์³,
จอมพน สมหวัง⁴, ปาณิสรา เทพรักษ์⁵

Sahathaya Wises¹, Somchan Sripraschayanon², Tipapron Yesuwan³,
Jompana Somwung⁴, Panisara Theprak⁵

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา¹,
วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง^{2, 5}, วิทยาเชียงใหม่³, วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติ⁴

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Phayao Campus¹,
Nakhon Lampang Buddhist College^{2, 5},

Chiang Mai Campus³, Nakhon Nan Buddhist College⁴

Corresponding Author, E-mail: sartsirin@gmail.com*

บทคัดย่อ

การวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความคิดเห็นของเกษตรกรต่อการดำเนินงาน
กองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร และนำเสนอแนวทางพัฒนาการดำเนินงานกองทุน
ฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร ภาคเหนือตอนบน ได้แก่ เชียงใหม่ เชียงราย แม่ฮ่องสอน
ลำพูน ลำปาง พะเยา แพร่ น่านและอุดรดิตถ์ เป็นการวิจัยแบบผสานวิธีจากกลุ่ม
ตัวอย่าง ได้แก่ ตัวแทนองค์กรเกษตรกร 495 คน และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 90 คน
เครื่องมือที่ใช้ คือ แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่ม วิเคราะห์
ข้อมูลโดยใช้ค่าความถี่ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และวิเคราะห์เนื้อหาตาม
ขอบเขตการประเมิน ได้แก่ ด้านความเข้มแข็ง ด้านการดำเนินการตามแผน ด้าน
ระเบียบกฎหมาย ด้านบุคลากร และด้านประโยชน์ทางเศรษฐกิจ

ผลการวิจัย พบว่า 1) ความเห็นของเกษตรกรภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.00$; S.D.=0.46) เรียงลำดับมากไปหาน้อย ดังนี้ ด้านความเข้มแข็ง ($\bar{X}=4.11$; S.D.=0.33) เกิดจากการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ ด้านการดำเนินการตามแผน ($\bar{X}=4.06$; S.D.=0.16) เกิดจากผู้นำมีความรู้ในการจัดการกลุ่ม ด้านระเบียบกฎหมาย ($\bar{X}=3.95$; S.D.=0.63) เกิดจากการปฏิบัติตามระเบียบที่กำหนด ด้านบุคลากร ($\bar{X}=3.94$; S.D.=0.63) เกิดจากผู้นำพัฒนาองค์กรให้เข้มแข็งโดยการสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่ และด้านประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ($\bar{X}=3.93$; S.D.=0.57) เกิดการสร้างรายได้ลดต้นทุนการผลิต 2) แนวทางการพัฒนาการดำเนินงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร ด้านความเข้มแข็ง ควรมีการจัดทำแผนชีวิต การสร้างทายาทเกษตรกร ด้านการดำเนินการตามแผน ควรมีการวิเคราะห์สภาพปัญหาก่อนทำโครงการ ด้านระเบียบกฎหมาย ควรกระจายการบริหารสู่สำนักงานภูมิภาค ด้านบุคลากร ควรทำฐานข้อมูลองค์กร การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ และด้านประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ควรพัฒนาช่องทางการตลาด การจัดการหนี้สินให้เชื่อมโยงกับสถาบันการเงิน องค์ความรู้จากการวิจัยพบว่า กองทุนฟื้นฟูมีบทบาทหลักในการพัฒนาเกษตรกรให้มีศักยภาพและนำไปสู่การมีคุณภาพชีวิตที่ยั่งยืน

คำสำคัญ: การติดตามประเมินผล; กองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร; ภาคเหนือตอนบน

Abstract

The purpose of the evaluation research is to study the level of farmers' opinions towards the operation of Farmers' Reconstruction and Development Fund and to present guidelines for the development of the operation of the Farmers' Reconstruction and Development Fund in Upper Northern Region such as Chiang Mai, Chiang Rai, Mae Hong Son, Lamphun, Lampang, Phayao, Phrae, Nan, and Uttaradit. It is a mix-method research with sample consisted of 495 representatives of farmers' organizations and 90 key informants. The data collection tools are questionnaire, in-depth interview, and focus group discussion. An analytical data consist of frequency, mean, standard deviation and

analyze the content according to strength, implementation of the plan, legal, personnel, and economic.

The finding of research show that 1) the opinions of the farmers as a whole are at a high level ($\bar{X}=4.00$, S.D.=0.46), in descending order as follows: the strength aspect ($\bar{X}=4.11$; S.D.=0.33) that to be the participation in management; the implementation of the plan ($\bar{X}=4.06$; S.D.=0.16) that to be the leaders' knowledge to manage group; legal regulations ($\bar{X}=3.95$; S.D.=0.63) that to be caused the compliance with the prescribed regulations; personnel ($\bar{X}=3.94$; S.D.=0.63) that to be the leaders to develop strength organization with support from the staff; and economic benefits ($\bar{X}=3.93$; S.D.=0.57) that to be generated income and reduced production costs. 2) Guidelines for developing the operation of the Farmers' Reconstruction and Development Fund as the strength should have a life plan and creating heirs to farmers; the implementation of the plan should proceed starting from the analysis of problem; legal should distribute management to the region; personnel should make a corporate database and develop learning resources; and economic benefit should develop a variety of marketing channels and manage liabilities linked to financial institutions. The body of knowledge from research indicates that the Farmers' Reconstruction has played the main roles for developing farmers to be potential and apply for their sustainable life.

Keywords: Monitoring and Evaluation; Farmers' Reconstruction and Development Fund; Upper-Northern Region

บทนำ

เกษตรกรรมถือเป็นอาชีพหลักในสังคมไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ประชากรส่วนใหญ่ทำการเกษตรเพื่อแปรรูปเป็นสินค้าในการส่งออก การสร้างรายได้ในระบบเศรษฐกิจของประเทศ ทำให้เกษตรกรรมเป็นอาชีพที่มีความสำคัญต่อสังคมไทยเป็นอย่างมาก (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2560) โดยเฉพาะช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจ

และสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1-3 (พ.ศ. 2504-2519) มุ่งเน้นการปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐาน เช่น การพัฒนาแหล่งน้ำ เส้นทางคมนาคมขนส่งที่สะดวกแก่การนำสินค้าทางเกษตรไปยังตลาดกลาง ฯลฯ ทำให้การเกษตรขยายตัวเพิ่มขึ้น เพิ่มพื้นที่เพาะปลูกอย่างรวดเร็วจนส่งผลให้เกิดปัญหาความมีเสถียรภาพด้านราคาและรายได้ของเกษตรกร ต่อมาในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 4-7 (พ.ศ. 2520-2539) รัฐบาลตระหนักถึงปัญหาพื้นที่ทำกินจึงทำแผนปฏิบัติการเพื่อสนับสนุนโครงสร้างการเกษตร 3 แผน ได้แก่ แผนฟื้นฟูการเกษตร แผนปรับระบบการเกษตรในเขตชลประทานลุ่มน้ำเจ้าพระยา และแผนปรับโครงสร้างและระบบการผลิตการเกษตร ต่อมาแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) ได้ปรับกระบวนการทศน์ ทิศทางการพัฒนาที่มุ่งการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้สามารถแข่งขันควบคู่กับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) เน้นการพัฒนาคมน การปรับโครงสร้างเพื่อเพิ่มความสามารถด้านการแข่งขัน ส่วนแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554) เน้นให้เกษตรกรเป็นศูนย์กลางการพัฒนาตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงปรับเปลี่ยนโครงสร้างการผลิตที่เน้นผลิตสินค้าเกษตรที่ให้ผลตอบแทนสูงและสามารถแข่งขันกับต่างประเทศได้ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559) ยึดคนเป็นศูนย์กลางตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกรควบคู่กับการพัฒนาการผลิต การจัดการสินค้าการเกษตรและความมั่นคงด้านอาหาร สนับสนุนการผลิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ขณะที่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) ให้ความสำคัญการพัฒนาเกษตรกรเป็นศูนย์กลาง โดยผลักดันให้สามารถประกอบกรในรูปแบบธุรกิจเกษตรแบบพึ่งพาตนเอง และขยายผลอย่างต่อเนื่องตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมมีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศ โดยการบริหารจัดการเกษตรรูปแบบใหม่ที่ทันสมัย นำเทคโนโลยีและนวัตกรรมเพื่อมาช่วยสนับสนุนการเกษตรและขับเคลื่อนการพัฒนาสังคมให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2560-2579)

จากที่กล่าวมาข้างต้น การประกอบอาชีพเกษตรกรจึงเป็นกระดูกสันหลังของคนไทย แต่กระนั้นเกษตรกรยังพบปัญหาต่าง ๆ เช่น อาชีพเกษตรกรถูกมองข้ามและไม่ให้ความสำคัญ ผลผลิตทางการเกษตรมีราคาต่ำ ล้นตลาด แม้นโยบายภาครัฐจะให้การส่งเสริมและพัฒนาเกษตรกรอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ ปัญหาสำคัญของการประกอบอาชีพเกษตรกรเกิดจากการขาดคุณลักษณะ ขาดทักษะ ขาดความสามารถในการเป็นผู้ประกอบการ และความสามารถในการนำเทคโนโลยีที่ทันสมัยมาใช้ในการ

เพิ่มผลิตเพื่อเพิ่มมูลค่าให้สินค้าและบริการในภาคการเกษตร ทำให้ประเทศไทยได้ผลักดันให้เกิดโมเดลสู่ความมั่นคง มั่งคั่งและยั่งยืนในการเกษตรตามสโลแกนไทยแลนด์ 4.0 ที่จะต้องเปลี่ยนแปลงจากทำเกษตรกรรมดั้งเดิมไปสู่การเป็นเกษตรกรแบบผู้ประกอบการ เปลี่ยนจากการรอรับความช่วยเหลือจากภาครัฐเป็นผู้ริเริ่มทำธุรกิจด้วยตนเอง (Startups Smart Enterprises) (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2560)

สำนักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรเป็นหน่วยงานหนึ่งที่ได้รับการจัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติ กองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร พ.ศ. 2542 มาตรา 5 ที่เรียกว่า กองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร โดยมีวัตถุประสงค์ ได้แก่ 1) ส่งเสริมและสนับสนุนการรวมกลุ่มของเกษตรกรในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและการแก้ไขปัญหาของเกษตรกร 2) ส่งเสริมและสนับสนุนการฟื้นฟูและพัฒนาอาชีพเกษตรกรของเกษตรกร 3) พัฒนาความรู้ในด้านเกษตรกรรมหรือกิจกรรมที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับเกษตรกรรม เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้แก่องค์กรเกษตรกร และ 4) พัฒนาศักยภาพในการพึ่งพาตนเองและเกื้อกูลซึ่งกันและกันระหว่างเกษตรกร (พระราชบัญญัติกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร พ.ศ. 2542, 2542) ซึ่งกลุ่มภาคเหนือตอนบนได้รับการสนับสนุนและความช่วยเหลือจากสำนักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรในแต่ละจังหวัด โดยทางสำนักงานกองทุนฯ ได้ปฏิบัติงานตามพันธกิจและวัตถุประสงค์ให้ได้กำหนดไว้ทั้งการให้การสนับสนุนงบประมาณอุดหนุน งบประมาณกู้ยืม และการสนับสนุนด้านการพัฒนาศักยภาพแก่กลุ่มองค์กรเกษตรกรเพื่อที่จะสร้างงาน สร้างอาชีพและสร้างรายได้เป็นชุมชนเข้มแข็งที่สามารถพึ่งพาตนเองได้

จากเหตุผลข้างต้น คณะผู้วิจัยจึงดำเนินโครงการติดตามและประเมินการดำเนินงานของกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร ภาคเหนือตอนบน สำนักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรได้ทำการช่วยเหลือและส่งเสริมตามวัตถุประสงค์ของการก่อตั้งกองทุนฟื้นฟูฯ ขึ้นมา โดยมีมุ่งศึกษาบริบทองค์กรเกษตรกร ความเข้มแข็ง การดำเนินการ การปฏิบัติตามระเบียบแบบแผน การเสริมสร้างศักยภาพ และความสามารถในการสร้างรายได้ ลดต้นทุนการผลิต และเสนอแนวทางช่วยเหลือให้การดำเนินงานของสำนักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรได้บรรลุเป้าหมายที่คาดหวังที่จะช่วยองค์กรเกษตรกรให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ ตลอดถึงเพื่อเป็นแนวทางช่วยส่งเสริมและพัฒนา กลุ่มองค์กรเกษตรกรที่เป็นผู้ประกอบการธุรกิจเกษตร (Smart Farmer Entrepreneur) ให้สามารถพัฒนาประเทศชาติอย่างมั่นคง มั่งคั่งและยั่งยืนตามยุทธศาสตร์ชาติสืบไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับความคิดเห็นของเกษตรกรที่มีต่อการดำเนินงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร ภาคเหนือตอนบน
2. เพื่อนำเสนอแนวทางการพัฒนาการดำเนินงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร ภาคเหนือตอนบน

ระเบียบวิธีวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย การวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบผสานวิธี โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงปริมาณและวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อประเมินผลการดำเนินงานด้านการฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรขององค์กรเกษตร ภาคเหนือตอนบน โดยมีขอบเขตการติดตามประเมินผล 5 ด้าน คือ 1) ความเข้มแข็งหรือความพร้อมขององค์กรเกษตรกร 2) การดำเนินการตามแผนหรือโครงการฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร 3) ระเบียบกฎหมายที่เป็นเครื่องมือสนับสนุนการปฏิบัติงานในโครงการฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร 4) บุคลากรและโครงสร้าง ทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ 5) ประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจของโครงการฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรต่อเกษตรกรทางมิติการลดต้นทุนการเพิ่มรายได้และความสามารถในการจัดการหนี้ของเกษตรกร

2. ประชากร กลุ่มตัวอย่างและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

1) ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ องค์กรเกษตรกรที่ได้รับเงินอุดหนุนและเงินกู้ยืมเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งใน 9 จังหวัดภาคเหนือตอนบน โดยสุ่มตัวอย่างแบบตามสะดวกจากองค์กรเกษตรกร 9 จังหวัด จังหวัดละ 55 คน

2) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้คัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) แบ่งเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้ กลุ่มที่ 1 อนุกรรมการกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร 9 จังหวัด จังหวัดละ 10 คน รวม 90 คน กลุ่มที่ 2 พนักงานสำนักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร 9 จังหวัด จังหวัดละ 5 คน รวม 45 คน กลุ่มที่ 3 องค์กรเกษตรกรที่ได้รับเงินอุดหนุนและเงินกู้ยืม 9 จังหวัด จังหวัดละ 2 องค์กร รวม 18 องค์กร

3. เครื่องมือการวิจัย โดยการออกแบบระหว่างผู้เชี่ยวชาญกับกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรเพื่อประเมินและติดตามผลการปฏิบัติงาน ประกอบด้วย

1) แบบสอบถาม เพื่อประเมินผลการดำเนินงานด้านการฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรขององค์กรเกษตร ภาคเหนือตอนบน จำนวน 2 ชุด ประกอบด้วยชุดที่ 1

แบบสอบถามข้อมูลพื้นฐานของสำนักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร สาขา จังหวัด และชุดที่ 2 แบบสอบถามองค์กรเกษตรกรที่ได้รับเงินอุดหนุนและเงินกู้ยืม

2) การสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้าง โดยมีประเด็นคำถามตามขอบเขต การติดตามประเมินผล 5 ด้าน ได้แก่ 1) ความเข้มแข็งหรือความพร้อมขององค์กร เกษตรกร 2) การดำเนินการตามแผนหรือโครงการฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร 3) ระเบียบกฎหมายที่เป็นเครื่องมือสนับสนุนการปฏิบัติงานในโครงการฟื้นฟูและพัฒนา เกษตรกร 4) บุคลากรและโครงสร้าง ทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ 5) ประโยชน์ ทางด้านเศรษฐกิจของโครงการฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรต่อเกษตรกรทางมาตรการลด ต้นทุนการเพิ่มรายได้และความสามารถในการจัดการหนี้ของเกษตรกร

3) แนวคำถามประกอบการประชุมย่อย เพื่อถอดบทเรียนองค์กรเกษตรกร ที่ได้รับเงินอุดหนุนและเงินกู้ยืม ตามขอบเขตการติดตามประเมินผล 5 ด้าน

4. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลมีขั้นตอน ดังต่อไปนี้

1) การจัดประชุมทีมวิจัย สร้างความรู้ ความเข้าใจและติดตามผลการ ดำเนินงานแผนโครงการฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร โดยศึกษาเอกสาร รายงานการวิจัย บทความ วารสาร รายงานการประชุมและสืบค้นข้อมูลทางอินเทอร์เน็ตเพื่อสร้าง เครื่องมือการติดตามประเมินผล

2) การคัดเลือกเป้าหมายแต่ละพื้นที่แบบเจาะจงที่ได้จากลงสำรวจข้อมูล ภาคสนาม โดยใช้เครื่องมือจากแบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม

3) การสัมภาษณ์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่อสำนักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนา เกษตรกร ได้แก่ องค์กรเกษตรกรที่ได้รับเงินอุดหนุนและเงินกู้ยืม การสัมภาษณ์เชิงลึก กลุ่มตัวแทนอนุกรรมการ และพนักงานสำนักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร

4) การประชุมกลุ่มย่อยองค์กรเกษตรกรได้รับเงินอุดหนุนและเงินกู้ยืม เพื่อ ถอดบทเรียนตามขอบเขตการติดตามประเมินผล 5 ด้าน

5) วิเคราะห์ข้อมูลและสรุปผลการติดตามและประเมินผล

6) การจัดประชุมคืนข้อมูลนำเสนอผลการวิจัย

7) การจัดทำบทความวิจัยเพื่อเผยแพร่และรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

1) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปสำหรับการ วิจัยทางสังคมศาสตร์ โดยการหาค่าความถี่ ค่าร้อยละและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานตาม มาตรฐานวัด 5 ระดับของลิเคิร์ต

2) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาตามแบบจำลองชิบในประเด็นบริบท ปัจจัยนำเข้า กระบวนการและผลผลิต

ผลการวิจัย

1. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของเกษตรกร องค์กรเกษตรกรและระดับความคิดเห็นขององค์กรเกษตรกร 5 ด้าน

1.1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามด้านข้อมูลพื้นฐานพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศชาย จำนวน 275 คน คิดเป็นร้อยละ 55.56 เพศหญิง จำนวน 220 คิดเป็นร้อยละ 44.44 ด้านอายุพบว่า มากที่สุด ได้แก่ กลุ่มอายุ 51-60 ปี คิดเป็นร้อยละ 43.01 รองลงมากลุ่มอายุ 61 ปีขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 42.08 ด้านระดับการศึกษาพบว่า มากที่สุด ได้แก่ ระดับการศึกษาต่ำกว่าชั้นมัธยมศึกษา คิดเป็นร้อยละ 60.92 รองลงมาระดับการศึกษาชั้นประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.)/ชั้นมัธยมศึกษา คิดเป็นร้อยละ 20.64 ด้านอาชีพพบว่า มากที่สุด ได้แก่ เกษตรกร คิดเป็นร้อยละ 86.97 รองลงมาอาชีพค้าขาย คิดเป็นร้อยละ 5.41 ด้านสถานภาพในครัวเรือนพบว่า ส่วนใหญ่เป็นหัวหน้าครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 60.92 รองลงมาเป็นสมาชิกในครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 39.08 ด้านลักษณะการถือครองที่ดินพบว่า การถือครองที่ดินเป็นของตนเอง คิดเป็นร้อยละ 89.78 รองลงมาเช่าที่ดินทำกิน คิดเป็นร้อยละ 5.81

1.2 ข้อมูลขององค์กรเกษตรกรพบว่า ด้านการขึ้นทะเบียนเป็นสมาชิกกองทุนมากที่สุด ในปี พ.ศ. 2543 คิดเป็นร้อยละ 63.73 รองลงมาปี พ.ศ. 2558 คิดเป็นร้อยละ 8.82 ด้านการได้รับอนุมัติเงินสนับสนุนจากกองทุนมากที่สุด จำนวนเงินต่ำกว่า 100,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 41.48 รองลงมาจำนวนเงินที่ได้รับอนุมัติ 400,001-500,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 23.45 ด้านประเภทของเงินกู้ที่ได้รับจากกองทุนฯ มากที่สุด ได้แก่ เงินอุดหนุนพัฒนาแผนและโครงการ คิดเป็นร้อยละ 51.70 รองลงมาประเภทเงินกู้ยืม คิดเป็นร้อยละ 38.28 กรณีเงินกู้ยืมขององค์กรเกษตรกรต้องส่งคืนกองทุนมากที่สุด ได้แก่ 5 งวด คิดเป็นร้อยละ 55.11 รองลงมา 8 งวด คิดเป็นร้อยละ 11.77 การชำระคืนเงินกู้ยืมมากที่สุด ได้แก่ ชำระคืนหมดแล้ว คิดเป็นร้อยละ 40.56 รองลงมาชำระบางงวด คิดเป็นร้อยละ 35.29 ระยะเวลาเงินกู้ที่กำหนดในสัญญามากที่สุด ได้แก่ 5 ปี คิดเป็นร้อยละ 55.42 รองลงมาสัญญา 8 ปี คิดเป็นร้อยละ 13.00

1.3 ผลการวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นขององค์กรเกษตรกร 5 ด้าน ภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.00$; S.D.=0.46) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน โดย

เรียงลำดับจากมากไปหาน้อยพบว่า ด้านความเข้มแข็งหรือความพร้อมขององค์กรเกษตรกร อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.11$; S.D.=0.33) รองลงมาด้านการดำเนินการตามแผนหรือโครงการฟื้นฟูและพัฒนา อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.06$; S.D.=0.16) รองลงมาด้านระเบียบกฎหมายที่เป็นเครื่องมือสนับสนุนการปฏิบัติงาน อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.95$; S.D.=0.63) ด้านบุคลากรและโครงสร้าง อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.94$; S.D.=0.63) และด้านประโยชน์ทางเศรษฐกิจของโครงการฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรต่อเกษตรกร อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.93$; S.D.=0.57)

2. วิเคราะห์ผลการดำเนินงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร ภาคเหนือตอนบน

2.1 ด้านความเข้มแข็งหรือความพร้อมขององค์กรเกษตรกรพบว่า ระเบียบกองทุนฟื้นฟูฯ เป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของกลุ่มองค์กรเกษตรกร เป็นเครื่องมือที่ช่วยเหลือสนับสนุนกลไกกลุ่มองค์กรเกษตรกรที่จะช่วยผลักดันการทำงานให้เกิดประสิทธิภาพตามแบบแผนที่กำหนด ซึ่งหากมีการกำหนดแผนงานที่ดีย่อมช่วยในการเตรียมความพร้อมแก่กลุ่มองค์กรเกษตรกรให้ประสบความสำเร็จตามแผนงานที่ตั้งไว้ โดยความเข้มแข็งจะต้องเกิดจากการมีส่วนร่วมด้านการบริหารจัดการและวางแผนเกี่ยวกับงบประมาณ โดยผู้นำองค์กรมีศักยภาพและเป็นผู้ขับเคลื่อนให้โครงการประสบความสำเร็จ และเป็นไปตามระเบียบข้อบังคับที่ทางกองทุนฟื้นฟูฯ ฯลฯ กำหนดไว้

2.2 ด้านการดำเนินการตามแผนหรือโครงการพบว่า แผนและนโยบายของกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรได้จัดสรรงบประมาณตามพันธกิจด้านทรัพยากร เช่น กำลังคน วัสดุอุปกรณ์ และมุ่งเน้นให้เกิดการบริหารจัดการตามแบบแผนที่มีการกำหนดติดตามประเมินผลการทำงานอย่างต่อเนื่อง ซึ่งตามระเบียบกองทุนฟื้นฟูฯ จะต้องมีการตรวจสอบ ประเมินความเป็นไปได้ด้านขององค์กรก่อนมีการอนุมัติงบประมาณสนับสนุน เพื่อให้องค์กรเกษตรกรปฏิบัติงานตรงตามเป้าหมายและมีทิศทางในการบริหารจัดการ โดยเฉพาะบุคลากรจะต้องมีความรู้ ความสามารถ สร้างความเข้มแข็งเพื่อขับเคลื่อนกลุ่มองค์กรได้อย่างแท้จริง ขณะที่สมาชิกของกลุ่มองค์กรจะต้องมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการและพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง เพิ่มทักษะและศักยภาพที่จะเสริมสร้างความรู้ มีวิสัยทัศน์ที่ก้าวไกล โดยเฉพาะผู้นำที่เป็นหัวเรือหลักในการนำพากลุ่มให้บรรลุตามเป้าหมาย

2.3 ด้านระเบียบกฎหมายที่เป็นเครื่องมือสนับสนุนการปฏิบัติงานพบว่า ระเบียบกองทุนฟื้นฟูฯ มีบทบาทในการช่วยเหลือ สนับสนุนและส่งเสริมองค์กร

เกษตรกร โดยการให้โอกาสเข้าถึงแหล่งทุนที่ปลอดดอกเบี้ยหรือดอกเบี้ยต่ำที่เป็นประโยชน์และเป็นคาดหวังขององค์กรเกษตรกร ซึ่งระเบียบกฎหมายการปฏิบัติได้ถูกกำหนดไว้ให้กลุ่มองค์กรเกษตรกรได้ปฏิบัติตาม เพื่อให้เข้าถึงสิทธิในการช่วยเหลือตามพันธกิจของกองทุนฟื้นฟู โดยเฉพาะการลงทะเบียนสมาชิกกลุ่มองค์กรที่จะต้องเป็นเกษตรกรจำนวน 50 คนขึ้นไป และการจัดการจะต้องอยู่ภายใต้ระเบียบต่าง ๆ เช่น การจัดซื้อจัดจ้างที่จะต้องมีการแข่งขันเพื่อป้องกันการทุจริตให้เกิดความโปร่งใสและเป็นไปตามที่พระราชบัญญัติได้กำหนด เป็นต้น เพื่อให้กระบวนการทำงานถูกต้องและอำนวยความสะดวกในการปฏิบัติงานด้านเครื่องมือ อุปกรณ์ ครุภัณฑ์ ฯลฯ

2.4 ด้านบุคลากรและโครงสร้างทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพพบว่า ผู้นำถือเป็นผู้ที่มีความสำคัญต่อการช่วยเหลือ ผลักดันและกระตุ้นให้เกิดการสร้างกลุ่มองค์กรเกษตรกร คอยให้ความช่วยเหลือ ส่งเสริมสมาชิกให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ พัฒนาศักยภาพกลุ่มให้เกิดความสามารถ มีทักษะ สามารถถ่ายทอดความรู้แก่สมาชิกได้หลังจากได้รับการอบรม ประชุม ศึกษาดูงานเพื่อให้สมาชิกเกิดความภาคภูมิใจกับรายได้ที่เกิดจากกลุ่มองค์กรเกษตรกร โดยผู้นำที่เข้มแข็งย่อมทำให้สมาชิกสามารถปรับเปลี่ยนทัศนคติและพัฒนาองค์กรให้เกิดความเข้มแข็ง สร้างความรัก ความสามัคคีช่วยเหลือจุนเจือซึ่งกันและกัน แม้กลุ่มองค์กรจะไม่มีสวัสดิการที่จัดสรรแก่สมาชิก แต่สมาชิกภายในองค์กรเกิดจิตอาสารวมตัวกันทำกิจกรรมเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกันอย่างต่อเนื่อง

2.5 ด้านประโยชน์ทางเศรษฐกิจของโครงการฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร มิติการลดต้นทุน การเพิ่มรายได้และความสามารถในการจัดการหนี้สินพบว่า กองทุนฟื้นฟู มีเป้าหมายเพื่อการขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนฐานรากให้เกิดความเข้มแข็ง โดยการสนับสนุนแก่กลุ่มองค์กรเกษตรกรให้สร้างความมั่นคงด้านครอบครัว ชุมชนและสังคม โดยกองทุนฟื้นฟู จะให้การกู้ยืมเงินในอัตราดอกเบี้ยต่ำแก่กลุ่มองค์กรที่มีความเข้มแข็งและดำเนินการอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อสร้างรายได้แก่ชุมชน ลดปัญหาต้นทุนการผลิตเพื่อที่เกษตรกรสามารถใช้ชีวิตอย่างมีความสุข ปราศจากปัญหาหนี้สินและขยายโอกาสทางด้านเศรษฐกิจที่มั่นคงแก่ชุมชน โดยกองทุนได้ส่งเจ้าหน้าที่แต่ละพื้นที่ลงพื้นที่ให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเกษตรกรรมผสมผสานตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง การวิธลดต้นทุนเพิ่มผลผลิตในสินค้าการเกษตร เช่น การใช้ขี้หมู ขี้วัว ขี้ควาย ปุ๋ยอินทรีย์ เพื่อนำไปใช้ทำการเกษตร ลดต้นทุนการใช้สารเคมี ฯลฯ ซึ่งทำให้บางกลุ่มได้นำไปใช้เกิดประสิทธิภาพขึ้น มีรายได้เพิ่มขึ้นและปลอดภัยจากสารเคมี เป็นที่ต้องการของตลาดปัจจุบันและยังเป็นการส่งเสริมให้คนในชุมชนรักสุขภาพมากขึ้น

3. แนวทางการพัฒนาการดำเนินงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรภาคเหนือตอนบน

3.1 ด้านความเข้มแข็งหรือความพร้อมขององค์กรเกษตรกร ควรมีการจัดทำแผนชีวิตของเกษตรกรรายครัวเรือนก่อนพัฒนาโครงการเพื่อให้เห็นภาพในอนาคต โดยใช้แผนโครงการเป็นเครื่องมือในการพัฒนาความเข้มแข็งของเกษตรกรในระดับกลุ่ม สร้างกระบวนการกลุ่มเพื่อหนุนเกษตรกรรายครัวเรือนให้มีความยั่งยืน สร้างทายาทเกษตรกร คนรุ่นใหม่ให้มาทำการเกษตร สร้างช่องทางการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการทำงานของกองทุนฟื้นฟูแก่เกษตรกรที่มีความหลากหลายในสื่อต่าง ๆ เพื่อให้สร้างความรู้ความเข้าใจให้แก่เกษตรกร

3.2 ด้านการดำเนินการตามแผนหรือโครงการ ควรดำเนินงานให้เป็นกระบวนการเริ่มจากกระบวนการต้นน้ำ วิเคราะห์แผนงานเกษตรกรให้สอดคล้องกับสภาพปัญหา ประสบการณ์ องค์ความรู้ ภูมิปัญญาและทรัพยากรธรรมชาติทั้งภายในและภายนอกชุมชน กระบวนการกลางน้ำเน้นการบริหารจัดการกลุ่ม การบูรณาการหน่วยงานทุกภาคส่วนเพื่อพัฒนาศักยภาพองค์กรเกษตรกร การประชุมพบปะ การสื่อสารเพื่อพัฒนา การตลาด การจัดระบบสวัสดิการ การออมทรัพย์ การแบ่งปันผลประโยชน์ การจัดระบบติดตามประเมินผลภายใน และกระบวนการปลายน้ำเน้นการสรุปบทเรียน การถอดบทเรียนองค์ความรู้กลุ่มองค์กรที่ประสบผลสำเร็จและไม่ประสบผลสำเร็จ การยกระดับความรู้โดยการจัดการความรู้ การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ และพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านการเกษตร

3.3 ด้านระเบียบกฎหมายที่เป็นเครื่องมือสนับสนุนการปฏิบัติงาน ควรมีการประชุมใหญ่องค์กรเกษตรกรประจำปีเพื่อพบปะสมาชิกให้ความรู้ในด้านกฎระเบียบและเปิดโอกาสให้อนุกรรมการฯ จังหวัดและสมาชิกเกษตรกรได้มีส่วนร่วมในการนำเสนอนโยบาย มีส่วนร่วมในการนำเสนอข้อมูลในระดับปฏิบัติ เพิ่มอัตรากำลังบุคลากรในสำนักงานสาขา ขยายลงระดับอำเภอเพื่อให้บริการเกษตรกรได้อย่างทั่วถึง ลดขั้นตอนการทำงานด้านเอกสาร และปรับปรุงแบบฟอร์มเอกสารต่าง ๆ ของกองทุนให้มีข้อความที่ง่ายและกระชับมากขึ้น กระจายอำนาจในการจัดการงบประมาณโดยเฉพาะสำนักงานสาขาที่มีการบริหารจัดการที่ดี และเกษตรกรส่งเงินคืนตามกำหนดเพื่อเป็นแรงจูงใจให้สำนักงานสาขาสามารถบริหารโครงการที่เกษตรกรเสนอมาได้อย่างต่อเนื่อง การปรับปรุงแบบการสนับสนุนงบประมาณที่สอดคล้องกับความจริงของวิถีชีวิตเกษตรกร โดยการอุดหนุนองค์กรเกษตรกรด้วยงบประมาณเพื่อสร้างความเข้มแข็งก่อนที่จะเป็นบัญชีออมเพื่อส่งเสริมอาชีพ รวมทั้งควรเพิ่มระเบียบการสนับสนุน

งบประมาณของกองทุนในระดับของเครือข่าย เพื่อให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การพัฒนาศักยภาพองค์กรเกษตรกรเชื่อมโยงของเครือข่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องมาทำกิจกรรมร่วมกัน เป็นการยกระดับการดำเนินงานของกองทุนฯ ให้มีความหลากหลายมากขึ้น

3.4 ด้านบุคลากรและโครงสร้าง ควรมีการจัดทำฐานข้อมูลทะเบียนองค์กรเกษตรกรให้เป็นระบบทั้งฐานข้อมูลระดับภาคและระดับจังหวัด พัฒนาแหล่งเรียนรู้ องค์กรเกษตรกรในรูปแบบของโรงเรียนเกษตรกร การจัดทำแผนบูรณาการคน งาน เงิน ความรู้ เทคโนโลยี การผลิต การสื่อสารความร่วมมือกับหน่วยงานรัฐ ภาคเอกชน และสถาบันการศึกษาเพื่อเสริมและพัฒนาศักยภาพที่หลากหลายให้แก่เกษตรกร

3.5 ด้านประโยชน์ทางเศรษฐกิจของโครงการฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรมิต การลดต้นทุน การเพิ่มรายได้และความสามารถในการหนี้สิน ควรมีการพัฒนา ศักยภาพต่อยอดด้านการตลาดให้แก่องค์กรเกษตรกร พัฒนาช่องทางการตลาดที่ หลากหลายในพื้นที่สาธารณะ การใช้สื่อออนไลน์ การทำข้อตกลงกับห้างสรรพสินค้าใน ท้องถิ่นเพื่อจำหน่ายผลิตภัณฑ์ของเกษตรกร กำหนดกรอบตัวชี้วัดการดำเนินงานด้าน การลดต้นทุน การเพิ่มรายได้ การจัดการหนี้ การจำแนกประเภทหนี้สินและการปลด หนี้ให้แก่เกษตรกรโดยใช้ฐานข้อมูลที่เป็นจริง/เชื่อมโยงกับสถาบันการเงินอื่น ๆ

อภิปรายผล

1. องค์กรเกษตรกรมีความเห็นเกี่ยวกับบทบาทและหน้าที่ของกองทุนฟื้นฟู จากการประเมิน 5 ด้าน ที่มีความพึงพอใจในระดับมาก ด้วยพันธกิจของกองทุนฟื้นฟู และพัฒนาเกษตรกรมุ่งหวังในการแก้ปัญหาความยากจน ลดต้นทุนการผลิต สร้าง รายได้และอาชีพให้แก่กลุ่มองค์กรเพื่อเป็นการแก้ปัญหาหนี้สินให้แก่เกษตรกร สอดคล้องกับมณกร มนุญศาสนาสรร (2556) อธิบายถึงยุทธศาสตร์กองทุนฟื้นฟูและ พัฒนาเกษตรกรที่มุ่งให้เกิดการช่วยเหลือแก่เกษตรกรในการพัฒนาศักยภาพองค์กร เพื่อให้เกิดความเข้มแข็งในการลดต้นทุนการผลิต การรวบรวม การแปรรูปและการ จัดการการตลาด สร้างรายได้ให้แก่องค์กร ขณะที่ทศพล วิชัยดิษฐ์ (2562) ที่ได้กล่าวถึง สถานการณ์ของเกษตรกรไทยที่ประสบปัญหาอันเกิดจากรัฐยังไม่มีนโยบายเป็น รูปธรรมแก้ไขปัญหานี้สิน ละเลยภารกิจฟื้นฟู การบริหารงานของกองทุนมีอาจ จัดการได้ตามแผน ทำให้งบประมาณที่สนับสนุนองค์กรเกษตรกรไม่เพียงพอต่อบาง กลุ่มที่มีความพร้อมที่จะขยายอาชีพแก่สมาชิกในกลุ่ม ซึ่งการได้รับงบประมาณ สนับสนุนก็เป็นไปตามกรอบที่กองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรได้กำหนด แม้จะมี

กฎระเบียบในการดำเนินการที่ซับซ้อนยุ่งยากสำหรับกลุ่มองค์กร แต่ทางกองทุนก็มีเจ้าหน้าที่ที่คอยประสานและอำนวยความสะดวกให้แก่กลุ่มองค์กรเกษตรกรเพื่อให้สามารถได้รับงบประมาณสนับสนุนในการสร้างรายได้ เพิ่มพูนความรู้ ต่อยอดความรู้ และใช้วิธีการที่เหมาะสมกับอาชีพเพื่อลดต้นทุนการผลิต สร้างรายได้และสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างแท้จริงจนเกิดเป็นกลุ่มที่เข้มแข็งในสังคมต่อไป

2. องค์กรเกษตรกรได้มีความเข้มแข็งและความพร้อมภายในกลุ่ม โดยกองทุนได้ช่วยเหลือให้เกิดการรวมกลุ่มและวางแผนการดำเนินงานให้ตรงตามเป้าหมายที่กำหนด โดยผู้นำองค์กรต้องมีศักยภาพที่จะช่วยผู้ขับเคลื่อนโครงการให้ประสบความสำเร็จ ดำเนินการตามระเบียบข้อบังคับของสำนักงานกองทุนฯ อย่างเคร่งครัด โดยกลุ่มองค์กรต้องพัฒนาศักยภาพจากการสนับสนุนทางด้านวิชาการ ความรู้และประสบการณ์ที่ทางสำนักงานกองทุนฯ ได้จัดสรรผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อช่วยชี้แนะแนวทางการพัฒนาอาชีพที่จะช่วยให้กลุ่มองค์กรเกษตรกรลดภาระค่าใช้จ่าย โดยเฉพาะการทำเกษตรกรรมแบบอินทรีย์ที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมที่จะช่วยบรรเทาปัญหาค่าใช้จ่ายและหนี้สินที่เกิดจากการทำเกษตรกรรม ซึ่งสอดคล้องกับพันธกิจ สี่ เหนียง และศุภพร ไทยภักดี (2559) ที่ให้ความเห็นเกี่ยวกับการช่วยแก้ไขปัญหานี้สินของเกษตรกรให้ลดลง คุณภาพของผลผลิตเกษตรอินทรีย์และความเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม โดยการค้นหาและพัฒนาความรู้ทั้งทางตรงและทางอ้อมให้เกิดความรู้ที่ชัดเจน สร้างความเชื่อมั่นและพัฒนาระบบเกษตรอินทรีย์ได้จึงน่าจะเป็นแนวทางที่สามารถช่วยพัฒนาต่อยอดระบบเกษตรอินทรีย์ได้ในอนาคต เพราะปัจจุบันเกษตรกรไทยยังมุ่งที่จะทำการเกษตรที่คาดหวังแต่ผลผลิตด้วยการใช้สารเคมีจนก่อให้เกิดปัญหาต่อสิ่งแวดล้อม ซึ่งการทำเกษตรกรรมดังกล่าวเกิดจากค่านิยมในการทำเกษตรเชิงเดี่ยวเพื่อการพาณิชย์ และเป็นมูลเหตุที่สำคัญให้กลุ่มเกษตรกรไทยเกิดปัญหานี้สินตามมา สอดคล้องกับผลการวิจัยของพิสิทธิ์ โบว์สุวรรณ และคณะ (2565) ที่พบว่า สาเหตุหลักของปัญหานี้สินของเกษตรกร ได้แก่ 1) พฤติกรรมของเกษตรกรที่เปลี่ยนไปในทิศทางวัตถุนิยมตามกระแสสังคมวัฒนธรรมชาติตะวันตก 2) นโยบายของภาครัฐที่ผิดพลาดในการสนับสนุนให้เกษตรกรทำการเกษตรเชิงเดี่ยวเพื่อการพาณิชย์ 3) การแก้ไขปัญหานี้สินเกษตรกรแบบนโยบายประชานิยมก่อให้เกิดหนี้สินที่สะสม ทำให้สำนักงานกองทุนฯ มุ่งเน้นการสร้าง ความเข้มแข็ง กระบวนการทำงานที่ถูกต้องตามระเบียบ/กฎหมายที่กำหนด และการพัฒนาคุณภาพบุคลากรเพื่อต่อยอดในการสร้างงาน สร้างเงินและสร้างความมั่นคงเพื่อให้บรรลุเป้าหมายในการลดปัญหานี้สินด้วยการลดค่าใช้จ่ายด้วยวิธีการทำเกษตรแบบอินทรีย์ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ตลอดถึงช่องทางการขายผล

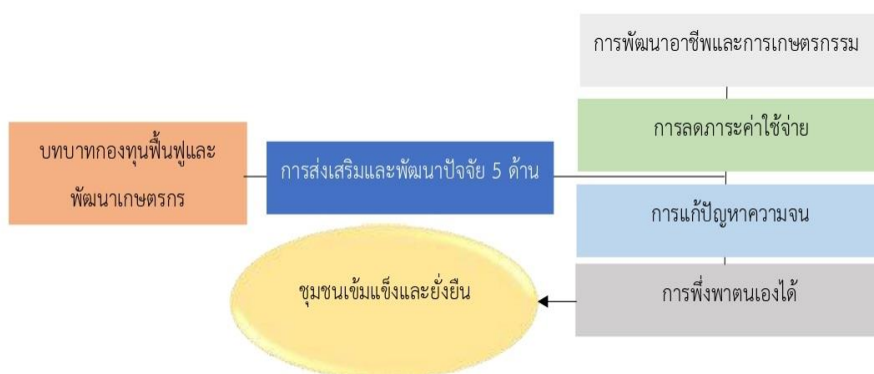
ผลิตภัณฑ์จากการเกษตรที่จะทำให้กลุ่มองค์กรสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืนตามนโยบายและความต้องการของเกษตรกรไทยอย่างแท้จริง

3. แนวทางการพัฒนาการดำเนินงานกองทุนฯ เพื่อให้สามารถพึ่งพาตนเองลดปัญหาหนี้สินและสร้างรายได้ที่ยั่งยืนแก่กลุ่มองค์กรเกษตรกรต้องจัดทำบัญชีครัวเรือนเพื่อให้ทราบค่าใช้จ่ายของกลุ่มองค์กรเพื่อวิเคราะห์ถึงปัจจัยที่สร้างหนี้ โดยกลุ่มควรมีการปลูกฝังค่านิยมแก่คนรุ่นใหม่ และเพิ่มช่องทางการประชาสัมพันธ์ความช่วยเหลือของสำนักงานกองทุนฯ ให้กลุ่มเกษตรกรได้รับทราบและมีนโยบายจากหน่วยงานภาครัฐร่วมส่งเสริมแก้ไขปัญหาหนี้สิน พัฒนาส่งเสริมศูนย์การเรียนรู้เพื่อให้เกษตรกรได้รับทักษะการเรียนรู้ทางด้านการเกษตรจากผู้เชี่ยวชาญ ปรชาญชุมชน เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติเพื่อลดต้นทุนและเป็นแนวทางในการทำการเกษตรสมัยใหม่ (ธัญญพันธ์ วัฒนจิรพันธุ์ และจงจิต ลีอ่อนรัมย์, 2564) เพื่อได้รับความช่วยเหลือในการดำเนินงานตั้งแต่กระบวนการต้นน้ำ กลางน้ำและปลายน้ำ และปฏิบัติงานให้ตรงตามกรอบระเบียบ/กฎหมายที่ทางสำนักงานกองทุนฯ ได้กำหนดไว้ ทั้งการเพิ่มพูนศักยภาพในการพัฒนาอาชีพจากการต่อยอดการส่งเสริมความรู้แก่กลุ่มองค์กรเกษตรกร ซึ่งปัจจุบันปัจจัยที่มีผลต่อการเกิดภาระหนี้สินสะสมในครัวเรือนเกิดจากปัจจัยทางด้านสังคม นโยบายของรัฐ สถาบันการเงินเป็นที่ยอมรับ เงื่อนไขการกู้ที่จูงใจและความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งเงินทุนเพื่อใช้ในการลงทุนซื้อปุ๋ยและอุปกรณ์ในการทำเกษตรกรรม (วรรณภา วงศ์สวรรค์ และคณะ, 2559) ฉะนั้น แนวทางการลดต้นทุนการทำเกษตรเพื่อแก้ปัญหาภาระหนี้สินและเป็นการสร้างคุณภาพผลผลิตจากการเกษตรที่ได้มาตรฐาน สอดคล้องกับวรรณดี สุทธิธนากร (2559) ที่กล่าวถึงความต้องการของเกษตรกร ได้แก่ การยกระดับความรู้ความสามารถในการส่งเสริมการเกษตรทั้งทางเทคนิคและการบริหารจัดการเพื่อเป็นการสร้างรายได้ที่จะช่วยยกระดับเศรษฐกิจพื้นฐานศักยภาพของชุมชนด้วยการมีส่วนร่วม โดยการปรับปรุงบริบทด้านสถานที่จัดจำหน่ายสินค้าที่ถูกคัดเลือกและการทำให้ชุมชนได้รับรู้และเข้าใจถึงความสอดคล้องของแผนพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนกับแผนพัฒนาในทุกระดับเพื่อกระตุ้นการมีส่วนร่วมให้มากขึ้น (วิกานดา ใหม่เพย และฐิระ ทองเหลือ, (2561) และการส่งเสริมความรู้ด้านการผลิต การตลาดเพื่อช่วยลดต้นทุนการผลิต การใช้ดิน น้ำ ปุ๋ย การตลาด การสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าการเกษตร การตั้งกลุ่มและเครือข่ายการเกษตรและควรพัฒนานวัตกรรมใหม่ที่จะช่วยในการทำการเกษตรที่เหมาะสมเพื่อครอบคลุมการใช้สารเคมี สอดคล้องกับปรารธนา ยศสุข และพงศกร กาวิชัย (2560) ที่กล่าวถึงการทำการเกษตรที่เหมาะสมและเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมจะต้องมีการคิดค้น

นวัตกรรมช่วยการผลิตเกษตรอินทรีย์ การควบคุมการใช้สารเคมี สร้างแรงจูงใจให้กับเกษตรกรสู่เกษตรอินทรีย์ การประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับผลดีผลเสียของเกษตรอินทรีย์ การเข้ามามีส่วนร่วมของผู้บริโภคในการตรวจสอบมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ซึ่งการทำเช่นนี้ย่อมทำให้ลดปัญหาการใช้สารเคมี ลดปัญหานี้สิน เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืนตามเป้าหมายของการปฏิบัติงานของสำนักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร

องค์ความรู้จากการวิจัย

กองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรมีความสำคัญในการส่งเสริมและพัฒนาเกษตรกรด้วยงบประมาณสนับสนุนและการกู้ยืม โดยกระบวนการส่งเสริมของกองทุนฟื้นฟูฯ มีปัจจัยสำคัญ 5 ด้าน ได้แก่ 1) ความเข้มแข็งหรือความพร้อมขององค์กรเกษตรกร 2) การดำเนินการตามแผนหรือโครงการฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร 3) ระเบียบกฎหมายที่เป็นเครื่องมือสนับสนุนการปฏิบัติงาน 4) บุคลากรและโครงสร้างทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ 5) ประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจของโครงการฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรมิติการลดต้นทุนการเพิ่มรายได้และความสามารถในการจัดการหนี้ของเกษตรกร ปัจจัยดังกล่าวเป็นพันธกิจสำคัญในการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพให้กลุ่มองค์กรเกษตรกรเพื่อสร้างรายได้ที่บรรเทาปัญหาด้านเศรษฐกิจในครอบครัว โดยการให้ความรู้ในการบูรณาการกับอาชีพทางการเกษตรที่จะช่วยลดภาระค่าใช้จ่ายจากทุนทางชุมชนที่เหมาะสม ซึ่งช่วยให้องค์กรเกษตรกรสามารถสร้างรายได้ แก้ปัญหาความจนจากอาชีพหลักของชุมชน และสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างถูกต้องตามวิถีชุมชน การขจัดปัญหาของกลุ่มองค์กรเกษตรกรจึงเป็นหัวใจสำคัญที่จะช่วยผลักดันให้เกิดชุมชนต้นแบบ สร้างความสามัคคี เกื้อกูลอาศัยกันและกันและเป็นชุมชนเข้มแข็งที่มีคุณภาพชีวิตที่ยั่งยืนได้อย่างแท้จริง ดังแสดงในภาพ 1

ภาพ 1 องค์ความรู้การพัฒนาเกษตรกรกับคุณภาพชีวิตที่ยั่งยืน

สรุป

การติดตามและประเมินการดำเนินงานของกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรของภูมิภาคเหนือตอนบนสรุปได้ว่า กองทุนฯ ได้เปิดโอกาสให้ชุมชนและเกษตรกรได้เกิดการสร้างอาชีพที่เหมาะสมกับภูมิปัญญาในท้องถิ่นและวัฒนธรรมทางสังคมตนเอง โดยมีจุดประสงค์เพื่อสร้างความเข้มแข็งที่เกิดจากความพร้อมของสมาชิกในแต่ละกลุ่มที่ร่วมใจกันดำเนินการแบบมีส่วนร่วมตั้งแต่การก่อตั้งกลุ่มองค์กรและการประเมินติดตามผลที่กลุ่มได้กำหนดไว้เพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ โดยกลุ่มต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบในการก่อตั้งกลุ่มองค์กร การดำเนินการของงบประมาณสนับสนุน การกำหนดทิศทางการดำเนินงานและการพัฒนาผู้นำและสมาชิกในกลุ่มให้สามารถพัฒนาศักยภาพในการเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานของกลุ่มองค์กรตนเอง ซึ่งที่ผ่านมากลุ่มองค์กรจำเป็นต้องมีผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ในการช่วยผลักดันให้กลุ่มดำเนินงานให้ประสบผลสำเร็จเพื่อให้กลุ่มองค์กรได้ปฏิบัติตามระเบียบและกฎหมายที่เป็นพันธกิจหลักของกองทุนฯ เช่น การก่อตั้งกลุ่มองค์กร การจัดซื้อจัดจ้างและอื่น ๆ

นอกจากนี้ กองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรรมพยายามที่จะผลักดันให้กลุ่มองค์กรเกษตรกรรมสามารถช่วยเหลือตนเองด้วยการส่งเสริม ช่วยเหลือและสนับสนุนด้านการศึกษาแลกเปลี่ยนกับกลุ่มที่ประสบผลสำเร็จ เพื่อเป็นแรงจูงใจและวิธีการที่จะช่วยให้กลุ่มตนเองได้เกิดการพัฒนาศักยภาพ เสริมความรู้ และปรับเปลี่ยนทัศนคติและพัฒนาองค์กรให้เกิดความเข้มแข็ง เพื่อชุมชนสามารถลดปัญหาหาต้นทุนการผลิตที่จะสร้างปัญหานี้ขึ้น และขยายโอกาสให้แก่ชุมชนให้สามารถทำการเกษตรกรรมแบบพึ่งพาตนเอง โดยวิธีการใช้ข้าว ไข่ขาว ข้าว ไข่ขาว ไข่ขาว ไข่ขาว เพื่อนำไปใช้ทำการเกษตร ลดต้นทุนการใช้สารเคมี เป็นต้น ดังนั้น พันธกิจหลักของกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรรมจึงมีบทบาทที่สำคัญในการเปิดโอกาสให้กลุ่มองค์กรเกษตรกรรมให้สามารถสร้างอาชีพ สร้างรายได้ สร้างความเข้มแข็ง และสามารถอยู่ร่วมกันได้ในชุมชน เป็นชุมชนที่พึ่งพาตนเองได้อย่างแท้จริง

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. (2560). รายงานการประชุมคณะกรรมการช่วยเหลือเกษตรกร. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.
- ทศพล วิชัยดิษฐ. (2562). การพัฒนารูปแบบการฟื้นฟูเกษตรกรที่เป็นสมาชิกกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรจังหวัดสมุทรปราการ. *อินทนิลทักษิณสาร*. 14 (1), 201-219.

- ธัญพันธ์ วัฒนจิรพันธุ์ และจจจิต ลีอ่อนรัมย์. (2564). แนวทางการแก้ไขปัญหานี้สินเกษตรกรรมตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มเกษตรกรตำบลไร่หลักทอง อำเภอน้ำสนิคม จังหวัดชลบุรี. *วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยวิทยาเชิงพุทธ*. 6 (6), 298-312.
- ปรารณา ยศสุข และพงศกร กาวิชัย. (2560). ปัญหาและแนวทางแก้ไขที่เหมาะสมการนำนโยบายเกษตรอินทรีย์สู่การปฏิบัติในประเทศไทย. *วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต*. 5 (1), 129-141.
- พระราชบัญญัติกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร พ.ศ. 2542. (18 พฤษภาคม 2542). *ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 116 ตอนที่ 39 ก. หน้า 13-24*.
- พันธ์จิตต์ สีเหนียง และศุภพร ไทยภักดี. (2559). ทศนคติของนักวิชาการเกษตรต่อเกษตรอินทรีย์: กรณีศึกษามหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน. *วารสารวิจัยและส่งเสริมวิชาการเกษตร*. 32 (2): 70-79.
- พิสณฑ์ โบว์สุวรรณ และคณะ. (2565). ปัญหาหนี้สินของเกษตรกรไทย. *วารสารนวัตกรรมการศึกษาและการวิจัย*. 6 (1), 265-277.
- มณกร มนูญศาสตร์สาทร. (2556). การพัฒนายุทธศาสตร์ของกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรและองค์กรเกษตรกร โดยใช้เมทริกซ์การวางแผนยุทธศาสตร์เชิงปริมาณ. *วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร*. 4 (2), 61-70.
- วรรณดี สุทธิธารกร. (2559). แนวทางในการประสานความร่วมมือเพื่อสร้างความมั่นคงในอาชีพของเกษตรกรในภาคเกษตรกรรมตามโครงการ Smart Officer และ Smart Farmer. *วารสารวิทยาลัยดุสิตธานี*. 10 (2), 38-56.
- วรรณภา วงศ์สวรรค์ และคณะ. (2559). แนวทางการแก้ไขปัญหาระหนี้สินสะสมของเกษตรกรลูกค้ำธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ตำบลไทยชนะศึก อำเภอกู่เหล็ก จังหวัดสุโขทัย. *การประชุมสวนสุนันทาวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 4 ประจำปี 2559 เรื่องการวิจัยเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน*. มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา. วันที่ 26 สิงหาคม. หน้า 343-350.
- วิกานดา ใหม่เพย และจิระ ทองเหลือ. (2561). ประเมินผลโครงการวิเคราะห์ศักยภาพชุมชนตำบลแม่ทราย อำเภอร่องวาง จังหวัดแพร่ เพื่อคัดเลือกผลิตภัณฑ์ต้นแบบโดยชุมชนมีส่วนร่วม. *วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต*. 6 (2), 285-294.

วรรณกรรมพื้นบ้านไทย: คติธรรมจากเพลงพื้นบ้านจังหวัดพะเยา Thai Folk Literature: Moral of the Phayao Folk Songs

พิงพร ศรีแก้ว^{*1}, กรนิษฐ์ ชายป่า², ประพินท์ สังขา³,
ศิวพร จติกุล⁴, พระปลัดพงศ์ศิริ พุทธิวิโส⁵
Pingporn Srikaew¹, Koranit Chaipa², Praphin Sangkha³
Siwaporn Jatikun⁴, Prapalad Phongsiri Buddhivams⁵

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Phayao Campus
Corresponding Author, E-mail: pingporn.sri@mcu.ac.th*

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ 1) เพื่อรวบรวมเพลงพื้นบ้านของจังหวัดพะเยา 2) เพื่อรวบรวมคติธรรมจากเพลงพื้นบ้านของจังหวัดพะเยา 3) เพื่อวิเคราะห์คติธรรมจากเพลงพื้นบ้านของจังหวัดพะเยา 4) เพื่อพัฒนาองค์ความรู้คติธรรม เผยแพร่ให้เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตและเป็นประโยชน์ต่อการจัดการเรียนการสอน ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ศิลปินขอล้านนาจังหวัดพะเยา 11 คน และศิลปินคำจ้อยจังหวัดพะเยา 2 คน เครื่องมือในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์ไม่มีโครงสร้างและแบบสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม จากนั้น วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัย พบว่า 1) ข้อมูลศิลปินพื้นบ้านจังหวัดพะเยาประกอบด้วยศิลปินขอล้านนา 11 คน และศิลปินคำจ้อย 2 คน โดยแบ่งเป็นเพลงขอล้านนา 15 สำนวน จ้อยทั่วไป 3 สำนวน คำจ้อย 6 สำนวน เพลงกล่อมเด็ก 10 สำนวน 2) คติธรรมที่ได้รับ ได้แก่ (1) คติธรรมเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ 6 คติธรรม (2) คติธรรมเกี่ยวกับการแก้ปัญหา 1 คติธรรม (3) คติธรรมเกี่ยวกับการศรัทธาในความดี 4 คติธรรม (4) คติธรรมเกี่ยวกับการปฏิบัติเพื่อการดำรงชีวิตที่ดี 3 คติธรรม (5) คติธรรมกลุ่มสัจการแห่งตน 6 คติธรรม (6) คติธรรมเกี่ยวกับจารีตประเพณี 2 คติธรรม 3) การวิเคราะห์คติธรรมพบคุณค่าที่ได้รับในด้านภาษา ด้านสังคม ด้านประวัติศาสตร์ ด้านธรรมชาติวิทยา และด้านประเพณีวัฒนธรรม 4) การพัฒนาองค์ความรู้ที่ได้จากคติธรรมพบว่า เป็นคติธรรมที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตทั้งต่อตนเองและสังคม เพราะเป็นคติธรรมที่สั่ง

สมและปฏิบัติในแนวเดียวกัน กระทั่งเป็นวิถีชีวิตและแรงผลักดันให้เกิดบรรทัดฐานทางสังคม องค์ความรู้ที่เกิดจากการวิจัยครั้งนี้ คือ 1) การเป็นฐานข้อมูลเพลงพื้นบ้านในจังหวัดพะเยาเพื่อให้เกิดการอนุรักษ์และสืบสานต่อโดยเยาวชน 2) เป็นคติธรรมในการดำเนินชีวิต รวมถึงบ่อเกิดแห่งวัฒนธรรมและศูนย์กลางแห่งความสามัคคีของคนในสังคม

คำสำคัญ: วรรณกรรมพื้นบ้านไทย; เพลงพื้นบ้าน; คติธรรม

Abstract

The research article has objectives in the followings: 1) to collect folk songs in Phayao Province; 2) to collect morale from folk songs in Phayao Province; 3) to analyze morale from folk songs in Phayao Province; and 4) to develop the body of knowledge of morale and propagate it to be beneficial in the way of life in society and in learning activities. The key informants consist of 11 Lanna Saw artists and 2 Khow Joy artists in Phayao Province. The research tools are unstructured interview form, and participant and non-participant observations. The data analysis is based on content analysis.

The results reveal that: 1) the data of folk artists in Phayao Province consist of 11 Lanna Saw artists and 2 Khow Joy artists. The folk songs are as follows: 15 Lanna Saw rhythms, 3 general Joy rhythms, 6 Khow Joy rhythms, and 10 lullaby rhythms. 2) The morale received from these songs is as follows: (1) 6 aspects of morale related to roles, (2) 1 related to problem-solution approach, (3) 4 related to belief in goodness, (4) 3 related to practical way of life, (5) 6 related to the self-truth, and (6) 2 related to custom, tradition, and culture. 3) An analysis of values received from these songs is as follows: language, social, historical, naturalistic, and traditional. 4) The development of knowledge from the folk song morale reveals that it is beneficial to practice in a life for oneself and society due to these aspects of morale are inherited and practiced by society in the same way until these become a lifestyle and motivation towards norm in society. The body of knowledge indicates

that 1) databases of Phayao folk songs in order to be conserved and inherited by youngsters and 2) values of practicing in a life, including a source of culture and center of unity in society.

Keywords: Thai Folklore Literature; Folk Song; Morale

บทนำ

เพลงพื้นบ้านกับวิถีชีวิตของชาวภาคเหนือหรือชาวล้านนามีความผูกพันกันเรื่อยมา ตั้งแต่ในวัยเด็ก วัยหนุ่มสาวจนถึงวัยชรา เพลงพื้นบ้านภาคเหนือเป็นบทร้องแบบมุขปาฐะ คิดคำร้องขึ้นด้วยปฏิภาณไหวพริบและจดจำสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน ถือเป็นวรรณกรรมพื้นบ้านอย่างหนึ่งที่สื่อถึงคตินิยม จารีตประเพณีและชีวิตความเป็นอยู่ที่สืบทอดกันมาแต่โบราณ เพลงพื้นบ้านภาคเหนือมี 3 ประเภท (จตุพร ศิริสัมพันธ์, 2552) คือ 1. ซอ เป็นเพลงพื้นบ้านภาคเหนือที่ชายหญิงขับร้องโต้ตอบกัน ผู้ร้องเพลงซอหรือขับซอเรียกว่า ช่างซอ มีดนตรีประกอบ ได้แก่ ปี่ ซอและสะล้อ มีเนื้อร้องเข้ากับลักษณะงานบุญนั้น ๆ ส่วนทำนองที่ใช้ขับซอมีหลายทำนองตามความนิยมในท้องถิ่น เช่น ทำนองขึ้นเชียงใหม่ จะปู ซอล่องน่าน ละม้ายเชียงแสน ซอพม่า ทำนองเงี้ยว 2. จ้อย เป็นเพลงพื้นบ้านที่เกิดจากประเพณีการพบปะ พุดคุย เกี้ยวพาราสีในตอนกลางคืนระหว่างที่หนุ่มเดินทางไปเยี่ยมสาวที่ตนหมายปองไว้เรียกว่า แอ้วสาว ทำนองการเอื้อนเสียงของจ้อยเสมือนเป็นการส่งสัญญาณให้สาวจำเสียงได้ เป็นการร้องด้วยการจำบทร้องและทำนองสืบทอดกันมา ไม่ต้องฝึกหัด อาจมีดนตรีประกอบหรือไม่ก็ได้ 3. เพลงสำหรับเด็ก ได้แก่ เพลงกล่อมเด็ก ผู้ใหญ่ใช้ร้องกล่อมให้เด็กนอน มักเรียกว่า เพลงอ้อ ซา ซา (ออกเสียงว่า อ้อ จา จา) ตามเสียงเอื้อนตอนขึ้นต้นของเพลง

สำหรับซอ จ้อยและเพลงกล่อมเด็กในจังหวัดพะเยาถือเป็นวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เป็นภูมิปัญญาทางด้านภาษาของชาวพะเยา นอกจากจะให้ความบันเทิงแล้ว ยังมีบทบาทสำคัญที่สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิต ความเชื่อ ค่านิยมและขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ของชาวพะเยา เนื่องจากเพลงพื้นบ้านเหล่านี้เป็นวรรณกรรมที่ร้องขึ้นสดในเหตุการณ์ต่าง ๆ ซึ่งบอกเรื่องราวตามเนื้อหาที่ได้เขียนขึ้น จึงเป็นการบันทึกเรื่องราวที่เกิดขึ้นในวิถีชีวิตและสะท้อนให้เห็นการดำรงชีวิตในด้านต่าง ๆ ของชาวพะเยา ด้วยจุดเด่นของบทซอ บทจ้อยและเพลงกล่อมเด็กที่เน้นการสอดแทรกเนื้อหาสาระ หลักคตินิยม การรักษาวินัยวัฒนธรรมประเพณี ตลอดจนการรณรงค์เพื่อพัฒนาประชาธิปไตยและอุดมการณ์ในความรักชาติ

อย่างไรก็ตาม สภาพสังคมในปัจจุบันมีปัญหาด้านการดำรงชีวิตของสมาชิกในสังคม เมื่อสืบสาวสาเหตุจะพบปัญหาอันเกิดจากความคิด ความเชื่อ ปรัชญา ซึ่งในอดีตมักไม่พบปัญหาเหล่านี้ ดังนั้น การศึกษาแนวคิดที่ปรากฏในวรรณกรรมพื้นบ้านไทยเป็นการวิเคราะห์หลักคตินิยมที่ปรากฏอยู่ในเนื้อหาของเพลง รวมถึงรูปแบบการถ่ายทอดโดยวิธีร้องเล่น อันเป็นประโยชน์ต่อการทำความเข้าใจสมาชิกในสังคมและประยุกต์ใช้หลักคตินิยมให้เกิดประโยชน์ในการดำรงชีวิตผ่านเพลงพื้นบ้านต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อรวบรวมเพลงพื้นบ้านของจังหวัดพะเยา
2. เพื่อรวบรวมคตินิยมจากเพลงพื้นบ้านของจังหวัดพะเยา
3. เพื่อวิเคราะห์คตินิยมจากเพลงพื้นบ้านของจังหวัดพะเยา
4. เพื่อพัฒนาองค์ความรู้คตินิยมและเผยแพร่ให้เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตของคนในสังคม และเป็นประโยชน์ต่อการจัดการเรียนการสอนในรายวิชาที่เกี่ยวข้องของสาขาวิชาการสอนภาษาไทย

ระเบียบวิธีวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย การวิจัยนี้เป็นการศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยการศึกษารวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และเป็น การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ศึกษาโดยใช้เทคนิคการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research; PAR) ที่เน้นการวิจัยแบบมีส่วนร่วมจากคนในท้องถิ่น วิธีจัดเก็บข้อมูลใช้การสัมภาษณ์ (Interview) การสอบถามแบบเจาะจงและไม่เจาะจง เพื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับเพลงซอ จ้อย เพลงกล่อมเด็ก

2. พื้นที่ดำเนินการวิจัยและกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

2.1 พื้นที่ดำเนินการวิจัย ได้แก่ อำเภอเมืองพะเยา อำเภอเชียงคำ อำเภอปง อำเภอเชียงม่วนและอำเภอแม่ใจ

2.2 กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ผู้ขับร้องเพลงซอ จ้อยและเพลงกล่อมเด็กในจังหวัดพะเยา เขตอำเภอเมืองพะเยา อำเภอเชียงคำ อำเภอปง อำเภอเชียงม่วนและอำเภอแม่ใจ ซึ่งมีผลงานที่บันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรและสามารถสืบค้นได้จากเอกสาร ประกอบด้วย 1) อาจารย์อุบล กุลศรี อำเภอเมืองพะเยา 2) นางหวัน ยินดี อำเภอดอกคำใต้ 3) นางพงษ์ศักดิ์ ดวงทิพย์ อำเภอเชียงคำ 4) นางจิตาภา พรหมมณี (แม่ครูแสงเดือน) อำเภอเชียงคำ 5) นายสุข ใจฉลาด อำเภอปง 6) นายไทย ทิพย์เนตร

อำเภอปง 7) นางแสงแก้ว ทิพย์เนตร อำเภอปง 8) นายพิรุณชฎากานต์ ดวงแก้ว (หนานบ๊) อำเภอเชียงม่วน 9) นางคำน้อย วิสา อำเภอแม่ใจ 10) นายเสงี่ยม วิสา อำเภอแม่ใจ 11) นายวิศิษฐ์ไชยวงศ์ (ศักดิ์สิทธิ์ แม่ใจ) อำเภอแม่ใจ 12) อาจารย์อ้วน ชันทะวงศ์ อำเภอเมืองพะเยา

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.1 แบบสัมภาษณ์ ใช้การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง

3.2 แบบสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม โดยใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ กล้องถ่ายรูป บัตรบันทึกข้อมูล เทปบันทึกเสียง

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

4.1 การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร ตำรา หนังสือและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

4.2 การติดต่อประสานงานผู้ให้ข้อมูลสำคัญจากการสำรวจโดยใช้แบบสอบถามและดำเนินงานจัดเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับเพลงพื้นบ้าน (เพลงข่อย เพลงกล่อมเด็ก) ในจังหวัดพะเยาโดยการสัมภาษณ์และการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม

4.3 การถ่ายทอดเสียงจากเทปบันทึกเสียงเป็นภาษาไทยกลางจากภาษาถิ่นเพื่อความเข้าใจของผู้อ่าน และเรียบเรียงข้อมูลอย่างเป็นระบบเพื่อความสะดวกในการวิเคราะห์

4.4 การดำเนินการวิเคราะห์คติธรรมจากเนื้อหาเพลงข่อย เพลงกล่อมเด็กที่ได้จากการสัมภาษณ์

4.5 การถอดองค์ความรู้คติธรรมที่ได้จากเพลงพื้นบ้าน เพลงข่อย เพลงกล่อมเด็กจังหวัดพะเยา เพื่อนำไปใช้ในการเรียนการสอนต่อไป

5. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ดำเนินการโดยนำข้อมูลที่รวบรวมได้จากวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ มาจัดหมวดหมู่ แยกประเด็นพิจารณาความสอดคล้องกับทฤษฎีคติธรรมที่ศึกษาในงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อหาข้อสรุปคติธรรมจากเพลงพื้นบ้านในจังหวัดพะเยาและรายงานผลการศึกษาในรูปแบบการบรรยาย

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 การรวบรวมเพลงพื้นบ้านในจังหวัดพะเยาพบว่า

1. ประเภทเพลงขอ เป็นเพลงขอล้านนาที่ศิลปินขอได้บันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรและได้นำมาเสนอในครั้งนี้มี 15 สำนวน ดังนี้

(1) ขอตำนานพระธาตุจอมทอง (ทำนองขอพม่า) ผลงานของอาจารย์อุบล กุลศรี ศิลปินขออำเภอเมืองพะเยา

(2) ขอสามกษัตริย์ (ทำนองขอพม่า) ผลงานของอาจารย์อุบล กุลศรี ศิลปินขออำเภอเมืองพะเยา

(3) ขอศีล 5 (ทำนองขออื้อ) ผลงานของนางหวัน ยินดี คณะสวรรค์ล้านนา และศูนย์การเรียนรู้แม่หวัน ศิลปินขอของอำเภอดอกคำใต้

(4) ขอตามรอยพ่อ (ทำนองขอพม่า) ผลงานของนางหวัน ยินดี คณะสวรรค์ล้านนา และศูนย์การเรียนรู้แม่หวัน ศิลปินขอของอำเภอดอกคำใต้

(5) ขอคนสมัยใหม่ (ทำนองตาดน่าน) ผลงานของนายพงษ์ศักดิ์ ดวงแก้ว คณะพงษ์ศักดิ์ ดวงแก้ว ศิลปินขออำเภอเชียงคำ

(6) ขอศีล 5 (ทำนองล่องน่าน) ผลงานของนายพงษ์ศักดิ์ ดวงแก้ว คณะพงษ์ศักดิ์ ดวงแก้ว ศิลปินขออำเภอเชียงคำ

(7) ขอพระคุณแม่ (ทำนองตาดน่าน) ผลงานของนางจิตาภา พรหมณี (แม่ครูแสงเดือน) คณะพงษ์ศักดิ์ ดวงแก้ว และศูนย์การเรียนรู้บ้านปัวใหม่ ศิลปินขออำเภอเชียงคำ

(8) ขอของตาน (ทำนองตาดน่าน) ผลงานของนายสุข ใจฉลาด คณะสุขใจ สามัคคี และศูนย์การเรียนรู้นายสุข ใจฉลาด ศิลปินขออำเภอปง

(9) ของานปอยหลวง (ทำนองตาดน่าน) ผลงานของนางแสงแก้ว ทิพย์เนตร (แม่ครูแสงแก้ว) คณะแสงไทย แสงแก้ว สายทิพย์ และศูนย์การเรียนรู้ขอล้านนา นายไทย ศิลปินขออำเภอปง

(10) ขอโควิด 19 (ทำนองล่องน่าน) ผลงานของนางแสงแก้ว ทิพย์เนตร (แม่ครูแสงแก้ว) คณะแสงไทย แสงแก้ว สายทิพย์ และศูนย์การเรียนรู้ขอล้านนา นายไทย ศิลปินขออำเภอปง

(11) ขอเมืองพะเยา (ทำนองล่องน่าน) ผลงานของนางแสงแก้ว ทิพย์เนตร (แม่ครูแสงแก้ว) คณะแสงไทย แสงแก้ว สายทิพย์ และศูนย์การเรียนรู้ขอล้านนา นายไทย ศิลปินขออำเภอปง

(12) ขอสอนใจ (ทำนองล่องน่าน) ผลงานของนายพิรุณญาณากันต์ ดอนแก้ว (หนานปี่) คณะดอนแก้วสามัคคี ศิลปินขออำเภอเชียงม่วน

(13) ซอของดีแม่ใจ (ทำนองตั้งเจียงใหม่/พม่า) ผลงานของนายเสงี่ยม วิชา
คณะค่าน้อยศิลปิน ศิลปินซออำเภอแม่ใจ

(14) ซอหนองเล็งทราย (ทำนองล่องน่าน) ผลงานของนายวิศิษฐ์ ไชยวงศ์
(ศักดิ์สิทธิ์แม่ใจ) ศิลปินซออำเภอแม่ใจ

(15) ซอเทิดพระเกียรติพิธีบรมราชาภิเษกรัชกาลที่ 10 (ทำนองจ้อยจียง
แสน) ผลงานของนายวิศิษฐ์ ไชยวงศ์ (ศักดิ์สิทธิ์แม่ใจ) ศิลปินซออำเภอแม่ใจ

2. ประเภทเพลงจ้อยและคำจ้อย ประเภทเพลงจ้อยมี 3 ส่วนวน คือ (1) จ้อย
เกี่ยวสาว (2) จ้อยถึงสาวคนรัก (3) จ้อยความในใจ ส่วนประเภทของคำจ้อยมีหลาย
ประเภท อาจารย์อ้วน ชันทะวงศ์ ศิลปินจังหวัดพะเยา ได้ประพันธ์คำจ้อยไว้มากมาย
ในงานวิจัยนี้ขอกล่าวถึงผลงานของอาจารย์อ้วน ชันทะวงศ์ 5 ส่วนวน ดังนี้ (1)
คำจ้อยจังหวัดพะเยา (2) คำจ้อยเข้าวัดกันเตอะ (3) คำจ้อยตุงล้านนา (4) คำจ้อย
ดำหัวคนเถ้า (5) คำจ้อยมหาจำดี และผลงานของนายหมั่น พิเคราะห์ 1 ส่วนวน คือ
คำจ้อยยามภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ

3. ประเภทเพลงกล่อมเด็กพบว่า เพลงกล่อมเด็กที่ใช้ร้องในจังหวัดพะเยา เป็น
เพลงกล่อมเด็กที่ใช้ร้องในภาคเหนือ ทั้งจังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย ลำพูน แพร่ น่าน
ลำปางและพะเยา ในการนำเสนอครั้งนี้มี 10 ส่วนวน คือ (1) อี้ อี้ จา จา 6 ส่วนวน (2)
หลับสองตา (3) ลีกร้องก่อ (4) กอยฟังเตอะ (5) ลูกเหยนอนดีดี

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 การรวบรวมคติธรรมจากเพลงพื้นบ้านในจังหวัดพะเยามี
6 ประเภท ดังนี้

1) คติธรรมเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ ดังนี้

1.1 ฐานะและบทบาทหน้าที่เมื่อเป็นผู้ปกครองที่ต้องทำนุบำรุงให้ผู้
ปกครองมีความสุข พบได้ในขอสามกษัตริย์ ซอตามรอยพ่อ ซอโควิด 19 ซอหนอง
เล็งทราย ซอเทิดพระเกียรติพิธีบรมราชาภิเษกรัชกาลที่ 10

1.2 ฐานะและบทบาทหน้าที่เมื่อเป็นผู้ได้ปกครองที่ต้องรู้จักบทบาท
หน้าที่ของตน ปฏิบัติตนเพื่อความเจริญของสังคมหรือต่อผู้ปกครอง พบได้ในขอสาม
รอยพ่อ ซอโควิด 19 ซอเมืองพะเยา

1.3 ฐานะและบทบาทหน้าที่เมื่อเป็นสามีภรรยา มีความรักและ
ซื่อสัตย์ต่อกันและกัน พบได้ในซอศีล 5

1.4 ฐานะและบทบาทหน้าที่เมื่อเป็นพ่อแม่ซึ่งมีความรักและห่วงใย
ตลอดจนเลี้ยงดูลูกให้ดี พบได้ในขอพระคุณแม่ เพลงกล่อมเด็กอ้อ อ้อ จา จา (ส่วนวนที่
1, 2, 3, 4, 5, 6) เพลงกล่อมเด็กหลับสองตา เพลงกล่อมเด็กลูกเหยนอนดีดี

1.5 ฐานะและบทบาทหน้าที่เมื่อเป็นลูกที่ต้องรู้จักเชื่อฟังพ่อแม่ พบได้ในขอพระคุณแม่ คำว้ายคำหัวคนเถ่า เพลงกล่อมเด็กอ้อ อ้อ จา จา (สำนวนที่ 2)

1.6 ฐานะและบทบาทหน้าที่เมื่อเป็นศิษย์ที่ต้องรู้จักเคารพและกตัญญูกตเวทีต่อครูอาจารย์ ซึ่งต้องไหว้ครูก่อนจะร้องเพลงขอ พบได้ในขอของตาน ของานปอยหลวง ขอเมืองพะเยา

2) คติธรรมเกี่ยวกับการแก้ปัญหา เป็นการใช้สัพปุริสธรรมแก้ปัญหา พบได้ในขอสมัยใหม่ ขอโควิด 19 ขอสอนใจ ขอของดีแม่ใจ ขอหนองเล็งทราย จ้อยเกี่ยวสาว คำว้ายภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ เพลงกล่อมเด็กสีก้องก่อ

3) คติธรรมเกี่ยวกับการศรัทธาต่อความดี จำแนกเป็น 4 ลักษณะ คือ 3.1 การหมั่นทำความดี จากขอตำนานพระธาตุจอมทอง 3.2 ความเชื่อในคำสอนของพระพุทธเจ้า ในเรื่องการเป็นพุทธบริษัทที่ดี ต้องรักษา ศีลบริจาคทาน และเชื่อในกฎแห่งกรรมทำดีได้ผลดี ทำชั่วได้ผลชั่ว จากขอของตาน ของานปอยหลวง คำว้ายเข้าวัดกันเตอะ คำว้ายมหาจำตี 3.3 การอ้างสิ่งศักดิ์สิทธิ์มาเป็นพยาน ทำให้ผู้ฟังเชื่อและศรัทธา จากจ้อยเกี่ยวสาว 3.4 ความเชื่อในเรื่องบาปบุญคุณโทษ และเชื่อในเรื่องอาณิสย์ของการทำบุญ จากคำว้ายตุงล้านนา คำว้ายคำหัวคนเถ่า คำว้ายภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ

4) คติธรรมเกี่ยวกับการปฏิบัติเพื่อการดำรงชีวิตที่ดี จำแนกเป็น 3 ลักษณะ คือ 4.1 การปฏิบัติตนตามมรรคมีองค์ 8 โดยเฉพาะการมีสัมมาอาชีวะ จากขอตามรอยพ่อ ขอสอนใจ 4.2 การปฏิบัติตนตามธรรมในการครองตนที่เรียกว่า สังคหวัตถุ 4 ในเรื่องการให้ทาน จากขอของตาน ขอโควิด 19 คำว้ายคำหัวคนเถ่า (ต้นฉบับเป็นเถ่า) 4.3 การปฏิบัติตนตามธรรมในการครองงาน คือ อิทธิบาท 4 โดยเฉพาะความวิริยะหรือความพากเพียรที่ทำให้สำเร็จ จากจ้อยเกี่ยวสาว

5) คติธรรมกลุ่มสัจการแห่งตน จำแนกเป็น 6 ลักษณะ คือ 5.1 การเป็นคนดีมีเมตตา มีความซื่อสัตย์ จากขอศีล 5 5.2 การมัธยัสถ์ จากขอสมัยใหม่ 5.3 การเสียสละ จากของานปอยหลวง 5.4 ความสามัคคี จากของานปอยหลวง 5.5 การคบคน จากขอสอนใจ 5.6 การใช้ชีวิตอย่างพอเพียงและการวางแผนในการจัดสรรผลผลิตที่ได้มา จากเพลงกล่อมเด็กอ้อ อ้อ จา จา (สำนวนที่ 4)

6) คติธรรมเกี่ยวกับจารีตประเพณีวัฒนธรรม จำแนกเป็น 2 ลักษณะ คือ 6.1 การทำบุญด้วยการให้ทานในทางพระพุทธศาสนา จากของานปอยหลวง 6.2 การสรงน้ำพระพุทธรูปในงานประเพณีและการแต่งตัวตามจารีตประเพณี จากขอของดีแม่ใจ

วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 การวิเคราะห์คติธรรมจากเพลงพื้นบ้านในจังหวัดพะเยา พบคุณค่าที่ได้รับจากเพลงพื้นบ้านจังหวัดพะเยา 5 ด้าน ดังนี้

1) คุณค่าด้านภาษา พบในเพลงพื้นบ้านทั้งซอ จ้อยและเพลงกล่อมเด็ก เกือบทุกสำนวน ประกอบด้วยลักษณะ 5 ประการ ดังนี้ 1.1 การใช้ภาษาล้านนาที่ไพเราะ สละสลวย ก่อให้เกิดภาพพจน์ 1.2 การใช้สำนวนภาษาในการเปรียบเทียบ 1.3 การใช้ภาษาที่เป็นราชาศัพท์ได้อย่างถูกต้อง จากขอเทิดพระเกียรติ พิธีบรมราชาภิเษก รัชกาลที่ 10 1.4 การใช้สำนวน คำคม จากจ้อยถึงสาวคนรัก 1.5 การใช้ภาษาล้านนาโบราณที่สามารถศึกษาได้ จากคำวจ้อยจังหวัดพะเยา คำวจ้อยมหาจ่าติ คำวจ้อยตุงล้านนา

2) คุณค่าด้านสังคม ประกอบด้วยลักษณะ 18 ประการ ดังนี้ 2.1 การสะท้อนสังคมสมัยใหม่ จากขอสมัยใหม่ คำวจ้อยภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ 2.2 การสะท้อนสังคมชาวพุทธที่ปฏิบัติตามศีล 5 จากขอศีล 5 2.3 การสะท้อนสังคมชาวล้านนาที่มีจิตใจเอื้อเฟื้อ มีเมตตาต่อคนยากจนและสรรพสัตว์ จากขอของตาน 2.4 การสะท้อนสังคมชาวล้านนาที่ยึดถือประเพณีปอยหลวงเป็นงานยิ่งใหญ่ ซึ่งต้องทำบุญด้วยความเต็มใจและชาวบ้านที่เป็นเจ้าภาพต้องต้อนรับแขกต่างบ้านที่มาร่วมทำบุญอย่างเต็มที่ จากขอานปอยหลวง 2.5 การสะท้อนสังคมในยุคการระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ที่ทำให้เห็นความมีน้ำใจของชาวไทย จากขอโควิด 19 2.6 การสะท้อนสังคมของชาวพะเยา ในการทำมาหากินที่ต้องอาศัยกวันพะเยาและอาศัยน้ำจากหนอง คลอง บึง จากขอเมืองพะเยา ขอหนองเล็งทราย 2.7 การสะท้อนสังคมในยุคพัฒนา ต้องมีหลักการและมีสติ จากขอของดีแม่ใจ 2.8 การสะท้อนสังคมของชาวล้านนาที่มีความเชื่อในเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ จากขอของดีแม่ใจ 2.9 การสะท้อนสังคมของชาวไทยที่เทิดทูนพระมหากษัตริย์ที่ทรงเป็นผู้นำความผาสุกมาให้แก่พสกนิกร จากขอเทิดพระเกียรติพิธีบรมราชาภิเษก รัชกาลที่ 10 2.10 การสะท้อนสังคม ซึ่งสะท้อนให้เห็นวิถีการดำเนินชีวิต บ่งบอกถึงวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีที่ประพฤติปฏิบัติ ตามความนิยมของสังคม เช่น ในสมัยก่อน ผู้ชายต้องบอกรักและแสดงความรู้สึกที่อยากได้หญิงสาวที่ตนเกี้ยวมาเป็นคู่ชีวิต หากผู้หญิงตกลงรับคำก็จะสู่ขอและแต่งงานในภายหลัง จากจ้อยเกี้ยวสาว 2.11 การสะท้อนสังคมด้านคำสอนสอนอบรมที่สอดแทรกคติ ค่านิยม จากจ้อยความในใจ 2.12 การสะท้อนให้เห็นความกล้าหาญและบารมีของพระมหากษัตริย์ จากคำวจ้อยจังหวัดพะเยา 2.13 การสะท้อนสังคมให้เห็นวิถีชีวิตของชาวล้านนาที่ใช้ตุงเป็นสัญลักษณ์ของการทำบุญหรือพิธีต่าง ๆ จากคำวจ้อยตุงล้านนา 2.14 การสะท้อนความเชื่อของชาวล้านนาในเรื่องสังขารและนำไปใช้เพื่อเป็นเครื่อง

เดือนสติ จากคำจ้อยตุงล้านนา 2.15 การสะท้อนวิถีชีวิตชาวล้านนาที่ผูกพันกับ ผู้สูงอายุ การระลึกถึงบุญคุณหรือแสดงความกตัญญูตเวที โดยมีประเพณีการรดน้ำดำหัวผู้สูงอายุในวันสงกรานต์ที่เป็นสัญลักษณ์ในการแสดงความกตัญญูตเวที จาก คำจ้อยดำหัวคนเฒ่า (ต้นฉบับเป็นเฒ่า) 2.16 การสะท้อนวิถีชีวิตชาวล้านนาที่ทำงาน นอกบ้านเพื่อหาเลี้ยงชีวิตและครอบครัว จากเพลงกล่อมเด็ก อ้อ จา จา (สำนวนที่ 2, 4, 6) 2.17 การสะท้อนสังคมด้านเกษตรของชาวล้านนา ซึ่งมีธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ ด้วยพืชผักผลไม้ที่สามารถเก็บมาเป็นอาหารได้ จากเพลงกล่อมเด็ก อ้อ อ้อ จา จา (สำนวนที่ 4) และ 2.18 การสะท้อนสังคมชาวล้านนาที่ยึดหลักคำสอนพระพุทธเจ้าเป็น แนวทางในการปฏิบัติตนให้เป็นคนดี จากเพลงกล่อมเด็กกอยฟังก่อนเต๊อะ

3) คุณค่าด้านประวัติศาสตร์ ประกอบด้วยลักษณะ 2 ประการ ดังนี้ 3.1 การทราบประวัติศาสตร์ของสถานที่ จากชื่อด้านานพระธาตุจอมทอง ขอสามกษัตริย์ 3.2 การทราบพระราชกรณียกิจของพระเจ้าแผ่นดินและพระราชประเพณีต่าง ๆ จาก ขอตามรอยพ่อ ขอพระคุณแม่ ขอเทิดพระเกียรติพิธีบรมราชาภิเษกรัชกาลที่ 10

4) คุณค่าด้านธรรมชาติวิทยา ประกอบด้วยลักษณะ คือ การให้เด็กได้รู้จัก ธรรมชาติและสัตว์ใกล้ตัว เป็นการสอนให้เด็กรักธรรมชาติตั้งแต่ยังเล็ก จากเพลงกล่อม เด็ก อ้อ อ้อ จา จา (สำนวนที่ 3, 5) เพลงกล่อมเด็กลิกก้องก้อ

5) คุณค่าด้านประเพณีวัฒนธรรม ประกอบด้วยลักษณะ 2 ประการ ดังนี้ 5.1 การทราบประเพณีวัฒนธรรมของชาวพะเยา จากชื่อด้านานพระธาตุจอมทอง 5.2 การทราบประเพณีการตาน จากชื่อของตาน

วัตถุประสงค์ข้อที่ 4 การพัฒนาองค์ความรู้คตินิยมและเผยแพร่ให้เป็น ประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตในสังคมและเป็นประโยชน์ต่อการจัดการเรียนการสอน ภาษาไทยพบว่า ได้นำไปพัฒนาเป็นเอกสารความรู้เกี่ยวกับเพลงพื้นบ้านในจังหวัด พะเยา เพื่อการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมในรายวิชาคติชนวิทยา วรรณกรรมท้องถิ่น วรรณกรรมเปรียบเทียบในสาขาวิชาการสอนภาษาไทยและรายวิชาพระพุทธศาสนากับ ภูมิปัญญาไทย คณะพุทธศาสตร์ และเผยแพร่ในเว็บไซต์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง กรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา ตลอดจนในวารสารวิชาการและการประชุมสัมมนา วิชาการระดับชาติและนานาชาติ

อภิปรายผล

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 การรวบรวมเพลงพื้นบ้านในจังหวัดพะเยา จะเห็นว่า เพลงพื้นบ้านในจังหวัดพะเยาที่พบส่วนใหญ่เป็นของศิลปินชออำเภองปงและปันท่านอง

ล่องน่าน ทั้งนี้ เป็นเพราะอำเภอปงในอดีตอยู่ในเขตปกครองของจังหวัดน่าน ประชาชนอำเภอปงจะมีญาติพี่น้องอยู่จังหวัดน่านเป็นจำนวนมาก และที่สำคัญศิลปินของอำเภอปงมีโอกาสได้เรียนรู้เพลงซอจากพ่อครูแม่ครูจากจังหวัดน่าน จึงได้สืบทอดเพลงซอล้านนาและใช้อาชีฟซอในการประกอบอาชีพ ส่วนด้านทำนองที่ใช้ในการประพันธ์ซอ ทำนองที่พบมากที่สุด คือ ทำนองล่องน่าน ทั้งนี้ เป็นเพราะศิลปินซอพะเยาส่วนใหญ่ได้รับการถ่ายทอดจากพ่อครูแม่ครูจังหวัดน่าน เช่น พ่อครูคำผาย (สภาวัฒนธรรมจังหวัดพะเยา, 2548) นอกจากนี้ ศิลปินซอของจังหวัดพะเยายังมีความสามารถเป็นที่ยอมรับของสมาคมซอศิลปินล้านนา โดยได้รับเลือกเป็นประธานสมาคมศิลปินซอล้านนา คือ นายไทย ทิพย์เนตร (สมาคมศิลปินซอล้านนา, ม.ป.ป.) ส่วนศิลปินคาวจ้อยในจังหวัดพะเยาที่ได้รับการยกย่องจากสมาคมห้องสมุดมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ให้เป็นครูภูมิปัญญาท้องถิ่นของวรรณกรรมล้านนา คือ อาจารย์ อ้วน ชันทะวงศ์ ซึ่งเป็น 1 ในจำนวนครูภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านคาวจ้อย (วรรณกรรมซอขานล้านนา, ม.ป.ป.) นับเป็นปราชญ์ของพะเยาคนหนึ่งที่มีประพันธ์คาวจ้อยในโอกาสต่าง ๆ และอุทิศเวลาสอนคาวจ้อยให้แก่โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์และตามที่มีหน่วยงานเชิญให้เป็นวิทยากร

จากวัตถุประสงค์ข้อ 2 การรวบรวมคติธรรมจากเพลงพื้นบ้านในจังหวัดพะเยา ทั้ง 6 ประเภท สามารถวิเคราะห์ได้ 2 ประเด็น ดังนี้

1) คติธรรมที่พบในเพลงพื้นบ้านของจังหวัดพะเยา ทั้งซอ จ้อยและเพลงกล่อมเด็ก ส่วนใหญ่เป็นคติธรรมเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ในฐานะที่เป็นพ่อแม่ อันเป็นเรื่องของความรัก ความหวังดีที่มีต่อลูก ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยเรื่องวรรณกรรมพื้นบ้านของไทย: คติธรรมที่ได้จากเพลงพื้นบ้านของจังหวัดสิงห์บุรีของสมทรง จันทรสุเทพ และคณะ (2525) โดยสาเหตุที่มีคติธรรมด้านนี้มากอาจมาจาก 2 ประเด็น คือ

1.1 เนื่องจากเพลงซอ จ้อยและเพลงกล่อมเด็ก เป็นกระบวนการถ่ายทอดความรู้สึกรักจากผู้ใหญ่หรือพ่อแม่สู่ผู้น้อยหรือผู้เป็นลูก โดยเฉพาะเพลงกล่อมเด็ก ซึ่งเป็นการชี้ให้เห็นลักษณะของสังคมชาวพะเยาที่มีสัมพันธภาพด้านครอบครัว คือความรักของพ่อแม่ที่มีต่อลูกอย่างแน่นแฟ้น

1.2 เมื่อพิจารณาในแง่หลักการเกี่ยวกับการถ่ายทอดคุณธรรม ถือเป็นสิ่งที่ได้ปลูกฝังความรัก ความผูกพัน ความกตัญญูต่อบุคคลที่ระหว่างพ่อแม่ที่มีต่อลูก เป็นการเปิดโอกาสให้เด็กได้พัฒนาทั้งด้านร่างกายและจิตใจให้เติบโตเป็นพลเมืองที่ดี

2) เมื่อพิจารณาคติธรรมที่พบจากเพลงพื้นบ้านของจังหวัดพะเยา ทั้งซอ จ้อยและเพลงกล่อมเด็กพบ คติธรรมที่พบเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ในด้านกลุ่มสังการ

แห่งตนมากที่สุด รองลงมาเป็นคติธรรมเกี่ยวกับการศรัทธาในความดี ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของสมทรง จันทร์สุเทพ และคณะ (2525) เรื่อง *วรรณกรรมพื้นบ้านของไทย: คติธรรมที่ได้จากเพลงพื้นบ้านของจังหวัดสิงห์บุรี* ที่ระบุว่า วรรณกรรมพื้นบ้านเป็นวรรณกรรมแฝงด้วยคุณค่าและคติธรรม อาศัยหลักแนวความคิด แรงบันดาลใจและความซาบซึ้งในพุทธธรรมในระดับต่าง ๆ โดยเฉพาะพุทธธรรมในระดับการครองชีวิตของฆราวาส เช่น ความซื่อสัตย์ การเคารพสิทธิของผู้อื่น ความเสียสละ ความอ่อนน้อม อ่อนหวาน ความขยัน การประหยัด ชาวไทยมีความเชื่อ ความศรัทธาในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและจารีตประเพณีที่มีหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาสอดแทรกไว้เสมอ เพื่อเป็นคติเตือนใจให้ชาวไทยได้ยึดถือเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต

ในด้านคติธรรมเกี่ยวกับการศรัทธาในความดีที่ปรากฏในเพลงพื้นบ้านของจังหวัดพะเยา สะท้อนให้เห็นว่า ชาวพะเยามีความศรัทธาและเชื่อในคำสอนของพระพุทธศาสนา ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยเรื่องความเชื่อของคนพะเยา จากนิทานพื้นบ้านและตำนานพื้นบ้านจังหวัดพะเยาของพระปลัดพงศ์ศิริ พุทธิวิโส และคณะ (2562) ที่พบว่า ความเชื่อของชาวพะเยามักเกี่ยวข้องกับตำนานพระบรมสารีริกธาตุ และพระธาตุ ความเชื่อเกี่ยวกับความศรัทธา ความเคารพต่อกษัตริย์วีรบุรุษ ความเชื่อเกี่ยวกับคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่สอนให้คนทำความดี ความเชื่อเกี่ยวกับสัตว์ที่แฝงคติเตือนใจ ความเชื่อเกี่ยวกับพระแม่โพสพ และความเชื่อเกี่ยวกับหลักในการใช้ชีวิตในการครองคู่

จากวัตถุประสงค์ข้อ 3 การวิเคราะห์คติธรรมจากเพลงพื้นบ้านในจังหวัดพะเยาพบคุณค่าที่ได้รับจากเพลงพื้นบ้านจังหวัดพะเยามี 5 ด้าน จะเห็นว่า คุณค่าด้านภาษาการใช้ภาษาล้านนาที่ไพเราะ สละสลวย ก่อให้เกิดภาพพจน์ การใช้สำนวนภาษาในการเปรียบเทียบ การใช้ภาษาที่เป็นราชาศัพท์ได้อย่างถูกต้อง การใช้สำนวน คำคม การใช้ภาษาล้านนาโบราณที่สามารถศึกษาได้ และคุณค่าด้านสังคมที่สะท้อนการดำรงชีวิต บ่งบอกถึงวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีที่ประพฤติปฏิบัติตามสมัยนิยม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของดารากร บุญสม (2559) ในเรื่องเพลงพื้นบ้านจังหวัดอ่างทองโดยพ่อเพลงมังกร บุญเสริม โดยเฉพาะประเด็นเรื่องศิลปะการใช้ภาษาและเนื้อหาที่ปรากฏในเพลงพื้นบ้านจังหวัดอ่างทองของพ่อเพลงมังกร บุญเสริม ที่มีความสัมพันธ์ต่อชุมชน อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง และสอดคล้องกับงานวิจัยของเสน่ห์า บุญยรักษ์ (2545) ในประเด็นที่ว่า ภาพสะท้อนสังคมของจังหวัดพิษณุโลก ซึ่งเป็นสังคมเกษตรกรรมมีวัฒนธรรมประเพณีที่ผูกพันกับพระพุทธศาสนา รวมถึงงานของประคอง นิมมานเหมินท์ (2526) ที่ศึกษามหาชาติล้านนา: การศึกษาในฐานะวรรณคดี

ท้องถิ่น ในประเด็นสะท้อนสภาพสังคมและวัฒนธรรมของชาวล้านนาที่ใช้ภาษาง่ายตรงและใช้การเปรียบเทียบเร้าอารมณ์ความรู้สึก ดังนั้น ประเด็นการใช้ภาษาในงานวิจัยหรืองานเขียนที่กล่าวมานี้ จึงมีลักษณะสอดคล้องกับเพลงพื้นบ้านจังหวัดพะเยา ในแง่ของคุณค่าทั้งด้านภาษา สังคมและประเพณีวัฒนธรรมที่บ่งบอกถึงอัตลักษณ์ของชุมชนนั้นเป็นอย่างดี

จากวัตถุประสงค์ข้อ 4 การพัฒนาองค์ความรู้คตินิยมและเผยแพร่ให้เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตในสังคมและเป็นประโยชน์ต่อการจัดการเรียนการสอนภาษาไทย จะเห็นว่า คตินิยมในเรื่องวรรณกรรมพื้นบ้านไทยสามารถนำไปเผยแพร่ให้เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตในสังคม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของพระปลัดพงศ์ศิริ พุทธิวิโส และคณะ (2562) ที่เห็นว่า คตินิยมเหล่านี้เป็นความเชื่อของคนพะเยา ซึ่งเป็นนิทานพื้นบ้านและตำนานพื้นบ้านจังหวัดพะเยาที่ได้สั่งสมและปฏิบัติไปในแนวเดียวกัน จนกลายเป็นวิถีชีวิตในสังคมและเป็นแรงผลักดันและบรรทัดฐานทางสังคมต่อไป ดังนั้น การนำองค์ความรู้เกี่ยวกับคตินิยมที่ได้จากการวิเคราะห์ไปใช้เป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง เพราะคตินิยมเป็นสิ่งที่มีความค่า เป็นบ่อเกิดแห่งวัฒนธรรมและเป็นแกนกลางของความสามัคคีของคนในสังคม นอกจากนี้ ยังเป็นแหล่งศึกษาค้นคว้าในรายวิชาคติชนวิทยา ซึ่งเป็นรายวิชาสำคัญดังที่ศิริพร รัฐะฐาน ณ ถลาง (2537: 32-33) ที่กล่าวไว้ว่า คติชนก่อให้เกิดความภูมิใจในท้องถิ่น ทำให้เห็นความสำคัญของวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีในท้องถิ่น และยังสอดคล้องกับงานของภริมา วิจิธาสถิตย์กุล และพระมหาจิรฉันท จิรเมธี (2558) ที่กล่าวไว้ในคติชนวิทยา: ความเชื่อกับสังคมไทยว่า คติชนเป็นมรดกหรือสมบัติของชาติ ด้วยวัฒนธรรมท้องถิ่นย่อมมีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง มีการปลูกฝังให้ชนในกลุ่มได้เห็นความสำคัญและให้เกิดความภาคภูมิใจในขนบธรรมเนียมประเพณี ตลอดจนได้ยึดถือปฏิบัติเพื่ออนุรักษ์ไว้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมสืบไป

องค์ความรู้จากการวิจัย

1. ด้านข้อมูลเพลงพื้นบ้านในจังหวัดพะเยา ข้อคิดจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญส่วนใหญ่ต้องการให้อนุรักษ์และสืบสานต่อโดยเยาวชน ศิลปินของจังหวัดพะเยาจึงได้จัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ชาวล้านนาเพื่อถ่ายทอดเพลงซอแก่เยาวชนและผู้สนใจ ซึ่งในจังหวัดพะเยามีศูนย์การเรียนรู้หลายแห่ง เช่น ศูนย์การเรียนรู้แม่หัววัน ยินดี (อำเภอดอกคำใต้) ศูนย์การเรียนรู้บ้านปัวใหม่ (อำเภอเชียงคำ) ศูนย์การเรียนรู้นายสุข ใจฉลาด (อำเภอปง) ศูนย์การเรียนรู้ชาวล้านนายนายไทย (อำเภอปง) และศูนย์การเรียนรู้ครุคำน้อย (อำเภอแม่ใจ) และความภาคภูมิใจของวิทยากร ส่วนใหญ่ภาคภูมิใจที่ได้เป็นส่วนหนึ่ง

ของสังคมที่ถ่ายทอดเพลงซอล้านนาให้เยาวชนและผู้สนใจ ซึ่งผลที่ได้รับ คือ รางวัลแห่งความภูมิใจ โดยเยาวชนที่ได้รับการถ่ายทอดได้เข้าประกวดแข่งขันจนได้รับรางวัลทั้งในระดับจังหวัดและระดับภูมิภาค อีกประการหนึ่ง คือ การเผยแพร่เพลงซอล้านนาให้เป็นที่รู้จักทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ โดยได้รับการชมเชยจากหน่วยงานและได้รับการคัดเลือกเป็นนายกสมาคมซอล้านนา คือ นายไทย ทิพย์เนตร ส่วนด้านคำว้อยมีศิลปินคำว้อยพะเยาได้รับยกย่องเป็นครูภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านคำวของชมรมวรรณกรรมล้านนา โดยสมาคมห้องสมุดมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และเป็นปราชญ์ของพะเยา คือ อาจารย์อ้วน ชันทะวงศ์ ซึ่งเป็นความภาคภูมิใจของชาวพะเยา

2. ด้านคติธรรมจากเพลงพื้นบ้านในจังหวัดพะเยา จากการวิเคราะห์คติธรรมจากเพลงพื้นบ้านจังหวัดพะเยา ซึ่งเป็นคติธรรมที่เป็นประโยชน์ต่อการนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตทั้งต่อตนเองและสังคม เพราะเป็นมรดกทางภูมิปัญญาที่สังคมได้สั่งสมและปฏิบัติในแนวทางเดียวกัน จนกลายเป็นวิถีชีวิตและบรรทัดฐานทางสังคมต่อไป ดังนั้นการนำองค์ความรู้เกี่ยวกับคติธรรมที่ปรากฏในเพลงพื้นบ้านไปประยุกต์ใช้จึงเป็นสิ่งสำคัญ ด้วยเหตุผลดังต่อไปนี้

(1) คติธรรมเป็นสิ่งที่มีความค่า เพราะเป็นหลักพุทธธรรมสำหรับการครองเรือนของฆราวาส เช่น ความซื่อสัตย์ การเคารพสิทธิผู้อื่น ความเสียสละ ความอ่อนน้อมอ่อนหวาน ความขยัน คติธรรมเหล่านี้เป็นหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่สอดแทรกไว้ในเพลงพื้นบ้านเพื่อเตือนใจให้ศิลปินและผู้ฟังเพลงได้ยึดถือเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต

(2) คติธรรมเป็นบ่อเกิดแห่งวัฒนธรรม เพราะคติธรรมถือเป็นวัฒนธรรมประการหนึ่ง โดยเฉพาะในด้านโครงสร้างของสังคมที่ประกอบด้วยระเบียบแบบแผนและสถานภาพที่ทุกคนต้องปฏิบัติให้สอดคล้องกับระเบียบแบบแผนในสังคมของตน

(3) คติธรรมเป็นแกนกลางแห่งความสามัคคีของคนในสังคม เพราะคติธรรมเป็นวิถีชีวิตในฐานะคำสอนทางศาสนาและในฐานะวัฒนธรรมที่หล่อหลอมสังคมหนึ่งไว้ให้มีการปฏิบัติในรูปแบบเดียวกัน รวมถึงการแสดงกิจกรรมที่มีจุดหมายอันเดียวกันในแง่นี้คติธรรมจึงเป็นบ่อเกิดของความเป็นเอกภาพที่เป็นพลังเชื่อมโยงให้สังคมปรองดองต่อกัน

สรุป

จากการศึกษาวรรณกรรมพื้นบ้านไทย โดยเฉพาะเพลงพื้นบ้านจังหวัดพะเยา ทำให้ทราบข้อมูลเชิงประจักษ์ที่เป็นบทเพลงและข้อมูลที่แฝงไว้ในเชิงคติธรรมมากมาย

ดังนี้ ประการที่ 1 เพลงพื้นบ้านของจังหวัดพะเยามีหลายประเภท โดยประเภทของซอ มีทั้งหมด 15 สำนวน เช่น ซอตำนานพระธาตุจอมทอง ซอสามกษัตริย์ ซอศีล 5 ประเภทของจ้อยมี 3 สำนวน เช่น จ้อยเกี้ยวสาว ประเภทของคำวจ้อยมีหลายสำนวน เช่น คำวจ้อยเข้าวัดกันเต๊อะ คำวจ้อยตุงล้านนา คำวจ้อยดำหัวคนเฒ่า และประเภท เพลงกล่อมเด็กมี 10 สำนวน เช่น หลับสองตำ กอยฟังเต๊อะ ลูกเหยนอนดีดี ประการที่ 2 คติธรรมที่พบในเพลงพื้นบ้านจังหวัดพะเยามี 6 ประเภท เช่น คติธรรมเกี่ยวกับ บทบาทหน้าที่ คติธรรมเกี่ยวกับการแก้ปัญหา คติธรรมเกี่ยวกับการศรัทธาต่อความดี ประการที่ 3 การวิเคราะห์คติธรรมจากเพลงพื้นบ้านจังหวัดพะเยาพบคุณค่าที่ได้รับ จากเพลงพื้นบ้านจังหวัดพะเยา 5 ด้าน เช่น คุณค่าด้านภาษา คุณค่าด้านสังคม คุณค่า ด้านประวัติศาสตร์ และประการที่ 4 การพัฒนาองค์ความรู้คติธรรมและเผยแพร่ให้เป็น ประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตในสังคมและเป็นประโยชน์ต่อการจัดการเรียนการสอน ภาษาไทยพบว่า ได้นำไปพัฒนาเป็นเอกสารความรู้เพื่อการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมใน รายวิชาคติชนวิทยา วรรณกรรมท้องถิ่น วรรณกรรมเปรียบเทียบในสาขาวิชาการสอน ภาษาไทยและรายวิชาพระพุทธศาสนากับภูมิปัญญาไทย เป็นต้น สำหรับข้อเสนอแนะ ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ คือ 1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย เพื่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้นำไปสู่การปฏิบัติ เช่น การส่งเสริมสนับสนุนให้ศิลปินมีโอกาสดำเนินการถ่ายทอดคติธรรมเหล่านี้ ผ่านการสื่อสารให้กับคนในสังคมตามโอกาสต่าง ๆ 2. ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ ในการ จัดการเรียนการสอนในรายวิชาวรรณกรรมท้องถิ่นและรายวิชาคติชนอย่างเหมาะสม เพื่อเป็นการเผยแพร่ อนุรักษ์ สืบสานวรรณกรรมพื้นบ้านให้เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวาง และคงอยู่ในสังคมปัจจุบัน อันเป็นการรักษามรดกทางวัฒนธรรมของชาติสืบไป

เอกสารอ้างอิง

- คำน้อย วิชา. (2565). ศิลปินของจังหวัดพะเยา. *สัมภาษณ์*. 1 มีนาคม.
- จตุพร ศิริสัมพันธ์. (2552). *เพลงพื้นบ้าน*. ใน *สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน เล่มที่ 34*. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน.
- จิตาภา พรหมมณี. (2565). ศิลปินของจังหวัดพะเยา. *สัมภาษณ์*. 26 กุมภาพันธ์.
- ดารากร บุญสม. (2559). *การวิเคราะห์เพลงพื้นบ้านจังหวัดอ่างทอง: กรณีศึกษา ผลงานเพลงของพ่อเพลงมังกร บุญเสริม*. การศึกษาค้นคว้าอิสระปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ไทย ทิพย์เนตร. (2565). ศิลปินของจังหวัดพะเยา. *สัมภาษณ์*. 27 กุมภาพันธ์.

- ประคอง นิมมานเหมินท์. (2526). *มหาชาติลานนา: การศึกษาในฐานะที่เป็นวรรณคดีท้องถิ่น*. กรุงเทพมหานคร: มติชน.
- พงษ์ศักดิ์ ดวงทิพย์. (2565). ศิลปินขงจังหวัดพะเยา. *สัปดาห์*. 26 กุมภาพันธ์.
- พระปลัดพงศ์ศิริ พุทธิวิโส และคณะ. (2562). *ความเชื่อของคนพะเยาจากนิทานพื้นบ้านและตำนานพื้นบ้านจังหวัดพะเยา*. พะเยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา.
- พิรุณญาณกานต์ ดอนแก้ว. (2565). ศิลปินขงจังหวัดพะเยา. *สัปดาห์*. 27 กุมภาพันธ์.
- ภริมา วิธาสถิตยกุล และพระมหาจิรฉัตร จิรเมธี. (2558). คติชนวิทยา: ความเชื่อกับสังคมไทย. *วารสาร มจร. มนุษยศาสตร์ปริทรรศน์*. 1 (1), 31-44.
- วรรณกรรมขับขานล้านนา. (ม.ป.ป.). *นายอ้วน ชันทะวงศ์*. สืบค้นเมื่อ 10 ธันวาคม 2564. จาก <http://lannainfo.library.cmu.ac.th/lannapoetry/people/auan-khanthawong>
- ศิราพร ฐิตะฐาน ณ ถกลาง. (2537). *ในท้องถิ่นมีนิทานและการละเล่น: การศึกษาในฐานะที่เป็นวรรณคดีท้องถิ่น*. กรุงเทพมหานคร: มติชน.
- สภาวัฒนธรรมจังหวัดพะเยา. (2548). *โครงการเก็บข้อมูลด้านศิลปการแสดงจังหวัดพะเยา (ขอ)*. พะเยา: นครนิสการพิมพ์.
- สมทรง จันทร์สุเทพ และคณะ. (2525). *วรรณกรรมพื้นบ้านไทย: คติธรรมที่ได้จากเพลงพื้นบ้านจังหวัดสิงห์บุรี*. รายงานการวิจัย. งานวิจัย กรมส่งเสริมวัฒนธรรม.
- สมาคมศิลปินขอล้านนา. (ม.ป.ป.). *คณะกรรมการสมาคมศิลปินขับขานขอล้านนา*. สืบค้นเมื่อ 1 มกราคม 2565, จาก <http://sorlanna.com/>
- สุข ใจฉลาด. (2565). ศิลปินขงจังหวัดพะเยา. *สัปดาห์*. 27 กุมภาพันธ์.
- เสงี่ยม วิษา. (2565). ศิลปินขงจังหวัดพะเยา. *สัปดาห์*. 1 มีนาคม.
- เสนหา บุญยรักษ์. (2545). *การศึกษาภาพสะท้อนจังหวัดพิษณุโลกและคุณค่าเชิงวรรณศิลป์จากเพลงพื้นบ้าน*. รายงานการวิจัย. สถาบันราชภัฏพิบูลสงคราม.
- หวัน ยินดี. (2565). ศิลปินขงจังหวัดพะเยา. *สัปดาห์*. 26 กุมภาพันธ์.
- อุบล กุลศรี. (2565). ศิลปินขงจังหวัดพะเยา. *สัปดาห์*. 25 กุมภาพันธ์.

การจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต

Management of Education for the Elderly to Promote Lifelong Learning

ชวลิต ขอดศิริ¹, วชิรา เครือคำอ้าย², ดารณีย์ พยัคฆ์กุล³

Chawalit Kodsiri¹, Wachira Kruekamai², Daranee Payakkul³

คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่^{1, 2}, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยพายัพ³

Faculty of Education, Chiang Mai Rajabhat University^{1, 2},

Graduate School, Payap University³

Corresponding Author, E-mail: chawalit_kod@g.cmru.ac.th*

บทคัดย่อ

การก้าวสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างสง่างามและมีศักยภาพเป็นสิ่งสำคัญที่สะท้อนถึงการบริหารจัดการในระดับนโยบายของประเทศและเป็นบทบาทการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องในสังคม เนื่องจากสถานการณ์สังคมสูงวัยกลายเป็นประเด็นสำคัญของประเทศและมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น ดังนั้น การจัดการศึกษาในรูปแบบของการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับผู้สูงอายุจึงเป็นหลักชัยของสังคม โดยนำแนวคิดสำคัญที่มาจากการศึกษาผู้สูงอายุขององค์การอนามัยโลกที่มุ่งเน้นการมีสุขภาพที่ดี มีหลักประกันในชีวิตและการมีส่วนร่วม โดยมีแนวทางจัดกิจกรรมการศึกษา 3 ประเภท ประกอบด้วย 1. การศึกษาความรู้พื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงชีพ 2. กิจกรรมการฝึกอาชีพเพื่อสร้างรายได้และการพึ่งตนเอง 3. กิจกรรมด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ โดยตระหนักถึงสอดคล้องกับโลกยุคการเปลี่ยนแปลงฉับพลันทางดิจิทัลเพื่อนำมาสู่การประยุกต์ใช้ในการจัดการศึกษาที่ส่งเสริมการดำเนินชีวิตสำหรับผู้สูงอายุและการเรียนรู้ตลอดชีวิต อันก่อให้เกิดการยกระดับคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและระดับสังคม เพื่อให้ผู้สูงอายุมีความเป็นองค์รวมที่แสดงออกถึงความอยู่ดีมีสุข ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ มีความมั่นคงในชีวิตและมีส่วนร่วมในสังคมที่สอดคล้องบริบทของสังคมไทยได้อย่างยั่งยืน องค์ความรู้ใหม่ คือ ด้านการเรียนการสอน มีการใช้หลักสูตรออนไลน์ผสมผสานกับห้องเรียนเสมือนจริง และด้านการพัฒนาหลักสูตรออนไลน์ มีหลักสูตรฐานสมรรถนะที่เชื่อมโยงสู่โลกของการทำงานจริง เพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ทุกช่วงวัย

คำสำคัญ: การจัดการศึกษา; ผู้สูงอายุ; การเรียนรู้ตลอดชีวิต

Abstract

Entering an aging society with dignity and potential is an important reflection of management at the national policy level as well as the role of participation of all relevant parties in society. Due to the situation of aging society has become a significant issue in the country and the increasing tendency, therefore, education management in the form of lifelong learning for the elderly as a milestone of society, the important concept from the study of active aging of the World Health Organization (WHO) focuses on health, life' security, and participation. There are three guidelines for the management of educational activities as follows: 1. research on the fundamental knowledge required for survival; 2. research into career training activities to generate income and self-sufficiency; and 3. research into information technology activities consistent with changes in the digital disruption era to apply it in the management of education for the elderly to promote sustainable lifelong learning that contributes to improving the quality of life of the elderly on both the individual and social levels. Consequently, the elderly can have a holistic that expresses their well-being both physically and mentally. There is stability in life as well as the opportunity to participate in a society that is consistent with the context of Thai society in a sustainable way. The body of knowledge will be teaching and learning online courses and combined with virtual classrooms. There are competency-based courses that are connected to the real world of work and develop human resources of all ages.

Keywords: Management Education; Ageing; Lifelong Learning

บทนำ

องค์การสหประชาชาติ (United Nations; UN) ได้แบ่งระดับการเข้าสู่สังคมสูงอายุของแต่ละประเทศทั่วโลกไว้ 3 ระดับ ได้แก่ ระดับที่ 1 ระดับการก้าวสู่สังคมสูงอายุ (Aging Society) คือ ประชากรอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไปมากกว่าร้อยละ 10 ของ

ประชากรทั้งประเทศ ระดับที่ 2 ระดับสังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ (Aged Society) คือ ประชากรอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไปมากกว่าร้อยละ 20 ของประชากรทั้งประเทศ และระดับที่ 3 ระดับสังคมผู้สูงอายุอย่างเต็มที่ (Super Aged Society) คือ ประชากรอายุตั้งแต่ 65 ปีขึ้นไปมากกว่าร้อยละ 20 ของประชากรทั้งประเทศ (United Nations, 2015) สำหรับประเทศไทยได้เริ่มเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548 คือ สัดส่วนผู้สูงอายุคิดเป็นร้อยละ 10.3 ของประชากรทั้งประเทศ และมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ จากการคาดการณ์ประชากรของประเทศไทยในปี พ.ศ. 2575 จะเข้าสู่สังคมสูงอายุอย่างเต็มที่ ผู้สูงอายุกลุ่มนี้จะกลายเป็นประชากรกลุ่มใหญ่ของประเทศในอนาคต ซึ่งการเพิ่มขึ้นของสัดส่วนประชากรสูงอายุมีสาเหตุสำคัญมาจากอัตราการเกิดของประชากรที่ลดลง ในขณะที่ประชากรมีอายุคาดเฉลี่ยยืนยาวมากขึ้นหรือมีอัตราการตายลดลง (คาสปาร์ พิค และคณะ, 2558) จากสถานการณ์สังคมสูงวัยเริ่มกลายเป็นประเด็นสำคัญของสังคมไทย เนื่องจากประเทศไทยกำลังจะก้าวเข้าสู่สังคมสูงอายุอย่างเต็มที่ (Super Aged Society) คือ ประชากรสูงอายุ 1 ใน 4 ของประชากรทั้งประเทศ ภายในปี พ.ศ. 2575 ดังนั้น เพื่อให้การก้าวสู่สังคมสูงอายุอย่างสง่างามและมีศักยภาพ จึงจำเป็นต้องเตรียมการรองรับเพื่อให้ผู้สูงวัยสามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีศักดิ์ศรี (Dignity) มีส่วนร่วม (Participation) และได้รับการดูแล (Care) อย่างเหมาะสม (สำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม, 2560) แม้ว่า การเพิ่มขึ้นของผู้สูงอายุมีกลุ่มโรคทางกายที่พบบ่อย อันเนื่องมาจากการเสื่อมสภาพทางด้านร่างกาย เช่น ปวดหลัง ปวดเอว ปวดกล้ามเนื้อ และปัญหาเกี่ยวกับตาและสายตา ได้แก่ ตาพร่ามัว ต้อกระจก เป็นต้น ผู้สูงอายุมีลักษณะเป็นวัยต้องพึ่งพิง เป็นผู้รับและต้องมีผู้ดูแล ในขณะที่ยังมีผู้สูงอายุจำนวนมากที่มีสุขภาพดี มีสติปัญญาเฉียบคม มีความสามารถในการถ่ายทอดความรู้มีคุณค่าต่อครอบครัว ชุมชนและสังคม (กาญจนา ตั้งชลทิพย์ และคณะ, 2553; ปณิธิ บรรวณ, 2557) การเข้าสู่สังคมสูงอายุในหลายประเทศทั่วโลกทำให้องค์การอนามัยโลกนำเสนอกรอบแนวคิดพหุพัฒนา (Active Ageing) ซึ่งเป็นแนวคิดเกี่ยวกับการยกระดับคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ทั้งในระดับปัจเจกและระดับสังคม เพื่อให้ผู้สูงอายุอยู่ดีมีสุข ทั้งในด้านร่างกาย จิตใจ มีความมั่นคงในชีวิต และมีส่วนร่วมในสังคม เป็นแนวทางให้นานาประเทศนำไปปรับใช้ให้เข้ากับบริบทของตนเองได้อย่างตรงจุดและมีทิศทางที่ชัดเจนขึ้น

สำหรับในประเทศไทยได้ดำเนินงานด้านผู้สูงวัยมาอย่างต่อเนื่อง โดยกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 เรื่องการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงวัย ไว้ในมาตรา 54 วรรคสาม โดยมีความว่า “...รัฐต้องดำเนินการให้ประชาชน

ได้รับการศึกษาตามความต้องการในระบบต่าง ๆ รวมทั้งส่งเสริมให้มีการเรียนรู้ตลอดชีวิต และจัดให้มีการร่วมมือกันระหว่างรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและภาคเอกชนในการจัดการศึกษาทุกระดับ โดยที่รัฐมีหน้าที่ดำเนินการกำกับ ส่งเสริมและสนับสนุนให้การจัดการศึกษาดังกล่าวมีคุณภาพและได้มาตรฐานสากล...” (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560, 2560) อีกทั้งแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2560-2579 ได้กำหนดวิสัยทัศน์ไว้ว่า “คนไทยทุกคนได้รับการศึกษาและเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างมีคุณภาพ ดำรงชีวิตอย่างเป็นสุข สอดคล้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและการเปลี่ยนแปลงของโลกศตวรรษที่ 21” โดยกำหนดยุทธศาสตร์ที่ 3 ในเรื่องการพัฒนาศักยภาพคนทุกช่วงวัยและการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560) อาจกล่าวได้ว่า การสร้างคนไทยให้เป็นคนดี คนเก่งและมีคุณภาพเป็นพลเมืองดีของชาติไทย มีทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 และอนุรักษ์ภาษาท้องถิ่น มีนิสัยรักการเรียนรู้และการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตสู่การเป็นคนไทยที่มีทักษะสูง ล้วนขึ้นอยู่กับสภาพบริบทของท้องถิ่นและสถานศึกษาที่แตกต่างกันที่จะทำให้เกิดผลลัพธ์ที่พึงประสงค์ของการศึกษาตามมาตรฐานการศึกษาของชาติอย่างเป็นรูปธรรม อันทำให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตนเองเต็มตามศักยภาพและเรียนรู้อย่างมีความสุข เป็นผู้ร่วมสร้างสรรค์นวัตกรรม เป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง มีคุณธรรมจริยธรรมนำไปสู่ความเป็นพลเมืองโลกที่ดี

ทั้งนี้ การดำเนินงานบูรณาการความร่วมมือในการขับเคลื่อนที่สำคัญของประเทศทั้ง 4 กระทรวง ได้แก่ กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงศึกษาธิการ และกระทรวงมหาดไทย ในเรื่องของการพัฒนาคนตลอดช่วงชีวิต การบูรณาการการดำเนินงานได้ยึดหลักแผนผู้สูงวัยแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545-2564) ฉบับปรับปรุงครั้งที่ 1 พ.ศ. 2552 เป็นแนวทาง โดยที่ประชุมผู้บริหาร 4 กระทรวงหลัก ร่วมกันพิจารณากำหนดเป้าหมายเชิงยุทธศาสตร์ มาตรการ หน่วยงานเจ้าภาพหลักในแต่ละมาตรการที่สอดคล้องกับภารกิจของแต่ละกระทรวงและตัวชี้วัด โดยกำหนดวิสัยทัศน์ไว้ว่า “ผู้สูงวัยเป็นหลักชัยของสังคมและมีเป้าหมายว่า ผู้สูงวัยสามารถดูแลตนเอง ดำรงชีวิตประจำวันได้และมีคุณภาพชีวิตที่ดี” โดยมีเป้าหมายเชิงยุทธศาสตร์ ประกอบด้วย 1) ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในสังคม (Social Participation) 2) ส่งเสริมความมั่นคงปลอดภัย (Social Security) และ 3) ส่งเสริมสุขภาพแข็งแรง (Strong Health (คณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2553) ซึ่งผู้เขียนได้นำเสนอแนวทางเกี่ยวกับการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงวัยเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต ประกอบด้วย

หัวข้อหลักที่สำคัญ ดังนี้ 1) แนวคิดผู้สูงวัยขององค์การอนามัยโลก 2) หลักการสำคัญของการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงวัย 3) บริบทการจัดการศึกษาผู้สูงวัยในประเทศไทย 4) ความเป็นมาของแนวคิดเรื่องการเรียนรู้ตลอดชีวิต 5) ความสำคัญของการเรียนรู้ตลอดชีวิต 6) หลักการของการเรียนรู้ตลอดชีวิต 7) การศึกษาตลอดชีวิตกับการเปลี่ยนแปลงในโลกยุคการเปลี่ยนแปลงฉับพลันทางดิจิทัล และ 8) การจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงวัยเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืน

เนื้อเรื่อง

แนวคิดผู้สูงวัยขององค์การอนามัยโลก

คำว่า ผู้สูงวัย (Elderly) ขององค์การอนามัยโลกได้อธิบายถึงองค์ประกอบสำคัญของการเป็นผู้สูงวัยที่มีพลัง ประกอบด้วย 3 ด้าน คือ 1) การส่งเสริมให้มีสุขภาพที่ดี (Healthy) 2) การส่งเสริมความมั่นคงหรือการมีหลักประกันในชีวิต (Security) และ 3) การส่งเสริมการมีส่วนร่วม (Participation) เพื่อนำมาประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการวางแผนและพัฒนาศักยภาพให้กับผู้สูงวัยที่อาศัยอยู่ตามลำพัง (World Health Organization, 2002) ซึ่งจะช่วยให้ผู้สูงวัยไม่รู้สึกเหงา เหนงา โดดเดี่ยวและเป็นการสร้างคุณค่าในตนเองให้แก่ผู้สูงวัยได้อย่างทรงคุณค่า ทั้งนี้ ผู้สูงวัยที่อาศัยอยู่ตามลำพังควรได้รับการส่งเสริมให้เป็นผู้ที่มีพหุพลัง (Active Ageing) โดยเริ่มจากการส่งเสริมให้เกิดการดูแลตนเองให้เหมาะสมกับโรคหรือความเจ็บป่วยที่มีอยู่ ตลอดจนกระตุ้นให้ทำกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่องตามศักยภาพของตนและมีกลุ่มในสังคมในการแสดงออก โดยอาศัยเทคโนโลยีมาเชื่อมต่อสังคมให้กับผู้สูงวัยในการจัดการศึกษาที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงวัย องค์การอนามัยโลกได้นำเสนอแนวคิดพหุพลังในภาพรวมเพื่อเป็นแนวทางแก่ประเทศต่าง ๆ นำไปปรับใช้ให้เหมาะสมกับบริบทของตนเองในการวางกรอบนโยบายแผนงาน โครงการและกิจกรรมที่จะพัฒนาให้เกิดภาวะพหุพลังในแต่ละประเทศอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด ซึ่งเป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในระดับบุคคล ครอบครัวและระดับชาติ หรืออาจกล่าวได้ว่า ผู้สูงวัยที่มีพหุพลังจะต้องเป็นผู้ที่มีลักษณะ 3 ด้าน คือ 1) การมีสุขภาพดี 2) การมีส่วนร่วมในสังคม 3) การมีหลักประกันที่มั่นคง โดยผ่านทั้งปัจจัยตัดขวางและปัจจัยกำหนด ซึ่งปัจจัยตัดขวางเป็นปัจจัยหลักที่ต้องคำนึงเป็นอันดับแรก ได้แก่ เพศ (Gender) วัฒนธรรม (Culture) เป็นต้น โดยเป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อปัจจัยด้านอื่นและส่งผลต่อการมีพหุพลังของผู้สูงวัย (World Health Organization, 2002: 20; สุภจักษ์ แสงประจักษ์สกุล, 2558: 114) ขณะที่ปัจจัยกำหนดเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อองค์ประกอบสำคัญทั้ง 3 ด้านของพหุพลัง

อันประกอบด้วยปัจจัยด้านสุขภาพและระบบบริการทางสังคม ปัจจัยด้านพฤติกรรม ปัจจัยด้านส่วนบุคคล ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมทางสังคม และปัจจัยด้านเศรษฐกิจ (World Health Organization, 2002: 21-32)

หลักการสำคัญของการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงวัย

การจัดการศึกษาผู้สูงวัยยึดหลักความต้องการของผู้สูงวัย ทั้งความต้องการทางด้านร่างกาย ความต้องการทางด้านจิตใจ รวมทั้งความต้องการทางด้านสังคมและเศรษฐกิจ การเตรียมความพร้อมของผู้สูงวัย เมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุจะมีการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจและสังคม ดังนั้น จึงจำเป็นต้องเตรียมความพร้อมให้กับผู้ที่กำลังเข้าสู่วัยสูงอายุและเสริมความรู้แก่ผู้สูงวัย เช่น จิตสังคม สิทธิสุขภาพ การจัดการการเงิน ธรรมชาติสร้างสุขและการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อฝึกฝนตนเองให้มีทักษะที่ทันสมัย อยู่เสมอ เปิดใจยอมรับสิ่งใหม่ เตรียมตัวเพื่อยอมรับและปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ต่าง ๆ ในสังคมและสิ่งแวดล้อมอย่างมีความสุขและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ภายใต้วิสัยทัศน์แผนบูรณาการ 4 กระทรวงหลัก อันได้แก่ “ผู้สูงวัยเป็นหลักชัยของสังคม” และมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาผู้สูงวัยให้สามารถดูแลตนเอง ดำรงชีวิตประจำวันได้และมีคุณภาพชีวิตที่ดี การจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงวัยจึงต้องยึดหลักการส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สูงวัยสามารถปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมในวัยของตนได้เป็นอย่างดี และตอบสนองต่อปรัชญาการศึกษาตลอดชีวิตอันสอดคล้องกับความต้องการของผู้สูงวัย ซึ่งเป็นการจัดการศึกษาต่อเนื่องตลอดชีวิต

หลักการจัดการศึกษาของผู้สูงวัยมีกิจกรรม 3 ประเภท (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2562: 11-14) ได้แก่ 1) กิจกรรมการศึกษาความรู้พื้นฐาน เพื่อให้เกิดความรู้พื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงชีพ 2) กิจกรรมการฝึกอาชีพ เพื่อให้เกิดความรู้และทักษะอาชีพ สร้างรายได้ ก่อให้เกิดการพึ่งตนเอง 3) กิจกรรมด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ กิจกรรมเหล่านี้เป็นการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงวัยเพื่อให้ผู้สูงวัยเกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต สามารถรับมือกับปัญหาต่าง ๆ ในชีวิตได้อย่างเหมาะสมเพื่อให้เป็นไปตามหลักการในการจัดการศึกษาผู้สูงวัย จึงได้กำหนดมาตรฐานการจัดการศึกษาผู้สูงวัยไว้ 3 มาตรฐาน ได้แก่ มาตรฐานที่ 1 มาตรฐานด้านคุณภาพผู้สูงวัย มาตรฐานที่ 2 มาตรฐานด้านการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงวัย และ มาตรฐานที่ 3 มาตรฐานด้านการจัดสภาพแวดล้อมการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงวัย ทั้งนี้ มาตรฐานดังกล่าวข้างต้นจะเป็นกลไกในการขับเคลื่อนที่สำคัญของการพัฒนาระบบการจัดการศึกษาให้มีมาตรฐานและตัวชี้วัด ทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ซึ่งแนวคิดพฤติกรรมของผู้สูงอายุจะเป็น

กระบวนการในการสร้างโอกาสความเสมอภาคและความเท่าเทียมในสังคมให้ผู้สูงวัยมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ทั้งทางกายภาพ จิตใจ สังคมและการมีส่วนร่วม

บริบทการจัดการศึกษาผู้สูงวัยในประเทศไทย

แผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2560–2579 ตามที่สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2564: 25) จัดทำขึ้นได้กล่าวถึงบริบทของการจัดการศึกษาไว้ว่า ในเชิงโครงสร้างประชากรช่วงปี พ.ศ. 2553–2574 มีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่องในทุกช่วงวัย ซึ่งเป็นผลจากอัตราการเจริญพันธุ์ที่ลดลง ยกเว้นประชากรที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปที่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้ประเทศเริ่มเข้าสู่สังคมสูงวัย ปัญหาโครงสร้างประชากรนี้ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจและสังคม เนื่องจากอัตราการพึ่งพิงจะเพิ่มสูงขึ้น จากผลการศึกษาของอาชัญญา รัตนอุบล และคณะ (2555) ได้วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลการให้บริการการศึกษาและการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุของประเทศไทยพบว่า กรณีศึกษาที่ดีของประเทศไทยมีลักษณะเป็นเอกลักษณ์ตามแบบวิถีไทยในการพัฒนาส่งเสริมและการจัดกิจกรรมการจัดการศึกษา/การเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุให้เป็นลักษณะพิเศษแก่ผู้สูงอายุ ครอบครัว และชุมชนอย่างแท้จริง มีการบูรณาการในกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลายและเตรียมความพร้อมไปสู่กิจกรรมที่เน้นให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตดีขึ้น สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข ส่งเสริม สนับสนุนให้ผู้สูงอายุสามารถใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ได้อย่างคุ้มค่า ตลอดจนการพัฒนาครอบครัวหรือผู้ใกล้ชิดเพื่อให้สามารถนำความรู้ไปใช้ในการดูแลผู้สูงอายุในครอบครัวได้อย่างมีประสิทธิภาพสอดคล้องกับบริบทของสังคมและประเทศชาติต่อไป สำหรับบริบทการจัดการศึกษาผู้สูงวัยในประเทศไทยมีลักษณะเชิงนโยบายไปสู่การปฏิบัติ ได้แก่ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ปฎิณญ์ผู้สูงอายุไทย ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งได้บูรณาการไปสู่หน่วยงานภาครัฐและหน่วยงานเอกชนในการทำความร่วมมือขับเคลื่อนการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงวัยในประเทศไทย

ความเป็นมาของแนวคิดเรื่องการเรียนรู้ตลอดชีวิต

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2549) ได้กล่าวถึงความเป็นมาของแนวคิดเรื่องการเรียนรู้ตลอดชีวิต ในรายงานการวิจัยเรื่องการศึกษาเปรียบเทียบการพัฒนาการศึกษาไทยกับนานาชาติ: นวัตกรรมด้านการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อยกระดับการศึกษาของแรงงานไทยว่า เป็นแนวคิดที่มีการนำเสนอเป็นครั้งแรกในการประชุมระดับนานาชาติทางการศึกษาในช่วงปลายปี ค.ศ. 1960 (พ.ศ. 2503) ต่อเนื่องกับต้นปี

ค.ศ. 1970 (พ.ศ. 2513) โดยกลุ่มประเทศพัฒนาแล้วเสนอให้เปลี่ยนแปลง จุดเน้นจากการศึกษาในโรงเรียนไปสู่การศึกษาต่อเนื่องตลอดชีวิตของบุคคล หน่วยงานองค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติหรือยูเนสโก (UNESCO) เป็นองค์กรที่มีบทบาทในการส่งเสริมแนวคิดนี้ไปสู่การปฏิบัติในประเทศต่าง ๆ โดยเริ่มจากการใช้คำว่า การศึกษาตลอดชีวิต ในการทำแผนงบประมาณสำหรับกิจกรรมขององค์กรในช่วงปี ค.ศ. 1963-1964 (พ.ศ. 2506-2507) เป็นการกล่าวถึงการศึกษาดูตลอดชีวิตของผู้ใหญ่ ต่อมาในแผนงบประมาณของช่วงปี ค.ศ. 1969-1970 (พ.ศ. 2512-2513) ได้ให้ความหมายของการศึกษาตลอดชีวิตที่ครอบคลุมการศึกษาทั้งหมดและทุกช่วงวัยตั้งแต่เด็กจนถึงผู้ใหญ่ ทั้งได้จัดพิมพ์หนังสือเกี่ยวกับแนวคิด หลักการ ทิศทาง และแนวปฏิบัติของการศึกษาตลอดชีวิตที่ชื่อว่า An Introduction to Lifelong Education มาเผยแพร่ในปี ค.ศ. 1970 (พ.ศ. 2513)

ในปี ค.ศ. 1972 (พ.ศ. 2515) ยูเนสโกเริ่มส่งเสริมเรื่องการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยมีจุดเน้นที่ประเด็นความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ โดยเสนอรายงานชื่อว่า Learning to Be: The World of Education Today and Tomorrow” (Faure, et al., 2013) แต่แนวคิดเรื่องการเรียนรู้ตลอดชีวิตในขณะนั้นไม่ได้รับความสนใจเท่าที่ควร เพราะไม่ได้เน้นประเด็นการพัฒนาอาชีพหรือจ้างงาน ในขณะที่ประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกกำลังประสบปัญหาการว่างงาน กระทั่งถึงปี ค.ศ. 1980 (พ.ศ. 2523) เป็นช่วงของการศึกษาและการฝึกอบรมที่เน้นในเรื่องตลาดแรงงานที่มีฐานอยู่ในสถานศึกษา การส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประเทศต่าง ๆ ในช่วงดังกล่าวจึงไม่มีการเปลี่ยนแปลงเคลื่อนไหวที่ชัดเจน อย่างไรก็ตาม การเรียนรู้ตลอดชีวิตกลับมาสู่การฟื้นฟูใหม่อีกครั้งในปี ค.ศ. 1990 (พ.ศ. 2533) และกลายเป็นประเด็นสนใจทั่วโลกเมื่อถึงกลาง ค.ศ. นี้ โดยปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดการเคลื่อนไหวในเรื่องนี้อย่างจริงจัง คือ แนวคิดที่ว่า การเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นทิศทางหลักในศตวรรษที่ 21 ที่ทุกประเทศต้องมุ่งปฏิบัติให้บรรลุเป้าหมาย รายงานนี้เสนอหลักการการเรียนรู้ตลอดชีวิต 4 ประการ คือ 1) การเรียนรู้เพื่ออยู่ร่วมกัน 2) การเรียนรู้เพื่อรู้ 3) การเรียนรู้เพื่อทำ 4) การเรียนรู้เพื่อเป็น ในปี ค.ศ. 1996 (พ.ศ. 2539) องค์กรด้านความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการพัฒนา (OECD) และยูเนสโกได้ร่วมกันเตรียมยุทธศาสตร์เพื่อรองรับสังคมฐานความรู้ โดยประกาศให้การเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อปวงชน (Lifelong Learning for All) เป็นหลักการในการจัดการศึกษาของประชาคมยุโรป ในครั้งนี้หลายประเทศต่างร่วมกันขานรับเป็นอย่างดี ซึ่งต่อมาประชาคมยุโรปได้ประกาศให้ปี ค.ศ. 1996 (พ.ศ. 2539) เป็นปีแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต ต่อมาประชาคมยุโรปได้ประกาศข้อตกลงเกี่ยวกับการเรียนรู้ตลอดชีวิตขึ้น

ในปี ค.ศ. 2000 (พ.ศ. 2543) จากความเชื่อที่ว่า การก้าวสู่สังคมฐานความรู้ต้องก้าวไปพร้อมกับสังคมการเรียนรู้ตลอดชีวิต ดังนั้น ประเทศในยุโรปจึงจัดทำแผนปฏิบัติการระดับชาติเพื่อดำเนินการให้ประเทศของตนประสบความสำเร็จในเป้าหมายเรื่องการเรียนรู้ตลอดชีวิต (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2554: 11-13) สำหรับประเทศไทยมีพัฒนาการอย่างต่อเนื่องจากอดีต จนถึงปัจจุบัน ความเป็นมาของแนวคิดเรื่องการเรียนรู้ตลอดชีวิตเน้นในเรื่องของการพัฒนาคนตั้งแต่เกิดกระทั่งตาย ส่งเสริมให้บุคคลได้เรียนรู้ตามศักยภาพของตนตามบริบทของสังคมวัฒนธรรมในแต่ละยุคให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกในศตวรรษที่ 21 บนหลักการจัดการศึกษาเพื่อปวงชน เช่น ศูนย์สามวัย คือ 1) วัยเด็กถึงวัยครองคู่ 2) วัยกลางคน คือ วัยพ่อแม่ และ 3) วัยสูงอายุ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยเน้นความต่อเนื่องเชื่อมโยงเป็นวงจรของทุกช่วงวัย สำหรับโรงเรียนผู้สูงอายุเป็นการจัดการศึกษาที่ต้องการให้ผู้สูงอายุมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องที่มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิต อันเกิดจากแนวคิดที่ตระหนักถึงคุณค่า ความสำคัญและพลังของผู้สูงอายุ โดยการสร้างพื้นที่ส่งเสริมการเรียนรู้และพัฒนา ศักยภาพผู้สูงอายุเป็นสำคัญ

ความสำคัญของการเรียนรู้ตลอดชีวิต

ในช่วงชีวิตของแต่ละคน จะเริ่มต้นจากวัยทารก วัยเด็ก วัยรุ่น วัยผู้ใหญ่และวัยผู้สูงอายุ ซึ่งแต่ละช่วงวัยจะพบกับการเปลี่ยนแปลงภายในและภายนอกทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม สติปัญญา รวมถึงหน้าที่ความสำเร็จและความล้มเหลวในชีวิต สิ่งให้เห็นเป็นรูปธรรมที่สุด คือ การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ เนื่องมาจากสภาพแวดล้อมมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงตามวัย ด้วยเหตุนี้ บุคคลจำเป็นต้องเรียนรู้และปรับตัวอยู่เสมอ โดยเฉพาะในศตวรรษที่ 21 ที่มีการเปลี่ยนแปลงทั้งมิติทางเศรษฐกิจและสังคม อันเนื่องมาจากโลกาภิวัตน์แบบก้าวกระโดดและพลิกผัน การปฏิวัติยุคดิจิทัล การเปลี่ยนแปลงอุตสาหกรรม 4.0 ความต้องการกำลังคนที่มีทักษะในศตวรรษที่ 21 ทั่วโลก มีความจำเป็นที่ต้องพัฒนาคนในประเทศให้ก้าวทันต่อการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ ไม่เว้นแม้แต่ประเทศไทย เช่น ภัยคุกคามในรูปแบบต่าง ๆ หรือแม้แต่การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศของโลกที่เกิดจากภาวะโลกร้อน โรคอุบัติใหม่ จากสถานการณ์ดังกล่าวจำเป็นที่รัฐต้องพัฒนาและสร้างหลักประกันให้พลเมืองในประเทศทุกคนได้มีศึกษาและพัฒนาไปพร้อมกันอย่างเท่าเทียมและทั่วถึง สนับสนุนให้ทุกคนได้รับโอกาสในการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต ทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาต้องมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนอย่างเป็นรูปธรรมเพื่อให้คนไทยทุกคนได้รับการศึกษาและเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างมีคุณภาพและมีความสุข (สำนักงานปลัดกระทรวง

ศึกษาธิการ, 2559; สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2560; ศักรินทร์ ชนประชา, 2562) โดยการเรียนรู้ตลอดชีวิตต้องครอบคลุมสาระสำคัญ ดังนี้ 1. พัฒนาการของบุคคลทางด้านกายภาพและช่วงวัย 2. การเปลี่ยนแปลงทางด้านวิทยาศาสตร์ นวัตกรรมและเทคโนโลยีร่วมสมัย 3. การเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม เศรษฐกิจและวิถีชีวิต 4. ความเท่าเทียมและความเสมอภาค และ 5. การสร้างหลักประกันว่าทุกคนมีการศึกษาที่มีคุณภาพ

หลักการของการเรียนรู้ตลอดชีวิต

การศึกษามีความจำเป็นสำหรับชีวิตมนุษย์ โดยทุกคนสามารถเรียนรู้ได้ตลอดทุกช่วงวัยอย่างไม่มีสิ้นสุด แม้จะจบการศึกษาจากโรงเรียนหรือสถาบันการศึกษาแล้วก็ตาม โดยหลักสำคัญของการศึกษาตลอดชีวิตได้เน้นความเท่าเทียมและความเสมอภาคทางการศึกษา มีความยืดหยุ่นหลากหลายรูปแบบ เปิดโอกาสให้ทุกคนสามารถเรียนรู้ได้ตลอดเวลา มุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตเพื่อสามารถพึ่งตนเองได้ จากการศึกษาของสุมาลี สังข์ศรี (2544) ได้ประมวลแนวคิด หลักการและข้อเขียนของนักการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาตลอดชีวิตไว้ 15 ประการ ดังนี้ 1) การศึกษาเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับชีวิตมนุษย์ 2) บุคคลมีความสามารถที่จะเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต 3) การศึกษามีได้สิ้นสุดลงเมื่อบุคคลจบจากโรงเรียนหรือสถาบันการศึกษา 4) การศึกษาตลอดชีวิตเป็นภาพรวมของการศึกษาทั้งหมด 5) การศึกษาตลอดชีวิตเป็นการศึกษาที่มีการผสมผสานกันทั้งในแนวตั้งและแนวนอน 6) การศึกษาตลอดชีวิตเน้นความเท่าเทียมกันของโอกาสทางการศึกษา 7) การศึกษาตลอดชีวิตควรมีความยืดหยุ่นและหลากหลาย 8) การศึกษาควรมีความเป็นประชาธิปไตยหรือให้อิสระแก่ผู้เรียน 9) การสร้างแรงจูงใจในการเรียนรู้ 10) การให้เครื่องมือในการแสวงหาองค์ความรู้ 11) การให้ศึกษาเรียนรู้เรื่องของชีวิตและสภาพปัญหาที่ต้องเผชิญในชีวิตจริง 12) บ้านเป็นจุดเริ่มต้นของการศึกษาตลอดชีวิต 13) ชุมชนมีบทบาทสำคัญ 14) การอาศัยการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย 15) การศึกษาตลอดชีวิตเน้นการจัดการศึกษาเพื่อให้บุคคลพึ่งตนเองได้

สำหรับสำนักงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (2552: 5) ได้จัดทำหลักสูตรการพัฒนาสมรรถนะของนักบริหารระดับสูง โดยสรุปหลักการที่สำคัญในการจัดการศึกษาตลอดชีวิต 6 ประการ ดังนี้ ประการที่ 1 เนื้อหาสาระที่เกี่ยวข้องพันใกล้ชิดกับการดำรงชีวิตและมีความต่อเนื่อง ประการที่ 2 การศึกษาที่เกิดขึ้นโดยไม่มีขีดจำกัดด้านเวลาและช่วงวัย ประการที่ 3 การศึกษาที่เกิดขึ้นในสถานการณ์การดำรงชีวิตสามารถเข้าถึงได้ทุกที่ทุกเวลา ประการที่ 4 บุคคลต้องสามารถพึ่งตนเองทางการศึกษาได้ในระยะยาว การเข้าร่วมกิจกรรมต้องเป็นไปด้วยความสมัครใจ

ประการที่ 5 บุคคลได้รับการศึกษาโดยไม่เลือกเวลาและโอกาสกลุ่มเป้าหมายจึงต้องมีความต้องการการเรียนรู้ด้วยตนเอง ประการที่ 6 การศึกษาตลอดชีวิตเป็นข้อเรียกร้องเพื่อการมีชีวิตที่ดีขึ้นอย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับแนวคิดญาณวิทยา (Epistemology) ในทางปรัชญา อันเป็นการศึกษาธรรมชาติของความรู้ (Nature of Knowledge) การให้เหตุผลสนับสนุน (Justification) และความเป็นเหตุเป็นผลของความเชื่อ (Rationality of Belief) ปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenology) หรือปรัชญาแบบวิทยาศาสตร์ (Philosophy of Science) ซึ่งประสบการณ์ของผู้สูงอายุแต่ละคนจะมีความแตกต่างกันถึงแม้จะเป็นเรื่องเดียวกัน เพราะผู้สูงอายุมีความหมายแตกต่างกันไปตามภูมิหลังของแต่ละคนที่ถูกหล่อหลอมมาจากอดีตถึงปัจจุบัน ทั้งนี้ ประสบการณ์แบบเดียวกันย่อมมีแก่นแท้เดียวกัน (Essence) หรือมีลักษณะร่วมกันของประชากร ดังนั้น การศึกษานี้จึงมุ่งทำความเข้าใจความหมายของประสบการณ์ในชีวิตของผู้สูงอายุในแบบต่าง ๆ ที่ผู้ศึกษาเห็นว่า มีมุมมองที่น่าสนใจจากทัศนะของผู้ที่เป็นเจ้าของประสบการณ์ โดยให้ความสำคัญกับประสบการณ์ผู้สูงอายุที่เป็นผู้ถูกระทำภายใต้บริบทมลทินทางสังคม/อคติแห่งวัยจากสังคมรอบข้างส่งผ่านความคิดความเชื่อ การปฏิบัติและการเลือกปฏิบัติที่เป็นการกำหนดมาจากโครงสร้างทางสังคม และผู้สูงอายุในฐานะเป็นผู้กระทำการมาเป็นเครื่องมือในการตีความและสร้างความหมายใหม่ (Cohen, 2000: 3; กมลชนก ขำสุวรรณ และมาตี ลิมสกุล, 2560: 139)

การศึกษาตลอดชีวิตกับการเปลี่ยนแปลงในโลกยุคการเปลี่ยนแปลงฉับพลันทางดิจิทัล

สำหรับทิศทางการศึกษาตลอดชีวิตในประเทศไทยได้มีการสะท้อนสภาพปัญหามากมายนี้ โดยเฉพาะข้อมูลจากสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (Thailand Development Research Institute; TDRI) ได้สรุปปัญหาการศึกษาไทยที่ยังขาดพัฒนาการ เนื่องจากมีปัญหาเรื้อรัง 3 ประการ (สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2561) ประกอบด้วย 1) คุณภาพการเรียนรู้ของนักเรียนตกต่ำ 2) ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาสูง 3) ประสิทธิภาพการบริหารทรัพยากรต่ำ ในขณะที่การแก้ไขปัญหारेื้อรังเหล่านี้ยังไม่เพียงพอ สังคมไทยก็กำลังก้าวสู่ยุคใหม่ที่แตกต่างกันไปจากเดิมอย่างสิ้นเชิง ดังนั้น การศึกษาต้องตอบโจทย์อนาคตของคนไทยรุ่นใหม่ที่จะต้องเผชิญกับความท้าทายใหม่ 2 ประการ อันได้แก่ 1) สภาวะสังคมสูงวัย 2) ยุคแห่งความปั่นป่วนทางเทคโนโลยี (Technology Disruption) นอกจากนี้ จำนวนแรงงานที่ลดลง อันเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรก็ผลักดันให้ระบบการศึกษาต้องเร่งสร้างแรงงานทักษะสูง ความเสี่ยงจากการถูกทดแทนโดยหุ่นยนต์ ระบบอัตโนมัติและ

ปัญญาประดิษฐ์ (AI) ทำให้ห้องเรียนไทยควรหันไปให้ความสำคัญกับการพัฒนาทักษะ 3Hs ซึ่งประกอบด้วย 1) ความละเอียดประสาตสัมผัสและมือ (Hand) 2) ความคิดสร้างสรรค์ (Head) และ 3) ความฉลาดทางสังคม (Heart) สอดคล้องกับแนวคิดขวลิต ขอดศิริ และคณะ (2564) ที่กล่าวว่า นวัตกรรมการศึกษาเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงในยุคการเปลี่ยนแปลงฉับพลันทางดิจิทัล (Disruptive Innovation) จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องอาศัยนวัตกรรมในด้านต่าง ๆ เพื่อช่วยส่งเสริมสนับสนุนและขับเคลื่อนระบบการทำงานให้มีประสิทธิภาพผสมผสานการบูรณาการในการเรียนรู้แบบข้ามศาสตร์ (Transdisciplinary) เพื่อเตรียมความพร้อมสู่สังคมแห่งอนาคต ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการจัดการเรียนรู้โดยใช้นวัตกรรมยุคการเปลี่ยนแปลงฉับพลันทางดิจิทัล เนื่องจากในอนาคตรูปแบบการทำงานจะเปลี่ยนไปที่เรียกว่า วิถีชีวิตถัดไป (Next Normal) ซึ่งแนวโน้มในอนาคตผู้เรียนจะประกอบอาชีพอิสระโดยนำเทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทมากยิ่งขึ้น ดังนั้น ผู้เรียนต้องมีทักษะแห่งอนาคตเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลง เช่น ความคิดสร้างสรรค์ ความฉลาดทางอารมณ์ การคิดวิเคราะห์ ความกระหายเรียนรู้ การตัดสินใจ การสื่อสารระหว่างบุคคล ความเป็นผู้นำทักษะทางเทคโนโลยี และการเตรียมพร้อมรับความเปลี่ยนแปลง

การจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงวัยเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืน

การจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงวัยเพื่อส่งเสริมและยกระดับคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น มีกิจกรรมหลากหลายรูปแบบ การอบรมหลักสูตรระยะสั้นที่มีความโดดเด่นและชัดเจน และเกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ ในเมืองเซนต์กัลเลิน (St. Gallen) ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ เมื่อปี ค.ศ. 2008 (พ.ศ. 2551) ได้มีแนวคิดธนาคารเวลา อันเป็นรูปแบบหนึ่งที่ทำให้ความสุขที่สามารถเบิกได้เมื่อก้าวสู่สังคมสูงวัย และเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนความช่วยเหลือระหว่างสมาชิกด้วยกัน โดยสมาชิกจะไปลงพื้นที่ในการดูแลช่วยเหลือผู้สูงอายุมีการบันทึกจัดเก็บเวลาที่ทำจิตอาสาอย่างเป็นระบบ และสมาชิกสามารถเบิกเวลามาใช้เพื่อให้จิตอาสารุ่นใหม่มาดูแลต่อไปเมื่อตนมีอายุมากขึ้น หากปรับประยุกต์ใช้ในบริบทของประเทศไทยที่มีธนาคารความดีของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (จักรกฤษณ์ สิริริน, 2561) จะทำให้ผู้สูงวัยมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นสำหรับผู้สูงวัยที่มีศักยภาพร่างกาย จิตใจและสังคมในการช่วยเหลือตนเองได้อยู่แล้วก็จะเกิดการเรียนรู้และอยากพัฒนาความรู้บันปลายชีวิตในหัวข้อที่สนใจ เช่น การจัดการศึกษามิติใหม่ในรูปแบบออนไลน์ผ่านมู๊ก (MOOC; Massive Open Online Courses) และมีภาคีเครือข่ายความร่วมมือหลากหลายมหาวิทยาลัย หน่วยงานภาครัฐและเอกชน

ในการส่งเสริมสนับสนุนให้เข้าถึงการศึกษาตลอดชีวิตบนความเสมอภาคและความเท่าเทียมในสังคมไทย อีกทั้งยังสามารถสะสมหน่วยการเรียนรู้หรือธนาคารหน่วยกิต (Academic Credit Bank; Credit Bank) เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนและประชาชนได้เรียนและทำงานในเวลาเดียวกัน โดยสามารถนำผลการเรียนรู้ที่ได้จากประสบการณ์การทำงาน อาชีพหรือการฝึกอบรม ทั้งในระบบ นอกกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยที่สะสมไว้มาเทียบโอนได้

การจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงวัยเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืนจึงมีลักษณะที่เด่นชัด ดังนี้ 1) โครงสร้างโรงเรียนผู้สูงอายุที่เป็นรูปธรรม เช่น ที่ปรึกษาครูใหญ่/ประธานหรือผู้อำนวยการ คณะกรรมการ/แกนนำร่วมขับเคลื่อน และคณะวิทยากรจิตอาสา และ 2) การบริหารจัดการที่ดี ประกอบด้วย 5 ก ได้แก่ (1) กลุ่ม (2) กรรมการ (3) กติกาหรือข้อตกลงร่วมกัน (4) กิจกรรม (5) กองทุน ทั้งนี้ เพื่อให้การส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืนจะต้องมีผู้นำการเปลี่ยนที่มีเป้าหมายชัดเจนและมีกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง โดยมีส่วนร่วมของเครือข่ายที่ส่งเสริมสนับสนุนในการเรียนรู้และพัฒนาการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องทั้งจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ทั้งนี้รูปแบบดังกล่าวอาจมีการปรับให้ยืดหยุ่นตามสภาพของบริบทเชิงพื้นที่ การบริหารจัดการ พหุวัฒนธรรมและความหลากหลายเป็นสำคัญ

องค์ความรู้ใหม่

จากที่กล่าวมาจะเห็นว่า การเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นการจัดการศึกษาให้กับบุคคลทุกช่วงวัยได้เกิดการเรียนรู้ได้ทุกที่ ทุกเวลา ทุกระดับบนความเสมอภาคและความเท่าเทียมกันในการเข้าถึงโอกาสทางการศึกษา เป็นการปลูกฝังแนวคิดการเรียนรู้และนำความรู้ ทักษะ/สมรรถนะ เจตคติที่ดี แรงจูงใจที่รักในการเรียนรู้ ความใฝ่เรียนรู้ด้วยตนเอง เมื่อประมวลเป็นองค์ความรู้ใหม่จะเห็นเชื่อมโยงไปสู่การจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ได้อย่างเป็นรูปธรรม ดังนี้

ประเด็นที่ 1 การเรียนการสอน มีการปรับแนวทางการเรียนรู้ในโลกเสมือนจริง มีการใช้หลักสูตรออนไลน์ผสมผสานกับห้องเรียนเสมือนจริง เหมือนการเข้าไปเรียนในสถานที่จริง สามารถโต้ตอบกับเอไอ (AI) เช่น จักรวาลอนมิติ (Metaverse) ที่ได้นำแนวคิดพื้นที่ปฏิสัมพันธ์ที่บรรจบกันระหว่างโลกทางกายภาพ (Physical World) กับโลกเสมือน (Virtual World) ทั้งรูปแบบการพูดคุยหรือสนทนาผ่านข้อความในเนื้อหาที่สนใจในรายวิชา และยังปรับหลักสูตรของคนทุกช่วงวัย ทั้งในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานและระดับอุดมศึกษาเพื่อรองรับสังคมผู้สูงอายุในประเทศไทยอย่างเต็มที่

ประเด็นที่ 2 การพัฒนาหลักสูตรออนไลน์รูปแบบใหม่ โดยมุ่งเน้นหลักสูตรฐานสมรรถนะที่เชื่อมโยงสู่โลกของการทำงานจริงและโลกจินตนาการมากขึ้น การเกิดหลักสูตรระยะสั้นและระยะยาวเพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ทุกช่วงวัย เช่น การมองภาพแบบองค์รวม (Holistic) การพัฒนาการคิดขั้นสูง การบูรณาการแบบข้ามศาสตร์ (Transdisciplinary) ที่เน้นอัตลักษณ์เชิงพื้นที่ (Spatial Identity) มากขึ้น และสะท้อนถึงกระบวนการจัดการเรียนรู้ การประเมินผลจากหน่วยงานภาคีเครือข่ายอย่างเป็นรูปธรรม

สรุป

การเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นการจัดการศึกษาให้กับบุคคลทุกช่วงวัยได้เกิดการเรียนรู้ได้ทุกที่ ทุกเวลา ทุกระดับบนพื้นฐานของความเสมอภาคและความเท่าเทียมกันในการเข้าถึงโอกาสทางการศึกษา อันเป็นการปลูกฝังแนวทางการเรียนรู้และการนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ด้วยตนเอง โดยอาศัยการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนเพื่อเข้าถึงแหล่งการเรียนรู้ทั้งในระบบโรงเรียน นอกกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย แนวคิดเหล่านี้ล้วนมีความสำคัญต่อการศึกษตลอดชีวิต ซึ่งถือว่าเป็นปัจจัย 5 ของมนุษยชาติที่จะเป็นตัวแปรสำคัญในการดำเนินชีวิต อย่างไรก็ตาม การศึกษตลอดชีวิตต้องมีกรอบแนวคิด รูปแบบ กระบวนการเรียนรู้ กิจกรรมที่เป็นรูปธรรมชัดเจนในแต่ละแห่งที่สอดคล้องกับบริบทเชิงพื้นที่ ซึ่งแต่ละสถานศึกษาจะต้องจัดกิจกรรมตามความพร้อมด้านศักยภาพ สำหรับในด้านผู้บริหาร บุคลากรที่เกี่ยวข้อง งบประมาณ การบริหารจัดการและทรัพยากรที่มีอยู่ในพื้นที่ต้องช่วยส่งเสริมและขอความร่วมมือสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชน รวมถึงการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนที่เข้มแข็ง ทั้งนี้ กรมกิจการผู้สูงอายุ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ได้ออกแบบคู่มือโรงเรียนผู้สูงอายุเพื่อเป็นแนวทางตัวแบบ (Model) ในการดำเนินงาน อันเป็นปัจจัยแห่งความสำเร็จและหลักสูตรการเรียนรู้ในการพัฒนาโรงเรียนผู้สูงอายุเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุให้ดีขึ้น นอกจากนี้ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการได้จัดทำรายงานผลการศึกษาเพื่อประกอบการจัดทำมาตรฐานการจัดการศึกษาผู้สูงอายุขึ้น โดยมาตรฐานการจัดการศึกษาผู้สูงอายุ 3 ด้าน ได้แก่ ด้านคุณภาพผู้สูงอายุ ด้านการจัดการศึกษา และด้านสภาพแวดล้อมสำหรับผู้สูงอายุ เพื่อใช้เป็นกรอบและแนวทางในการจัดการศึกษาเพื่อตอบสนองและพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญในการช่วยให้ผู้สูงอายุดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข ทั้งนี้ เพื่อให้ผู้สูงอายุได้ปรับตัวเข้ากับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม สังคม วิถีชีวิต วัฒนธรรม

ประเพณี ความเชื่อและเทคโนโลยีดิจิทัลร่วมสมัย สิ่งเหล่านี้ล้วนเกิดจากประสบการณ์ทางตรงและทางอ้อมซึ่งเป็นองค์ความรู้ที่ได้รับการถ่ายทอดประสบการณ์จากรุ่นสู่รุ่นของผู้สูงอายุเองแล้วนำมาประยุกต์เข้ากับวิถีสังคมสมัยใหม่หรือสังคมรุ่นลูกรุ่นหลานเพื่อให้เกิดการเรียนรู้และอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขและยั่งยืนต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กมลชนก ขำสุวรรณ และมาตี ลิมสกุล. (2560). คุณค่าของผู้สูงอายุในระบอบของความเป็นจริง: ความท้าทายของนักวิจัยด้านสังคมศาสตร์ในปัจจุบัน. *วารสารสังคมสงเคราะห์*. 25 (1), 133-56.
- กาญจนา ตั้งชลทิพย์ และคณะ. (2553). *คุณค่าผู้สูงอายุ: ภาพสะท้อนมุมมองจากคนสองวัย ประชากรและสังคม: คุณค่าผู้สูงอายุในสายตาสังคมไทย*. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- คณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2553). *พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546*. กรุงเทพมหานคร: เทพเพ็ญวานิชย์.
- คาสปาร์ พิค และคณะ. (2558). รายงานสถานการณ์ประชากรไทย พุทธศักราช 2558 “โฉมหน้าครอบครัวไทย ยุคเกิดน้อย อายุยืน”. กรุงเทพมหานคร: กองทุนประชากรแห่งสหประชาชาติประจำประเทศไทย และสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- จักรกฤษณ์ สิริริน. (2 กันยายน 2561). จาก “ลงแขกเกี่ยวข้าว” สู่ “ธนาคารเวลา” ไอเดียเตรียมการล่วงหน้าก่อนเข้าสู่สังคมผู้สูงวัย. สืบค้นเมื่อ 9 มิถุนายน 2565, จาก <https://www.salika.co/2018/09/02/time-bank/>
- ขวลิต ขอดศิริ และคณะ. (2564). ทิศทางและแนวโน้มของภาวะผู้นำทางการประถมศึกษาในยุค Digital Disruption. *วารสารวิชาการและวิจัยสังคมศาสตร์*. 17 (1), 1-16.
- ปณิธิ บราวน์. (2557). พฤติกรรมของกลุ่มผู้สูงอายุและทุนที่ใช้ในการขับเคลื่อนงานด้านผู้สูงอายุ. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*. 30 (3), 97-120.
- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560. (6 เมษายน 2560). *ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 134 ตอนที่ 40 ก*. หน้า 1-90.

- ศักรินทร์ ชนประชา. (2562). การศึกษาตลอดชีวิต. *วารสาร AL-NUR บัณฑิตวิทยาลัย*. 14 (26), 159-175.
- สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. (2 ธันวาคม 2561). *TEP เปิด “3 ปัญหาเก่า 2 ความท้าทายใหม่” การศึกษาไทยชนภาคการเมืองล้อมวงคุยนโยบายแก้ไข สร้างคนไทยให้ทันโลก*. สืบค้นเมื่อ 9 มิถุนายน 2565, จาก <https://bit.ly/3Jh2XaC>
- สำนักงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย. (2552). *หลักสูตรการพัฒนาสมรรถนะนักบริหารระดับสูง กศน. เอกสารประกอบการฝึกอบรมการพัฒนาสมรรถนะนักบริหารระดับสูง กศน. ปีงบประมาณ 2552*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2560). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564)*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2549). *การศึกษาเปรียบเทียบการพัฒนาการศึกษาไทยกับนานาชาติ: นวัตกรรมด้านการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อยกระดับการศึกษาของแรงงานไทย*. กรุงเทพมหานคร: พริกหวานกราฟฟิค.
- _____. (2554). *สถานภาพและบทบาทการส่งเสริมสังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตของหน่วยงานภาครัฐและเอกชน*. กรุงเทพมหานคร: วี.ที.ซี. คอมมิวนิเคชั่น.
- _____. (2560). *แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579*. กรุงเทพมหานคร: พริกหวานกราฟฟิค.
- _____. (2562). *มาตรฐานการจัดการศึกษาผู้สูงอายุ*. กรุงเทพมหานคร: 21 เซ็นจูรี.
- _____. (2564). *โครงการศึกษาความร่วมมือระหว่างรัฐกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดการศึกษาตามกฎหมายและแผนปฏิรูปประเทศด้านการศึกษา*. กรุงเทพมหานคร: 21 เซ็นจูรี.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม. (2560). *ดัชนีพหุผลพลผู้สูงอายุไทย*. กรุงเทพมหานคร: เท็กซ์ แอนด์ เจอร์นัลพับลิเคชั่น.
- สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ. (2559). *แผนพัฒนาการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564)*. กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท.

- สุภจักษ์ แสงประจักษ์สกุล. (2558). ปัจจัยกำหนดระดับวุฒิวยของผู้สูงอายุไทย. *Journal of Social Sciences and Humanities Research in Asia (JSHRA)*. 21 (1), 139-167.
- สุมาลี สังข์ศรี. (2544). *การศึกษาตลอดชีวิตเพื่อสังคมไทยในศตวรรษที่ 21*. กรุงเทพมหานคร: สถาบันเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษา.
- อาชัญญา รัตนอุบล และคณะ. (2555). การพัฒนาแนวทางการส่งเสริมการจัดการศึกษา/การเรียนรู้เพื่อการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ. *วารสารครุศาสตร์*. 40 (1), 14-28.
- Cohen, L., et al. (2000). *Research Methods in Education*, 5th ed. London: Routledge.
- Faure, E., et al. (2013). *Learning to Be: The World of Education Today and Tomorrow*, 3rd ed. Paris: The International Commission on the Development of Education, UNESCO.
- United Nations. (2015). *World Population Ageing 2015*. New York: Department of Economic and Social Affairs.
- World Health Organization. (2002). *Active Ageing: A Policy Framework*. Geneva: World Health Organization.

พลวัตทางการศึกษาพระพุทธศาสนาในศตวรรษที่ 21 The Dynamics of Buddhist Education in the 21st Century

วนิดา ชุลิกาวิทย์¹, พระครูวินัยธรบุญศรี ญาณวฑฺฒโน²,

พระมหาจักรพล อาจารย์สุโก (เทพา)^{*3},

Wanida Chulikawit¹, Phrakhruvinaithon Boonsri Nānavuddho²,

Phramaha Chakrapol Ācārasubho (Thepa)³,

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย^{1, 2}

คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย³

Graduate School, Mahamakut Buddhist University^{1, 2}

Faculty of Religion and Philosophy, Mahamakut Buddhist University³

Corresponding Author, E-mail: chakrapol.acharasubho@gmail.com*

บทคัดย่อ

พลวัตทางการศึกษาพระพุทธศาสนาในศตวรรษที่ 21 จัดเป็นการศึกษาเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยการนำเทคโนโลยีมาใช้พัฒนาคุณภาพการศึกษาทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งการสร้างนวัตกรรมให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นเพื่อก้าวทันการเปลี่ยนแปลงต่อการเรียนรู้ของสังคมโลก สำหรับบทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอผลการวิเคราะห์พลวัตทางการศึกษาพระพุทธศาสนาในศตวรรษที่ 21 พบว่า การนำเทคโนโลยีมาใช้พัฒนาคุณภาพการศึกษาพระพุทธศาสนาในยุคนี้ส่งประสิทธิผลทางด้านบวกและก่อให้เกิดคุณค่า ทำให้พระพุทธศาสนาเผยแผ่ไปยังกลุ่มชนได้มาก แต่ต้องใช้เทคโนโลยีอย่างมีสติ รู้จักมุ่งเน้นคุณค่าแท้มากกว่าคุณค่าเทียมและควบคุมอย่างพอเพียงทั้งด้านเวลาและปริมาณ ส่วนด้านการศึกษาพระปริยัติธรรมพบว่า มีผลกระทบทางด้านลบ เนื่องจากหลักสูตรเข้าใจยาก เป็นสาเหตุให้พระภิกษุและสามเณรนิยมเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลีน้อยลง การนำเทคโนโลยีมาช่วยสร้างสื่อการเรียนการสอนเพื่อสร้างความสนใจจะช่วยผู้เรียนให้สนใจในบทเรียนมากขึ้น นอกจากนี้ ในปัจจุบันหลักสูตรการศึกษาพระพุทธศาสนาภาคบังคับของเยาวชนได้ลดเนื้อหาและความสำคัญวิชาพระพุทธศาสนาลงให้เป็นเพียงส่วนหนึ่งในรายวิชาสังคมศึกษาเท่านั้น เยาวชนจึงเรียนรู้พระพุทธศานาน้อยลง ส่วนการใช้

เทคโนโลยีออนไลน์ที่ไม่เหมาะสมและมากเกินไป ทำให้ความสนใจพระพุทธศาสนาลดน้อยลง การเรียนรู้พระสัทธรรมอย่างไม่ท่องแท้ อาจจะนำไปสู่การเกิดความเข้าใจพระพุทธศาสนาที่คลาดเคลื่อนจากหลักคำสอนได้ องค์ความรู้ใหม่จากการศึกษา คือ พลวัตทางการศึกษาพระพุทธศาสนาประกอบด้วยผลกระทบด้านบวก เช่น เป็นการส่งเสริมการใช้เทคโนโลยี ส่วนด้านลบ เช่น ความไม่สอดคล้องของสภาพการศึกษาทั้ง 4 ด้าน ซึ่งควรจะสมดุลและดำเนินไปพร้อมกันเพื่อขับเคลื่อนองคาพยพของพลวัตทางการศึกษาพระพุทธศาสนาต่อไป

คำสำคัญ: พลวัต; การศึกษาพระพุทธศาสนา; ศตวรรษที่ 21

Abstract

The dynamics of Buddhist education in the 21st century are based on a lifelong education. Technology has been used to improve the quality of Buddhist education as well as to create more efficient innovations to keep pace with the changes in learning environment. This academic article purpose is to present the results of an analysis of the dynamics of Buddhist education in the 21st century. It is found that the use of technology to improve the quality of Buddhist education in this era seemed to have positive results. It creates value that allows Buddhism to spread over the society but has to use technology consciously, and should be known to focus on genuine values rather than artificial values, sufficient control over time and quantity. Regarding the study of the Buddhist education, it is found that the negative impact due to the problematic course itself caused the monks and novices to have less preference for the Pali and Dhamma courses. Using technology to create teaching materials to stimulate interest will help learners become more interested in the lesson. In addition, at present the compulsory Buddhist education curriculum for youths, the content and essential of Buddhism have been reduced to only a part of the social sciences course. As a result, the young learned less about Buddhism, while the inappropriate and excessive use of online technology led to less interest in Buddhism. Intuitive learning of the true Dharma may lead

to misunderstandings of Buddhism teachings. The body of knowledge of the Buddhist educational dynamics consists of positive dimensions such as supporting to use technology and negative dimensions such as inconsistency of studied conditions into 4 aspects in the 21st century should be balanced and run simultaneously to drive the features of the dynamics of Buddhist education in the next era.

Keywords: Dynamics; Buddhist Education; 21st Century

บทนำ

การศึกษาถือเป็นหัวใจสำคัญเป็นกลไกในการพัฒนามนุษย์ โดยใช้เป็นเครื่องมือ ช่วยส่งเสริม ปลุกฝังแนวความคิด ให้มีความรู้ มีความสามารถ และมีศักยภาพเต็มสมบูรณ์ตามอัตภาพของแต่ละบุคคล เพื่อเป็นคนดี เป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ และเป็นพลังที่สำคัญของสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งสังคมโลกในอนาคตที่เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้และเป็นสังคมแห่งปัญญา มีการศึกษาเป็นเส้นทางให้สามารถธำรงรักษาความเจริญมั่นคง นำไปสู่การพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าอย่างยั่งยืนสืบต่อไป ในขณะเดียวกันก็สามารถรักษาคุณลักษณะ เอกลักษณ์ ศิลปะ วัฒนธรรม รวมทั้งคุณธรรม จริยธรรมตามหลักไว้ได้ การออกแบบการศึกษาจึงเป็นข้อต่อสำคัญของการพัฒนาในทุกด้าน อันเป็นเป้าหมายในการสร้างความมั่นคงและขีดความสามารถ ในส่วนของการเสริมสร้างทรัพยากรมนุษย์ การสร้างโอกาสและการปรับสมดุลพัฒนาระบบการบริหารจัดการ เพื่อสร้างสังคมแห่งคุณธรรมและสังคมแห่งการเรียนรู้ โดยมีการนำเทคโนโลยีมาใช้พัฒนาคุณภาพการศึกษา รวมทั้งการสร้างนวัตกรรมให้มีประสิทธิภาพขึ้น

พระพุทธศาสนานับเป็นฟันเฟืองขับเคลื่อนพลวัตด้านสังคมบนพื้นฐานด้านคุณธรรม การทำความดี ละเว้นความชั่ว และทำให้เกิดความสงบสุข (ธยาอุส ขอเจริญ และพระมหาขุนทอง แก้วสมุทร (เขมสิริ), 2564) รวมทั้งการพัฒนาความเป็นมนุษย์จากอดีตจนถึงปัจจุบัน มีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาทั้งด้านพฤติกรรมซึ่งพัฒนาได้ด้วยศีล ด้านจิตใจพัฒนาได้ด้วยสมาธิและด้านปัญญาพัฒนาได้ด้วยวิปัสสนา ทั้งนี้ต้องพัฒนาไปพร้อมกัน เพราะเป็นสามด้านของชีวิตที่ไม่อาจแยกขาดจากกันได้ และในศตวรรษที่ 21 ซึ่งเป็นช่วงเวลาแห่งการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทำให้สภาพแวดล้อมของประเทศต่าง ๆ ต้องมีความเชื่อมโยงกันมากขึ้นเรื่อย ๆ โดยเฉพาะด้านการศึกษา จึงจำเป็นต้องปรับตัว ไม่ใช่แค่การปฏิรูปเพียงครั้งคราว แต่ต้องปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง เพราะใน

สังคมโลกมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาและมีอัตราที่รวดเร็วมาก เรียกยุคนี้ว่า ยุคคลื่นลูกที่สาม (The Third Wave) ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงที่มีลักษณะทั้งระบบ ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง สิ่งแวดล้อม โดยมีเทคโนโลยีเป็นตัวขับเคลื่อน “โลกแห่งศตวรรษที่ 21” (The Meaning of the 21st Century) เพื่อตอบสนองความต้องการของสังคมและตลาดแรงงานทั้งในปัจจุบันและอนาคต แต่ยุคศตวรรษที่ 21 นี้ การเปลี่ยนแปลงเป็นบริบทค่อนข้างไปในทางลบ สังคมควรตระหนักและหาแนวทางแก้ไขปัญหาดัง ๆ ที่จะเกิดขึ้น (เจมส์ มาร์ติน, 2553) สอดคล้องกับประเวศ วะสี (2552) ที่ได้กล่าวไว้ในบทวิจารณ์หนังสือพระพุทธศาสนาไทยในอนาคต: แนวโน้มและทางออกจากวิกฤตว่า การที่พระพุทธศาสนาจะช่วยให้คนไทยและมนุษยชาติพ้นวิกฤตได้ ต้องเข้าใจสภาวะซับซ้อนที่ห่อหุ้มพระพุทธศาสนาในประเทศไทยและคลี่ความซับซ้อนออกสู่สภาวะที่พอจัดการแก้ไขได้ ขณะที่พระไพศาล วิสาโล (2552) ได้มีความเห็นสอดคล้องกันว่า ขอให้ชาวพุทธไทยช่วยกันศึกษาสถานการณ์ของพระพุทธศาสนาในประเทศไทยที่มีเหตุปัจจัยอันซับซ้อน ด้วยการหยั่งรู้ความจริงของสังคมอันจะเป็นปัจจัยสำคัญให้ออกจากสภาวะวิกฤตได้ และวิถีชีวิตของมนุษย์ในศตวรรษที่ 21 จะมีปัญหามากขึ้น สืบเนื่องจากกิเลสและอวิชชา จึงต้องอาศัยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาช่วยแก้ปัญหามนุษย์ในการเปลี่ยนไปสู่สภาวะหรือภพภูมิที่สูงกว่า

สำหรับบทความวิชาการเรื่องพลวัตทางการศึกษาพระพุทธศาสนาในศตวรรษที่ 21 นี้ เป็นการศึกษาพระพุทธศาสนาในระบบ คือ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ รวมถึงการศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ และศึกษานอกระบบ อันหมายถึงการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและบาลี ซึ่งเป็นพลวัตทางการศึกษาอย่างรวดเร็วโดยอาศัยเทคโนโลยีเป็นตัวขับเคลื่อน ดังนั้น บทความวิชาการนี้จะได้วิเคราะห์ผลกระทบทั้งด้านบวกและด้านลบต่อพระพุทธศาสนาด้วยการศึกษาพลวัตทางการศึกษา และพลวัตทางการศึกษาพระพุทธศาสนาในศตวรรษที่ 21 เพื่อนำเสนอทางออกในการแก้ไขปัญหาต่อไป

เนื้อเรื่อง

พลวัตทางการศึกษา

พลวัตเป็นคำที่แปลมาจากบาลีสันสกฤต หมายถึง พลังที่เกิดจากความเปลี่ยนแปลง หรือพลังของความเปลี่ยนแปลง คำนี้แปลมาจากคำว่า Dynamic ในภาษาอังกฤษ ราชบัณฑิตยสถานอธิบายไว้ว่า “มีพลังเคลื่อนไหว ไม่หยุดนิ่งเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ตรงข้ามกับคำ Static ซึ่งมีความหมายว่า หยุดนิ่งอยู่กับที่

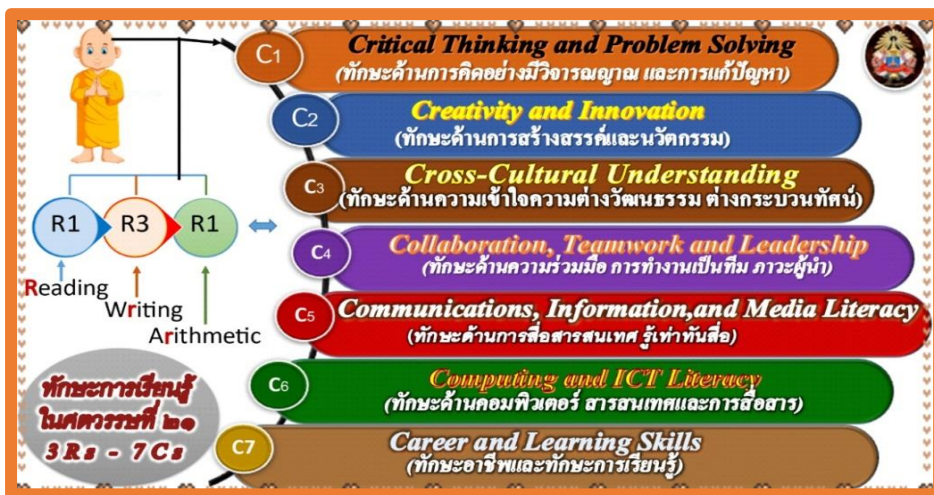
...” ในวงวิชาการสมัยใหม่มักนำคำว่า พลวัต มาเชื่อมต่อกับคำขยายอื่น เพื่อใช้อธิบายปรากฏการณ์ของสังคมไทยอยู่เสมอ เช่น พลวัตวัฒนธรรม พลวัตทางการเมือง พลวัตทางการศึกษา ความเคลื่อนไหวเป็นลักษณะของความเป็นอนิจจังของสิ่งทั้งปวง ซึ่งชาวพุทธย่อมเข้าใจความหมายของคำนี้เป็นอย่างดี (สยามรัฐออนไลน์, 2561) และภายใต้พลวัตแห่งศตวรรษที่ 21 นี้เอง ทำให้การศึกษาได้สร้างการเปลี่ยนแปลง (Transformative Education) ที่เน้นเรื่องแรงจูงใจและแรงบันดาลใจ (Motivation and Inspiration) ตลอดจนประเด็นเรื่องศรัทธา (Faith) เพื่อสร้างพลังชีวิตและจิตใจให้มั่นคงสู่การเรียนรู้ต่อเนื่องตลอดชีวิตที่เชื่อมโยงและบูรณาการการเรียนรู้ไปกับบริบทและชีวิตจริง (Lifelong Learning and Life-wide Learning) หรือแม้แต่แนวทางการศึกษาและการสื่อสาร (Education and Communication) ที่กลายเป็นหนึ่งเดียวของโลกการศึกษาและสังคมดิจิทัล (จุฬารักษ์ มาเสถียรวงศ์, 2561) นอกจากนี้ ยังมีกระบวนการผลักดันให้ทุกองค์ประกอบของระบบ สามารถขับเคลื่อนได้อย่างเป็นรูปธรรม เพื่อสามารถจัดการศึกษาให้มีความสมบูรณ์ พร้อมมีความชัดเจน มีความเชื่อมโยง และมีบูรณาการการทำงานที่สอดคล้องกัน โดยมีเป้าประสงค์ให้การศึกษาช่วยบ่มเพาะเยาวชนและคนไทยทุกคนให้เป็นผู้ที่มีศักยภาพ และกลมกลืนให้เป็นคนที่มีคุณธรรม จริยธรรม มีความสุข นำไปสู่ระดับการพัฒนาการศึกษาอย่างสมดุลและยั่งยืน ให้เป็นสังคมที่อยู่ดีมีสุขอันเป็นเป้าหมายปลายทางที่ประกอบด้วย การเข้าถึง (Access) ความเท่าเทียม (Equity) คุณภาพ (Quality) ประสิทธิภาพ (Efficiency) (พรชัย เจตมานัน และคณะ, 2564)

นอกจากนั้น ในยุคนี้ยังมีแนวโน้มในการนำคอมพิวเตอร์มาใช้ในการศึกษากันอย่างแพร่หลาย โดยนำเอาเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ มาผสมผสานกับเทคโนโลยีอินเทอร์เน็ตซึ่งมีลักษณะเฉพาะ คือ ความสามารถในการนำเสนอข้อมูลผ่านระบบ World Wide Web (WWW) เพื่อใช้จัดการเรียนการสอนผ่านเว็บ (Web-based Instruction; WBI) หรือ e-Learning การพัฒนาผู้สอนในศตวรรษที่ 21 นี้ ต้องดำเนินการทั้งด้านนโยบายและด้านการพัฒนาตนเองของผู้สอนควบคู่กันไป จึงจัดเป็นผู้สอนในยุคดิจิทัลอย่างแท้จริง ปัจจุบันมีการใช้สมาร์ตโฟน (Smart Phone) เชื่อมต่อกับระบบคลาวด์ (Cloud) ได้ง่าย และสามารถค้นข้อมูลเพียงเสี้ยววินาที หรือจะเข้าถึงเว็บไซต์ที่โพสต์บนยูทูป (YouTube) หรือเครือข่ายสังคม ไม่ว่าจะเป็นอินสตาแกรม (Instagram) ไลน์ (LINE) เฟซบุ๊ก (Facebook) และทวิตเตอร์ (Twitter) ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ขยายตัวได้รวดเร็ว ลงภาพหรือคลิปที่มีความคมชัดสูงได้ สามารถเชื่อมต่อกับวิดีโอสตรีมมิง (Video Streaming) ตลอดจนโปรแกรมคอมพิวเตอร์ 3 มิติ ที่ทำได้ทุกที่ ทุก

เวลา นับเป็นการสร้างความเปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยสำคัญที่บีบอัดเวลาและย่อพื้นที่โลกให้มาอยู่ในมือของแต่ละคนได้ (Salika, 2563)

สำหรับการศึกษาพระพุทธศาสนาในศตวรรษที่ 21 จัดเป็นการศึกษาเรียนรู้ตลอดเวลาเพื่อช่วยให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ให้ผู้คนอยู่อย่างมีศักดิ์ศรี เนื่องจากทุกคนต้องเรียนรู้ตลอดชีวิต ซึ่งต่างจากในศตวรรษที่ 20 หรือ 19 เป็นต้น จึงควรนำแนวทางการศึกษาด้วยหลักการแบบ 3Rs-7Cs มาปรับใช้กับการศึกษาพระพุทธศาสนา ในส่วนของ 3Rs ได้แก่ R1 (Reading) คือ อ่านออก ผู้ศึกษาสมควรเป็นนักอ่าน เพื่อเก็บเป็นคลังความรู้ เมื่ออ่านมากจะช่วยเปิดโลกทัศน์ให้มีความรู้ ความเข้าใจกว้างขวางยิ่งขึ้นทันต่อพลวัตทางการศึกษาที่เกิดขึ้นตลอดเวลาในโลกใบนี้ R2 (Writing) คือ เขียนได้ เมื่อมีข้อมูลจากการเป็นนักอ่านที่เก็บเป็นคลังความรู้แล้ว ยังสามารถนำมาเขียน มาถ่ายทอดได้อย่างน่าสนใจขึ้น และ R3 (Arithmetic) (ศุภกาญจน์ วิชานาติ, 2562) คือ คิดเลขเป็น การคำนวณนับเป็นสิ่งจำเป็นและมีประโยชน์มากอย่างยิ่งในศตวรรษที่ 21 เพราะการนำเสนอข้อมูลในยุคนี้ ถ้าได้แสดงผลเป็นตัวเลข โดยใช้ความรู้ทางสถิติในการประเมินผล ย่อมสร้างความน่าเชื่อถือขึ้นด้วย สำหรับหลักการเรียนรู้แบบ 7Cs ได้แก่ C1 (Critical Thinking and Problem Solving) คือ ทักษะด้านการคิดอย่างมีวิจารณญาณและทักษะในการแก้ปัญหา C2 (Creativity and Innovation) คือ ทักษะด้านการสร้างสรรค์และนวัตกรรม C3 (Cross-cultural Understanding) คือ ทักษะด้านความเข้าใจต่างวัฒนธรรมต่างกระบวนทัศน์ C4 (Collaboration, Teamwork & Leadership) คือ ทักษะด้านความร่วมมือการทำงานเป็นทีมและภาวะผู้นำ C5 (Communications, Information and Media Literacy) คือ ทักษะด้านการสื่อสารสารสนเทศและรู้เท่าทันสื่อ C6 (Computing and ICT Literacy) คือ ทักษะด้านคอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร และ C7 (Career and Learning Skills) (กมลรัตน์ เทอร์เนอร์ และคณะ, 2558) คือ ทักษะอาชีพและทักษะการเรียนรู้ ดังนั้น ในศตวรรษที่ 21 การจัดการเรียนรู้ต้องมีความสัมพันธ์ ขั้นตอนและกระบวนการเป็นลำดับ ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมกับการเรียนการสอน เพื่อให้สามารถวิเคราะห์และบูรณาการกับรายวิชาอื่น ๆ ได้ ทั้งนี้ พลวัตทางการศึกษาในศตวรรษที่ 21 มีความจำเป็นอย่างมากต่อนักบริหารการศึกษาควรมีคุณลักษณะเป็นนักการสื่อสารที่สร้างสรรค์ เป็นนักคิดวิเคราะห์ เป็นผู้วิสัยทัศน์กว้างไกลในการสร้างความร่วมมือ การสร้างพลังเชิงบวก การสร้างความเชื่อมั่น ความมุ่งมั่นและความพากเพียร ความเต็มใจที่จะเรียนรู้ และยังคงเป็นนักประกอบการคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรม เป็นนักริเริ่มที่มีความสามารถในการสร้างแรงบันดาลใจ เป็นตัวแบบที่ดี ทั้งยังควรหันมาให้

ความสำคัญกับการปรับตัว การคิดอย่างเป็นระบบ การใช้เทคโนโลยี การแก้ไขปัญหา และการทำงานร่วมกับคนอื่น ซึ่งทักษะเหล่านี้จะนำไปใช้ได้ ในสถานการณ์ที่แตกต่างกัน (อมรรัตน์ เทชนอก และคณะ, 2563) สำหรับทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ดังแสดงในภาพ 1 ต่อไปนี้

ภาพ 1 ทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21

ส่วนพระสงฆ์ควรรู้ทันการเปลี่ยนแปลงของกระแสโลกและทันการเปลี่ยนแปลงพหุวัฒนธรรม โดยเฉพาะภาษาท้องถิ่นชุมชนและสังคม เพื่อให้คำสอนของพระพุทธศาสนาเข้าไปช่วยเสริมความสามัคคี การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ด้วยความเข้าใจซึ่งกันและกันอย่างยั่งยืนตลอดไป (The Buddh, ม.ป.ป.)

พลวัตทางการศึกษาพระพุทธศาสนาในศตวรรษที่ 21

พระพุทธศาสนาในศตวรรษที่ 21 เป็นการศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบ ปัจจุบันนี้มีมหาวิทยาลัย วิทยาลัย โรงเรียน เกิดขึ้นทั่วทุกภาคส่วนของประเทศ และมีการพัฒนาทางด้านการเรียนการสอนไปตามเทคโนโลยีสมัยใหม่ตลอดเวลา ฝ่ายบ้านเมืองจึงควรมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เจริญรุดหน้า ประกอบกับพลวัตการศึกษาพระพุทธศาสนาในศตวรรษที่ 21 นี้ ยังมีการพัฒนาการศึกษาของพระสงฆ์ไทย ให้เข้าถึงจุดหมายสูงสุด วัดกลายเป็นสถาบันทางการศึกษา เพราะเป็นที่ฝึกอบรมบรรยาภาศ รวมถึงวิถีชีวิตของพระสงฆ์ภายในวัด เป็นบรรยาภาศการพัฒนาคนและพัฒนาตน ตามระบบใน 3 ด้าน ที่เรียกว่า ไตรสิกขา (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 11 ข้อ 305: 272; เล่ม 20 ข้อ 82: 308-309) ได้แก่ 1. การฝึกฝนพัฒนาในการแสดงออก

ทางกายและวาจา (อธิศีล) 2. การฝึกฝนพัฒนาด้านคุณภาพ สมรรถภาพและสุขภาพจิต (อธิจิต) 3. การฝึกฝนพัฒนาสมองหรือปัญญา (อธิปัญญา)

การศึกษาพระปริยัติธรรม

นโยบายการศึกษาพระพุทธศาสนาในระบบได้เปลี่ยนไป เริ่มตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 7 ถึงปัจจุบัน แยกการศึกษาของพระภิกษุสามเณรและเด็กนักเรียนออกจากกัน แต่การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีไม่ค่อยมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมากนัก ส่วนใหญ่ยังคงรูปแบบเดิมทั้งทางด้านหลักสูตร การวัดผล วิธีสอบ ซึ่งยากและต้องใช้เวลาต่อการเล่าเรียนด้วย แต่ก็ยังได้ปรับปรุงการสอบบาลีที่เดิมให้ด้วยปากเปล่า ต่อมาได้เปลี่ยนเป็นการสอบด้วยวิธีเขียนแทนทุกประโยค ส่วนการสอบบาลีสนามหลวงประโยค 1-2 ถึงประโยค ป.ธ. 5 เมื่อสอบได้วิชาหนึ่งและตกวิชาหนึ่งแล้ว แม้กองบาลีสนาทหลวงเปิดโอกาสให้สอบแก้ตัวอีกครั้ง ซึ่งนับเป็นผลดี ในปี พ.ศ. 2558 ได้เปลี่ยนมาเป็นระบบการศึกษาในรูปแบบของการศึกษาปริยัติธรรมสายสามัญ ให้สามารถเรียนต่อได้ถึงมหาวิทยาลัยระดับอุดมศึกษาขึ้นไปได้ โดยเฉพาะมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง 2 แห่ง ซึ่งได้แสดงบทบาทเป็นที่ยอมรับทั้งในประเทศและต่างประเทศ จนขยายวิทยาเขตและวิทยาลัยในทั่วประเทศมากขึ้น ให้พระสงฆ์มีความรู้ในหลายด้าน โดยเน้นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปสู่ชาวต่างประเทศด้วย (หอมรดกไทย, ม.ป.ป.; สำนักศาสนศึกษาวัดเทพศิลา, 2545)

สำหรับการจัดหลักสูตรการศึกษาด้านพระพุทธศาสนาภาคบังคับของเยาวชนปัจจุบัน พระพุทธศาสนาได้ผนวกวิชาพระพุทธศาสนารวมเข้ากับวิชาสังคมศึกษา ส่งผลต่อเนื้อหาสาระ ตัวผู้เรียนและผู้สอน สำหรับวิชานี้ทางสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) กำหนดแบ่งวิชานี้เป็น 4 สาระ ในแต่ละสาระ เด็กต้องเรียนสาระละประมาณ 20 ชั่วโมง อีก 5 ชั่วโมงเป็นการทดสอบความรู้และความถนัด ถ้าพิจารณาแล้วเยาวชนจะเรียนวิชาพระพุทธศาสนา เพียงไม่กี่ชั่วโมงเท่านั้น ดังนั้น ถ้าเยาวชนไทยไม่สนใจในพระพุทธศาสนาก็คงทำไม่ได้ เพราะเรียนน้อยมาก ทั้งยังไม่มีการใช้กลยุทธ์ในการถ่ายทอดให้เยาวชนเข้าใจธรรมะและเกิดความสุขกับการเรียนรู้ ก่อให้เยาวชนเห็นว่า พระพุทธศาสนาเป็นเรื่องน่าเบื่อ ไม่น่าสนใจ และปัจจุบันมีสื่อหลายประเภท เช่น เกม การ์ตูน ภาพยนตร์ ที่ได้ดึงดูดความสนใจของเยาวชนได้มากกว่าพระพุทธศาสนา อีกทั้งในส่วนเนื้อหาสาระของธรรมะเองก็ยากต่อความเข้าใจ ทำให้เยาวชนเกิดความเบื่อหน่ายในวิชานี้ และธรรมชาติของตัวเยาวชนเอง ซึ่งเป็นประเภทเจนแซด (Gen Z) หรือผู้ที่เกิดหลัง พ.ศ. 2543-2553 กลุ่มนี้จะเติบโตมาพร้อมกับสิ่งอำนวยความสะดวกที่อยู่แวดล้อม มีความสามารถในการใช้งานเทคโนโลยีต่าง ๆ

และเรียนรู้ได้เร็ว ไม่ชอบศึกษาสิ่งที่ยาก ที่ต้องใช้เวลานานในการเรียนรู้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อผู้ใหญ่ไม่ให้ความสำคัญกับการศึกษาพระพุทธศาสนาเท่าที่ควร เยาวชนมักจะเลือกสิ่งที่เข้าใจง่ายและน่าสนใจกว่า ส่งผลให้เยาวชนซึ่งเป็นกำลังสำคัญของประเทศชาติในอนาคต เมื่อไม่สนใจ และไม่ให้ความสำคัญต่อความศึกษาพระพุทธศาสนา ทำให้เยาวชนเหล่านั้นเกิดเสื่อมศรัทธา ไม่อยากศึกษา ไม่อยากเข้าวัด ฟังธรรม ไหว้พระ สวดมนต์ ส่งผลให้ความเข้าใจพระธรรมคำสั่งสอนให้ลึกซึ้งด้วยการปฏิบัติภาวนาและฝึกหัดพัฒนาจิตให้เกิดปัญญาอ่อนแอเป็นไปได้อย่างยาก มีโอกาสที่จะหลงผิดมาในการเสพข่าวหรือข้อมูลที่เป็นเท็จได้ง่าย ดังนั้น ผู้มีหน้าที่รับผิดชอบทางการศึกษาพระพุทธศาสนาของชาติ จึงควรหันมาใส่ใจและลงมือแก้ไขในกรณีนี้อย่างจริงจัง และควรช่วยกันหลายฝ่าย ทั้งฝ่ายผู้กำหนดนโยบายและฝ่ายผู้ปฏิบัติการ ทั้งนี้ไม่ควรปล่อยให้เป็นที่ของพระสงฆ์แต่เพียงฝ่ายเดียวเท่านั้น

การวิเคราะห์ผลวัดทางการศึกษาพระพุทธศาสนาในศตวรรษที่ 21

จากผลวัดทางการศึกษาพระพุทธศาสนาในศตวรรษที่ 21 อย่างรวดเร็ว ส่งผลกระทบต่อการศึกษาพระพุทธศาสนาทั้งด้านดีหรือทางบวก และด้านลบหรือด้านที่เป็นอุปสรรคต่อการศึกษาของพระสงฆ์ของเยาวชน รวมทั้งของศาสนิกชนผู้เฝ้าศึกษาหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ดังนี้

ประเด็นที่ 1 การวิเคราะห์ผลกระทบด้านดีหรือทางบวกต่อผลวัดทางการศึกษาพระพุทธศาสนาแบ่งเป็น 3 ประการ ดังนี้

1) การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการศึกษาพระพุทธศาสนามากขึ้น ยุคนี้ผู้คนติดต่อสื่อสารกันผ่านเครือข่ายสังคมออนไลน์ เป็นเครือข่ายขนาดใหญ่ แม้จะอยู่กันคนละมุมโลก ก็สามารถติดต่อสื่อสาร สร้างสัมพันธ์ภาพกันได้ในโลกเสมือนจริง ทำให้ศึกษาพระพุทธศาสนาได้หลายช่องทาง มีพระไตรปิฎกฉบับออนไลน์ หลักพุทธธรรมเผยแพร่ผ่านเว็บไซต์ทางศาสนา การอธิบายคำสอนทางศาสนาเผยแพร่ทางอินเทอร์เน็ตจำนวนมาก สามารถฟังพระสงฆ์แสดงธรรม ทั้งยังเลือกฟังและชมภาพได้ สามารถค้นคว้าได้ทุกที่ ทุกเวลาอย่างรวดเร็ว เป็นผลดีทั้งต่อพระพุทธศาสนา วัด พระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนผู้เฝ้าศึกษาธรรมะของพระพุทธเจ้า

2) การช่วยให้ผู้ศึกษาเกิดทักษะด้านการสื่อสารสารสนเทศและรู้เท่าทันสื่อ (Computing and ICT Literacy) ทักษะด้านคอมพิวเตอร์ เทคโนโลยีสารสนเทศ และการสื่อสาร (Career and Learning Skills) ทักษะการเรียนรู้ของพระสงฆ์ให้มีความรู้ทันการเปลี่ยนแปลงของกระแสโลก และทันการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม โดยเฉพาะภาษาท้องถิ่น ชุมชน และสังคมเพื่อให้คำสอนของพระพุทธศาสนาเข้าไป

ช่วยเสริมความสามัคคี การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขด้วยความเข้าใจซึ่งกันและกันอย่างยั่งยืนตลอดไป

3) การนำ 4 เสาหลักของการศึกษามาประยุกต์ใช้กับพระพุทธศาสนาในศตวรรษที่ 21

(1) การศึกษาพระพุทธศาสนาเพื่อรู้ เป็นการเรียนรู้พระพุทธศาสนา เพื่อมุ่งพัฒนากระบวนการคิด การแสวงหาความรู้ และวิธีการเรียนรู้ของผู้เรียน ให้สามารถนำมาพัฒนาตนเองได้ตลอดชีวิต กระบวนการเรียนรู้เน้นการฝึกสติ สมาธิ ความจำ ความคิด เป็นการเรียนรู้ที่เน้นการพัฒนาสติปัญญา

(2) การศึกษาพระพุทธศาสนาเพื่อปฏิบัติได้ เป็นการเรียนรู้ที่เน้นการพัฒนาความสามารถความชำนาญ และกระบวนการเรียนรู้ที่เป็นการบูรณาการระหว่างความรู้จากหลักธรรมคำสอนกับการฝึกปฏิบัติที่เป็นประสบการณ์ทางสังคม

(3) การศึกษาพระพุทธศาสนาที่จะอยู่ร่วมกันได้ เป็นการเรียนรู้พระพุทธศาสนาที่เน้นมนุษยสัมพันธ์ มุ่งให้ผู้เรียนสามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมพหุวัฒนธรรมได้อย่างมีความสุข มีความตระหนักในการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ช่วยแก้ปัญหาความขัดแย้งด้วยสันติวิธีมีความเคารพสิทธิและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

(4) การศึกษาพระพุทธศาสนาเพื่อชีวิต เป็นการเรียนรู้พระพุทธศาสนา เพื่อพัฒนาความเป็นมนุษย์ให้สมบูรณ์ โดยมุ่งพัฒนาผู้เรียนทั้งด้านจิตใจ ร่างกาย และสติปัญญา ให้ความสำคัญกับจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ ภาษา และวัฒนธรรม มีความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม ศิลธรรม ให้สามารถเข้าใจตนเองและผู้อื่น เพื่อปรับตัวและปรับปรุงบุคลิกภาพของตน

จากผลกระทบทางบวกของพลวัตทางการศึกษาในศตวรรษนี้ก่อให้เกิดคุณค่า คือ ทำให้เทคโนโลยีกลายเป็นเครื่องมือที่ทำให้พระพุทธศาสนากระจายไปยังกลุ่มชนได้อีกมาก ถึงแม้การใช้ชีวิตประจำวันของผู้คนที่ถูกรายล้อมไปด้วยเทคโนโลยีก็สามารถมีชีวิตสงบเย็นได้ โดยใช้หลักการ ดังนี้ 1) ความพอดีและความสันโดษ คือ การใช้เทคโนโลยีหรือเสพวัตถุแต่พอดี ทั้งในแง่เวลาและปริมาณ 2) การมีสติ สติช่วยให้ไม่หลงเพลินกับการเสพเทคโนโลยี รู้จักหยุด เมื่อถึงเวลา ถ้าไม่มีสติ ก็จะหลงจนเพลิน จนเสียงานเสียการได้ 3) การรู้จักคุณและโทษ สรรพสิ่งในโลกนี้ย่อมมีทั้งคุณและโทษ จึงควรใช้ให้เกิดเป็นคุณค่ามากกว่าเป็นโทษ โดยแยกแยะระหว่างคุณค่าแท้กับคุณค่าเทียม โดยเฉพาะการใช้หรือบริโภคสิ่งต่าง ๆ ให้มุ่งคุณค่าแท้มากกว่าคุณค่าเทียม

สำหรับพลวัตทางการศึกษาพระพุทธศาสนา ในช่วงปลายปีที่ผ่านมาได้มีการนำหลักคิดมาเพิ่มคุณค่าในการนวัตกรรม โดยใช้ตรรกะ (Logic) และใช้วิทยาศาสตร์ สู่

ระบบการจัดการและพัฒนาข้อมูล (Algorithms) แล้วนำมาประยุกต์ใช้กับคอมพิวเตอร์และสอนโดยให้ปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence; AI) ด้วยการเรียนรู้จากข้อมูลขนาดใหญ่ (Big Data) ซึ่งส่งผลทำให้เกิดนวัตกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อมนุษย์ เช่น ในปัจจุบันได้ใช้ปัญญาประดิษฐ์ช่วยงานพระพุทธศาสนา สอนวิปัสสนากรรมฐาน แสดงธรรมไขปัญหาชีวิตให้กับมนุษย์ได้ ที่สำคัญสามารถแสดงธรรมได้หลายภาษาด้วยการให้เก็บข้อมูลขนาดใหญ่ (Big Data) ขึ้น ในด้านการจัดการเชิงพุทธก็เพื่อนำไปสอนให้ปัญญาประดิษฐ์ (AI) เกิดการเรียนรู้ ทั้งการเรียนรู้ของโปรแกรมด้วยตัวเอง (Machine Learning) และเทคนิคในการสร้างปัญญาประดิษฐ์เหมือนแบบจำลองอันเรียบง่ายของสมองมนุษย์ (Deep Learning) ส่งผลให้ศาสนิกชนได้ใกล้ชิดกับพระพุทธศาสนามากขึ้นต่อไป ดังภาพ 2 แสดงแนวคิดเกี่ยวกับนวัตกรรมปัญญาประดิษฐ์ในศตวรรษที่ 21 ต่อไปนี้

ภาพ 2 แนวคิดเกี่ยวกับนวัตกรรมปัญญาประดิษฐ์ในศตวรรษที่ 21

จากภาพนี้แสดงให้เห็นการปรับตัวที่รวดเร็วและตอบรับกับกระแสเมตาเวิร์ส (Metaverse) ได้อย่างดี โดยพระสงฆ์เริ่มหันมาใช้ช่องทางออนไลน์ในการเข้าถึงคนรุ่นใหม่ ในการจัดคำสอนแบบเข้าใจง่าย เข้ากับวิถีชีวิต (Lifestyle) ของคนปัจจุบันและพระมหาเอไอ (AI) ก็เป็นหนึ่งในนั้น คำสอนที่ท่านต้องการสื่อสารนั้นจะเน้นความเข้าใจง่าย ทันกระแสสังคมและชวนให้คลายเครียดไปพร้อมกัน แม้ปัจจุบันคนไทยบางกลุ่มนิยมเข้าวัดกันอยู่เป็นประจำ แต่ก็เริ่มพบการเปลี่ยนแปลงบางประการ เช่น พฤติกรรม

ของหลายคนจะเริ่มสวดมนต์ออนไลน์ที่บ้านมากขึ้น ในอนาคตอันใกล้อาจเห็นวัดเมตาเวิร์สที่มีคนเข้าไปสวดมนต์เป็นประจำก็ได้ (Thasak, 2565)

ส่วนพระสงฆ์ซึ่งเป็นกำลังสำคัญทางพระพุทธศาสนาในด้านการศึกษาและการเผยแผ่พระพุทธศาสนา รวมทั้งเยาวชนและศาสนิกชนผู้ใฝ่ศึกษาหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า ควรนำคุณค่าจากพลวัตทางการศึกษาพระพุทธศาสนาในศตวรรษที่ 21 มาปรับกระบวนการเรียนรู้และเพิ่มทักษะการเรียนรู้ที่จำเป็นให้มากขึ้น เนื่องจากการพัฒนาการศึกษาของพระพุทธศาสนาในทุกภาคส่วน โดยเฉพาะคณะสงฆ์ทุกระดับควรร่วมมือในการศึกษาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การทำงานอย่างมีเป้าหมายเดียวกันแม้จะต่างวิธีการ เนื่องด้วยคำสอนของพระพุทธเจ้าสอดคล้องกับสถานการณ์ยุคโลกาภิวัตน์ (เดโช แชนน้ำแก้ว, 2563) และควรให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างทักษะการเรียนรู้ เป็นการเรียนรู้ที่มุ่งพัฒนาระบบการคิด การแสวงหา กระบวนการเรียนรู้ เน้นการฝึกสติ สมาธิ ความจำ ความคิด ผสมผสานกับสภาพจริงและประสบการณ์ในการปฏิบัติ ลักษณะนี้ เป็นการพัฒนาอย่างประสานกลมกลืน ส่งผลเกื้อกูลกันด้วยดีทั้งระบบตามแนวพุทธจริยธรรมที่ครอบคลุมทั้งพฤติกรรม จิตใจและปัญญา การพัฒนาชีวิตทั้งหมด มุ่งพัฒนาความสามารถและความชำนาญระหว่างความรู้ภาคทฤษฎีกับการฝึกปฏิบัติที่เป็นประสบการณ์ต่าง ๆ ทางสังคม โดยอาศัยเทคโนโลยีเป็นตัวขับเคลื่อนให้เกิดความเจริญก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็ว ถึงแม้วิถีชีวิตของมนุษย์ในศตวรรษที่ 21 จะมีปัญหามากขึ้น สืบเนื่องจากกิเลสและอวิชชาดังกล่าวแล้วข้างต้น จึงต้องใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาแก้ปัญหามนุษย์และการนำพระมหาเอโหมมาช่วยสอนหรือสนทนา ด้วยการสอดแทรกหัวข้อธรรมและขยายใจความหลักธรรมให้เข้าใจง่าย เพื่อให้พุทธศาสนิกชน ได้ฟังธรรมผ่านช่องทางดิจิทัล เป็นวิธีให้พุทธศาสนิกชนสามารถเข้าถึงสื่อสารสนเทศ อันเป็นข้อคิดคติธรรม ให้รู้จักการทำความดี ละเว้นการทำความชั่ว ทำจิตใจให้บริสุทธิ์และประพฤติปฏิบัติธรรมตามหลักคำสอนในการดำเนินชีวิตอย่างปกติสุข นับเป็นการสร้างคุณค่าที่เกิดจากพลวัตทางการศึกษาพระพุทธศาสนาในศตวรรษที่ 21 ทางหนึ่ง

ประเด็นที่ 2 การวิเคราะห์ผลกระทบทางลบหรืออุปสรรคต่อพลวัตด้านการศึกษาพระพุทธศาสนาแบ่งเป็น 2 ประการ ดังนี้

1. สภาพทั่วไปของการศึกษาพระปริยัติธรรมของพระภิกษุและสามเณร ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน (ในศตวรรษที่ 21) ส่งผลกระทบต่อการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรมและแผนกบาลี ดังต่อไปนี้

(1) ด้านบุคลากร คือ การพัฒนาบุคลากรของสำนักเรียนเริ่มตั้งแต่ผู้บริหารสถานศึกษาควรได้รับการอบรมและเรียนรู้วิธีการบริหารจัดการและศึกษาตามสำนักเรียนต่าง ๆ เพื่อเปิดโลกทัศน์เกี่ยวกับการบริหารให้มีประสิทธิภาพ ส่วนครูผู้สอนควรมีความรู้และมีประสบการณ์ในวิชาบาลีที่รับผิดชอบ ทั้งยังควรได้รับการอบรมเรื่องการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการจัดการเรียนการสอน ทำให้การเรียนนักเรียนและบาลีไม่น่าเบื่อหน่าย สำหรับผู้เรียนเองต้องมีความตั้งใจและความอดทน ทั้งยังต้องใช้เวลามากต่อการเรียนด้วย

(2) ด้านงบประมาณ ทั้งที่เป็นเงินอุดหนุนและทุนการศึกษา ถึงแม้จะได้รับการจัดสรรงบประมาณช่วยเหลือจากรัฐ แต่ก็ยังเป็นเพียงงบบางส่วนที่ไม่เพียงพอสำหรับการบริหารจัดการ สำหรับทุนการศึกษาในปัจจุบันมีแหล่งทุน เช่น ทุนเล่าเรียนหลวง ทุนจากสำนักเรียนหลังจากสอบได้แต่ละชั้น แต่ก็ยังมีจำนวนน้อยไม่เพียงพอ และเป็นทุนที่จัดสรรได้เฉพาะสำนักเรียนใหญ่เท่านั้น สำนักเรียนทั่วไปจึงต้องอาศัยการบริจาคสมทบทุนจากพุทธศาสนิกชน

(3) ด้านวัสดุอุปกรณ์หรือสื่อการเรียนการสอน ซึ่งเป็นสิ่งที่จำเป็นในการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมอย่างมาก ช่วยให้การเรียนมีประสิทธิภาพขึ้น ช่วยพัฒนาความคิด สามารถสัมผัสและรับรู้ได้โดยง่าย เป็นแนวทางการเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 อย่างเหมาะสม ช่วยให้นักเรียนเข้าใจบทเรียนมากขึ้นด้วย (พระมหาประจักษ์ พนาลัย และนิรุทธ์ วัฒนภาส, 2564)

(4) ด้านการบริหารจัดการ การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมเป็นสิ่งที่สำคัญต่อสำนักเรียนอย่างมาก ผู้บริหารต้องรับผิดชอบในเรื่องต่าง ๆ ของสำนักเรียน และต้องเป็นผู้นำที่มีความรู้ความสามารถหลายด้าน ได้แก่ ด้านการบริหารงานบุคคล ด้านการบริหารงานวิชาการ ด้านการบริหารงานงบประมาณ และด้านการบริหารงานทั่วไป การบริหารจัดการสำนักเรียนจึงต้องอาศัยกระบวนการบริหารจัดการและทรัพยากรที่มีอยู่ คือ คน เงิน วัสดุอุปกรณ์ และวิธีการบริหารจัดการอย่างเหมาะสม จึงสามารถจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมได้อย่างก้าวหน้าและมั่นคง

การสอนพระปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรมและแผนกบาลีในศตวรรษที่ 21 จำเป็นต้องมีการศึกษาถึงผลกระทบที่เป็นปัญหาหรือเป็นอุปสรรค และควรนำเทคโนโลยีมาช่วยสร้างสื่อการเรียนการสอนเพื่อสร้างความสนใจ ช่วยให้นักเรียนสนใจในบทเรียนมากขึ้น ช่วยให้ผู้เรียนมีความกระตือรือร้นในเรื่องที่เรียน และมีส่วนร่วมในการเรียน ช่วยประหยัดเวลาเรียน และยังช่วยให้นักเรียนเกิดความประทับใจ เข้าใจและจดจำบทเรียนได้นาน

2. การบริหารจัดการจำนวนพระภิกษุและสามเณรที่เข้ามาบวชได้รั่มโทธิสมภารในแต่ละปีลดจำนวนลง เนื่องจากผู้เข้ามาบวชเรียนมีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา น้อยลง เป็นเหตุให้เกิดปัญหาลาสิกขาเพื่อออกไปเรียนต่อสายสามัญตามโรงเรียนทั่วไป ดังนั้น โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาต้องหาแนวทางการบริหารจัดการที่เหมาะสม (สุวิทย์ ฝ่ายสงค์ และสิรินธร สิ้นจินดาวงศ์, 2561) ดังต่อไปนี้

(1) การศึกษาของพระสงฆ์จำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงไป เพราะต้องอาศัยโซเชียลมีเดีย (Social Media) หรือสื่อสังคมออนไลน์ คือ แพลตฟอร์มดิจิทัลที่ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการสื่อสารแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและแบ่งปันเรื่องราวกับสาธารณชนผ่านอินเทอร์เน็ต ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวันมากขึ้น ทำให้สภาพจิตใจของพระสงฆ์ฟุ้งซ่านไม่สงบ ส่งผลกระทบทางลบต่อการศึกษาวรรณและการปฏิบัติกัมมัฏฐานให้เข้าใจลึกซึ้งได้ยากขึ้น

(2) ภัยที่เกิดจากการศึกษาโดยใช้เทคโนโลยีออนไลน์ ไม่ว่าจะทางไลน์ ทางเฟซบุ๊ก ฯลฯ ทำให้ได้รับข้อมูลข่าวสารจากผู้ไม่หวังดีหรือสื่อที่คอยประโคมข่าว ทำให้ชาวพุทธเกิดความเสื่อมศรัทธาในพระพุทธศาสนามากขึ้น

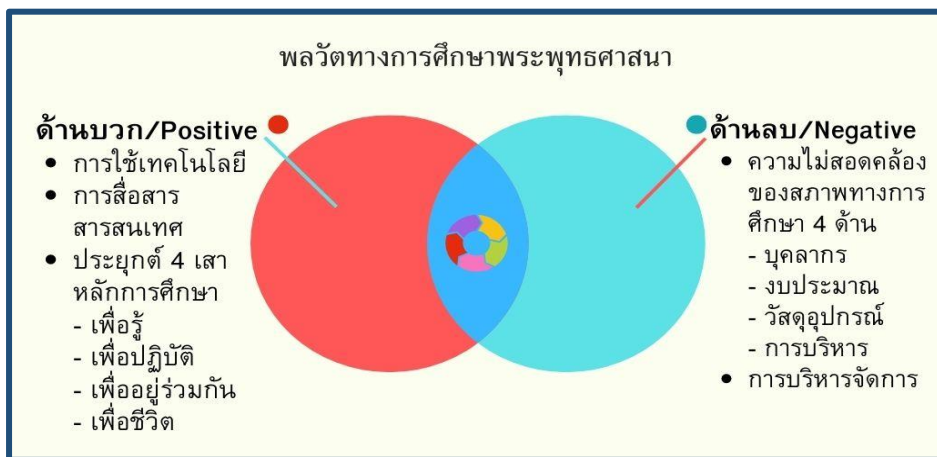
(3) ความไม่เข้าใจพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้องลึกซึ้งของเยาวชน เมื่อได้เสพข่าวในทางลบ ย่อมเกิดความเสื่อมศรัทธาในพระพุทธศาสนาและอาจส่งผลให้เยาวชนตกเป็นเครื่องมืออย่างรู้เท่าไม่ถึงการณ์

(4) หลักสูตรการศึกษาภาคบังคับของเยาวชน ตลอดจนเนื้อหาสาระและครูสอนมีส่วนให้เยาวชนที่เป็นผู้เรียนและเป็นผู้กำลังสำคัญของประเทศชาติในอนาคต ไม่ได้รับการศึกษาเท่าที่ควร จึงไม่สนใจและไม่ให้ความสำคัญต่อการศึกษาพระพุทธศาสนา ส่งผลให้เสื่อมศรัทธา ไม่อยากศึกษา ไม่อยากเข้าวัดหรือไหว้พระ สวดมนต์ ดังนั้น การนำไปสู่การปฏิบัติภาวนาและฝึกหัดพัฒนาจิตให้เกิดปัญญาย่อมทำได้ยาก ฉะนั้น ผู้มีหน้าที่รับผิดชอบการศึกษาพระพุทธศาสนาควรมีความตั้งใจจริงที่จะช่วยแก้ไขปัญหานี้ ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายกำหนดนโยบายและฝ่ายปฏิบัติการไม่ควรปล่อยให้ เป็นหน้าที่ของพระสงฆ์เพียงฝ่ายเดียวเท่านั้น

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่ในการศึกษารั้งนี้ คือ พลวัตทางการศึกษาพระพุทธศาสนาที่ต้องพิจารณาแบบคู่ขนาน 2 ด้าน คือ ด้านบวกและด้านลบ ซึ่งควรส่งเสริมการจัดการและขับเคลื่อนพลวัตทางการศึกษาพระพุทธศาสนาให้เข้มแข็ง คือ การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ และการประยุกต์ใช้ 4 เสาหลักการศึกษา ในขณะเดียวกันการลดความอ่อนแอที่เป็นด้านลบของกระบวนการพลวัตทางการศึกษาพระพุทธศาสนาในเวลา

เดียวกัน คือ ความไม่สอดคล้องของสภาพทางการศึกษาและการบริหารจัดการ ดังภาพต่อไป

ภาพ 3 แสดงองค์ความรู้ของพลวัตทางการศึกษาพระพุทธศาสนา

สรุป

พระพุทธศาสนาผ่านกาลเวลาที่มีความเจริญมาได้จนถึงทุกวันนี้ในศตวรรษที่ 21 ซึ่งเป็นยุคของเทคโนโลยีที่เจริญก้าวหน้าอย่างมาก พระพุทธศาสนาหากดูผิวเผินจะขัดแย้งกับกระแสของเทคโนโลยี เนื่องจากยุคปัจจุบันเป็นลักษณะของสังคมแบบทุนนิยมซึ่งมีความโลภเป็นหลัก แต่เมื่อพิจารณาอีกด้านหนึ่ง ความเจริญทางเทคโนโลยีก็มิใช่ความเลวร้ายเสียทีเดียว เพราะขึ้นอยู่กับผู้ศึกษาแต่ละคน หากผู้ศึกษามีภูมิด้านทานทางจิตที่มั่นคงแล้ว พลวัตทางการศึกษาพระพุทธศาสนาในศตวรรษที่ 21 จะช่วยส่งเสริมการศึกษาให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น แต่หากใช้เทคโนโลยีอย่างขาดสติอาจส่งผลกระทบด้านลบได้ สำหรับการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในศตวรรษที่ 21 มีสิ่งที่ควรปรับปรุง 2 ส่วน คือ 1) ทักษะการสอนพระพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนาความเป็นมนุษย์ในด้านพฤติกรรมด้วยการพัฒนาตามหลักของศีล ด้านจิตใจพัฒนาได้ด้วยหลักของสมาธิ และด้านปัญญาพัฒนาได้ด้วยหลักของวิปัสสนา ทั้งนี้ เพื่อให้เข้าใจและจดจำง่ายกระทั้งสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง และ 2) การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการศึกษาพระพุทธศาสนาควรให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย โดยนำสื่อสังคมออนไลน์มาประยุกต์ใช้กับพระพุทธศาสนาให้มีการศึกษาค้นคว้าผ่านระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ต ซึ่งสามารถเชื่อมโยงให้ชาวโลกรับรู้ข้อมูลข่าวสารการศึกษาพระพุทธศาสนาได้อย่างรวดเร็ว ทุกที่ ทุกเวลา แต่ในขณะเดียวกันก็ต้องใช้เทคโนโลยี

สารสนเทศอย่างรอบคอบ ระมัดระวังและมีสติ เพื่อป้องกันมิให้ศาสนิกชนรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่ไม่คลาดเคลื่อน ไร้ประโยชน์ ไม่ถูกต้องและไม่เหมาะสม เป็นต้น

ดังนั้น เพื่อให้เทคโนโลยีสารสนเทศเกิดประโยชน์สูงสุดจะต้องใช้อย่างพอดี มีสติ ไม่หลงเพลินกับการใช้มากเกินไป ต้องรู้จักหยุดเมื่อถึงเวลา นอกจากนั้น ควรรู้จักใช้เทคโนโลยีให้เกิดคุณค่ามากกว่าเกิดโทษ โดยมุ่งคุณค่าแท้มากกว่าคุณค่าเทียม แม้จะเป็นการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศกับการศึกษาพระพุทธศาสนาเองก็ตาม ก็ควรใช้อย่างรู้คุณค่าแท้ ซึ่งจะช่วยลดผลกระทบที่มีต่อพระพุทธศาสนาได้ อันเนื่องมาจากพลวัตทางการศึกษาในศตวรรษที่ 21 ที่มีความเปลี่ยนแปลงรวดเร็วฉับไว ดังนั้น การศึกษาอย่างมีสติจึงเป็นสิ่งสำคัญ อันทำให้การศึกษามีประสิทธิภาพและประสิทธิผลตามเป้าหมายได้ในที่สุด

เอกสารอ้างอิง

- กมลรัตน์ เทอร์เนอร์ และคณะ. (2558). ทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ของนักศึกษาพยาบาลในวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี ชลบุรี. *วารสารพยาบาลกระทรวงสาธารณสุข*. 25 (2), 178-193.
- จุฬารณณ์ มาเสถียรวงศ์. (11 ตุลาคม 2561). *ความท้าทายของศตวรรษที่ 21 กับการเรียนรู้ยุคใหม่*. สืบค้นเมื่อ 30 มิถุนายน 2565, จาก <https://knowledge.farm.tsri.or.th/new-educational-system/>
- เจมส์ มาร์ติน. (2553). *โลกแห่งศตวรรษที่ 21*. ภาพร. (ผู้แปล) กรุงเทพมหานคร: ประพันธ์สาส์น.
- เดโซ แชน้ำแก้ว. (2563). พุทธศาสนา: ขัดขวางหรือพัฒนาสังคม. *วารสารบัณฑิตสาเกตปริทรรศน์*. 5 (1), 1-11.
- ธยาอุส ขอเจริญ และพระมหาขุนทอง แก้วสมุทร (เขมสิริ). (2564). พลวัตทางสังคมและวัฒนธรรมภายใต้ความสัมพันธ์ชายแดนไทยกัมพูชา. *วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์*. 6 (3), 379-390.
- ประเวศ วะสี. (2552). *คำบรรยายเรื่องการศึกษาที่พาชาติออกจากวิกฤติ*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธุรกิจ บัณฑิตย.
- พรชัย เจดามาน และคณะ. (31 มกราคม 2564). *การพัฒนาการบริหารจัดการการศึกษา 4.0 ภายใต้พลวัตแห่งศตวรรษที่ 21 สู่การเป็นประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียนอย่างยั่งยืนของการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานไทย*. สืบค้นเมื่อ 30 มิถุนายน 2565, จาก <https://www.kroobannok.com/88772>

- พระไพศาล วิสาโล. (2552). พุทธศาสนาไทยในอนาคต: แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต, พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกลเมคิมทอง.
- พระมหาประจักษ์ พนาลัย และนิรุทธ์ วัฒนโภาส. (2564). การเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ของครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี. *วารสารสหวิทยาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*. 4 (1), 374-387.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม 11, 20*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ศุภกาญจน์ วิชานาติ. (2562). ทักษะแห่งการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21: ความท้าทายสำหรับครูสอนพระพุทธศาสนา. *วารสารปัญญาปณิธาน*. 4 (2), 81-94.
- สยามรัฐออนไลน์. (2 สิงหาคม 2561). *เกี่ยวกับพลวัตของรูปแบบและเนื้อหา*. สืบค้นเมื่อ 30 มิถุนายน 2565, จาก <https://siamrath.co.th/n/41137>
- สำนักศาสนศึกษาวัดเทพศิลา. (2545). *คู่มือเปิดตำราเรียนบาลี*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สุวิทย์ ฝ่ายสงค์ และสิรินธร สิ้นจินดาวงศ์. (2561). โรงเรียนพระปริยัติธรรม ยุคไทยแลนด์ 4.0. *วารสารวิชาการสถาบันพัฒนาพระวิทยากร*. 1 (1), 80-92.
- หอมรดกไทย. (ม.ป.ป.). *การศึกษาพระปริยัติธรรมในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์*. สืบค้นเมื่อ 30 กรกฎาคม 2565, จาก <https://web.archive.org/web/20070609142440/http://www.heritage.thaigov.net/religion/misc/study1.htm>
- อมรรัตน์ เตชะนอก และคณะ. (2563). การจัดการศึกษาในศตวรรษที่ 21. *วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา*. 7 (9), 1-15.
- Salika. (24 กันยายน 2563). *กระแสโลกาภิวัตน์ พลวัตที่เร่งให้ 'การจัดการศึกษา' ต้องปรับเปลี่ยนแปลง*. สืบค้นเมื่อ 30 มิถุนายน 2565, จาก <https://www.salika.co/2020/09/24/globalization-on-thai-education-systems/>
- Thasak, T. (9 กุมภาพันธ์ 2565). *ศาสนาจะเปลี่ยนไปอย่างไรในโลก Metaverse: ซึ่งในรสพระธรรมกว่าเคย? ชวนคุยเรื่อง 'ศาสนา' กับ Metaverse*. สืบค้นเมื่อ 30 มิถุนายน 2565, จาก <https://missiontothemoon.co/metaverse-religion>
- The Buddh. (ม.ป.ป.). *แนวการศึกษาคณะสงฆ์ศตวรรษที่ 21 ด้วย '3R-7C' ใช้ 'Big Data-AI' เสริมเผยแผ่พระพุทธศาสนา*. สืบค้นเมื่อ 30 มิถุนายน 2565, จาก <https://thebuddh.com/?p=43622>

ภาคผนวก

คำแนะนำสำหรับผู้เขียน

1. นโยบายการตีพิมพ์ในวารสารบัณฑิตแสงโคมคำ

วารสารบัณฑิตแสงโคมคำเป็นวารสารวิชาการ มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ 1) เพื่อส่งเสริมการผลิตผลงานวิชาการ การศึกษาค้นคว้าและเผยแพร่บทความต่าง ๆ ในสาขาวิชาที่วิทยาเขตพะเยาเปิดสอน คือ (1) พระพุทธศาสนาและปรัชญา (2) การสอนสังคมศึกษา (3) การสอนภาษาไทย และ (4) รัฐศาสตร์ 2) เพื่อเป็นเวทีแลกเปลี่ยน เรียนรู้พระพุทธศาสนา กับ ศาสตร์สมัยใหม่ ตลอดถึงการบูรณาการสหวิทยาการต่าง ๆ ของคณาจารย์ บุคลากร นิสิต ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยหรือหน่วยงานอื่น อันเป็นการบริการวิชาการแก่สังคม 3) เพื่อประชาสัมพันธ์กิจกรรมของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา และสร้างความร่วมมือในการบูรณาการการเรียนการสอนกับการเผยแพร่ผลงาน องค์ความรู้ของคณาจารย์ บุคลากรและนิสิตในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ทุกบทความที่ตีพิมพ์เผยแพร่ได้ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิแบบ Double-blind อย่างน้อย 3 ท่าน เปิดรับบทความทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษโดยรับพิจารณาต้นฉบับของบุคคลทั้งภายในและภายนอกมหาวิทยาลัย กำหนดตีพิมพ์ปีละ 3 ฉบับ (ราย 4 เดือน)

ทั้งนี้ ต้องเป็นบทความที่ไม่เคยตีพิมพ์หรืออยู่ระหว่างการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อตีพิมพ์ในวารสารอื่น ผู้เขียนบทความต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์การเสนอบทความ วิชาการหรือบทความวิจัยเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอย่างเคร่งครัด รวมทั้งระบบการอ้างอิงต้องตามหลักเกณฑ์ที่วารสารกำหนด

ทัศนะและความคิดเห็นในบทความวารสารบัณฑิตแสงโคมคำ ถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนบทความและไม่ถือเป็นทัศนะและความรับผิดชอบของกองบรรณาธิการวารสารบัณฑิตแสงโคมคำ

2. ประเภทของผลงานที่ตีพิมพ์ในวารสารบัณฑิตแสงโคมคำ

2.1 บทความวิจัย (Research Article) เป็นบทความที่มีการค้นคว้าอย่างมีระบบ และมีความมุ่งหมายชัดเจน เพื่อให้ได้ข้อมูลหรือหลักการบางอย่างที่จะนำไปสู่ความก้าวหน้าทางวิชาการ หรือการนำวิชาการมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ บทความวิจัยมีรูปแบบของ

การวิจัยตามหลักวิชาการ เช่น การตั้งสมมติฐานหรือการกำหนดปัญหาที่สมเหตุผล โดยจะต้องระบุวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน มีการรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ การตีความและสรุปผลการวิจัยที่สามารถให้คำตอบหรือบรรลุมติวัตถุประสงค์

2.2 บทความวิชาการ (Academic Article) เป็นบทความที่เขียนขึ้นในลักษณะวิเคราะห์ วิจัยหรือเสนอแนวคิดใหม่ จากพื้นฐานทางวิชาการที่ได้เรียบเรียงจากผลงานทางวิชาการของตนเองหรือของผู้อื่น หรือเป็นบทความทางวิชาการที่เขียนขึ้นเพื่อเป็นความรู้ที่มีประโยชน์แก่คนทั่วไป

2.3 บทความปริทัศน์ (Review Article) งานวิชาการที่ประเมินสถานะล่าสุดทางวิชาการ (State of the Art) เฉพาะทางที่มีการศึกษาค้นคว้า มีการวิเคราะห์และสังเคราะห์องค์ความรู้ทั้งทางกว้างและทางลึกอย่างทันสมัย โดยให้ข้อวิพากษ์ที่ชี้ให้เห็นแนวโน้มที่ควรศึกษาและพัฒนาต่อไป

2.4 บทวิจารณ์หนังสือ (Book Review) บทความที่วิพากษ์วิจารณ์เนื้อหาสาระให้เห็นคุณค่าของหนังสือ โดยบทวิจารณ์หนังสือจะต้องกล่าวถึงรายละเอียดของหนังสืออันประกอบด้วยชื่อผู้เขียน จำนวนหน้า ปีที่พิมพ์ ครั้งที่พิมพ์และสถานที่พิมพ์ให้ชัดเจน

3. รูปแบบของการจัดเตรียมต้นฉบับ

3.1 ต้นฉบับบทความ ต้องมีความยาว 8-12 หน้ากระดาษ A4 (รวมเอกสารอ้างอิง) พิมพ์บนกระดาษหน้าเดียว ใช้ตัวอักษรแบบ TH Sarabun PSK ขนาด 16 pt. ตั้งค่าน้ำกระดาษโดยเว้นขอบบน ขอบซ้าย 1 นิ้ว และขอบขวา ขอบล่าง 1 นิ้ว กำหนดระยะห่างระหว่างบรรทัดเท่ากับ 1 และเว้นบรรทัดระหว่างแต่ละย่อหน้า โดยระบุหมายเลขหน้าไว้ด้านบนขวา ด้วยตัวอักษรแบบ TH Sarabun PSK ขนาด 14 pt. ห่างจากขอบกระดาษด้านบนและขอบด้านขวา 0.5 นิ้ว การนำเสนอรูปภาพและตาราง ต้องนำเสนอรูปภาพและตารางที่มีความคมชัดพร้อมระบุหมายเลขกำกับรูปภาพไว้ด้านล่าง พิมพ์เป็นตัวธรรมดา ขนาด 14 pt. เช่น ตาราง 1 หรือ Table 1 และ ภาพ 1 หรือ Figure 1 รูปภาพที่นำเสนอต้องมีรายละเอียดของข้อมูลครบถ้วนและเข้าใจได้โดยไม่จำเป็นต้องกลับไปอ่านที่เนื้อความอีก ระบุลำดับของรูปภาพทุกรูปให้สอดคล้องกับเนื้อหาที่อยู่ในต้นฉบับ โดยคำอธิบายต้องกระชับและสอดคล้องกับรูปภาพที่นำเสนอ

3.2 ชื่อเรื่อง ต้องมีภาษาไทย (TH Sarabun PSK ขนาด 20 pt. ตัวหนา) และภาษาอังกฤษ (TH Sarabun PSK ขนาด 18 pt. ตัวหนา) พิมพ์ไว้หน้าแรกตรงกลาง

3.3 ชื่อผู้เขียน หน่วยงานสังกัดและอีเมล โดยชื่อผู้เขียนต้องระบุภาษาไทยและภาษาอังกฤษตัวหนา ด้วยตัวอักษรแบบ TH Sarabun PSK ขนาด 16 pt. ส่วนหน่วยงานสังกัด ระบุภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ตัวธรรมดาด้วยตัวอักษรแบบ TH Sarabun PSK ขนาด 14 pt. และอีเมลของผู้เขียนหลักสำหรับติดต่อให้ใช้ตัวอักษรแบบ TH Sarabun PSK ขนาด 14

pt. ทั้งหมดให้จัดชิดขอบด้านขวา ในกรณีที่มีผู้เขียนมากกว่า 1 ราย ให้ใส่ตัวเลขเป็นตัวยก
ท้ายชื่อผู้เขียนและชื่อหน่วยงานสังกัดให้ตรงกัน และในกรณีที่บทความเป็นส่วนหนึ่งของ
วิทยานิพนธ์หรือหลักสูตรการศึกษา โปรดระบุชื่อหลักสูตรและสถาบันการศึกษาให้ชัดเจน

กรณีผู้เขียนสังกัดเดียวกัน ไม่ต้องใส่เลขยกที่หน่วยงานสังกัด เช่น

สมศรี สมมติ¹, สมร สุดใจ², สมใจ สมศรี^{*3}
Somsri Sommut¹, Samorn Sudjai², Somjai Somsri³
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Phayao Campus
Corresponding Author, E-mail: somjaisee@gmail.com*

กรณีผู้เขียนสังกัดต่างกัน ให้ใส่เลขยกแต่ละคนให้ชัดเจน เช่น

สมศรี สมมติ¹, สมใจ สมศรี^{*2}
Somsri Sommut¹, Somjai Somsri²
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา¹, โรงเรียนปงรัชดาภิเษก²
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Phayao Campus¹,
Pongratchadapisek School²
Corresponding Author, E-mail: somjaisee@gmail.com*

หมายเหตุ: หากบทความเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาให้ใช้คำว่า “หลักสูตร...
สาขาวิชา... คณะ...มหาวิทยาลัย..” ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ แทนหน่วยงานสังกัดที่
ระบุข้างต้น เช่น

สมศรี สมมติ¹, สมใจ สมศรี^{*2}
Somsri Sommut¹, Somjai Somsri²
หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Doctor of Philosophy Program in Buddhist Studies, Graduate School,
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Corresponding Author, E-mail: somjaisee@gmail.com*

3.4 บทคัดย่อภาษาไทยและภาษาอังกฤษ บทคัดย่อภาษาไทยไม่เกิน 300 คำ

3.5 คำสำคัญ (Keywords) ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ จำนวน 3-5 คำ

3.6 การเรียงหัวข้อ หัวข้อใหญ่สุดให้พิมพ์ชิดขอบด้านซ้าย พิมพ์ตัวหนา TH Sarabun PSK ขนาด 18 pt. หัวข้อรองเว้นห่างจากหัวข้อใหญ่ 0.5 นิ้ว (เริ่มพิมพ์ตัวที่ 6) พิมพ์ตัวหนา TH Sarabun PSK ขนาด 16 pt. และหัวข้อย่อยใช้ตัวธรรมดา TH Sarabun PSK ขนาด 16 pt. ทั้งหัวข้อรองและหัวข้อย่อยควรพิมพ์ให้ตรงกัน เมื่อขึ้นหัวข้อใหญ่ควรเว้นระยะพิมพ์ระหว่างบรรทัด แบบ Before 6 pt.

3.7 การใช้ตัวเลข คำย่อ และวงเล็บ ควรใช้ตัวเลขอารบิกทั้งหมด ใช้คำย่อที่เป็นสากลเท่านั้น (ระบุค่าเต็มไว้ในครั้งแรก) สำหรับการวงเล็บภาษาอังกฤษ อักษรตัวแรกของทุกคำควรเป็นตัวใหญ่ เช่น Student-centered Learning

บทความวิจัย ให้เรียงลำดับ ดังนี้ *ผู้เขียนรวมทั้งผู้ร่วมไม่เกิน 5 ท่าน**

1. บทคัดย่อ (Abstract) เสนอวัตถุประสงค์การวิจัย ระเบียบวิธีวิจัย ผลการวิจัย และองค์ความรู้จากการวิจัย โดยสรุปให้สั้นและกระชับความ

2. บทนำ (Introduction) ระบุความสำคัญของปัญหาการวิจัย กรอบแนวคิด

3. วัตถุประสงค์การวิจัย (Research Objectives) ระบุวัตถุประสงค์การวิจัยตามลำดับข้อ

4. ระเบียบวิธีวิจัย (Research Methodology) ระบุแผนการวิจัย กลุ่มตัวอย่าง และการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

5. ผลการวิจัย (Results) เสนอผลที่พบตามวัตถุประสงค์การวิจัยตามลำดับอย่างชัดเจน ควรเสนอในรูปตารางหรือแผนภูมิก็ได้

6. อภิปรายผล (Discussion) เสนอเป็นความเรียง ชี้ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงของผลการวิจัยกับกรอบแนวคิด และงานวิจัยที่ผ่านมา ไม่ควรอภิปรายเป็นข้อ ๆ แต่ชี้ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงของตัวแปรที่ศึกษาทั้งหมด พร้อมระบอบองค์ความรู้จากการวิจัย

7. สรุป (Conclusion) ระบุข้อสรุปที่สำคัญและข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้และประเด็นสำหรับการวิจัยต่อไป

8. เอกสารอ้างอิง (References) ต้องเป็นรายการที่มีการอ้างอิงในเนื้อหาบทความเท่านั้น โดยใช้การอ้างอิงระบบ APA

บทความวิชาการ ให้เรียงลำดับ ดังนี้ *ผู้เขียนรวมทั้งผู้ร่วมไม่เกิน 3 ท่าน**

1. บทคัดย่อ (Abstract)

2. บทนำ (Introduction)

3. เนื้อเรื่อง (Content) แสดงสาระสำคัญที่ต้องการนำเสนอตามลำดับและระบุงค์ความรู้ใหม่

4. สรุป (Conclusion)

5. เอกสารอ้างอิง (References) การอ้างอิงในเนื้อเรื่องใช้ระบบ APA

บทความปริทัศน์ (Review Article) ให้เรียงลำดับ ดังนี้

1. บทคัดย่อ (Abstract)

2. บทนำ (Introduction)

3. เนื้อเรื่อง (Content)

4. บทวิจารณ์ (Discussion)

5. สรุป (Conclusion)

6. เอกสารอ้างอิง (References)

บทวิจารณ์หนังสือ (Book Review) ให้เรียงลำดับ ดังนี้

1. บทนำ (Introduction)

2. เนื้อหา (Content)

3. บทวิจารณ์ (Discussion)

4. สรุป (Conclusion)

5. เอกสารอ้างอิง (References) การอ้างอิงในเนื้อเรื่องใช้ระบบ APA

4. ระบบการอ้างอิงและเอกสารอ้างอิงทางวิชาการ

เอกสารที่นำมาอ้างอิงควรได้มาจากแหล่งที่มีการตีพิมพ์ชัดเจน อาจเป็นวารสาร หนังสือหรือข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต ทั้งนี้ ผู้เขียนบทความต้องเป็นผู้รับผิดชอบต่อความถูกต้องของเอกสารอ้างอิงทั้งหมดก่อนส่งต้นฉบับ ผู้เขียนบทความควรตรวจสอบถึงความถูกต้องของการอ้างอิงเอกสาร เพื่อป้องกันความล่าช้าในการตีพิมพ์บทความ เนื่องจากบทความที่มีการอ้างอิงไม่ถูกต้องจะไม่ได้รับการส่งต่อเพื่อพิจารณาโดยผู้ทรงคุณวุฒิจนกว่าการอ้างอิงเอกสารจะได้รับการแก้ไขให้ถูกต้อง

4.1 การอ้างอิงในเนื้อหาบทความ

รูปแบบการอ้างอิงในเนื้อเรื่องและท้ายเล่มใช้ตามรูปแบบของ American Psychological Association (APA) หรือระบบนาม-ปี โดยใช้วงเล็บเปิด-ปิด แล้วระบุชื่อนามสกุลของผู้แต่ง ปีที่ตีพิมพ์ และเลขหน้าของเอกสารที่นำมาอ้างอิง เอกสารที่นำมาอ้างอิงในเนื้อหาบทความจะต้องปรากฏในเอกสารอ้างอิงท้ายบทความทุกรายการ และเจ้าของบทความต้องรับผิดชอบต่อความถูกต้องของเอกสารอ้างอิงทั้งหมด โดยรูปแบบของการอ้างอิงเอกสาร มีดังนี้

(6)

อ้างอิงจากเอกสารภาษาไทย

1. พระไตรปิฎกและอรรถกถา ให้อ้างอิงชื่อคัมภีร์ เล่ม ข้อ เครื่องหมายทวิภาค (:)
และเลขหน้าของเอกสารที่นำมาอ้างอิง เช่น

(พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 15 ข้อ 16: 282-283)	(พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล เล่ม 16: 256-320)
--	---

2. ผู้แต่ง 1 ราย (ไม่ว่าจะเป็นหนังสือ วิทยานิพนธ์ สัมภาษณ์ สื่อออนไลน์ เป็นต้น) ให้อ้างอิงผู้แต่ง แล้วใส่เครื่องหมายจุลภาค (,) ตามด้วยปีที่พิมพ์ เครื่องหมายทวิภาค (:)
และเลขหน้าของเอกสารที่นำมาอ้างอิง (ถ้ามี) เช่น

(พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร, 2554: 44)

3. ผู้แต่ง 2 ราย ให้อ้างอิงของผู้แต่งทั้งสอง เครื่องหมายจุลภาค (,) ตามด้วยปีที่พิมพ์เครื่องหมายทวิภาค (:) และเลขหน้าของเอกสารที่นำมาอ้างอิง เช่น

(พระมหาสุทิตย อาภากรโ และเชมนันท์ อินทรสุวรรณ, 2553: 44)
--

หากมีเอกสารที่นำมาอ้างอิงมากกว่า 1 รายการ ให้ใช้เครื่องหมายอัฒภาค (;)
คั่นระหว่างรายการอ้างอิง เช่น

(พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2548: 8; พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, 2554: 44)
--

4. ถ้ามีผู้แต่งมากกว่า 2 ราย ให้อ้างอิงของผู้แต่งคนแรก เว้นวรรคหนึ่งครั้ง เพิ่ม
คำว่า “และคณะ” เครื่องหมายทวิภาค (:) และเลขหน้าของเอกสารที่นำมาอ้างอิง เช่น

(พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และคณะ, 2548: 55)

ทั้งนี้ หากเป็นการอ้างอิงด้วยการสรุปความหรือเอกสารที่ไม่มีเลขหน้า ไม่ต้องใส่
เลขหน้า เช่น

(พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร, 2554)

(พระมหาสุทิตย์ อาภากรโ และเชมณัฏฐ์ อินทรสุวรรณ, 2553)
(พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และคณะ, 2548)
(พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2548; พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, 2554)

อ้างอิงจากเอกสารภาษาอังกฤษ

1. ถ้ามีผู้แต่ง 1 ราย ให้อ้างนามสกุลของผู้แต่ง เครื่องหมายจุลภาค ปีที่พิมพ์ และหน้าทีนำมาอ้างอิง เช่น

(Keown, 2003: 4)

2. ถ้ามีผู้แต่ง 2 ราย ให้อ้างนามสกุลของผู้แต่ง 2 ราย เครื่องหมายจุลภาค ปีที่พิมพ์ และหน้าทีนำมาอ้างอิง เช่น

(Hersey & Blanchard, 2000: 3)

และให้ใช้เครื่องหมาย อัฒภาค (;) คั่นกลางระหว่างเอกสารที่นำมาอ้างอิง มากกว่า 1 เอกสาร เช่น

(Keown, 2003: 4; Hersey & Blanchard, 2000: 3)

3. ถ้ามีผู้แต่งมากกว่า 2 ราย ให้อ้างนามสกุลของผู้แต่งรายแรก ตามด้วย et al. ปีที่พิมพ์ และหน้าทีนำมาอ้างอิง เช่น

(Kaiser, et al., 2008: 55)

หลักเกณฑ์ทั่วไปในการพิมพ์รายการสำนักพิมพ์/โรงพิมพ์

กรณีเป็นบริษัทหรือสำนักพิมพ์ให้คงไว้เฉพาะชื่อ ดังตัวอย่าง

1. บริษัท 21 เซ็นจูรี จำกัด ให้ใช้ “21 เซ็นจูรี”
2. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ให้ใช้ “มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์”
3. กรณีที่เป็นโรงพิมพ์ให้ใช้รูปแบบเต็ม เช่น โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราช

วิทยาลัย

4.2 เอกสารอ้างอิง

(1) พระไตรปิฎก อรรถกถา

ตัวอย่าง

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม 1*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
 Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1996). *Thai Tipitaka Vol. 1*. Bangkok: Mahachulalongkornrajavidyalaya Press.

(2) หนังสือ

ผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)./ *ชื่อหนังสือ*./ครั้งที่พิมพ์./สถานที่พิมพ์:/สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.

ตัวอย่าง

กรณีผู้แต่ง 1 ราย (หากเป็นภาคภาษาอังกฤษให้เขียนนามสกุลไว้หน้า ตามด้วยชื่อ) เช่น
 พระมหาสุทิตย์ อาภากร. (2548). *เครือข่าย: ธรรมชาติ ความรู้และการจัดการ*, พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: พิสิษฐ์ไทย ออฟเซต.
 Yamane, T. (1973). *Statistics: An Introductory Analysis*, 3rd ed. New York: Harper and Row Publication.

กรณีผู้แต่ง 2 ราย (ให้ใช้คำว่า “และ” หรือ “and” เป็นคำเชื่อม) เช่น
 บวรศักดิ์ อุวรรณโณ และถวิลวดี บุรีกุล. (2548). *ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม Participatory Democracy*. กรุงเทพมหานคร: สถาบันพระปกเกล้า.
 Strauss, A. and Corbin, J. (1998). *Basics of Qualitative Research: Grounded Theory, Techniques and Procedures for Developing*. London: California Sage Publications.

กรณีผู้แต่งมากกว่า 2 ราย (ให้ใช้คำว่า “และคณะ” หรือ “et al.” ต่อท้ายชื่อผู้แต่งคนแรก) เช่น
 สุขุม นวลสกุล และคณะ. (2550). *การเมืองและการปกครองไทย*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
 Snyder, C. R., et al. (2011). *Positive Psychology: The Scientific and Practical Explorations of Human Strengths*, 2nd ed. Los Angeles: SAGE Publications Inc.

กรณีมีทั้งผู้แต่งและผู้แปลหรือบรรณาธิการ (ให้เขียนชื่อผู้แต่งไว้หน้า ชื่อผู้แปลหรือบรรณาธิการเขียนไว้หลัง ชื่อเรื่อง ตามด้วยวงเล็บว่า (ผู้แปล) หรือ (บรรณาธิการ) สำหรับภาษาไทย และ (tran.) หรือ (ed.) สำหรับภาษาอังกฤษกรณี 1 คน หรือ (trans.) หรือ (eds.) กรณี 2 คนขึ้นไป) เช่น

เจมส์ แอล เครย์ตัน. (2551). *คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชน การตัดสินใจที่ดีกว่าโดยให้ชุมชนมีส่วนร่วม*. วันชัย วัฒนศัพท์ และคณะ. (ผู้แปล). ขอนแก่น: โรงพิมพ์ศิริภรณ์ออฟเซ็ท.

Hylton, P. (2001). *Blackwell Companions to Philosophy: A Companion to Analytic Philosophy*. Martinich, A. P. and Sosa, D. (eds.). Oxford: Blackwell Publishers Ltd.

Lyotard, J. F. (1984). *The Postmodern Condition: A Report on Knowledge*. Bennington, G. and Massumi, B. (trans.). Minneapolis: The University of Minnesota Press.

Wittgenstein, L. (1967). *Philosophical Investigations*, 3rd ed. Anscombe, G. E. M. (tran.). Oxford: Basil Blackwell Ltd.

(3) บทความในหนังสือ

ผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)./ชื่อบทความ./ใน ชื่อบรรณาธิการ (บรรณาธิการ)./ชื่อเรื่อง/เลขหน้าแรก-สุดท้ายที่ตีพิมพ์./สถานที่พิมพ์:/สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.

ตัวอย่าง

ชาญณรงค์ บุญหนุน. (2562). ข้อถกเถียงเรื่องพระพุทธศาสนาประจำชาติไทยในรัฐธรรมนูญ. ใน ปรีดี หงส์สตัน และอัมพร หมาดเด็น. *ศาสนากับความรุนแรง*, หน้า 400-459. กรุงเทพมหานคร: Illuminations Editions.

Bergstein, M. (2000). Tubular Function. In Richard, E. B., et al. (eds.). *Nelson Textbook of Paediatrics*, 16th ed. (p. 596). Philadelphia: Saunders.

(4) บทความจากวารสาร

ผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)./ชื่อบทความ./ชื่อวารสาร./ปีที่/(ฉบับที่)./เลขหน้าแรก-หน้าสุดท้ายที่ตีพิมพ์. (บทความที่มี DOI ให้ใส่ DOI ไว้ตอนท้าย)

ตัวอย่าง

ประยงค์ จันทรแดง. (2563). พระภิกษุสามเณรควรเรียนวิชาทางโลกหรือไม่. *วารสารบัณฑิตแสงโคมคำ*. 5 (1), 123-137.

Piaget, J. (1972). Intellectual Evolution for Adolescence to Adulthood. *Human Development*. 15, 1-12. DOI:10.1159/000271225

(5) บทความในสารานุกรม

ผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)/ชื่อบทความ./ใน ชื่อสารานุกรม./เล่มที่อ้าง, หน้าเลขหน้าที่อ้าง./สถานที่พิมพ์:/สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.

ตัวอย่าง

สนธิ อาจพันธ์. (2537). หม้อคอควาย. ใน สารานุกรมของใช้พื้นบ้านไทยในอดีตเขตหัวเมืองฝ่ายเหนือ, หน้า 274-275. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
Sturgeon, T. (1995). Science Fiction. In *The Encyclopaedia Americana* (Vol. 24, pp. 390-392). Danbury, CT: Grolier Press.

(6) หนังสือพิมพ์

ผู้แต่ง./ (วันที่ เดือน ปีที่พิมพ์)/ชื่อบทความ./ชื่อหนังสือพิมพ์./เลขหน้า. (กรณีภาษาอังกฤษที่มีหลายหน้า ให้ใช้คำว่า pp. แทน p.)

ตัวอย่าง

สุชาติ เผือกสกนธ์. (9 มิถุนายน 2549). ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. ผู้จัดการรายวัน, น.13.
Chetchotiros, N. and Yonpiam, Ch. (16 May 2019). PPRP Faces Major Coalition Sang. *Bangkok Post*, p. 1.

(7) วิทยานิพนธ์ สารนิพนธ์ การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง รายงานการวิจัย

ชื่อผู้เขียน./ (ปีพิมพ์)/ชื่อวิทยานิพนธ์./ระดับวิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์/หรือการค้นคว้าแบบอิสระ/ชื่อมหาวิทยาลัย.

ตัวอย่าง

สัมฤทธิ์ ต่อสติ. (2542). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินงานของสถานบริการสาธารณสุขเขตเมือง กรณีศึกษาศูนย์: แพทย์ชุมชนเมืองพระนครศรีอยุธยา. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหิดล.
Tyrone, R. (2007). *Effects of Upland Timber Harvest and Road Construction on Headwater Stream Fish Assemblages in a Southeastern Forest*. (Master's Thesis). Texas State University. San Marcos, Texas.

Lim, H. L. (2018). *Contemporary Buddhism: Introduction into Thich Nhat Hanh's Teaching*. (Doctoral Dissertation). Mahidol University. Nakhon Pathom.

(8) สัมภาษณ์

ชื่อผู้ที่ได้รับการสัมภาษณ์./ (ปีที่สัมภาษณ์)/ ตำแหน่ง./ สัมภาษณ์./ วันที่เดือนที่สัมภาษณ์.

ตัวอย่าง

พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2558). อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. สัมภาษณ์. 18 เมษายน.

Interviewee A. (2019). Student at Faculty of Buddhism, MCU. *Interview*. 1 March.

(9) สื่อออนไลน์

ผู้แต่ง./ (วันที่ เดือน ปีที่เผยแพร่)/ ชื่อบทความ./ สืบค้นเมื่อ วันที่ เดือน ปี./ จาก แหล่งที่อยู่ไฟล์ (URL)

ตัวอย่าง

พระศรีคัมภีรญาณ (สมจินต์ สมมาปญโญ). (1 พฤษภาคม 2555). *การจัดการศาสนาและวัฒนธรรมในอุษาคเนย์เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ*. สืบค้นเมื่อ 4 กันยายน 2556, จาก http://www.mcu.ac.th/site/artidecontent_desc.php?article_id=1304&articlegroup_id=274

Doyle, M. W. (22 June 2004). *Liberal Internationalism: Peace, War and Democracy*. Retrieved September 2, 2013, from http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/themes/peace/doyle/index.html

(10) การสัมภาษณ์/ประชุมวิชาการ

ผู้เขียน./ (ปีที่เผยแพร่)/ ชื่อบทความ./ การสัมภาษณ์หรือประชุม./ หน่วยงานที่จัด./ วันที่เดือนที่จัด./ หน้าที่ตีพิมพ์.

ตัวอย่าง

พระครูวรารณวิจิตร และคณะ. (2561). เปรียบเทียบหลักอุเบกขาธรรมในพระพุทธศาสนาและหฺวู่-เว่ยในเต๋า. *การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 2 ประจำปี 2561 เรื่อง “การวิจัยทางพระพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน” (The Research on Buddhism for Sustainable Development)*. วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. วันที่ 20 มีนาคม. หน้า 119-129.

การให้เรียงลำดับเอกสารอ้างอิงให้ปฏิบัติ ดังนี้ 1) เรียงตามลำดับพยัญชนะ ก-ฮ หากซ้ำอักษรให้เรียงตามสระตัว 2) หากซ้ำชื่อผู้แต่งให้เรียงตามลำดับ พ.ศ. โดยเรียง พ.ศ. ที่น้อยสุดไว้หน้า ส่วนเอกสารอ้างอิงที่ซ้ำซึ่งเรียงไว้หลัง ให้เขียนเส้นประแทน โดยมีความยาวเท่าย่อหน้า 3) เรียงลำดับเอกสารภาคภาษาไทยก่อน จากนั้นจึงเป็นภาคภาษาอังกฤษ ซึ่งเรียงตามอักษร A-Z หากซ้ำอักษรให้เรียงตามสระ และหากชื่อผู้แต่งที่ซ้ำกันให้เรียงตามลำดับ ค.ศ. จากนั้นอย่าไปหาเหมือนภาคภาษาไทย

ตัวอย่างเอกสารอ้างอิงท้ายเรื่อง

- โกนิญฐ์ ศรีทอง. (2558). *การบูรณาการภูมิปัญญาพระพุทธศาสนากับการเสริมสร้างวัฒนธรรมของระบบนิเวศวิทยาชุมชน*. พระนครศรีอยุธยา: สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- จรูญ รัตนกาล. (2556). *การประยุกต์หลักพุทธธรรมและแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการอยู่ร่วมกันของประชาชนในเขตพื้นที่ตำบลสามบัณฑิต อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา*. รายงานการวิจัย. กองทุนสนับสนุนการวิจัย มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา.
- พงศ์ศานต์ พิทักษ์มหาเกตุ. (2538). *ชาวบ้านกับช่องทางประกอบธุรกิจท่องเที่ยว แนวคิดในการจัดตั้งสหกรณ์บริการนำเที่ยวแนวอนุรักษ์แห่งประเทศไทย*. กรุงเทพมหานคร: ปกเกล้า.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2548). *โลกทัศน์ชาวพุทธ*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2551). *การแพทย์ยุคใหม่ในพุทธทัศน์*, พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก.
- พระศรีคัมภีร์ญาณ (สมจินต์ สมมาปญฺโญ). (1 พฤษภาคม 2555). *การจัดการศาสนาและวัฒนธรรมในอุษาคเนย์เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ*. สืบค้นเมื่อ 4 กันยายน 2556, จาก http://www.mcu.ac.th/site/artidecontent_desc.php?article_id=1304&articlegroup_id=274
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2535). *พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม 12*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม 12*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560. (6 เมษายน 2560). *ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 134 ตอนที่ 40 ก*. หน้า 1-90.

- Bergstein, M. (2000). Tubular Function. In Richard, E. B., et al. (eds.). *Nelson Textbook of Paediatrics*, 16th ed. (p. 596). Philadelphia: Saunders.
- Boo, E. (1990). *Ecotourism: The Potentials and Pitfalls*, Vol. 1 and 2. Washington, D.C.: World Wildlife Fund.
- _____. (1991). Making Ecotourism Sustainable: Recommendations for Planning, Development, and Management. In *Nature Tourism Managing for the Environment*. Washington, D.C.: Island Press.
- Hylton, P. (2001). *Blackwell Companions to Philosophy: A Companion to Analytic Philosophy*. Martinich, A. P. and Sosa, D. (eds.). Oxford: Blackwell Publishers Ltd.
- Keown, D. (1995). *Are There "Human Right" in Buddhism*. London: University of London.
- Kiarash, A. (2007). Human Dignity in Islamic Bioethics. *The Iranian Journal of Allergy*. 6 (5), 25-28.
- Snyder, C. R., et al. (2011). *Positive Psychology: The Scientific and Practical Explorations of Human Strengths*, 2nd ed. Los Angeles: SAGE Publications Inc.
- Strauss, A. and Corbin, J. (1998). *Basics of Qualitative Research: Grounded Theory, Techniques and Procedures for Developing*. London: California Sage Publications.

5. การส่งบทความต้นฉบับ

5.1 การเตรียมเอกสารต้นฉบับประกอบด้วย

1. ต้นฉบับที่เป็นไฟล์ *.doc ของ Microsoft Word โปรดดูรายละเอียดที่ระบุในรูปแบบข้างต้น
2. กรอกแบบฟอร์มเสนอผลงานเพื่อตีพิมพ์ (ใบสมัคร) ให้ถูกต้องและชัดเจน

5.2 การจัดส่งต้นฉบับ

ส่งทางระบบวารสารออนไลน์ “วารสารบัณฑิตแสงโคมคำ” ตามลิงก์ <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/jsbs/about/submissions> หากผู้เขียนยังไม่มีบัญชีของระบบ ThaiJO ต้องลงทะเบียน (Register) ในระบบวารสารก่อน จากนั้นเข้าสู่ระบบ (Login) เพื่อส่งบทความต้นฉบับและแนบไฟล์แบบฟอร์มเสนอผลงานเพื่อตีพิมพ์มาให้เรียบร้อย (หรือกรอกใบสมัครทาง Google Form)

6. การพิจารณาบทความเบื้องต้นของกองบรรณาธิการ

บทความต้นฉบับต้องจัดในรูปแบบไฟล์ *.doc ความยาวของต้นฉบับต้องไม่เกิน 8-12 หน้า (รวมบทคัดย่อ ภาพ ตารางและเอกสารอ้างอิง) กองบรรณาธิการจะพิจารณาบทความเบื้องต้นใน 2 ด้าน คือ 1) ความถูกต้องตามรูปแบบของวารสาร 2) ขอบข่ายเนื้อหาตรงตามวัตถุประสงค์ ถ้าไม่ผ่านการพิจารณาเบื้องต้น จะส่งกลับไปให้ผู้เขียนแก้ไข ถ้าผ่านจะเข้าสู่การพิจารณากลับกรองของผู้ทรงคุณวุฒิอย่างน้อย 3 ท่าน เมื่อผู้ทรงคุณวุฒิประเมินผลอย่างไร จะแจ้งผลให้ผู้เขียนทราบต่อไป

7. สิทธิของกองบรรณาธิการ

ในกรณีกองบรรณาธิการหรือผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งได้รับเชิญให้เป็นผู้พิจารณากลับกรองบทความมีความเห็นว่า ควรแก้ไข กองบรรณาธิการจะส่งคืนเพื่อให้เจ้าของบทความแก้ไข โดยยึดข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิเป็นหลัก และขอสงวนสิทธิ์ที่จะไม่ตีพิมพ์ในกรณีที่บทความไม่ตรงกับวัตถุประสงค์และรูปแบบของวารสารบัณฑิตแสงโคมคำ หรือไม่ผ่านการพิจารณาของกองบรรณาธิการหรือผู้ทรงคุณวุฒิ หากบทความใดได้รับการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิโดยเสียงข้างมากให้ตีพิมพ์ ผู้เขียนจะได้รับหนังสือรับรองการตีพิมพ์จากวารสาร (เฉพาะผู้แจ้งความประสงค์เท่านั้น)

8. อัตราค่าตีพิมพ์บทความ

กำหนดค่าธรรมเนียมการตีพิมพ์ บทความละ 6,000 บาท

9. การชำระค่าธรรมเนียมการตีพิมพ์

หลังจากผู้เขียนส่งบทความต้นฉบับและกรอกแบบฟอร์มเสนอผลงานเพื่อตีพิมพ์ (ใบสมัคร) ในระบบวารสารออนไลน์แล้ว กองบรรณาธิการจะแจ้งให้ผู้เขียนชำระค่าธรรมเนียมการตีพิมพ์ตามรายละเอียด ดังนี้

ชื่อธนาคาร: ออมสิน สาขามหาวิทยาลัยพะเยา

ชื่อบัญชี: วารสารบัณฑิตแสงโคมคำ มจร.พะเยา

บัญชีเลขที่: 020320117631

จากนั้น ให้ผู้เขียนแจ้งผลการโอนพร้อมหลักฐานการโอน โดยระบุชื่อผู้โอนและชื่อบทความ มาที่ Email: jsbsmcu@gmail.com (หากประสงค์จะให้ออกใบเสร็จในนามหน่วยงานหรือองค์กรใด กรุณาระบุให้ชัดเจน)

***ทั้งนี้ ทางวารสารจะไม่คืนค่าธรรมเนียม ในกรณีที่บทความไม่ผ่านการพิจารณากลับกรองจากผู้ทรงคุณวุฒิ เนื่องจากค่าธรรมเนียมได้นำไปเป็นค่าตอบแทนผู้ทรงคุณวุฒิแล้ว

อนึ่ง ในกรณีบทความใด ถูกปฏิเสธโดยเสียงข้างมากของผู้ทรงคุณวุฒิในการพิจารณากลับกรอง (2 ใน 3) วารสารจะยึดเสียงข้างมากของผู้ทรงคุณวุฒิในการ

ปฏิเสธหรือยุติการดำเนินการตีพิมพ์บทความนั้นทันที ยกเว้นในกรณีต่อไปนี้ 1) ผู้เขียนยืนยันที่จะตีพิมพ์บทความนั้นอีกครั้ง 2) ผู้เขียนได้ปรับแก้บทความตาม ผู้ทรงคุณวุฒิ โดยเสียค่าใช้จ่ายที่ปฏิเสธการตีพิมพ์นั้นแล้ว และ 3) กองบรรณาธิการเห็นสมควรให้บทความที่ปรับแก้ใหม่นั้นส่งประเมินอีกรอบได้ จากนั้น วารสารจึงจะดำเนินการต่อในขั้นตอนต่อไป โดยผู้เขียนต้องรับผิดชอบในการชำระค่าธรรมเนียมในส่วน of ค่าตอบแทนผู้ทรงคุณวุฒิเพิ่มเติม (2 ท่าน) ตามที่วารสารกำหนดค่าตอบแทนไว้

แบบฟอร์มเสนอผลงานเพื่อตีพิมพ์ในวารสารบัณฑิตแสงโคมคำ

แบบฟอร์มเสนอผลงานเพื่อตีพิมพ์
วารสารบัณฑิตแสงโคมคำ

วันที่..... เดือน พ.ศ.

ข้าพเจ้า (นาย/นาง/นางสาว).....
ระดับการศึกษาสูงสุด ตำแหน่งทางวิชาการ

ชื่อบทความ
(ภาษาไทย).....

(English).....

ชื่อผู้เขียนร่วม

1.
2.
3.
4.
5.

หน่วยงานและที่อยู่ที่สามารถติดต่อได้สะดวก

โทรศัพท์..... E-mail

“ข้าพเจ้าและผู้เขียนร่วม (ถ้ามี) ขอรับรองว่า บทความที่เสนอมานี้ ยังไม่เคยได้รับการตีพิมพ์และไม่ได้
อยู่ระหว่างกระบวนการพิจารณาเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอื่นใด ข้าพเจ้าและผู้เขียนร่วมยอมรับหลักการ
พิจารณาต้นฉบับ โดยยินยอมให้กองบรรณาธิการมีสิทธิพิจารณา ตรวจสอบต้นฉบับได้ตามที่เห็นสมควร และขอ
มอบลิขสิทธิ์บทความที่ได้รับการตีพิมพ์ให้แก่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา ใน
กรณีมีการฟ้องร้องเรื่องการละเมิดลิขสิทธิ์เกี่ยวกับภาพ กราฟ ข้อความส่วนใดส่วนหนึ่ง และ/หรือข้อคิดเห็นที่
ปรากฏในบทความนี้ ถือเป็นความรับผิดชอบของข้าพเจ้าและผู้เขียนร่วมแต่เพียงฝ่ายเดียว”

ลงชื่อ.....ผู้เขียน
()

ตัวอย่างรูปแบบการจัดพิมพ์บทความ วารสารบัณฑิตแสงโคมคำ

ตัวอย่างการจัดส่งต้นฉบับ (บทความวิจัย)

↑
1 นิ้ว/ 2.54 ซม. บทความวิจัยต้นฉบับต้องมีความยาว 8 -12 หน้ากระดาษ A4 (รวมเอกสารอ้างอิง)
↓

ชื่อบทความภาษาไทย (TH SarabunPSK 20 pt.)
Title in English (TH SarabunPSK 18 pt.)
เว้น 1 บรรทัด

ชื่อ – นามสกุล ผู้เขียนบทความภาษาไทย (16 pt. ตัวหนา)¹, ผู้เขียนร่วม², ผู้เขียนร่วม³
ชื่อ – นามสกุล ผู้เขียนบทความภาษาอังกฤษ (16 pt. ตัวหนา)¹, ผู้เขียนร่วม², ผู้เขียนร่วม³
ชื่อหน่วยงาน สังกัดภาษาไทย (14 pt. ตัวธรรมดา)¹, ², ³
ชื่อหน่วยงาน สังกัดภาษาอังกฤษ (14 pt. ตัวธรรมดา)¹, ², ³
อีเมลของผู้เขียนหลัก(ที่ติดต่oได้) (14 pt. ตัวธรรมดา)
เว้น 1 บรรทัด

บทคัดย่อ (18 pt.) (การจัดระยะห่างบรรทัดหัวข้อใหญ่ Before 6 pt.)
(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.).....(บทคัดย่อไม่เกิน 300 คำ).....
..... (TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....
.....

← 1 นิ้ว/ 2.54 ซม. (Before 6 pt.) 1 นิ้ว/ 2.54 ซม. →

คำสำคัญ (18 pt.):;;(ขนาด 16 pt.)..... (3-5 คำ)
(Before 6 pt.)

Abstract (18 pt.) (การจัดระยะห่างบรรทัดหัวข้อใหญ่ Before 6 pt.)
(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.).....(Abstract ไม่เกิน 300 คำ).
..... (TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....
.....
(Before 6 pt.)

Keywords (18 pt.): (ขนาด 16 pt.)..... (3-5 คำ)
(Before 6 pt.)

บทนำ (18 pt.) (การจัดระยะห่างบรรทัดหัวข้อใหญ่ Before 6 pt.)
(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.).....
..... (TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....
.....
.....

วัตถุประสงค์การวิจัย (18 pt.)
1..... (TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....
2.....
3.....

↑
1 นิ้ว/ 2.54 ซม.
↓

ตัวอย่างการจัดส่งต้นฉบับ (บทความวิจัย)

2

ระเบียบวิธีวิจัย (18 pt.) (การจัดระยะห่างบรรทัดหัวข้อใหญ่ Before 6 pt.)

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.).....

.....(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

ผลการวิจัย (18 pt.) (การจัดระยะห่างบรรทัดหัวข้อใหญ่ Before 6 pt.)

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.).....

.....(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

อภิปรายผล (18 pt.) (การจัดระยะห่างบรรทัดหัวข้อใหญ่ Before 6 pt.)

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.).....

.....(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

องค์ความรู้จากการวิจัย (16 pt.)

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.).....

.....(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

สรุป (18 pt.) (การจัดระยะห่างบรรทัดหัวข้อใหญ่ Before 6 pt.)

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.).....

.....(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

เอกสารอ้างอิง (References) (18 pt.) (การจัดระยะห่างบรรทัดหัวข้อใหญ่ Before 6 pt.)

.....(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.)

.....(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.)

ตัวอย่างการจัดส่งต้นฉบับ (บทความวิชาการ)

1 นิ้ว/ 2.54 ซม. บทความวิชาการต้นฉบับต้องมีความยาว 8 -12 หน้ากระดาษ A4 (รวมเอกสารอ้างอิง)

ชื่อบทความภาษาไทย (TH SarabunPSK 20 pt.)

Title in English (TH SarabunPSK 18 pt.)

เว้น 1 บรรทัด

ชื่อ – นามสกุล ผู้เขียนบทความภาษาไทย (16 pt. ตัวหนา)¹, ผู้เขียนร่วม², ผู้เขียนร่วม³
ชื่อ – นามสกุล ผู้เขียนบทความภาษาอังกฤษ (16 pt. ตัวหนา)¹, ผู้เขียนร่วม², ผู้เขียนร่วม³

ชื่อหน่วยงาน สังกัดภาษาไทย (14 pt. ตัวธรรมดา)¹, ², ³

ชื่อหน่วยงาน สังกัดภาษาอังกฤษ (14 pt. ตัวธรรมดา)¹, ², ³

อีเมลของผู้เขียนหลัก(ที่ติดต่อได้) (14 pt. ตัวธรรมดา)

เว้น 1 บรรทัด

บทคัดย่อ (18 pt.) (การจัดระยะห่างบรรทัดหัวข้อใหญ่ Before 6 pt.)

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.).....(บทคัดย่อไม่เกิน 300 คำ).....

..... (TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

1 นิ้ว/
2.54 ซม.

คำสำคัญ (18 pt.):;;(ขนาด 16 pt.)..... (3-5 คำ)

Abstract (18 pt.) (การจัดระยะห่างบรรทัดหัวข้อใหญ่ Before 6 pt.)

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.).....(Abstract ไม่เกิน 300 คำ).....

.....(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

Keywords (18 pt.):;;(ขนาด 16 pt.)..... (3-5 คำ)

บทนำ (18 pt.) (การจัดระยะห่างบรรทัดหัวข้อใหญ่ Before 6 pt.)

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.).....

.....(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

เนื้อเรื่อง (18 pt.) (การจัดระยะห่างบรรทัดหัวข้อใหญ่ Before 6 pt.)

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.).....

.....(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

1 นิ้ว/ 2.54 ซม.

ตัวอย่างการจัดส่งต้นฉบับ (บทความวิชาการ)

2

องค์ความรู้ใหม่ (16 pt.)

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.).....

.....(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

.....

.....

.....

สรุป (18 pt.) (การจัดระยะห่างบรรทัดหัวข้อใหญ่ Before 6 pt.)

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.).....

.....(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

.....

.....

.....

เอกสารอ้างอิง (18 pt.) (การจัดระยะห่างบรรทัดหัวข้อใหญ่ Before 6 pt.)

.....(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.).....

.....(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.).....

.....

ตัวอย่างการจัดส่งต้นฉบับ (บทความปริทัศน์)

1 นิ้ว/ 2.54 ซม. บทความปริทัศน์ต้นฉบับต้องมีความยาว 8 -12 หน้ากระดาษ A4 (รวมเอกสารอ้างอิง)

ชื่อบทความ (TH SarabunPSK 20 pt.)

Title in English (TH SarabunPSK 18 pt.)

เว้น 1 บรรทัด

ชื่อ – นามสกุล ผู้เขียนบทความภาษาไทย (16 pt. ตัวหนา)

ชื่อ – นามสกุล ผู้เขียนบทความภาษาอังกฤษ (16 pt. ตัวหนา)

ชื่อหน่วยงาน สังกัดภาษาไทย (14 pt. ตัวธรรมดา)

ชื่อหน่วยงาน สังกัดภาษาอังกฤษ (14 pt. ตัวธรรมดา)

อีเมลของผู้เขียนหลัก(ที่ติดต่oได้) (14 pt. ตัวธรรมดา)

เว้น 1 บรรทัด

บทคัดย่อ (18 pt.) (การจัดระยะห่างบรรทัดหัวข้อใหญ่ Before 6 pt.)

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.).....(บทคัดย่อไม่เกิน 300 คำ).....

..... (TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

1 นิ้ว/
2.54 ซม.

คำสำคัญ (18 pt.):;;(ขนาด 16 pt.)..... (3-5 คำ)

Abstract (18 pt.) (การจัดระยะห่างบรรทัดหัวข้อใหญ่ Before 6 pt.)

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.).....(Abstract ไม่เกิน 300 คำ).....

.....(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

Keywords (18 pt.):(ขนาด 16 pt.)..... (3-5 คำ)

เว้น 1 บรรทัด

บทนำ (18 pt.) (การจัดระยะห่างบรรทัดหัวข้อใหญ่ Before 6 pt.)

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.).....

.....(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

เนื้อเรื่อง (18 pt.) (การจัดระยะห่างบรรทัดหัวข้อใหญ่ Before 6 pt.)

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.).....

.....(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

1 นิ้ว/ 2.54 ซม.

ตัวอย่างการจัดส่งต้นฉบับ (บทความปริทัศน์)

2

บทวิจารณ์ (18 pt.) (การจัดระยะห่างบรรทัดหัวข้อใหญ่ Before 6 pt.)

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.).....

.....(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

.....

.....

.....

.....

สรุป (18 pt.) (การจัดระยะห่างบรรทัดหัวข้อใหญ่ Before 6 pt.)

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.).....

.....(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

.....

.....

.....

เอกสารอ้างอิง (18 pt.) (การจัดระยะห่างบรรทัดหัวข้อใหญ่ Before 6 pt.)

.....(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.).....

.....(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.).....

.....(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.).....

.....(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.).....

ตัวอย่างการจัดส่งต้นฉบับ (บทวิจารณ์หนังสือ)

1 นิ้ว/ 2.54 ซม. บทวิจารณ์หนังสือต้นฉบับต้องมีความยาว 8 - 10 หน้ากระดาษ A4 (รวมเอกสารอ้างอิง)

ชื่อเรื่อง (TH SarabunPSK 20 pt.)

Title in English (TH SarabunPSK 18 pt.)

เว้น 1 บรรทัด

ชื่อ - นามสกุล ผู้เขียนบทความภาษาไทย (16 pt. ตัวหนา)

ชื่อ - นามสกุล ผู้เขียนบทความภาษาอังกฤษ (16 pt. ตัวหนา)

ชื่อหน่วยงาน สังกัดภาษาไทย (14 pt. ตัวธรรมดา)

ชื่อหน่วยงาน สังกัดภาษาอังกฤษ (14 pt. ตัวธรรมดา)

อีเมลของผู้เขียนหลัก(ที่ติดต่อได้) (14 pt. ตัวธรรมดา)

เว้น 1 บรรทัด

ภาพหน้าปกหนังสือ

บทวิจารณ์หนังสือ

ผู้เขียน:

จำนวนหน้า:

ปีที่พิมพ์:

ครั้งที่พิมพ์:

สถานที่พิมพ์:

เว้น 1 บรรทัด

บทนำ (18 pt.) (การจัดระยะห่างบรรทัดหัวข้อใหญ่ Before 6 pt.)

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.).....

.....(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

1 นิ้ว/
2.54 ซม.

1 นิ้ว/
2.54 ซม.

เนื้อหา (18 pt.) (การจัดระยะห่างบรรทัดหัวข้อใหญ่ Before 6 pt.)

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.).....

.....(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

บทวิจารณ์ (18 pt.) (การจัดระยะห่างบรรทัดหัวข้อใหญ่ Before 6 pt.)

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.).....

.....(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

1 นิ้ว/ 2.54 ซม.

ตัวอย่างการจัดส่งต้นฉบับ (บทวิจารณ์หนังสือ)

2

สรุป (18 pt.) (การจัดระยะห่างบรรทัดหัวข้อใหญ่ Before 6 pt.)

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.).....

.....(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

.....

.....

เอกสารอ้างอิง (18 pt.) (การจัดระยะห่างบรรทัดหัวข้อใหญ่ Before 6 pt.)

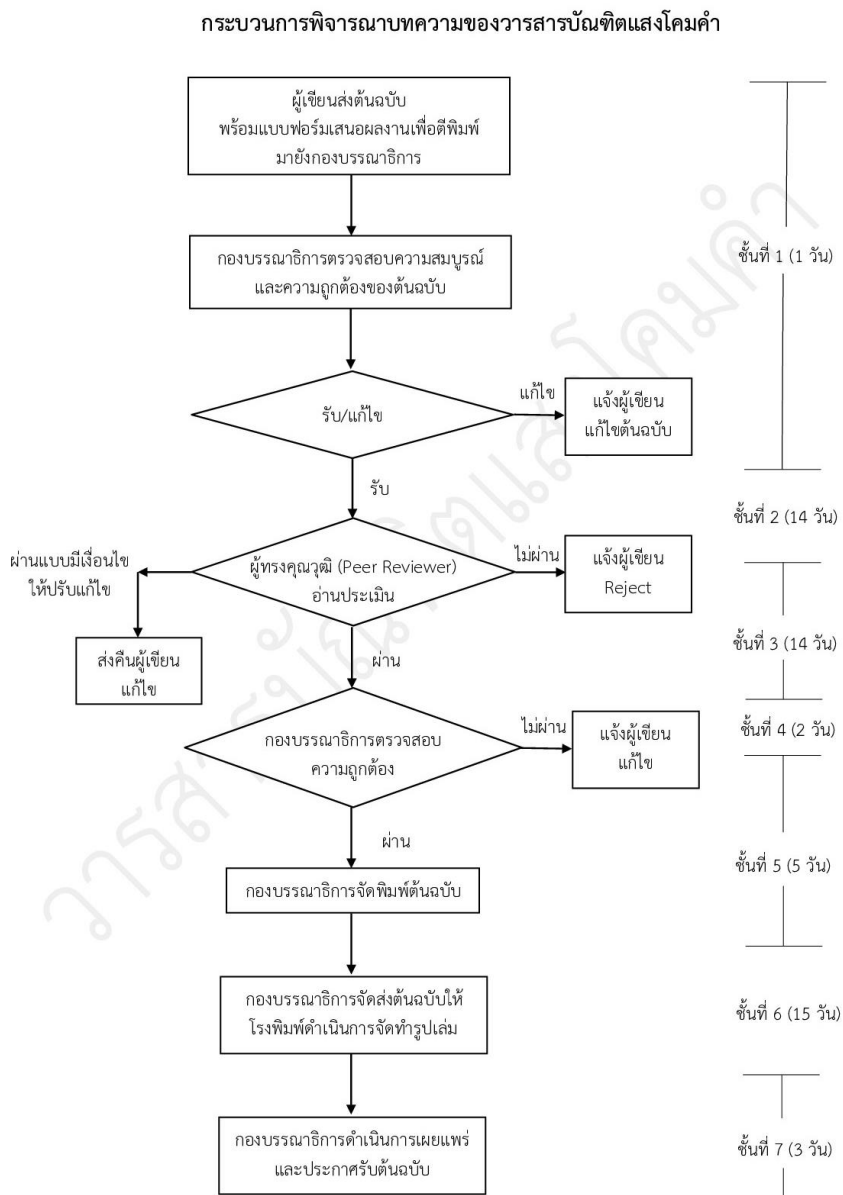
.....(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.)

.....(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.)

กระบวนการพิจารณาบทความของวารสารบัณฑิตแสงโคมคำ

วารสารบัณฑิตแสงโคมคำ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา
566 หมู่ 2 ตำบลแม่กา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา 56000
โทรศัพท์ 0-5487-0141 E-mail: jsbsmcu@gmail.com

